

Katholieke Universiteit Leuven

Faculteit letteren

De orgelgeschiedenis
van de premonstratenzerabdij
van Averbode (c1434–2001)

Zes eeuwen orgelbouwkunst in Brabant

DEEL II

Proefschrift aangeboden
tot het verkrijgen van de graad
van doctor in de Musicologie door
Jozef VAN OSTA o.præm.

2019

Archivalia

betreffende
de orgelbouw-
geschiedenis
van Averbode
c1434 – heden

1. Vijftiende eeuw

Oudste vermeldingen

- [1]** Pinksteren 1434 AAA, I, reg. 154, fol. 90v.

Gerits 1980c, 76, n. 6; Timmerman s.d.

[HERSTELLINGEN]

Item aprilis [1434] die penthecosten dedit vinitori pro cervisia potata per organistam reparantem organa VI pl. iij bod iij gr Item eidem eodem instanti pro II geltis vini potati per eundem organistam III bod.

- [2]** December 1450 AAA, I, reg. 39, fol. 77r.

Gerits 1980c, 76, n. 7.

[HERSTELLINGEN]

Exposita pro ecclesia Averbodiensi Anno Lmo [1450] die mensis decembris exposui [...] Item pro reformatione organi IIII flor. ren., faciunt VII griff. VI stuff.

- [3]** 25 februari 1452: Wilhelm Colen AAA, I, reg. 39, fol. 128r.

Gerits 1980c, 76, n. 8; Timmerman s.d.

[HERSTELLINGEN DOOR MAGISTER WILHELM COLEN]

[1452] - 25 februari. Item pro reformatione organi nostri per magistrum Wilhelmum Colen dedi II flor. postulos.

Jan van Ghemert

- [4]** 1480 Tongeren, Onze-Lieve-Vrouwekerk, Rekeningen van de kerkfabriek.

Vente 1956a, 144.

[WERKEN IN DE ONZE-LIEVE-VROUWEKERK TE TONGEREN]

1480 [...] Item domino Johanni de gemart reformatori organorum solvi de mandato dominorum de capitulo visitandum et etiam conveniendum cum eis 6 £ 17 sol. [...] Item waltero bullinx juvanti Jo. gemart ad opus organorum 56 sol. II d. [...] Item domino johanni de gemart laborante 184 diebus 230 £ 16 sol. 8 d.

[5]**12 november 1480****Vreeren, Kerkrekeningen.**

Grauwels 1961, pp. 70-71.

[ORGEL VOOR DE KERK VAN VREEREN BIJ TONGEREN]

Inden jaere ons heeren 1480 inden november des 12 daechs so vaert coup ende commenscap ghemaect tusschen den persoeren en die momberen van Freren ende heer Jan der organiste van Boss als van eynen orghelverck te weten, dat dat verck sal syn v of v ende halve voet lanck ende salt maken al op sinen coest, dat groot verck mit synen behorten ende eyn positiif, eyn doefne verck mit synre behorten, ende dat cymbalis daer op mit synre behorten ende sal die groot pypen overtynnen ende persoeren ende die momberen soelen doen allen syn ghereytschaep doen halen met eynen waeghel te Dyst oft te Leu oft te Halen daert hy sal conden doen brenghen te waeter ter meesten plaetsen op onsen cost, ende wy de persoeren ende mombere nsoelen doen maeken den solre in die Kercke op onsen koest. Ende voert meer soe moeten wy heer Jan twe bedden mit hunre toubehorten leveren om hoem ende sinen knap te slapen. Ende noch die hout coulen die hy behoeven sal om te soderen ende hy sal die verck maken al op sine conscientie dat wael ghemaek sal syn.

Item voert soe soelen wy hoem betaelen LXX Rinsgulden ende syn knap sal hebben eynen Rinsgulden als dat verck ghemaek sal syn ende die LXX Rinsgulden soelen wy betaelen met daeghen ende mit termynen, te weten XVII ende halve als heer Jan sal syn in syn werck te Freren anno LXXXI ende syn ghereyschaep hye syn sal. Woert meer soe soelen wy hoem noch legghen op die vyssel Tongheren XVII ende halve anno LXXXII oft bynnen Paeschen daerna; woert meer soelen wy noch betaelen op die wissel Tongheren anno LXXXIII, XVII ende halve te Sint Jan misse Baptiste ende den leesten termyn oock St. Jan XVII ende halve daer sal hy ons eyn quitancie gheven [...]

[6]**Mei 1485****AAA, I, reg. 4, fol. 34v.**

Lefevre 1934, p. 339.

[NIEUW ORGEL VOOR DE ABDIJKERK VAN AVERBODE]*Organa in ecclesia Averbodiensi*

Anno XIII^c LXXXV in mense maii, convenimus cum fratre Johanne de Ghemert, presbytero religioso ordinis Predicatorum ex conventu Buscoducensi, qui fecit nobis organa in ecclesia nostra, prout nobis addixit laudabiliter ad laudem et dictamen in talibus expertorum facere; pro et loco cujus operis organorum sibi convenimus solvere 83 flor. ren., quolibet floreno computato pro 20 stuf., opere premisso fideliter completo. Quos quidem 83 flor. ren. nos Bartholomeus abbas sibi fratri Johanni diversis et successivibus vicibus et per diversos plenarie exsolvimus, unde nobis quitanciam tradidit plenariam manu sua propria subscriptam. Et sic solutus.

Item dedimus cuidam Georgio lathomo de Beringen facienti foramen hostii in muro per quod ad organa ingreditur, xxii^a januarii anni LXXXVI, 20 stuf. Item solvimus Johanni de Bye, scrinifici in Diest, conficienti nobis sedem organorum, de 8 dietis quas habuit ipse et totidem famulus suus, pro qualibet 8 dietarum hujusmodi conjunctim 4¹/₂ stuf., faciunt pariter 36 stuf. et hoc in vigilia Pasche anni LXXXVI. Et sic solutus. Item operatus fuit nobis adhuc idem Johannes ad opus pretactum 34 dietas et solvimus sibi pro qualibet dieta 2¹/₂ stuf. facientes pariter 14 griff., 2 stuf., inclusis 28¹/₂ dietis quibus famulus suus operatus est; unde habuit pro qualibet dieta 2 stuf. Et sic totaliter solutus. Item solvimus adhuc Remigio serifici in Tongerlo pro cardinibus ad januas organorum 11 stuf. Item dedimus eciam pictori pro labore et opere suo ad organa adhibito 25 stuf. Et sic totaliter solutus. Item solvimus pro pergamento libri cantualis pro organis, scripti per fratrem Reynerum Zwynne, cantorem 28 stuf. Item pictori in Diest pro laboribus ad organa prescripta 18 stuf. Item solvimus in Lovanio scrinifici pro confectione florum cum angelo et armatura sub organis pendenti de ligno suo proprio confectis 48 stuf. Item pictori in Diest pro pictura florum et deauratione et laboribus suis pariter 37 stuf.

Willem Boets van Heyst

[11] 25 februari 1504 's Hertogenbosch, Provinciaal Genootschap
van Kunsten en Wetenschappen, Portef. 330. 2. C.b.

Mosmans 1939, 129; Vente 1942, 140.

[WERKEN IN DE SINT-JANSKERK TE 'S HERTOGENBOSCH]

Des maendachs na den sondach Invocavit x^e february a[nn]o quarto heeft Meester Willem die Organemeker aengenomen te maken een posityf in de grote organen in St. Janskercke ten Bosch voor die somme van 28 rynsgulden, 20 st. voor den gulden, in manieren ende op voirwairden hier nae volgende.

In den eersten als van den concept van den houtwercke is van node van proporcie te houden dobbel principale te hebben als van hamy aengaende 21 thonen opwaerts ende hebbende beneden hamy affaut enckel daer die meeste in der maten af uytbrengt 6 voet ende dat hangende zal wesen 6 voet staende daer tegen zullen wesen vier voet geleyt dien totten anderen om te spreken als dat behoert. Ende in dat staende houtwerck isser noch ydel plaetse op die eynden om alle dinck vervolch te hebben soe sal men dair inne maken stomme pypen ende alle schoen verthent. Item voort soe eest te weten een nyeuwe lade mit twee registers mit eenre pocicien ende mit eenen symbol ludende op die principale malck alleen of te samen op die principale. Ende die principale geleyt vyten laden mit loyen conduyten ende die Registeren geleyt tusschen die groote lade tot den clavier toe ende voertaen 7 slotelen te luyden tusschen die groote lade of daer doer soe t best te pass compt nae den werck. Ende voertaen een ander trecinge gemaect hangende aent clavier om droeger te gaende dant gegaen heeft want dat zoo ongenuckelyck is voer die organisten [...]

[12] 17 januari 1517 's Hertogenbosch, Provinciaal Genootschap
van Kunsten en Wetenschappen, 330. 2. C.d.

Mosmans 1939, 129; Vente 1942, 140.

[WERKEN IN DE SINT-JANSKERK TE 'S HERTOGENBOSCH]

Opten xvii ten dach der maent van Januario anno xv^c ende zeventhien stilo brabantio. Soo hebben [...] fabryckmeesters [...] geordineert ende gesloten ter waelvaert ende conservaeren van der voorsz. kercke hier nae verclaert. Als te weten dat meester Willem voorsz. repareren ende vermaecken soude een orgele staende in de voorsz. kercke after den thoren van allen tgene dat den selven werck van noode wesen sall ende profitelyck. Ende t posityff van de voorsz. orgele sall meester Willem voorsz. gehouden wesen te repareren ende te vermaecken dat men tselve orgeln van stonden aen sall moegen besegen ende gebruycken soe haest als tselve moegelyck sall syn te geschieden ende sall in den zelve orgelen maken vyff registeren met geluyden die den voorsz. posityf nutt ende oerbaer zullen syn [...]

[13] Juli 1517 AAA, I, reg. 12, fol. 127 v.

Van Der Mueren 1931, 249; Vente 1942, 104 (gedeeltelijk).

[VOORSTEL VAN WILLEM BOETS VAN HEYST VOOR EEN NIEUW ORGEL TE AVERBODE]

WILLEM BOETS van Heyst wonende tot Tshertogenbosch orgen maker heeft advys gegeven om orgen te maken dit staende souden moegen blyven nae de gelegenheyt der kercken van Everbode penultima Julij anno xvij^o.

In den yersten dat men dwerck soude maken van viij voten te wetene de doven van viij voten ende een positie oft myxtuer metten cybo[a]len ludende alle drie tsamen voer een principael werck oft dander twee te wetene de positie ende cymbalen elc bezundert ludende metten doven.

Item noch boven int selve werck floyten de hellicht vanden principalen doven ludende bezundert

ende nyec[t] metten principalen. Item een posityff in den rugge hebbende doven van IIIJ voten een positie ende cymbalen nae quantiteyt vanden werck.

Daer toe hebbende een floyte van eender differencien vander andere als boven, vanden selven thone als de doven vanden posityff. Oft ten waer dat myn here hebben woude de trommen, soe sal de floyte inden stoel de hellicht mynder zijn dan de doven in den stoel om der trommen wil, ende dit werck sou er hebben soe boven soe beneden VIIJ registren.

Nota. Magister Symon de Coudenberge secretarius Buscoducensis commendat magistrum Petrum de Traiectæ inferiori, M. Gerardum filium suum, magistrum Johannem van Monster in Westphalia. Unus de hys tribus faceret organa solida et durabilia.

De stoff diemen soude moeten besorgen.

Inden yersten cl lib tens fyns.

Item een fleck engels loots van omtrent v^o lib.

Scryenhout een quartier.

Item screyn makers lym VIIJ oft X lib.

Item coperdraet IIIJ oft V [...] V^o ?

Item tot IIIJ blaesbalgeren VIIJ oft X gevette coyenvellen gelyc ende effen ende nyet te dick.

Item XVIIJ scaeps vellen gealuynt.

Item m leydeckers stopnagel tay van yser.

[14] 26 juli 1518

AAA, I, reg. 12, fol. 158.

Van Der Mueren 1931, 250.

[VERKLARING VAN WILLEM BOETS VAN HEYST OVER DE BETALING VOOR ZIJN WERK]

Ick Willem van Boets organyst wonende Tsertogenbosch bekenne dat ic volcomelic ende wel betaelt ben vanden werck ende organen die ick gemaect ende inden goidshuze van Everbode geleverd ende gesedt hebbe. Ende want ic haestelyc thuys wert ontboden ben ende onversiens van Everbode scheyden moet wordt daer enich gebreck in bevonden. Dat gelove ic te beteren ende te volmaken wanneer ic des versocht sal worden. Ende onderhouden dat ten termyne van vier jaren lanck. Ende des hebbe ick te deser tyt een witte cappe ontfanen vanden prior van Everbode. Ende of ick binnen den IIIJ jaren impotent oft [...] werdde soe sal ick S' Jannen Baptisten van Everbode alsoe vele wederom befereren sculdick te zijn als de cappe weert is.

Geschiet tot Everbode in presentien vanden prior vanden properen van Eyndhout van broeder Jan Van Thielt religieus in de nyen camer A^o XV^c XVIIJ^o decimasexta die Julij. In oirconden der waerht hebbe ic Willem bovengenoemt myns selfs hant hier onder gesedt.

Voltaen ende worden als boven ic Wallem Boets.

ff. Augustinus de Zeelst. p.

fr. Johannes Oliverj curatus de Eyndouth

ff. Johannes Tielt pr.

[15] 14 maart 1524

aaa, i, reg. 12, fol. 158.

Van Der Mueren 1931, 250.

[BETALINGEN AAN WILLEM BOETS VAN HEYST VOOR ONDERHOUD VAN HET ORGEL]

Nota pro organis solvimus dicto Wilhelmo Boets 1 florenos renenses communes et Getro Box de Oestele ac Getro zwynnen de Wolfsdonc aurigis pro vectura ex Antwerpia usque Averbodium IIIIJ stuferos. Item pro sede supra quam posita sunt organa. Nescimus quantum [...] carpentarij scrinifces fabri et lathomi nostri eam [...] nota dictus Wilhelmus redyt primo XVIIJ marcij anno XXJ licet interim fuerit sepius requisitus et tempus intertentionis organorum debuit prorogari. Item anno XXIIII° XXIIII° marcij solvimus Wilhelmo prescripto qui organa accordarit IIIII° rg.

Anthonis Toers

[16] 12 augustus 1525

RAL, Schepengriffie Leuven 3012,
Schepenregister Zoutleeuw 1521-26, fol. 149v.

Van Autenboer 1981a.

[ONDERHOUDSCONTRACT VOOR HET HERSTELDE ORGEL
VAN DE SINT-LEONARDUSKERK TE ZOUTLEEUV]

Meester anthonis toers orgelmaker heeft bekendt ende gelydt dat hy teghen gheerde van goethuyse, reyner coppens, andries rysermans als momboirs ende proviseurs der kercken van sinte lenaerts van leeuwen inden naem der selver by weet ende consente vande borgemeesters der stat leeuwe aengenomen heeft dwerck vander orgelen dwelck hy nu tertyt grenoveert heeft, syn dagen durende onderhouden sall in goeden accorde, het pypwerck onderhouden ende indien die ratten scade deden in de pypen, dat sal hy oick tot zynen coste beteren, maer alle stallinghen diemen soude moghen behoeven dat zall sinte lenaerts doen maken tot syn coste, daer van alle welcken wercke tonderhouden die voers. meester jaerlycx hebben en salle syn dage duerende twee Rijnsegulden, altyt Sint Jansen baptisten te betalen ende allen etc. Actum XII augusti coram m. philips et halle.

[17] 1554–1555

Mechelen, Aartsbisschoppelijk archief.

Vente 1956a, 143.

[TIENEN, SINT-GERMANUS]

[Ontvangsten] *Mr. Anthonis Toers organist van synen huysse gelegen achter den kerckhooff van onser lieven vrouwen te poele 12 st. 2 p.*

[18] 23 februari 1530

AAA, I, reg. 14, fol. 148r-v.

Van Der Mueren 1931, 251-252; Vente 1942, 104 (gedeeltelijk).

[CONTRACT VOOR EEN NIEUW ORGEL IN DE ABDIJKERK TE AVERBODE]

Anno xxx^{mo} In vigilia beate Mathie apostoli die xxii^a mensis februarij stylo Leodiensi, hora octava ante meridiem, presentibus Averbodij in aula, dominis Johanne de Thielt organista presbytero, Vincentio Hannen clerico, Waltero de Kerpdt scrinifce, Henrico Boegaerts carpentario, Thoma Fabrj de Eyndovia cive diestensi etiam scinifce et Johanne de Berchem juniore, testibus leodiensibus dyocesis ad hec rogatis, heeft Antonijs Toers Jans soen van Hasselt orgenmaker woenende inde stad van Thienen, aengenomen ende heeren Gerarden abdt van Everbode geloeft te maken te Thienen op zynen cost, ende dat volmaeckt te leveren ende tot Everboede inde kercke te setten te kersmisse naestcomende oft ten langsten voer lichtmisse daer naestvolgende, nae der manyeren alsoe Anthonis voerscreve op een cedulle in geschrijfft oener gegeven heeft alsoe hier na volgt.

Anthony's Toers sal maken leveren ende setten, een loeffbaerlyck orgelwerck van sess voten, opten nijeuwen aert, met vele vreemde thoonen ende stemmen, inhoudende elf registers, primo, een dooff van sess voeten verstaende, secundo, een dooff van drie voten, tercio een positie metter quijnten, quarto een symbale vier starck, quinto floyten luyende op drie voeten, sexto hoelpypen luyende op sess voeten, septimo bardoenen luyende op twelf voeten ten eynde uyt, octavo trompetten van sess voeten ten eynde vuyt. Nono cromhoerens luyende op drie voeten ten eynde vuyt. Decimo regalen luyende op drie voeten ten eynde uyt. Undecimo een geroote vreemde quynte ten eynde vuyt, ultimo ten lofbaerlyck bomme. Item int principaell werck sal hij de myddelste pijpen stofferen in elken choer gelyck van fijnen gebruyneerde goude. Item hij sal booven de meest pype of daer best te pass compdt met fynen goude. Item dit werck sal Antonijs maken ende leveren ten pryze van meesters, die de abdt daer toe sal believeen te nemen, ende onderhouden een jaer lanck op zynen last, ende daer

nae alzoe lange als hy leven sal ende des sal hem de abdt jaerlyx twintich stuvers geven. Item hy sal de organysten tot Everboede leeren accordeeren alle vreemde stemmen gelijk hij best can. Ende hy sal dwerck alzoe bewaeren ende sluyten dat de muijse oft ratten nijet en zelen moegen hinderen aent bynnen werck noch aen de blaesbalgen. Item onder aenden slotel sal hy eenen knappaert hangen met bellen aen den baert. Item doude positive dat tot Evrboede opde librarie staet, sal Antonijs wel ende loffbaerlyck reformeren. Item de abdt sal dloot leveren. Item XIII libr. coepers, x lib. ijserdraets acht dozijnen blecks, drie peertshnyen, drie dozijnen wit leders, tscreijnhout totten layen, vensternagelen ende traetzen ende de principael stoff die Antonijs totten voerscreve werck behoeven sal, daer inne hy geloeft heeft goet ende getrouwe te zijn. Item de abdt sal tcorpus oft de custodie tot Everboede doen maken nae de lynie oft mate die Antonijs ordineren ende den scrijnmaker geven sal. Item Antonys sal by vuytspraken heeren Jans van Thielt ende Wouters van Kermpt tot middelaers ende tsamencoepers van beiden partijen, hier toe genomen voer zijnen aerbeijt loen ende const hebben tseventich gulden tstuck te xx stuvers, te weetene twentich gulden als hij dwerck begonnen sal hebben ende dander vyfftych gulden als hy dwerck naeder voerwaerdden voerscreven tot Everboede inde kerck gesedt sal hebben, al bereet om te speelen, ende dat by meesters gevisiteert ende gevalueert sal zijn. Ende doude orgel werck dat tot Everbode onder de clocken staet sal Antonijs toe hebben, als dnijen werck gesedt sal zijn. Ende hier aff hebben de makelaers den lijcoep gesedt op eenen philipus gulden, die de partijen gelyck betalen solen. Ende de abdt heeft Antonijs eenen gouden penninck gegeven, die egheenen aff slach doen en sal. Ende dit heeft Antonijs in handen van my notaris ondergescreven geloeft all ende well te doen ende zijn eere hier inne te bewaeren ende dwerck beeter te maken daer voerscreven staet om aen ander kercken te bat gecommendeert te worden, ende al sonder argelyst. Ende hier aff heeft de abdt een instrument oft notaris brieff beghaert te hebben inder bester formen. Geschiet anno mense die loco et coram testibus quibus supra.

Et me Johanne de Heelen clerico leodiensis dyocesis publici sacris apostolica et imperiali auctoritatibus necnon venerabilis curie leodiensis notario ad premissa rogato.

[19]

2 maart 1532

aaa, i, reg. 15, fol. 153v.

Van Der Mueren 1931, 253 (gedeeltelijk).

[ANTHONIS TOERS VERKLAART BETAALD TE ZIJN VOOR ZIJN WERK VAN 1530]

Ick Antonys Toirs van Hasselt woenende inde stad van Thienen, oirgelmaker, bekenne midts desen, my gheheel vernuecht ende wel betaelt te zyne naevolgende der voerwaerden vanden orgolweerck, dat ick gemaect ende tot Everboede inde kerck gesedt hebbe, dwelck ick geloove nae uuytwysen ende tenuer der selver voerwaerden te onderhouden. Stellende den abdt ende syn convent van Everboede vanden voerseyden werck by my gemaect quyte ende alle andere des quitantie behoevende sonder argelyst. In kennisse der waarheyte heb ick mynen naem hier onder opgetekent opten tweeden dach van Meert anno xxxij^o stilo Leodiensi. Daer by ende aen waeren Henrick vanden Velde procuruer inden hoove van Luydick, tot Diest residerende, Vincent Hamen, Johannes van Heelen, Jan Berchmans de jonge, als getuygen ende Willem vander Schueren.

Ick Anthonis Toers

Ita est Henricus de Campo, ego Johannes de Heelen ut testis interfui. Ego Wilhelmus vander Schueren ut testis fui presens Vincentius Hamen ad prescripta testis.

[CONTRACT MET ANTHONIS TOERS VOOR EEN NIEUW KLEIN ORGEL]

Een concept om een nyeuwe positive tot Everbode onder de clocken, op den oud stoel te staen hebbende ende houdende neghen registeren gemaict anno XV^c XL° mensis marcii die XIII stilo Leodiensi.

Inden yersten sal tpositive houden een register van een dooffken van drie voet.

Item tweede register sal hebben een hoelpijp ludende op zess voet.

Item tderde register zal zyn een positie.

Item tvierde register sal zyn een cimbel.

Item tvyfste register een ijscimbel [?].

Item tzeste een fluyte ludende op drie voet.

Item tsevenste trompetten ludende op zess voeten.

Item het achtste eenen cromphoiren ludende op zess voeten.

Item het negenste kynderstemmen oft crael stemmen.

Item totten achtergescr[even] werck sal mijn here van Everbode sculdich zyn te leveren alle de stoff gereet bynnen den goidsh[uy]s van Everbode, aldair de meester vanden voirs. werck cost ende logijs hebben sal met zijnen knecht.

Item mijn here moet de custodie oft kiste vanden voirs. positive ende registeren tot zijns selfs cost ende last doen maken, alsoe goet ende costelijck als mijnen heer dat gelieven sal.

Item de stoff totten pijpen mach mijn heere nemen van tenne ofte loot alsoe mijnen heere dat beste ende oirberlijx te sal duncken zijn.

Item wilt mijn heere tvoirs. positive, tregister oft enighe pijpen van dien van buyten geschildert oft gestoffeert te hebben, dan mach ende moet mijn heere doen doen tot zijnen geliefsten, ende dit sal de meester moeten leggen, behalven dat mijn heere stoff doen sal als voiren totten tennen of vertennen pijpen.

Item tvoirs. werck sal hebben drie blaesbalcken om dit te blasen soe den meester dat beste ende profijtelijxe duncken sal zijn ende hier toe sal de meester sculdich zijn alleen[lijck] dleir te opslaen ten coste als voire.

Item dit voirs. werck sal de meester moeten beghinnen te maken op beloken paesschen naistcomende ende dair nijet van tgaen. Het selve werck sal all perfect ende geheelyck staen ende gemaict zijn eer hy sonder consent van mijnen heeren dair mach vuytgaen. Ende heeft toegeseet tselve voirs. werck gesedt ende geleveert te hebben ende volmaict te zijn voire Sint Jansshe naistcomende, onbegrepen ten lanxten XIIIIII daghen, nae den selven Sint Jansshe om tvoirs. werck te moegen accorderen.

Item totten voirs. werck sal de meester voirs. ten meesten profyt desselfs wercks ende myns heeren voirs. moeten ten behulp nemen het oude positive dat opde librarie pleech te staen ende nu onder de clocke staet.

Ende dit voirs. werck als voire sal de meester moeten maken nae zijn alder beste sonder hem dair enich sins inne te zuecken in eenighen manieren. Ende voir tselve alsoe gemaict ende geleveert zijnde ende oick dair by geproeft sal de voirs. meester loss ende vrij hebben van mynen heeren twintich carolus gulden eens, ten tyde alst dwerck gesedt voll gemaict ende geaccordeert sal zyn.

Ende te paesschen naistcomende oft ten tyde als hy tvoirs. werck beghinnen sal, sal mijn heere den meester vuyt zynder goeder geren geven een tabbart laken oft vyff carolus gulden daer vore ende heeft hem tot eenen [...] gegeven eenen gouden keysers gulden die egheenen afslach doen en sal.

Ende des sal hy dit positive metten anderen grooten werck dwelck hy oick gemaict heeft moeten onderhouden zynen leeffdach lanck loffbare[lyk] wel ende eerlyck om XXV stuvers brabant.

Nota: de meester sal op zijn conscientie ende tot profijt van mijnen heere ende ter eeren ende promotien van hem dit voirs. werck sculdich zijn te maken ende hem nerghens dair inne te zuecken, alle fraude ende argelist vuytgenomen, ende dat tot meesters profyete ende der visitatoren vanden selven.

Salva etiam interpretatione reverendi patris et m[agistri] Anthonii Toers de Hasselt supra differentiam dicti contractus [...] inchoationis operis invenienda et seu intervenienda.

Testes domini provisor, cellarius, Adrianus Vander Waerden, presbyteri, Henricus Jenthis, Renerus Tharis de Maeseck, villicus de St Jansberghe et Petrus Synx de Mechlinia bottelarius Averbodiensis.

Et me Petro de Ghilze.

[21] 14 maart 1540 AAA, I, reg. 15, fol. 153v.

[ANTHONIS VERKLAART BETAALD TE ZIJN VOOR HET ONDERHOUD
VAN HET ORGEL VAN 1533 TOT 1540]

Ick Anthonis Toers van Hasselt orgenmaker, kenne mits desen ontfangen te hebben van heren Pauwels Ghielmans, proviseur des goidshuys van Everbode de somme van acht Keysergulden ter cause van donderhouden vanden orgenen tot Everbode anno xxx ende xxxj by my gemaect. Waer ick jaerlicx van hebben soude nae uuytwysen zekeren voerwaerde daer aff zijnde, om dat eerlyck ende in goede reparatie te houden, eenen Keysergulden van twintich stuvers brabant, waer aff my verschenen zyn vanden iersten dach merte anno xxxiiij tot xl [1533-1540] incluys lopende tsamen acht carolusguld., van welke voirseyde jaren ick my geheel vernuecht ende betaelt kenne. In kennisse van desen hebbe ick Anthonis voirseyd mijn gewomel hanteeken oft name hier onder geset opten XIII^{en} dach martij anno xl. stilo leodiensi.

Ick Anthonis Toers

[22] 5 augustus 1541 AAA, I, reg. 59, fol. 211r.

[HERSTEL VAN HET GROOT WERK EN TWEE SUPPLEMENTAIRE REGISTERS
IN HET POSITIEF]

Quitantie de reparatione organorum.

Ick Antonis, orgelmaker, kenne mits desen ontfangen van mijnen heere van Everbode twintich g. carolus van eenen positive dat ick tot Everbode gemaect hebbe. Item noch heb ick ontfangen van mijnen heere voirs. eenen angelot ter cause van dazt ick int voirs. positijff gemaect hebbe twee register meer dan ick schuldich was te maken ende oijck dat ick tgroot werck hermaect hebbe, ende noch hebbe ick ontfangen eenen philippusgulden gevallen tot halfmeerte anno XLI stilo Leodiensi, ter cause van reparatien die ick schuldich daer aen zij te doen ende geloive voirts op mijnen cost tvoirs. posityff ende grootwerck in goede reparatien te houden ende alle gebreck te beteren. Item van alle dat voirs. is quitere ick mijnen heere voirs. Oirconden der waerheyt heb ick mijnen gewonel[ijke] naem hier onder gestelt opten V^{en} dach augusti anno XLI.

ik Anthons Toers

Item ex vestitura biennali distributa et competenti familie pro tempore pasche anno 40, licet longo tempore de post data que erat gridei coloris, habuit magister Anthon. prescriptus - quinque ulneas, ut in registro expositorum domini Pauli, provisoris, fol[i]o IIII° pa[gina] IIa.

[23] 26 maart 1543 AAA, I, reg. 59, fol. 211v.

[ANTHONIS TOERS VERKLAART BETAALD TE ZIJN VOOR HET ONDERHOUD
VAN DE ORGELS VOOR DE JAREN 1542 EN 1543]

de annis 42 et 43

Ick Anthonis Thoers, orgelmaker, kenne mits desen ontfangen te hebben van mijnen heere van Everbode twee philippus g[ulden] ter cause van jaerlycxre reparatien die ick schuldich zy te onderhouden, etc., gevallende ende verschenen inde jaeren XLII ende XLIII tot halfmeerste, stilo Leodiensi, Oirconden der waerheijt hebbe ick Anthonis mijnen naem opten XXVI^{en} dach marcii anno XLIII, stilo Leodiensi; hier onder gestelt.

Ick Anthons Toers.

[24] 27 mei 1544

AAA, I, reg. 59, fol. 211v.

[ANTHONIS TOERS VERKLAART BETAALD TE ZIJN VOOR HET ONDERHOUD
VAN DE ORGELS VOOR HET JAAR 1544]

de anno 44

Ick Anthonis Thoers, orgelmaker tot Thienen, kenne midts desen ontfangen te hebben van heere Jheronimo, abdt ende prelaet tot Everbode eenen philippus gulden ter cause van jaerlycke visitatie ende reparatie dat ick Anthonis voirs. schuldich ben te onderhouden, gevallen ende verschenen vanden jaer van D. vier ende veertich tot halfmeerte, stilo Leodiensi. Oirconde der waarheyth hebbe ick Anthonis mijnen naem opten XXVII dach mey anno XLVIII hier ondergesedt.

ick Anthons Toers."

[25] 4 mei 1548

AAA, I, reg. 59, fol. 212r.

[ANTHONIS TOERS VERKLAART BETAALD TE ZIJN VOOR HET ONDERHOUD
VAN DE ORGELS VOOR DE JAREN 1545-1548 EN HET PLAATSEN
VAN DRIE NIET NADER BEPAALDE NIEUWE REGISTERS]

de annis 45.46.47 et 48.

Ick Anthonis Thoers, orgelmaker tot Thienen, kenne midts desen ontfangen te hebben vuyt handen van heeren Diericken van Ruremunde, camerlinck, ter causen vande visitatie ende reparatie vande twee orgelen tot Everbode staende verschenen van IIII jaeren te wetene XLV, XLVI, XLVII ende XLVIII, stilo Leodiensi, lestleden die somme van vijf carolus gulden jaerlycx XXV st[uiuers] makende. Item voir drie nieuwe registers inde voirs. orgelen gemaickt ende gesedt, kenne ick midts desen ontfangen te hebben vuyt handen vanden voirs. camerlinck VIII car.gulden, makende tsamen XIII car. gulden. Overmidts den welcken ick mij kenne vol betaelt ende vernuecht te syn. Oirconden mijns hanteeckens hier onder gestelt anno XV^oXLVIII Maij IIII°.

[persoonlijke handtekening] *Ic Anthons Toers.*

[26] 15 december 1550

AAA, I, reg. 59, fol. 212r.

[ANTHONIS TOERS VERKLAART BETAALD TE ZIJN VOOR HET ONDERHOUD
VAN DE ORGELS VOOR DE JAREN 1549-1551]

de annis 49. 50 et 51

Ick Anthonis Thoers, orgelmaker wonende to Thienen, kenne midts deseen ontfangen te hebbene vuyt handen heeren Diericken van Ruremunde, kamerlinck, ter causen vande visitatie ende reparatie van twee orgelen tot Everbode staende, by mij gemaect, die somme van drie philippus gulden, elcken tot XXV st. Brabants gerekent, waer af die twee philippus gulden verschenen ende gevallen sijn tot halfmeert XLIX ende L. enden den derden philippus gulden sal vallen ende verschijnen tot half meert anno LI, stilo Leodiensi, naestomende. Overmidts die welke drie philippus gulden by mij ontfangen ter causen vande voirs. reparatie vanden orgelen die ick schuldich ben te visiterene ende alle jaer te reparerene, kenne ick mij vol betaelt te syne. Oirconden myns naems hier onder gesedt anno L^o decembris XV° tot Everbode.

[persoonlijke handtekening]

Ick Anthons Toers.

[27]

11 maart 1530

AAA, I, reg. 14, fol. 150v.

Van Der Mueren 1931, 253-254.

[ORGELKAST VAN WOUTER VAN KERMPST VOOR HET INSTRUMENT
VAN ANTHONIS TOERS VAN 1530]

Anno xxx^{mo} xI^{ra} Marcij bij uuytsprake Jans Van Veeckhooven Drossart Anthonis Toers orgelmaker van beyde zyen tot middelaers genomen tuysschen den E. vader in goede den abdt van Everboede ter eender ende Wouteren van Kermpt schrynwarcker ter anderen zyden, hebben hon uuytspraeke gedaen, dat Wouter schreynwarcker voerseyd sall maken de custodie vanden orgelen, die meester Antonys voergescreven geloeft heeft te maken ende inde kerck van Everboede te setten. Ende dat sal voll maeckt zijn voer Sinte katherynen dach naestcomenden daer aff hy hebben sal voer elck dachuer zoemer ende winter drie blancken. — Item Heijn Cortten zyn knape, sal hebben nae tenoir vander yersten voerwaarden ende die en sal Johannes van Heelen egheen gelt geven, ten zij in presentien van Wouteren zynen meester. — Item de metzellreysteker oft beldesnyder sal de abdt alzoe goeden coep crygen, als hij kan, ende betalen. Ende oft dit werck voer sinte Katherynen dach nyet gedaen en waer, zoe sullen de dachueren staen nae tenuer vander yersten voerwaarden, met Wouteren tanderen tyden gemaect. Actum anno mense, die quibus supra, presentibus domino Judoco Verbraken, presbytero, Petro Cornelij, clerico et Johanne Berchmans juniore testibus vocatis. Ende hier op heeft Wouter eenen carolus gulden ontfaen voer den goidspenninck.

[handtekening] Johannes de Heelen notarius.

[28]

18 maart 1531

AAA, I, reg. 15, fol. 31r.

[BEELDHOUWERK VOOR DE KAST VAN HET ORGEL VAN 1530]

Statuarius Simon de Ieuwe ad organa.

Anno xxx^{ra} mensis marcii die xviii^{ra} stilo Leodiensi is een conventie gemaict tussen den prelaet des godshuys van Everbode ende meester Simon van Cauwenborch tot Leeuwe wonende, aengaende den beeldwerck, dat tot Everbode inde kercke behoirend sal zijn.

Inden yersten sal Simon maken ten meesters prijze, allen die beelden, groot ende cleyn, nae de ordinancie van mijns Heeren wercklieden, het zij mans oft vrouwen persoenen, den Lovens voet voir vijf ende eenen halve stuver. Des sal mijn heer thout leveren tot Leeuwe tot des voirseyden Symons huize, ende die wederom halen nae dat zij volcomelyck gemaict sullen zijn.

Item Simon heeft hem verbonden allen de beelden te figureren, te boetzeren, ende cleederen te maken, als hij tot Everbode aent orgelwerck begonnen heeft. Item hij en sal egheen werck moegen aennemen noch maken, ten zij dat myns heeren werck yerst volmaect sal zijn, vuytgescheyden alleen dat hy nu onderhanden heeft, te weeten een crucifix met onser Liever vrouwen ende sint Jan, ende noch vijff beelden, die welcke hij te voiren aengenomen ende verdingt hadde. Ende tot elcker reysen als Symon de beelden tot Everbode sal leveren, soe sal hij zijn portie aenden keelwerder oft mijns heeren cock moegen halen oft doen halen. Ende om der lichtere rekeningen wille, wat aen enich beelt, ter maten vanden geheelen duyme nyet en coemt, dair aff en sal de abdt nyet geven. Geschied tot Everbode. In presentien ende bij rade meester Anthonis Toers orgelmaker, Wouters van Kermt screynmaker, ende Peetere van Ghilze dienaer tot Everbode als getuigen hier tot geroepen ende gebeden.

Johannes de Heelen notarius.

[29]

15 maart 1531

AAA, I, reg. 15, fol. 23r.

[HOUTSNIJWERK VOOR DE KAST VAN HET ORGEL VAN 1530]

Metselrye snyder ad organa nostra vide rapiarium 3^m [3de] fo [folium] cl [150] et 1^m [1ste] fo xxiii.

Anno xxx^{ra} xv^{ra} marcii heeft Engbrecht Vander Nedermolen van Turnout aengenomen meesterlyck te snyden halve cretsen metter parloernen thuyg op zynen cost tsamen voir eenen braspenninck

ende drie alsoe volen als de schrey maker van Everbode hem leveren sal. Ende hier op heeft hij ontfaen eenen stuver tot eenen goeds penninck. Hier waren bij meester Anthonis Toers orgelmaker ende Wouter Van Kermpt schrey maker, Hans Vander Lipper smet ende zijn knechten als getuygen. Geschiet tot Everbode in de smisse. Datum ut supra.

Item xxviii marcii heeft Engbrecht tot Everbode geleverd x cretsten gesneden elk 1 stufer facit x stuferos quos dominus solvit per Vincentium.

Eodem die heeft Engbrecht noch aengenomen lampetten oft hangelen te snijden nae tpatroen bij Wouteren den scrijnmaker hem gegeven ende nyet arge de stuck voer vi stuvers. Ende noch xv pileernen als boven, elc stuck voer 1 plak.

Item praefatus Engbertus [...] 2^a maii quatuor lampetten unde solvimus sibi per Waltherum xxiii stuf.

Item praetactus Engbertus apportavit xiii^a maii adhuc iii lampetten unde solvimus per [...] xviii stuf.

Item anno xxx^a xxiii^a maii misimu Antwerpam cum Petro vander Lijnden auriga xl carolos vi stuferos 1 ort pro xvii rotulis stanni ponderantibus cc11b libra ad iii stuf. per Ambrosium Toers orga [...] Antwerpiae emptis pro quibus Henricus provisor noster vevenatus.

[30] 1532

AAA, I, reg. 15, fol. 31r-v.

[BEELDHOUWERK VOOR DE KAST VAN HET ORGEL VAN 1530]

Nota. in den stoel xv beelden elk van enen vote ten mynsten. Item inden selven stoel, onder de groet liyste op de butenste slotels ix beelden dmynde van enen vote. Item voer in de borst vanden werck iii beelden dmynde van 2¹/₂ vote. Item opten hals een beelt nae uutwijsen van den capiteel. Item op elken hals responderende tegen de muer een beelt nae uutwijsen van den capiteel. Item vanden voirseyden xv beelden in den stoel zijn tot Everbode gemaect Salvator ende Sint Jan Evangelist. Item boven opten groeten hals is gemaect Sint Jan Baptist. Item opten myddelsten hals op den stoel daer mijns heeren wapen in staen sal met eender drayender rosen daer is gemaect een Marienbeelt van ii vote. Item anno xxx^a ultima junii deliberavit praefatus Simon 7 prophetas continentes vii pedes Lovaniensen quemlibet pedem pro v¹/₂ stuf. facientes xxxviii¹/₂ quos solvimus. Deinde 2^a augusti apportavit Simon praescriptus iiiior doctores, continentes pariter vi pedes Lovaniensen facientes in pecunia xxxiii st. solutum. Item 16 octobris deliberavit praefatus Symon Averbodii quatuor petias, videlicet imaginem beati Petri et imaginem beati Symonis. Item figuram Hans de trommelslager et Hans de Pyper constituentes simul x pedes quemlibet pedem pro v¹/₂ st. facientes lv st. per dominum solutos. Item vi^a Novembris praefatus Simon deliberavit Averbodii duas ymagines sanctorum Pauli videlicet, Jacobi Minoris continentes simul v pedes, quemlibet ut supra ad v¹/₂ st. facientes pariter xxvii¹/₂ st. quos remisso 3 st. solvimus per Vincentium.

Idem Simon apportavit anno xxxii die xvi^a februarii Averbodii adhuc viii imagines ex apostolis per eundem Symonem confectis constituentes pariter xxv cui solvimus extunc pro premio suo juxta contractum vii florenos caroli. Et Symon exposuit ac ebursavit vi st. qui pretactos apostolos ex Leeuwis usque Averbodium portavit in quibus sibi tenetur, praefato sunt solutae.

Deinde xxviii^a martii apportavit prenotatus adhuc iiiior ymagines, videlicet iiiior evangelistas, continentes pariter xv vote, facit pariter lvii st. iii pl. et pretactus Symon solvit pro portatura ligni ex Averbodii usque Leeuwen ii st. quos recepit et sic usque ad presentem diem solvimus. Eodem die promisit adhuc formare xiiii ymagines ad sedilia in choro et ad presbiterium nostrum unde habebit pensis suis de qualibet iii st. et tenetur sibi disponere ligna in Leeuwen et offerre imagines dum fuerint pefecte.

Anno xxxii vii^a maii Waltherus Vander Elf(s)meer scrinifex de Diest deliberavit Averbodii xi postes nuncupatas bazamenten metten loefwerck unde habebit simul juxta concentionem per Wal. Kermpt cum eodem facta tres florenos carolos quos dominus solvit eidem per Vincentium et solutos.

[BEELDHOUWERK AAN DE ORGELKAST DOOR WILLEM PESEET(L?) VAN DIEST]

Diest. Metselryesnyder ad organa nostra

Anno xxxi mensis Junii v^o, tot Everbode op Mechelen heeft Willem Peseet beeldsnyder wonende tot Diest, aengenomen ende geloift te maken ende te snyden op zynen cost wel en lofbaerlyck tot meesters pryze, de metselree van xiiii [scanagii?] beerders [= berd] ende van drie groote capiteelen, diendende op de halzen van den orgelwerk tot Everbode staende, nae den snede vanden anderen werck, end nae den steke enden fatsoen gelyckerwys meester Wouter screymaker van Everbode hem dat gewesen heeft, voer ende omme twee philippusgulden. Ende soe verre Willem dit voirseyd werck bynnen xv werckdagen naestcomende nyet en levert, soes almen hem affcorten thien stuvers. Ende soe verre dat hyt oick tot meesters pryze oft gelyck voirsreven is nyet en maict soe salmen hem alsoe vele vanden voirseyden twee philippus gulden affcorten, als Wouter voirseyd dat vuytseggen sal etc. Des sal myn here van Everbode thoutwerck tot Diest leveren end dat wederom doen halen, alst volmaect sal zyn. Actum ut supra, presentibus Joanne Sips, serefice dicto Waltero scrinifice, Symone de Bruxellis, et Petro de Leewis famulis suis, testibus ad premissa vocatis et rogatis.

Deinde xxii^o Junii solvimus dicto Willelmo, ratione pretacti conventionis l^{ia} st., ende heeft aengenomen ende geloeft te maken voer Sinte Marien Magdalenen dach naistcomende xiiii tabernaculen nae den snede gelyck dander zyn, die totten organen gemaict zyn, t stuck voer viii st. Ende soe verre die voir Sinte Marien Magdalenen dach nyet volmaect en zyn, soe sal hy een bynnen maken, daer hy nyet aff rekenen oft hebben en sal.

Item de post Augusti xxvii^o deliberavit Willelmus pretactus xiiii tabernacula. Unde solvimus sibi per Petrum de Ghilze v Carol. vi st. et desolvavimus vi st. quia non deliberavit dicta tabernacula ante magdalenen, juxta conventionem. Et sic solutus."

[SCHILDERING VAN DE ORGELLUIKEN VAN HET GROOT ORGEL EN HET AFSCHRAPEN VAN DE MUUR ACHTER HET KLEIN ORGEL]

Vitrifex

Anno xlii [1543] february sexti, stilo Leodiensi, computavit Joannes vanden Velde vitrifex noster Diestensis confecisse ac posuisse antiquo conventu sex vitra depicta cum armis domini Pauli Ghielmans provisoris unde conventio facta fuit de septem carolis quos anno xlii [...] via per Henricum Driedons solvimus et solutos.

Eadem die computavit dictus vitrifex pro confecisse ac posuisse Testelt in domo Petri de Ghilse, villici ibidem, duas fenestras vitreas cum armis provisoris quas domino propinavit dicto Petro unde Joannes computat xliiii stuferos quos solvimus.

Item praefatus Joannes vanden Velde computat confecisse in exequiis domini Dionisii vander Schaeft multa arma dicti Dionisii et feretro candelis et tedis appensa unde computat xxx stuferos et pro confectioe tedarum candelabri xxx stuferos facientes xxiii carolos quos solvimus. Item confecit adhuc dictus Joannes vitrifex octo fenestras vitreas positas in camera superius novam coquinam in domo de Loon continentes xxxv¹/₂ pedes.

Item et adhuc sex positas supra portam conventus continentes xxvii pedes quemlibet pedem pro vii placcas facientes pariter cum praedictis xxxv¹/₂ pedibus v carolos vii stuferos 2¹/₂ placcas quos anno xlii february sexti, stilo Leodiensi dictot Joanni per Henricum Driedons solvimus et solutos. Eadem die exhibuit praetactus Joannes nobis cedulam qua docuit specificie sibi competere in reparatione in diversis vitris tam Averbodii quam in hospicio nostro Diestensi pariter xxxii¹/₂ stuferos per nos consimiliter solutos;

Item Joannes vanden Velde praescriptus computat de pictura januarum magnarum organarum et demoratione parietis retro parvas organas, aent clokhuyts, pariter quinque carolos et ita solvimus dictum Joannem usque hodiernum diem videlicet sextam february anni xlii, stilo Leodiensi.

Gielis Brebos

[33]

27 januari 1562

AAA, I, reg. 17, fol. 175r-v.

Van Der Mueren 1931, 257-259; Stellfeld 1942, 22-24; Vente 1942, 104-105 [gedeeltelijk].

[CONTRACT MET GIELIS BREBOS VOOR DE VERNIEUWING / NIEUWBOUW
VAN HET GROOT ORGEL IN DE ABDIJKERK VAN AVERBODE]

Conventio de organis renovandis.

Anno xv lxiI, Januarii xxvi^a, stilo Leodiensi, heeft M. Ghielis Brebossch, orgelmaker woenende tot Antwerpen in St. Jansstrate, aengenomen teghen den Eer. vader en goede heere Mattheus van Rethy, prelaet des goidshuys van Everbode te vernyeuwen de groote orgelen tot Everbode voirscreve, hangende voere inde kerke aldaer op zekere conditien ende articulen hier nae volgende:

Inden yersten, zal de voirscreve M. Ghielis int principael secreet het doeff voere int gesichte laten in zyn weesen behalven datmen dat zal eenen thoen groever maken, te weeten die groetste pypen lenghen oft nyeuw vermaken ende dander nae advenant.

Ten tweeden zal M. Ghielis maken een octave van drie voeten lanck, ten derden een positie wel sterck, ten vierden een simbale wel sterck, om het principael te vullen, ten vyfsten eenen nachthoeren, ten zesten eenen gempschten hoeren van twee voeten luyende, ten zevenste een groeve quinte, ende M. Ghielis heeft geloift inde plaetse van een positie een cyflet te maken, zoe verre des moegelycken is, ten achsten die ruyschende simbale zalmen oock als voere welck sterck maken. Item int tweede secreet sal de voirscreve M. Ghielis inden yersten maken een hoelpype van zess voeten luyende, ten tweeden eenen cromhoeren van zess voeten luyende, ten derde een nyeuwe simbale enckel, welke voirscreve diversche regyteren sal de voirscreve M. Ghielis van ten maken ende sal een selven secreet doen hebben een nyeuwe clavier op hem selven.

Item het onderste secreet zal metten bovensten secreet trecken aen doude clavier waer op zal staen inden yersten het pardoen van veerthien voeten luyende, ten tweeden een trompet van zeven voeten luyende, ten derde een scramen van - III¹/₂ voeten luyende, welke voirscreve pypen m. Ghielis zal oock als boven van ten maken.

Item met deze drie voirscreve secreeten sal hij het tramlant wel doen luyen ende sal maken dat den wyndt altyt blyve inde voirscreve drie secreeten, sonder affsluytinghe van senteele waer inne hij oock nachtegalen sal maken. Ende die voirscreve drie secreeten sal M. Ghielis voirscreve wel verstoent houden met cooperen draet.

Item boven alle voirgaende conditien ende poincten sal de prelaet voirscreve alle die materialen, te weeten loot ende ten tot den voirscreve werck doen, des sal M. Ghielis voirscreve schuldich zyn die oude pypen over te nemen nae haer gevichte, maer hy sal hebben were tlaecken opt hondert zess pondt.

Item want int voirscreve werck gebreck meer wints dan aldaer nu is soe eest oock voirweerde dat de voirscreve M. Ghielis noch maken zal twee blaesbalcken van houdt breedt twee ende eenen halfnien voet, zess voeten lanck ende eenen duym eenen terlinck dick, gelick die vier andere blaesbalcken de welke als nu inder kercken van Everbode voirscreve liggen. Waer toe den prelaet voirscreve sal het wageschot leveren ende betalen met allet ghene dat daer behoirdt. Ende want dit boven gescreven werk zoe wel die pypen als blaesbalcken altezamen tot Antwerpen zal gemaickt woirden zoe eest noch voirwaerde dat M. Ghielis sal dat werck altezamen bestellen tzy te scheepe oft te waghene waeraff de prelaet de vrachte vanden selven sal betalen.

Welck voirscreve werck heeft M. Ghielis geloift loffbaerlyck ende alzoe goet als die oirgelen tot Antwerpen in onsser Vrouwen kercke opt oczael staen te leveren ende te maken. Ende heeft geloift hier boven noch dit werck te leveren ende te volmaken voere zinchten oft te lanxten voere St Janssche naestcomende op de pene en de verbuerte van xxv carolusgulden eens stuck tot twintich stuyvers Brabant gerekent. Voer welke voirscreve coynste ende arbeyt alleenlyck sal de voirscreve orgelmaker hebben hondert twelf carolus gulden, eens stuck gerekent als boven. Ende want aldusdanighe werck eerdt zyn vasticheyt genoemen heeft dicmael discordeert, soe heeft M. Ghielis hem noch verobligeert drie jaer lanck duerende deen nae dander sonder middel vervolgende dit voirscreve werck te onderhouden op zyn cost ende, last behalven den montcost die

hem den Prelaet voirscreve gheven sal als hy tot Everbode is ende anders nyet. Ende nae dexpiratie der drie jaeren sal hy tselve werck noch eens accorderen ende restitueren in zynen yersten staedt ende daer nae alle reparatie gedaen nae die voirscreve drie jaeren sal de voirscreve prelaet den orgelmaker jaerlyck gheven voirdt donderhouden vanden selven oirgelen ende posityff staende onder de clocken aldaer, alzoe langhe als den voirscreve M. Ghielis levende is twee carolusgulden, den carolus gerekent als boven. all sonder fraude ende argelist, ut in meliori forma.

Dits geschiet op datum boven gescreven daer by ende aen zyn geweest heere ende bruer Jan Mentens pastoir tot Mall ende Henrick zegers orgelist tot Everbode voirscreve als getuygen hier toe geroepen ende gebeden.

[34]

20 augustus 1562

AAA, I, reg. 17, fol. 175v-176r.

Van Der Mueren 1931, 259-261; Stellfeld 1942, 24-25.

[BETALING AAN GIELIS BREBOS NA VOLTOOIING VAN DE WERKEN]

Anno xv^c ende lxii, den xx^{en} dach Augusti, nair dat werck volcomelyck tot Everbode is gestelt ende geaccordeert gheweest alzoe dat behoirde, zoe heb ick frater Johannes Mentens, camerarius Averbodiensis, de mandato Reverendi Domini mei, gereeckent met Meester Ghielis Breebos, orgelmaker, woenende tot Antwerpen in Sint Jans straete, als boven vanden nyeuwen orgelen ende pypen die M. Ghielis voirscreve tot Everbode geleverd heeft opten vyffsten dach augusti, anno lxij ende dat gewicht daer van, ende met allen zynen registeren besondere genoempt alst boven blyckende is. Inden yersten heeft M. Ghielis geleverd tot Everbode op datum als boven acht hondert zess ende tachtentich ponden nyeuwe looten pypen. Ende hier tsegghen heeft M. Ghielis voirscreve wederomme ontfangen van mynen eerweerden Heere vier hondert acht ende tachtentich ponden oude looten pypen vanden ouden orgelen uuyt genomen zynde die welcke vier hondert ende lxxxviii ponden affgetoghen vanden voirscreve nyeuwe pypen, zoe comen M. Ghielis voirscreve van mynen Eerw. Heere noch drie hondert acht ende negentich ponden loots.

Item M. Ghielissen voirscreven comen noch, juxta conventionem cum eo ut supra factam, van elcken hondert ponden voere het laecken ende crimpen — vj ponden loots maickende — xxiii ponden loots. Beloopt tzamen metter voirscreve sommen — vier hondert ende xxij ponden loots meester Ghielis competerende.

Item M. Ghielis heeft betaelt tot Antwerpen voer elck hondert pondt — vier carolus gulden ende xvi stuyvers. Beloopt tsamen in gelde op — xx carol. V stuyvers II¹/₃ plecken Diestenses.

Item van desen voirscreven looten pypen zyn gemaickt dese registeren hier nae volgende:

Inden yersten die pardoenen luyende op — xiiii voeten.

Item het doeff geheel van ten, dwelck van outs daer inne is geweest ende is lanck — vii voeten.

Item die octave van loote ende is lanck - iii¹/₂ voeten.

Item dat half dooff met drie groove quinten al van loote ende is lanck vii voeten.

Item het simbael van loote.

Item die positie van loote

Item den nachthooren van loote.

Item het syflet van loote.

Item die fluyten van loote.

Item den gempschen hooren van loote, ende het tramblant van loote.

Item die hoelpype van — zess voeten luyende van loote.

Item het simbael inckel enden den nachtegael van loote.

Item M. Ghielis voirscreve heeft noch geleverd tot Everbode — hondert ende vyfftych ponden tinnen pypen waer aff dhondert coste omdat fyn ten was, tot Antwerpen — xxiii carolus[guldens] ¹/₂ stuv.

Beloopt tshy op - xxxiiii carol, xviii stuyvers I¹/₂ plc [= pleck]

Item van desen hondert een ende vijftich pont tennen pypen heeft M. Ghielis gemaickt als hier nae volcht.

Inden yersten een tromphet van fynen Enghels tenne.

Item een scrameye van Enghels tenne.

Item den cromhooren van Enghels tenne.

Item M. Ghielis heeft noch voere een dozyne leyers oft vellen verleet ende betaelt — drie carolusgulden. Item noch heeft M. Ghielis gecocht zess wagescotten totten blaesbalcken het stuck voer — x stuyvers maicken tsaemen drie car[olusguldens].

Item M. Ghielis competeren van mynen Eerw. Heere van dit orgel werck geheel te vermaken ende die oude voirste pypen geheel te vernyeuwen tsy voere zyn conste ende arbeyt alleen - hondert XII carolus gulden. Somma van dit geheel werck beloept metten voirgaenden uytgheven by M. Ghielis in all gedaen tshaemen op — hondert lxxiii carol.[usguldens] IIII stuyvers.

Hier op heeft M. Ghielis ontfangen anno lxii, augusti xiiii^a op goede rekeninghe van mynen Eerw. Heere — Lxx carol.[usguldens]. Item heeft noch ontfangen, anno ut supra, den xx^{ten} dach augusti, op rekeninge — drie carolus[guldens] — anno lxii den ix^{ten} dach Septembri heeft de voirscreve M. Ghielis noch ontfangen — zeventich carolus. Anno ut supra, octobris xix^a pro plena solutione noch ontfangen — xxvii carol.[usguldens] IIII stuyvers.

Item op datum als boven heeft M. Ghielis Brebossch noch ontfanghen vanden posytiff dat hy versien heeft onder die clocken hangende voere zynen arbeyt die somme van — zess carol[us] guldens.

In kennisse der waarhey van allet tgheene dat voirscreven is zoe heb ick Ghielis voirscreven mynen eyghen naem ende hanteecken hier onder gesedt, anno et die quibus supra.

3. Zeventiende eeuw

Martin Posselius

[35] Omstreeks september 1609 AAA, I, reg. 415, fol. 38v.

Gerits 1964c, 218.

[HERSTELLINGEN]

Anno 1609 circa septembr. reparata sunt organa a M. Martino Posselio Erphordiensis habitique pro operibus suis ii^c Lxxv flor.

[36] 4 november 1609 AAA, I, reg. 131, fol. 3v.

Gerits 1964c, 218.

[EXPERTISE VAN DE HERSTELLINGEN]

Novembris 4, absolutis organis nostris a Mro Martino Posselio van Oppene prope Erphordiam, probata sunt eadem a M. Joanne Fabers, Diesthensi, et D. Lamberto [Oppels] Mollensi, pastore in Gheel, expertissimis organistis et exceptis tribus quatuorve erroribus, quos statim emendavit, inventa sunt esse legalia et dedimus M. Joanni Fabers unum medium ducatum valentem iii car., xix stuf. pro honorario et D. Pastor noluit aliquid accipere.

[37]**13 april 1612****AAA, I, reg. 19, fol. 159r-159v.**

Gerits 1964c, 218-219.

[BOUW VAN EEN NACHTHOREN EN ONDERHOUD]

Anno 1612, Aprilis 13, is Mr. Merten Posselius, orgelmaker woonende tot Tricht met myn eerwerd. heere veraccordeert ende minnellyck overcomen als dat sal te Tricht op synen cost maken te meesters pryse eenen nieuwen register geheeten nachthoren met syn toebehoerten ende dien alsoo gemaect synde sal hy comen insetten inde groote orgel tot Everbode, by hem onlanxcx gemaect, ende daer voor sal hy hebben eens eenen dobbelen ducaet oft de werde daer van.

Item is de selve mr. Merten met den prelaet veraccordeert dat hy alle jaer eens omtrent Paesschen, veerthien dagen voor oft nae, int cloester comen sal de voers. orgelen met de blaesbalcken der selver visiteren ende alle fauten, die alsdan daer inne sullen bevonden worden, so wel groot als cleyn te meesters pryse wel ende loffelyck remedieren ende voorts oft ondertusschen orgelen oft blaesbalcken notabele fauten ende gebreecken quaemen, ende hy daer van geadverteert zynde sal schuldich syn binnen sess weecken int clooster te coemen om deselve te helpen, ende te remedieren, als voor, ende daer voor sal hy hebben jaerlycx eenen dobbelen ducaet tsy in specie oft die weerde daer van, tsy ofter reparatie valt oft niet, ende den iersten termyn van dit accordt sal vallen anno 1613 te Paeschen, ende sal geduerich weesen soo lange als mr. Merten syn residentie te Maestricht oft daer ontrent oft naerder sal woonen.

[38]**13 april 1612****AAA, I, reg. 73, fol. 142r.**

Gerits 1964c, 219.

[BETALING AAN MARTIN POSSELIUS]

Dedi M. Martino Posselio organifici loco honorarii iiii car., vi st.

[39]**1 februari 1613****AAA, I, reg. 19, fol. 131r-132r.**

Gerits 1964c, 219-220.

[NACHTHOREN EN ONDERHOUD]

Op heden den iersten dach des maents februarii int jaer ons heeren xvi^c ende darthien comparerende voor my openbaer not. ende den getuygen naergenaemd der Eerw. Pater Bartholomeus Eustachy, Proviseur der Abdyen van Everbode, in naeme des Eerw. Vader in Christo Abt der selver abdyen ter eender, ende mr. Marten Posselius, orgelmaker ter ander zyden, welcke parthyen aldus gestanden, hebben verclaert onderlinghe gemaect te hebben een conventie oft accoort, als sy maken midts desen, te weeten dat hy mr. Marten sal gehouden syn voor eenen redelycken prys gelyck hy met den Heer Abt voors. overcomen is te maecken ende te vuegen by die orgele inder kercken der selver abdyen een nachthooren, welck sal meugen geaccommodeert weerden by de prestant ende andere behoorlycke registers ende dat op mrs. gewyse, daerenboven, dat hy m. Marten sal gehouden syn het selfste orgelwerck te onderhouden midts alle jaers te visiteren ende te accordeeren het genige mochte disorderen, waer voor hy mr. Marten sal alle jaer hebben, soo dickwils als hy tselfste is doende, een dobbel ducaet ende cost vry inde abdye, wel verstaende nochtans dat hem niet en sal gereckent oft gegeven worden voor het gaen ende wedercomen, dan alleenlyck sal sich met een dobbel ducaet te vreden houden ende is noch conditie, dat oft saecke waer eenige mrs. verstandt hebbende op goede consonantie der orgelen indiceerden eenige discort te weesen, het sy int generael oft in eenig register particulier, dat alsdan hy mr. Marten sal gehouden syn het selfste te verbeeteren op syn eygen costen, welke conditien weerden aldus vande voors. mr. Marten geaccepteert, met beloffte, die selvige te onderhouden onder verbintnisse van synen persooone ende guederen, soo erve als geryde, als nu hebbende ende te vercrygen, consenterende in beyde partyen hier off by my notario onder wettige stipulaetie daer over behoorlycken gedaen gemaect te worden een oft meer instrument oft instrumenten inder bester formen.

Aldus gedaen binnen de stadt Maestricht, ten huysse genaempt die wintmolen, present aldaer weesende die Eersame mannen Gummaer Belien, borger tot Diest, ende Gerardt Wolffs, borger tot Maestricht, als getuygen daer over geroepen ende sonderlinghe gebeden, ende tot meerder bevestinge soo hebben sy beyde contrahanten dit tegenwoordigh act met hunne eygen naeme ende toenaeme onderteyckent. Onder stont Joannes Comans, Pbr. insignis ecclesie Traiectensis, ad premissa specialiter requisitus, scilicet onder stont vive ut vivas, ende was noch ondert. aldus alsoo eers fr. Bartholomeus Eustachy, Proviseur tot Everbode, noch meer onder stont M. Marten Posselius, org.

Concordat cum suo originali, quod ego infrascriptus notarius per brabantiam consilium admissus, attestor. M. vande Panhausen de Cristol, not, pub.

Jan Dillingen

[40] 12 augustus 1622 AAA, I, reg. 226, fol. 160v.

Gerits 1961b, 466, n. 3.

[HERSTELLINGEN]

Dedi Johanni Dilligen organistae pro solutione reparationis organorum cxvi car.

[41] 24 april 1624 AAA, I, reg. 19, fol. 161r-161v.

Gerits 1961b, 467-468.

[VIJF NIEUWE REGISTERS]

Accordt tuschen mijn eerw. Heere en Mr Jan Dillinghen, orgelmaecker van Trier.

Op heden den 24^{en} Aprilis anno 1624 is mijn eerw. heere Matthijs Valentijns prelaet des goidshuys Everbode veraccordeert, ende overcomen met den eersamen mr Jan Dillinghen van Trier Orgelmaecker, ende dat inder vueghen hier naer gespecificceert.

Inden eersten dat mr Jan voerss. zal maecken, accorderen ende leveren by approbatie van meesters des verstandt hebbende, vyff nieuwe registers van nieuwe materie, ende de zelve zal hij opden hals, oft op het middelste secreet der orgelen in onsses goidshuys kercke tegenwoirdich staende, setten, om deze voerss. registers te gebruijcken ende te gheven henne resonantie met het onderste clavier, op conditie dat deze registers voerss. zullen wesen dusdanich. Een octaeff wezende gemaect opden steeck van sess voeten ende ghevende sulcken thoen, item een superoctaeff, nachthoren, gemshoren, hebbende resonantie naer de octaeff, item een quintadene. Dese vijff registers zal hij op malcanderen accorderen om tsamen te gebruijcken ende yder besonder opden steeck als voer. Ende deze vyff registers vuers. zal mr. Jan vuers. van nieuwe maecken op zynen cost ende last, maer het cloister zal doen halen met een kerre de buijssen alze zullen volmaectt wezen. Ende als mr Jan deze buijssen zal insetten, accorderen, ende het secreet daer toe accomoderen, dan zal hij int cloister voers. den cost ende logijs hebben.

Is noch geconditioneert dat mijn eerw. heere zal gehouden sijn om te betalen de materialen hier toe noedich wezende te weten loodt, vellen ende coperdraet, om te vernieuwen de veeren vant secreet daer deze registers zullen in coemen te staen.

Item is conditie dat mr Jan voerss. dit wercke met Goids gratie zal volmaectt ende geapprobeert overleveren in fine julij oft ten lancxten in principio augusti naestcomende anno 1624, dat men t'selve werck dan zal connen gebruijcken.

Item sal dat secreet van binnen ende buijten wel accomoderen ende bequaem maecken om de vyff registers voerss. proportionel op te setten.

Item zal mr Jan voerss. gehouden sijn dit werck voerss. met het ander daer aengehecht zijnde twee jaeren naestmalcanderen volgende getrouwelyck te onderhouden, die fauten die binnen dien tydt daer aen mochten gevonden worden te remedieren ende te verbeteren.

Voer deze conditie, clauselen ende wercken te maken ende te onderhouden als voerss. is, zal mr Jan voerss. voer zijn const ende arbeyt hebben de buijssen offt pijpen nu tegenwoirdich staende selfste middelste secreet, te weten een octaeff, cymbael ende trompet, wezende al gemaect van tenne. Deze zullen hem worden geleverd, alst werck voerss. zal volmaect wezen.

Actum ten daghe, maende ende jare ut supra. Toirconden deses, ende tot meerdere bevestinge der selfs, hebben de parthyen voerss. deze met hen propre naem onderteckent.

*[handtekening:] Mathys valentyns abt van Everbode.
Mr Jan Dillingen van Trier."*

[42] 26 april 1624 RAL, Kerkelijk Archief, nr. 4981 (Liber attestatum), fol. 73r.

Gerits 1961b, 468.

[AANBEVELINGSBRIEF VOOR JAN DILLINGEN VAN ABT MATHIAS VALENTYNS]

Wy Mathys valentyns Abt des Goidshuys van Everbode Oordens van Premonstreyt, Bisdoms van Luyck. Allen den ghenen die dese onse opene brieven van certificatie sullen sien oft hooren lesen saluyt in gode. Doen te weeten ende attereren mits desen voor die gerechte waerheyt als dat den Eersaemen Mr Jan Van Dillingen, Orgelmaecker van synder consten thoender deser alhier in onsen Goidshuysse van Everbode by Diest geleyden onser kercken Orgele inde welcke veele fouten waeren gerepareert heeft, ende tot goeden accort gebrocht tot Meesters pryse ende het contract met ons aengegaen van twee jaeren die voers. gerepareerde Orgele te onderhouden eerlyck ende vromelyck voldaan tot onsen contentement, ende daerom weerdich om aen andere goede heeren ende luyden gerecommandeert te worden. Ende des toirconden hebben wy deze patenten met onsen name onderteckent ende onsen zegel ter saecken daerop doen drucken. Aldus gedaen binnen onsen voers. Goidtshuysse desen 26 Appril 1624.

Jan Van Weert

[43] 1632 AAA, I, Lias 19.E.

Gerits 1966b, 154-155.

[HERSTELLING EN VERBOUWING]

*De aenneminghe des groot orgellens staende inde kercke van Eeverbode.
Soo eest dat myn E. Heer [Mathias Valentyns] aen Jan van Weert, orgelmaecker, belaeft heeft syn groot orgellen te stellen in eenen goeden stadt, dat sy solden goet syn, ende al water nodich waer indt seleve orgelen te veranderen, datmen dat niwe solden maeken, so eest dater int seleve orgellen geen holpyp en vorsien, daer is een niwe daer in gemaect, van gelycke eenen niwen prestandt van teen datmen noempt de monster, een niwe uperoctaeff, eenen niwen gemssen horen, eenen nachthoren van oude ende niwe pypen gemaect ende vordts alle ander oude pypwerck versien, int middelste orgelen een niwe quintadeen, een niwe fluyt, het quintgen gereparert, int overste orgel eenen niwen baerdoen, een niwe trompet, een niwe regaael ende allen dye dry secreten vuyt het dorgelen genomen ende in allens versien gelyck my mogelyck geweest is om doen, de blaessbaelcken daer sy ontstucken waeren gerepaereert.*

[Minuut op papier. De brief werd geadresseerd
Aen den eersamen jongman meester Jan [van thienen]
organist ende wyntapper, soo ic meyne, te Everbeur]

Gerits 1966b, 155-156.

[KEURING VAN DE WERKEN DOOR JACOBUS ROBERTI, MINDERBROEDER EN ORGANIST.
BRIEF GERICHT AAN JAN VAN THIENEN, ORGANIST TE AVERBODE.]

Beminde vrint, hebbende mijn conscientie water beter geexamineert aegaende U.E. orgel te weten het groot werc soo ist dat ic geduonge wort noch sommige vitien in schrift te stellen, die wy door haesticheyt genegligeert oft gedissimuleert hebben, inden eersten hebben wy bevonde de mixture te slap te wesen, de welcke te vooren stercker geweest is, wat hy de pypen wt genomen heeft ende gestopt de gaten met stecxkens, het welc suspect is ende niet en doogt.

Ten tweeden dat alleby de claviren soo door blasen, dat moet noetsakelyc gebetert worden, ten sy dat hy voor eenen brodder wilt geacht worden, ende waert saken dat men het orgel geexamineert hadde in de heete dagen ic meyne dat mender nooch meer vitien soude gevonden hebben, de redenen syn my bekent, maer hy heeft gewacht naer het goet weder gelyc als nu is, ende nietssegen staende soo en dooget noch niet, ten tweeden so wee so weet, dat de trompet meer schynt te wesen van geluyt eenen cromhoren, ende schettert beneden dat schande is, alle de fauten comen by de tongen ende dat de pypen niet lange genoeg en syn, dat is myn vonnisse;

de blasbalken en doogen ooc niet ende syn te verre van het orgel ende waer beter maer vier te hebben, die breeder ende hooger waren, als ses sulcken, het welc hy al hadde moete beteren, maer ic hebber clein betrouwen van, ende ic soude myn heere raden hem te laten varen ende een anderen te nemen, laet hem pypen wtnemen, die hy daer in geset heeft ende de oude daer weder in set, ende soo en geschiet hem geen iniurie, dat hy roept alle meesters, die hem gelieft, mits dat ic my by wesen, soo en sal hy die orgel niet goet ende suyver leveren, ende meester Hubrecht [Govaerts] van Sint Truyen is geresolveert naer Sinte Franciscus dach [4 oktober], want dan niet correct en is, soo lange geeft hy hem respyt, te comen met eenen anderen meester op syne eygen costen tot syn confusie, daerom sal u.l. hen dit met den eersten voorhouden.

Aengaende het cleyn werc, dat inden houc staet, dat is somens wel betaelt ses hondert guldens ende costen voor dry persoonen is te veel, ende het waer te passeren waert saken, dat het orgel goet ware, ende correct, nu hy braueert soo met syn principael, maert letter op dat het met heurten beeft het welc comt dat de blasbalcken niet gelyc geladen en syn, het welc ooc broddery is ende sy syn ooc te smal ende en worden niet diep genoeg in gesneden, want daer aen elcken blasbalk noch wel twee vauuen syn die geene wint en geven, daer en boven u.l. sal hem dwingen die twee andere toutsen te weten deselve met de fytt te stellen bouen inden halve registers oft het is gebrot werc ende en wordet nu niet gedaen, het sal altyt ongedaen blyven, ic ken den man wel, schoon woorden heeft hy altyt ende anders niet, daer entuschen ic hebbe voldaan als ic u.l. daer inne geïnformeert hebbe ende myn conscientie gequeten hier mede soo wert wel u.l. mach my ombieden alst hem gelieft, u.l. ende myns heerens dinars wat ic vermach. den 19^{en} sept. [1632].

[handtekening:] fr. Jacobus Roberti / Minderbroeder organist.

desen ingesloten brieff sal u.l. gelieven morgen te geven aan Matheus [Winters] den gastmeester.

[45] 19 oktober 1632

AAA, I, reg. 22, fol. 122r-123v.

[Notariële copie van 1634 in het *Chartarius duodecimus Averbodiensis anno 1629 inceptus*. Het document draagt als titel: *Visitatio et aestimatio organorum partim factorum, partim reparatorum ad instantiam ipsius Magistri [J. van Weert] facta et Reverendi D. Praelati [M. Valentyns] consensu.*]

Gerits 1966b, 156-158.

[RAPPORT VAN DE ORGELVISITATIE OPGEMAAKT DOOR NOTARIS PETRUS WILLEMS VOLGENS DE VERSLAGEN VAN JAN VAN HEYMISSEN, ORGANIST TE HASSELT, PIETER ABELS, ORGANIST TE TONGERLO, HUBERT GOVAERTS, ORGANIST TE SINT-TRUIDEN, CHRISTIAEN ANCION, ORGELBOUWER EN JACOBUS ROBERTI, MINDERBROEDER]

Anno xvi^c twee ende dertich den 19^{em} dach der maent van october syn voor my ondergescreven als openbaer notaris etc. ende dye getuygen naergenoempt, ende deser minute onderteekent hebbende gecompareert dye naebeschreven persoonen dye welcke syn geroepen ende ontboden geweest soo van wegen myn Eerw. Heere Heere Matthys Valentyns, Abt des Goidshuys van Everbode als van Mr Jan van Weert orgelmaecker, om te iugeren ende te seggen oft dye orgelen tot Everbode gestelt ende deur den voors. Mr. Jan gemaectt ende gerepareert volgens het voorgaende proeven deur dye naebeschreven persoonen geschiet leverbaer syn oft nyet? ende wel gemaectt ende gerepareert volgens dye voorgaende beloften aen myn Eerw. Heere gedaen gelyc hy Mr. Jan dye selver in schrifte heeft overgegeven? ende wat dye naevolgende of naebeschreven persoonen iugeerden datter aen verdient is oft wat sy dye selve syn estimerende?

Hyer op inden iersten geroepen ende gevraecht synde Mr Jan van Heymissen, organist tot Hasselt, wat hy seyt vanden groote orgel te wesen oft dye leverbaer is oft nyet? seyt dat dye voors. orgel tot noch toe nyet leverbaer en is. Item gevraecht synde wat daeraen soude verdient syn waert saecken dat dye gerepareert waeren gelyck het behoort? seyde dat hem docht, dat twee hondert pattacons te veel soude wesen. Ende vande cleyn orgel seyt dat dye selve soude passeeren ende leverbaer syn behoudelyck dat dye hoelpyp noch mocht geholpen worden. Item wat daeraan verdient soude syn? antwoorden dat daer wel ii^c pattacons aen verdient soude geweest syn.

Ten tweeden opde voors. vraghen geexamineert synde Mr Peeter Abels, organist van Tongerloo oft dye groote orgel leverbaer was? antwoorden: dat dye selve nyet leverbaer en was, deur redenen vande faulten dye inde voors. orgele deur hem bevonden syn geweest, de valore nihil dixit. Ende van het cleyn orgel seyt den voors. Mr Peeter dan den Mr oft orgelmaecker noch moet versien, ende dye pypen sommige repareren ende dye blaesbalcken anders maecten dat dye soo nyet en trambleren, ende wat hy estimeerde dye cleyne orgele seyt dat hem dochte dat seshondert gulden styff veel was. Item ten derden gevraecht synde te weten Mr Huybrecht Govaerts, organist tot St. Truyden oft dye groote orgel leverbaer was oft nyet? antwoorden: neen, om redenen datter nyet eenen register en is dye egael spreeckt gelyckt behoort, dat de secreten nyet en doogen, dat het regael mt allen en docht, ende wat hy estimeerden het werck soo hy tselve gevonden heeft? seyt, dat hy daer voer geen drye hondert gulden en soude geven. Ende gevraecht synde van het cleyn orgelken oft dat leverbaer is oft nyet? seyt jae, mits dat den Mr de hoelpyp ende sommige ander registers discorderende accordeere ende dye blaesbalcken maecke dat dye nyet en trembleren ende gevraecht synde wat den prys vande selve cleyn orgel soude syn seyt naer syn verstant, datter over sess hondert gulden nyet aen verdient en is. Item ten vierden gevraecht synde Meester Christiaen Ancion, orgelmaecker, oft dye groote orgel leverbaer was oft nyet? antwoorden: neen, deur dye groote faulten dye hy daer in gevonden, gehoort ende gesien heeft, ende dye hy met ander meesters soude bethoonen des noot synde, ende gevraecht synde naer den prys, oft wat dat den Meester daer aen verdient soude hebben seyt dat hy die oude orgel te voren nyet gesien en heeft aeler meester Jan van Weert dye begonst heeft te repareren ende vande cleyn orgel gevraecht synde? seyt, dat dye selve mach passeeren mits dat den meester sommige erreuren corrigere ende principael inde blaesbalcken dye tgheheel werck doen trembleren ende dat hy sommige thoonen inde registers verandere dat dye mochten egalycken ende elck naer den eysch van synen register spreecken oft luyen ende aengaende den prys vande selve, seyt: dat hy sulcken werck gerne soude maecken voor vierhondert gulden brabants opden cost ende drack int clooster te hebben.

Ten lesten is hy er op gevraecht ende geexamineert Reverendus Pater Jacobus Roberti, minnebroeder, organist tot Maastricht, oft Diest, oft dye groote orgel gerepareert tot Everbode leverbaer is oft nyet?

antwoorden: neen, dat dye nyet leverbaer was ende vanden preys seyt daeraff nyet te weten te seggen. Ende van dye cleyng orgel seyt dat dye oyck nyet leverbaer en is oprecht gelyck het hoort ende den prys daervan te syn vyffhondert gulden brabant.

Dese voorschreven antwoorden opde voorgaende vraeghen gevoecht syn aldus geschiet ende vuytgesproken anno, mense et die quibus supra, binnen dye gasterye van Everbode inde presentie van myn Eerw. Heere Prelaet voors. ende deersaeme Joannes van Thienen, organist ende Jaecques Melis camerlinck van myn Eerw. Heere als getuygen tot meerder vasticheyt en geloof dit benefens my onderteekent hebbende, ita est ende hebben dye getuygen te weten Joannes van Thienen ende Jaecques Melis dye minute deser benefens my notario ondergeschreven onderteekent.

Presentemque copiam cum principali seu originali concordare attestor Petrus Willems Notarius publicus in consilio Brabantiae admissus et approbatus Averbodii residens ita est.

[handtekening:] P. Willems / 1634

[46] 4 maart 1637

AAA, I, reg. 271, fol. 275r.

Gerits 1966b, 158-159.

[KWITANTIE VAN ORGELMAKER JAN VAN WEERT]

Op den vyrden meert 1637 kenne ick ondergeschreven ontfanghen te hebben vuyt handen Mr. Vincent Corecelis, rentmeester des godtsshuys van Eeverbode, int quartier van Loven, de som van een hondert rynnsguldens eens boven dandere some inde vogaende tydde so van hem als andere inden naem des selfs godtsshuys bye my ontfanghen, so voor de gerepererde als meede voor de niwe gemaekte orgellen inde kercke van Eeverbode met welcke hondert rynnsgulden ick bekenne my geconsenteert ende vernucht voer het genne aen my al noch souden mogen gepretentert ende geyst syn als my coparterende oft resterende ter orsaeken van myne conste ende aerebeyt aen de voors. orgellen gedaen quyterende het seleve godtsshuys met deesse some van alle dergelycke pretencie ende competencie voer nu ende altyt met gelofte van deesse quyteringhe altyt voor goet te houwen onder obligacie van mynen persoon ende goederen, des dorconde deesse geschreven ende ondertekent den datum als voor. Alsoo rest somma 1^c gl.

[handtekening:] Jan van Weert, orgelmaeker.

Jan Dekens

[47] 1 juli 1662 RAL, Archief notaris Simon Beckers (Averbode), nr. 1, fol. 245r-246v.

Lefevre 1936, 337 [gedeeltelijk]; Cools 1940, 101-102.

[CONTRACT MET JAN DEKENS VOOR EEN NIEUW ORGEL IN DE ABDIJKERK VAN AVERBODE]

Jan Deeckers orgelmaecker tot Haght. Anno 1662 den eersten dach julii compareerden voor my Simon Beckers, openbaer Notaris [...] te Everbode residerende ende den getuighen hieronder genoempt den eersamen Meester Jan deeckens orgelmaecker woonende tot haght den welcken teghen oft met den eerweerdigsten heeren heere servaes abt des Goidshuys van Everbode heeft veraccordeert ende aenveert te maecken een orgel tot haeght ende te stellen inde kercke van St. Jan Baptist binnen Everbode voor Paeschen naest comende ende dat op de conditien ende voorwaerden hijer naer beschreven ende op de forme ende maniere als volght te weten de helpijp acht voeten, prestant heel vier voeten, fluijt vier voeten, octaeff twee voeten, super octaeff eenen voet, quintfluijt eenen halffen voet, tertie heel vuyt, mixture drije dick, symbal twee dick, cornet superius dry dick, tremblant ende eenen nachtegael, secreet capabel om eenen register noch meer connen inne te setten als voorscreve is, twee blaesbalken naer het werck, engelsch clavier tot acht en veertich toentsen recht vuyt, alles Engelsch loot.

welck orgel gemaect sijnde sullen cloister kerren deselve tot haeght moeten haelen ende meester Jan met sijnen knecht deselve stellende tot Everbode sal hebben den montcost ende het clooster sal hem doen eenen blaeser, den stoel oft cas met het ijser daertoe behoorende sal het clooster moeten doen maken; ende om dese orgel te maecten ende te stellen heeft den eerwaardige heer prelaet voors. geloof te tellen aen meester Jan drij hondert ende negentich gulden Brabants soo wanneer de selve orgell sal goet geprobeert sijn door meesters oft organisten des verstants hebbende, dewelcke mijn eerwaardige heer prelaet sal nemen naersyne believeen ende sal de selve moeten betaelen ende indien meester Jan eenighe meesters zijnt [=zendt] om, met die meesters van den eerwaardigen heere prelaet gecreghen, de selve orgel te visiteren ende te tsamen jugeren, sal hij gehouden sijn de selve van sijnen tweeghen gesonden die vacatien te betaelen, mar sal het clooster den montcost doen te wijle sij sullen sijn in het clooster ter eynde voors. Item is conditionneert dat aen meester Jan op datum deser sullen getelt worden op de handt vijftich guldens Brabants in minderinghe van de voors. somme. Item, is conditionneert dat meester Jan dese orgel naer hem sal nemen indien deselve door die visitateurs niet goet en wordt geprobeert ende geen gelt ontfanghen, maer sal noch gehouden sijn te betaelen die vacatien soo van de visitateurs bij den eerwaardigen heere prelaet gecreghen als van de gheene van sijnen twegen gesonden. Item sal deze orgel goet geprobeert sijnde door die visitateurs drie jaer onderhouden op sijnen last. Alle dwelck hebben parthijen contrahenten hinc inde geloeft soe sij geloven mits desen respectvelijck te voldoen sub obligatione et renuntiatione debitis et consuetis. Aldus gedaen tot Everbode onder behoerlijcke stipulatie in handen mijns notaris genomen ter presentien van Arnoldus Hendricx ende Paulus Brouckmans als geloofwaardighe getuyghen hyer over geroepen ende gebeden, hebbende de contrahenten mette getuyghen benefens mij notaris dese minute onderteckent.

[handtekening] Servatius abbas Averbodiensis. - [handtekening] Jan Dekens.
- [handtekening] Arnold Henricx testis. - [handtekening] Paulus Brouckmans testis. - Quod attestor.
[handtekening] Simon Beckers notarius publicus.

Den ondergeschreven bekent ontfanghen te hebben vijftich guldens Brabants van den eerwaardighen heere prelaet van Everbode ter causen van het voors. contract de welcke beloeft te restitueren indien d'orgel niet goet geprobeert en wordt sub obligatione et renuntiatione debitis et consuetis. T'oirconden est actum den eersten dach julij 1662. [handtekening] Jan Dekens.

[47*] 9 januari 1663 AAA, I, reg. 427, fol. 83.

dedi magistro Joanni in Geel organistae, per circatorem, 2 ducatonnes pro reparatio organis

[47**] 22 juni 1663 AAA, I, reg. 427, fol. 85.

Getelt aen den orgelmaecker door den cellier 50 gulden

[48] 1672 AAA, I, reg. 403a, fol. 8r.

Gerits 1964b, 3, n. 9.

[OVERPLAATSING VAN HET JAN DEKENS-ORGEL NAAR DE NIEUWE KERK]

Magistro Joanni van Haecht organifici ponenti organum novo odeo novo templi dedi decem pattacones.

[49] 19 juli 1673 AAA, I, reg. 236, fol. 320.

Gerits 1964b, 3, n. 10.

[HERSTEL VAN HET JAN DEKENS-ORGEL]

[1673, 19 juli] — *Item aen den meester Jan den orgelmaecker voor het herstellen van onsen orgel 2-8.*

[50] 15 maart 1687 AAA, I, reg. 236, fol. 583.
Gerits 1964b, 3, n. 10.

[HERSTELLING AAN HET JAN DEKENS-ORGEL]

[1687, 15 maart] – *Aen de reparatie van de orgele 9-12.*

[51] 29 maart 1700 AAA, I, reg. 99, fol. 58v.
Gerits 1964b, 3, n. 10.

[ONDERHOUD VAN HET JAN DEKENS-ORGEL]

[1700, 29 maart] – *M. Jan den orgelmaker voor het orgel schoon te maken 8-0-0.*

4. Achttiende eeuw

Christiaan Penceler

[52] 7 februari 1708 AAA, I, reg. 99, fol 82r.
Gerits 1965b, 123, bijlage i.

[HERSTELLING EN NIEUWE NACHTEGAAL]

Christiaen Penceler en Jan Michiel Sneydewint voor reparatie van onse orgel en maken van nachtegael 28 gld 16 st."

Jacobus Verbuecken

[53] 10 juli 1745 AAA, I, reg. 308
(Rekeningen van Carolus van Amersfoort,
tweede provisor 1742-1747, eerste provisor 1747-1755), Rekening 2.

[HERSTELLING VAN HET JAN DEKENS-ORGEL]

[10-07-1745] aen Monsieur Verbuecken van geel voor de orgel gerepareert te hebbe uijt commissie van den prior betaelt [33-12-0]

- [54]** 6 mei 1754 AAA, I, reg. 206
(Exposita domini Camerarii, begonnende het jaer Meij 1752 etc.
Uitgaven van de camerarius 1752-1770), fol. 199r.

[HERSTELLING VAN HET JAN DEKENS-ORGEL]

Den 6 mey 1754 betaelt aen den orgel maker verbeukens wegens reparative van den orgel [38-18-0]

Jan Nau

- [55]** 4 oktober 1763 - 14 februari 1770 AAA, I, reg. 206, fol. 104r.
Gerits 1967b, 32, bijlage ii, (gedeeltelijk).

[HERSTELLING EN ONDERHOUD]

Den 4den 10ber 1763 betaelt aen sieur J. Nau orgelmaker tot Loven, volgens accoort met hem gemackt ende in voldoeninge volgens quittantie, 100 gulden.

Op den selven dato met hem geacordeert voor jaerlycsche reparatie aen hem te betalen de somme van dry croonen, facit	9-16-0
Den 23 10ber 1764 betaelt aen Sr Nau in voldoeninge van 1764	9-16-0
Den 20 meer 1766 betaelt aen Sr Nau in vold. van het jaer 1765 inclus	9-16-0
Den 3 april 1767 betaelt aen Dr Nau	9-16-0
Den 26 10ber 1768 betaelt aen sr Nau	9-16-0
Den 14 feb. 1770 betaelt aen Sr Nau	9-16-0

- [56]** 23 september 1768 AAA, I, reg. 206, fol. 237r.
Gerits 1967b, 33, bijlage v.

[HERSTELLING VAN DE CLAVECIMBEL]

1768, den 23 7ber, betaelt aen Sr. Nau voor het hermaeken van onse clavecingel, 42. Eodem aen snaeren voor de clavecingel, 3 - 3.

Denis Georges Bayar

- [57]** 22 juni 1769 AAA, I, lias 19, fasc. 1.
De Ceukelaire & andere 2017, 185.

[CONTRACT VOOR HET BOUWEN VAN EEN NIEUW WESTPORTAAL-DOKSAAL]

1769, 22 juin. Jubé – portail

*Le sousigné declare d'être convenu, comme il convient par cette avec Monsieur Le Reverendissime Abbé d'Everboden de faire tous les ouvrages de Marbre pour le Docsal ou jubé à placer dans L'Eglise de La ditte Abbaije, selon le plan et dessein signés de parte et d'autre, lequel ouvrage deverat se faire en quatre sortes de Marbre, scavoir en marbre de Soume pour les six colonnes, lesquelles devront etre bien venés, ainsij que le blanc domine, deux pilastres venés de meme, panneaux des archivoltes, de meme que les rustiques des impostes regnans derriere les colonnes.
Tous les chapiteaux, bases, toute la frise avec le clef à la grande porte, les deux medailles au dessus des petites portes comme au modele de bois, en marbre blanc d'italie.*

Les panneaux des arriers-corps, Les chanbranles tant des deux petites portes que de la grande, avec les panneaux à la balustrade, les balustres, Architrave et corniche en marbre de St. Martin.

Le socle de meme que la balustrade se ferat en marbre noir.

Lequel ouvrage deurat tout estre livre et posté dans la susditte Eglise aux fraix et depens de L'entrepreneur: bien entendu que le tout doit estre bien polie et travaillé selon art.

Tout L'ouvrage etant finie et posé avant La fin du mois de Septembre de L'année suivante 1700. Septante.

Tout l'ouvrage etant finie et posé selon Les conditions susdits, serat paijé de la parte de L'Abbijé à L'entrepreneur La Somme de cinq mille cinq cent francs argent courant de Brabant.

Ainsij fait dans L'Abbaije d'Everboden ce 22. Juin 1769.

Gisbert Abbé d'Everbode [handtekening]

D: G: Bayar [handtekening]

Guillaume Robustelly

[58]

2 november 1770

AAA, I, lias 19, fasc. 1, farde 6.

Lefevre 1936, 337-338 [gedeelte]ijk]; Vente 1955, 202-204; Gerits 1965a, 185-187; Verhoef 2011, 45-46.

[BESTEK VOOR EEN NIEUW ORGEL IN DE ABDIJKERK VAN AVERBODE]

Accord avec le facteur G. Robustellij de Liège pour l'exécution de nouvelles orgues à placer dans l'église abbatiale.

1. Le clavier tant du grand orgue que du positif deurat estre depuis C sol ut en bas, jusqu'à F ut fa en haut, faisant quatre octaves completees et cinq touches avec tous les demitons. Le clavier de l'écho commencerat à la seconde C sol ut d'en bas. Le clavier du jeu de récit deurat estre depuis le C sol ut du milieu jusqu'à F ut fa en haut, faisant deux 2 octaves completees et cinq touches avec tous les demitons. Les tons seront du bois d'ébeine, et les demitons d'ivoire.

2. Les secrets du grand orgue, du positif, de l'écho et du jeu de récit deurat estre faites du meilleur bois dont on se sert pour les secrets et deurat estre tous si bien construits que le vent, quand aucun registre n'est tiré, nulle parte puisse echapper.

3. Le ton de l'orgue deurat estre celui dont on se sert ordinairement pour les orgues devant servir pour le plain chant.

4. Généralement toutes les fautes, comme voisinage, alteration, ce qu'on appelle octaver etc., deurat estre evité, et le tout deurat estre fait selon les regels de l'art.

5. Dans la grande orgue deurat estre les registres suivant:

Bourdon de huit pieds bouche parlant seise pieds,

Bourdon de quatre pieds bouche sonant huit,

Montre de huit pieds du meilleur étain d'Angleterre,

Prestant de quatre pieds du même étain,

Flute de deux pieds bouche sonant quatre,

Superoctave ou doublette sonnante deux pieds,

Nazard,

Tierce,

Fourniture de quatre tuijaux,

Cijmbale de quatre tuijaux,

Sesquialter de deux tuijaux qui commence au sol de quatre pieds,

Cornet de cinq tuijaux,

Trompette de huit pieds avec des ajoutes en bas d'étain d'Angleterre pour le moindre de cinq pieds dans le tuijau de huit pieds, et dans les autres à proportion, et la Trompette deurat estre separe au C sol ut du milieu en deux registres,

Bombarde de seise pieds avec les adjoutes en bas d'étain d'Angleterre proportionnelement comme à la Trompette,

Clairon de quatre pieds,

Voix Humaine parlant huit pieds.

6. Dans le positif devront être les registres suivants:

Bourdon de quatre pieds bouché sonant huit,
Prestant de quatre pieds d'étain d'Angleterre qui présente la montre,
Flûte de deux pieds bouche sonant quatre,
Cornet de quatre tuyaux,
Superoctave ou doublette,
Nazard,
Tierce,
Sesquialter de deux tuyaux,
Fourniture de quatre tuyaux,
Cijmbale de trois tuyaux,
Cromhorn haute et cromhorn basse séparés,
Trompette de huit pieds, séparé à la basse, et avec des ajoutes comme cij dessus.

7. Dans l'écho seront les registres suivants:

Bourdon de quatre pieds bouché sonant huit pieds,
Prestant de quatre pieds,
Cornet de deux tuyaux,
Cijmbale de trois tuyaux,
Cromhorn,
Voix Humaine.

8. Dans le jeu de recit seront les registres suivants:

Prestant de huit pieds,
Bourdon de huit pieds,
Cornet de quatre tuyaux,
Trompette de huit pieds.

9. A la grande orgue devrat être une tirasse depuis l'ut d'en bas jusqu'au deuxième re.

10. Le clavier du grand orgue doit être fait qu'il se puisse glisser sur le clavier du positif, pour jouer en même temps le grand orgue et le positif.

11. Pour le moindre il y devrat avoir quatre bons soufflets chaque de six pieds $\frac{1}{2}$ de longueur et de 28 pouces de largeur, avec leurs bascules respectifs, et autres dependances.

12. Tout l'ouvrage devrat être prêt à poser et livrer pour le mois d'avril 1772, et devrat être posé la même année.

13. Le transport de toute l'ouvrage, ainsi que des instrumens nécessaires pour le poser depuis Liège jusqu'à dans l'Abbaye, se devrat faire au dépens de l'Abbaye: mais l'entrepreneur devrat emballer le tout, et garantir pour tous les dommages qui pourroient arriver pendant le transport. Les droits à paier aux comptoirs et autres charges du païs de Liège qui pourroient survenir seront à la charge de l'entrepreneur excepté les barrières.

14. Quand l'entrepreneur serat dans l'Abbaye pour poser l'ouvrage avec ses assistans ils seront logés et nourris aux dépens de l'Abbaye.

15. Tous les matériaux pour l'ouvrage susdit, sans excepter aucun, comme aussi la position, seront à la charge de l'Entrepreneur. Les Caisses de l'orgue et du positif comme aussi leur position seront à la charge de l'Abbaye; mais l'entrepreneur serat obligé de donner le dessein et toutes les dimensions nécessaires relativement à la place qu'on lui a assigné.

16. Tout l'ouvrage étant posé et fini il dependrat du bon plaisir de Monsieur l'Abbé de le faire examiner par autant des experts, que bon Luij semblerat, et si les memes experts jugeroient, qu'il manqueroit quelque chose, l'entrepreneur s'oblige de le redresser à ses dépens. Si le même entrepreneur vouloit s'opposer à ce jugement, on assumerat des experts de parte et d'autre, selon le jugement des quels on se reglerat de deux cotés, et les fraix de ce deuxième examen seront à la charge de celui qui succomberat.

17. L'entrepreneur serat obligé d'entretenir l'espace des deux ans, après l'avoir achevé, le susdit ouvrage.

18. Une tierce de la somme totale cij en bas à exprimer, serat païé à l'entrepreneur, quand il fournirat le dessein mentionné à l'article 15, un autre tierce luij serat païé, quand l'ouvrage serat livré dans l'Abbaye prêt à poser, et la dernière tierce, quand l'ouvrage serat achevé et approuvé.

19. L'entrepreneur serat obligé, comme il est dit cij dessus de livrer tout l'ouvrage pret à poser dans l'abbaije au mois d'Avril de l'année 1700 septante deux, ou au plus tard au mois de Maij de la meme année, et tout de suite il devrat sans discontinuer etre occupé à poser le dit ouvrage; si l'ouvrage arriveroit plus tard dans l'Abbaije par la faute de l'entrepreneur, ou s'il abandonnoit l'ouvrage pour etre occupé à des autres ouvrages, en ce cas l'Abbaije serat en droit de luij paijer cinq cent florins argent de Liège moindre, qu'il n'est exprimé dans l'article suivant.

20. La somme totale par l'Abbaije à paijer à l'entrepreneur en trois termes, comme il est dit cij dessus, serat huit mille florins argent de Liège.

21. L'entrepreneur s'oblige a se regler exactement aux conditions susdits, en soij de quoj il a signé la presente de 29bre 1770

G ROBUSTELLIJ

F.T. SALÉ

CHAMBELL. ET PROVIS.”

[59] 11 januari 1771

AAA, I, lias 19, fasc. 1, farde 6.

Gerits 1965a, 187.

[BETALING AAN G. ROBUSTELLY]

Receu par le sousigné à compte des ouvrages susdits de Monsieur le Chambellan de l'Abbaije d'Everboden la somme de deux mille, six cent, soixante sept florins, huit sols et demij. Ce 11 janvier 1771.

[handtekening] G. Robustellij

[60] 7 februari 1771

AAA, I, lias 19, fasc. 1, farde 6.

[BRIEF VAN 7 FEBRUARI 1771 VAN PROVISOOR TRUDO SALÉ
IN VERBAND MET DE ORGELKAST]

Monsieur,

On a commencé de tracer en grand le Buffet pour notre Orgue, et on a trouvé les doutes Suivants, Lesquelles je Vous communique, en priant de vouloir donner le plus tot possible Votre reponse. Ces doutes Sont en assez grand nombre, et sont Les Suivants.

1°. *Si on peut faire un travers dessous les couronnemens des tourelles pour lier ensemble les deux montans, lesquelles traverses sont colorès en rouge, et marquès par La Lettre D. dans La Figure I. icij jointe.*

2°. *Si on peut faire de meme des traverses en bas des tourelles, lesquelles Sont aussij colorès en rouge, et marquès par La Lettre B. Dans La meme Figure I.*

3°. *Si on peut faire des traverses en haut et en bas des couronnemens des tourelles pour les lier ensemble, lesquelles traverses Sont encore colorès en rouge et marquès par les Lettres A et E. dans La Figure I.*

4°. *Si derriere La corniche des Tourelles en bas il peut etre placé un bois, qui regnerat à L'entour de toute La caisse, lequel bois est colorè de rouge et marqué par Les Lettres C. dans La meme Figure I. Le F^r Gregoire assure, que sans ce bois, il serat bien difficile de donner la Solidité requise à la Caisse, puisque les montans des tourelles doivent reposer Sur Le meme bois. Son intention est de partager toute la caisse de haut en bas en cinq parties, qui Seront travaillées, et bien assemblées Separement. La premiere partie ou division Seront les couronnemens des tourelles: La Seconde division Serat depuis les dits couronnemens jusqu'au bois marqué C. dans La premiere Figure. La troisieme division Serat depuis ce bois inclusivement, jusqu'au bois sur lequel Serat posé le Secret, aussij inclusivement. La quatrieme division Serat depuis ce bois jusqu'au pied du Buffet; et La cinquieme division serat le dit pied. J'ai marqué trois de ces divisions à La marge de la Figure I.*

5°. *Si les tourelles doivent etre plus etroites en haut qu'en bas, comme elles Sont marquès dans le dessein que Vous avèz donnè, et comme je les ai aussij marquè dans La Figure I., dans laquelle j'ai tracè dans la plus grosse tourelle une ligne avec des points, laquelle avec la partie de la tourelle en bas fait une ligne droite, mais en haut tombe un pouce à cotè.*

6° Si on ne pourroit pas changer la position des plus petites tourelles. La Figure 2. icij jointe est le plan du Buffet, Selon le dessein, que Vous avèz donnès. Si on Suit ce plan, on verrat tout au plus deux tuijaux dans ces petites tourelles, quand on Serat placè au milieu de L'Eglise: et comme les memes tourelles ne Sont éloignèes que deux pieds de La muraille, qui est à deux cotès de L'orgue, il Serat toujours impossible de decouvrir les tuijaux placès dans ces tourelles. Pour corriger ce default, il conviendrait que ces petites tourelles Seroient placèes, comme il est marquè dans la Figure 3. Ce plan de la ditte Figure est entierement conforme au plan de la figure2. depuis le milieu jusqu' à la platte face marquèe de la Lettre M. Cette platte face est plus etroite de deux pouces dans le plan de la Figure 3., mais je ne crois pas que cela vous puisse embrasser, puisque Vous m'avez dit, que dans cette platte face il ij a quelques tijaux muets. En outre le plan de la Figure 3. Serat plus Large d'un cotè de deux pouces que L'autre plan, et par consequent Serat plus large en tout de 4. pouces: et je ne crois pas aussi que cela vous puisse causer de L'embarras. Le pied de L'orgue resterat comme il est dans le plan de la Figure 2. Mais de ce pied nous en parlerons encore cij apres. Les parties colorèes en noir dans la Figure 3. restent fermes, mais les parties en rouge et en jaune doivent pouvoir etre otées dans la Frise par devant, et du cotès des portes en arriere. 7°. Comment doivent etre faites Les couvertures des tourelles, Sur lesquelles Seront placès les tuijaux: si ces couvertures doivent etre faites comme est la figure 4. et en ce cas, de quelle largeur doit etre cette partie de couronne: ou bien Si elles doivent etre faites comme la figure 5. tout d'une piece, et Si peut-etre ces memes couvertures ne doivent pas avoir en arriere une partie qui entre dans le buffet d'orgue, comme j'ai marquè avec des points à la figure 5., et en ce cas de quelle largeur et longueur doit etre cette partie.

8°. A quelle hauteur doivent commencer les portes, qui sont derriere Le Buffet en haut. Il me Semble que Vous avèz dit, que ces portes doivent commencer à la meme hauteur, que les parties des plattes face, Sur lesquelles les tuijaux Sont placès.

9°. Si dessous les portes, dont parlè l'article precedent, on doit faire des ouvertures pour pouvoir arriver au Secret, comme on le doit faire par devant.

La figure 6. represente notre Oxal avec une partie de La corniche par devant. Vous pouvez voir par cette Figure, qu'il ij a une ouverture pour placer le Positif, laquelle est large de 9. pieds et 5. pouces. Vous pouvez encore voir par la meme figure, que de la muraille qui est au fond de L'Eglise, jusqu'à L'extremitee de La Corniche de L'oxal il ij a justement 11. pieds et 1. pouce sur quel espace doit etre Le vuide

derriere Le grand Buffet	1. pied	5. pouces
Le grand Buffet	4	5
Le Positif	3	6
	9	6

ainsi qu'il resteroit pour
la place de L'organiste

1	5
11	1

Or comme il faut Selon votre calcul 3. pieds pour la place de L'organiste, il s'ensuit, que le positif devrat etre avancè dans L'Eglise outre La corniche pour le moindre un pied et demij, ce qui ne ferat pas La meilleure figure, et principalement parceque Le positif est tout plat par devant, hormis les tourelles.

Il est encore à remarquer, que les gites Sur lesquels le positif Sera placè ne peuvent etre affermies dessous contre la corniche, à cause que cette corniche est Seulement attachèe contre les autres ouvrages avec des agraps de Fer, et par consequent ne peut etre chargèe Sans peril de crouler. Plus que le Positif avancerat dans L'Eglise plus que ces gites deveront etre Longues, et ainsi plus Sujettes aux ebranlemens, et en ce cas Le Positif Serat tres foiblement placè. Je Vous prie de faire attention à cet article, et d'etre tres persuadèz, que si le Positif avance beaucoup outre la Corniche, il n'ij a pas de moijen pour le bien affermir.

Pour obvier à ces inconvenients, il faut tacher de gagner plus de place. A ce fin j'ai encore joint icij La Figure 7. Laquelle represente Le Buffet du grand orgue vu du cotè. Ce Buffet est entierement conforme au dessein que Vous avèz donnès, exceptè que le pied est seulement de 3. pieds et 7. pouces de largeur en dehors, et de 3. pieds et deux pouces en dedans, à la place que L'autre dessein a 4. pieds en dedans. Par cet arrangement Vous avez en haut L'espace requis pour placer Votre Secret, et tout ce que Vous devez placer en haut. L'unique difficultè Seroit, que Vos abregèes

viendroient joindre le Secret 8. pouces plus en arriere, que dans votre dessein: mais on ij peut remedier en placant les Soupapes 8. pouces en arriere, comme dans La Figure 9.

Si, cette methode auroit peut etre des autres inconvenients, que je ne connois point, alors on devroit pouvoir faire un enfoncement au milieu du pied de L'orgue ou le clavier est placè, et cet enfoncement devroit etre de huit pouces pour le moindre, de la largeur de 5. pieds, et de la hauteur comme est L'ouverture pour placer le Clavier. Mais cette deuxieme methode à cet inconvenient, que L'organiste auroit fort peu de jour pour Voir Sa musique.

Quoij qu'il en soit il faut absolument trouver quelqu'expedient parce qu'on ne Souffrirat jamais, que le Positif avance Si fort dans L'Eglise, et gate par sa position La beauté de toute L'ouvrage. Comme Le dessein du positif est entierement plat par devant, on donneroit plus de grace à L'ouvrage, Si on pourroit Suivre le plan comme est la Figure 8.

Je Vous prie de faire attention à tous ces points, qui pour dire la veritèe, sont en assez grand nombre, et de faire tout Votre possible, que Vous trouvèz de la place. Je Vous prie aussi de me vouloir marquer La Longeur et Largeur des Secrets du grand orgue et du positif; de me vouloir honorer de reponse le plus tot possible, et de renvoyer les figures, lesquelles Serviront pour notre eclaircissement.

J'ai L'honneur d'etre avec beaucoup de Veneration
Monsieur / Votre tres humble et / tres obeissant Serviteur / F.T. Salé.
Averboden le 7. fevrier 1771."

[Hierbij hoort de tekening met de nummers *Figure 2, Figure 3, Figure 4* en *Figure 5* met gedraaide zijtorens en de tekening met de nummers *Figure 7, Figure 8* en *Figure 9* met zij-aanzicht van het orgel met wijzigingen zoals voorgesteld door Gregorius Godissar.]

[61]

16 februari 1771

AAA, I, lias 19, fasc. 1, farde 6.

[TEKENING MET DE PLATTE GROND VAN HET ORGEL. BRIEF MET BEGELEIDENDE
TEKENING EN UITGEBREIDE TEKST VAN GUILLAUME ROBUSTELLY]

16 Fevrier 1771

[Tekst op de tekening van G. Robustelly in kleine kader rechts]

"A. pièse de bois de 4 pouces qui sera couvert par l'architrave, le quell bois doit deborde en dedans de deux pouces, dans tout son circuit, pour porter le secret, le tous ensemblé avec le travers rouge marqué B. et les petits montants"

[Onder de tekening]

"En la figure I. article I. je concens pour la travers D. pourvu qui soit erassé endedans et ses montans sortes un demi pouce en dehors article 2. le travers marqué B. doit être de même. L'article 3. qui sont les travers A. et E. est très bons pour la force, article 4. figure I les deux travers tant devant que le derriere. marqué c.c.c. et ici marqué B sont bien necessaire comme a dit fort bien frere gregoire . --- j'aprouve de même les 3. divisions sur la figure c I. Mais si l'on vouloit faire les 2 cottés sans les monter cella me parais plus fort mais le devant se pourrait demonté en deux pieces sur sa hauteur. article 5 vous ma demande si les tourelles doivent être plus grose enbas qu'en haut je repond, de chaques cottés une ligne seulement pour cacher les joins, comme il est marqué C. . article 6. pour le changement que vous voulez faire je l'aprouve et sella me porte auqu'un prejudice, mais il sera bon de faire le meme tention pour le coin du pied de l'orgue, pour le passage --

article 7. pour les pleinte des tourelles, peuvent être un cercle comme figure 4. mais la moullure environ un pouces et demi épaisse doit être un couvert d'une seule piessse si se peut pour ij posses les tuijaux. comme figure 5. et il faut qu'il entre dans la caise à [rase?] des montans. article 8. les porte doivent commencer audessus de la corniche du pied , entre les dite portes il ij a deux montants mouvant marqué Rouge, article 9 dessous ces portes qui seront derriere, il doit être travaille ferme comme il est marque ici dessus ---

venons à l'ajouté de 12 pouces qui sera derriere le pied de l'orgue, il faut que de deux cottés je je puisse entré dans le pied par cette espase à hauteur de six pieds soit en forme des portes ou panneaux/ -- sur la figure 7. vou avez crussé le pied de l'orgue c'est qu'il ne se peut faire, car le tout doit être à plom et uni interieurement exepté ce bois d'environ 4 pouces d'epessee marqué A. A. lequel doit

faire tout le tour interieur pour pouvoire passer les secrets, il faut seulement tourner les coints du pied comme ici dessiné au plan"

"touchant le possitive figure 8. le contour que vous avez donné en rondeur est agreable et me derange en rien, mais tous ce qui sortera de la ligne droite je n'en peut profité et restera... [?] regardé figure 8. j'aij fais tous ce qu'il ma été possible pour changé et moderer mes mesures données, je met pour l'ajoute 12 pouces, pour la grande caisse 44 pouces, pour l'organist 26 pouces, pour le positive 39 pouces qui font 12 pieds un pouces, un pied plus que dans vôtre calcule, mais si l'on pouvoit encore donne un pouce de plus a l'organiste cella sera bon. a maison je doit poser un abrege dessous le clavié de sept pieds de longueur epesse d'environ 4 pouces, puis le pedalle lequel doit ij joindre. Jugez qu'il faut de la place, egallement desous le pavé il ij faut bien de la place, pour fair chanter le possitive - - vous me marqué qu'il auroit a craindre pour lavancement du possitive, il n'ij a rien a craindre qu'a même il avanceroit d'avantage à raison tous son poid dera sur le derriere, le devant n'est chargé que de ses tuijaux apparasite, lesquelles ne piesseront non plus qu'un homme, le tous pourroit être assurer sans agraves [?], comme j' aij veu les gites qu'il passeront sous la muraille et le saillie de la corniche, sont capable de porter un poid bien plus considerable comme vous me demandé La grandeur des secrets, dans la grande orgue, deux secrets de la longueur six pieds et six pouces chaques et large quatre pieds, dans le positive sa longueur est de sept pieds et sa largeur de trente cinq pouces, les dit secrets son déjà commence, Monsieur j'aij l'honneur de vous dire que vous avez pris bien de la peïn pour détaillié tous ces difficultés lesquelles j'aij fort bien compris, je repond autant qu'il m'a été posible, et j'esper vous m'entendrez comme si j'étois au lieu, et vous le dit de bouche, et en meme tems je vous averti que votre 4 claviers sont achevé, voila ce qu'a l'honneur de vous dir celluij qu'il est avec un profond respect

Monsieur

permette moy / que je mes ici mes / complemens au / frere gregoire / vôtre très humble / G. robustelli / liege ce 16me fevrier / 1771

[62] 16 februari 1771

AAA, I, lias 19, fasc. 1, farde 6.

[TEKST OP DE TEKENING VAN G. ROBUSTELLY IN VERBAND MET DE ORGELKAST]

En la figure 5. I. article 5. I. je concens pour la travers D. pourvu qui soit erassé endedans et ses montans sortes un demi pouce en dehors article 2. le travers marqué B. doit être de même. L'article 3. qui sont les travers A. et E. est très bons pour la force, article 4. figure I les deux travers tant devant que le derrieremarcqué c.c.c. et ici marqué B sont bien necessaire comme a dit fort bien frere gregoire. --- j'approuve de même les 3. dicisions sur la figure c I. Mais si l'on vouloit faire les 2 cottés sans les demonter cella me parais plus fort mais le devant se pourrait demonté en deux pieces sur sa hauteur. article 5 vous ma demande si les tourelles doivent être plus grose enbas qu'en haut je repond, de chaques cottés une ligne seulement pour cacher les joins, comme il est marqué C. . article 6. pour le changementque vous voulezz faire je l'approuve et sella me porte aqu'un prejudice, mais il sera bon de faire le meme tention pour le coin du pied de l'orgue, pour le passage -- article 7. pour les plainte des tourelles, peuvent être un cercle comme figure 4. mais la moullure environ un pouces et demi épaisse doit être un couvert d'une seule pisse si se peut pour ij passer les tuijaux. comme figure 5. et il faut qu'il entre dans la caise à [rase?] des montans. article 8. les porte doivent commencer audessus de la corniche du pied , entre les dite portes il ij a deux montants mouvant marqué Rouge, article 9 dessous ces portes qui seront derriere, il doit être travaille ferme comme il est marque ici dessus ---

venons à l'ajouté de 12 pouces qui sera derriere le pied de l'orgue, il faut que de deux cottés je je puisse entré dans le pied par cette espase à hauteur de six pieds soit en forme des portes ou panneaux/ -- sur la figure 7. vou avez crussé le pied de l'orgue c'est qu'il ne se peut faire, car le tout doit être à plom et uni interieurement exepté ce bois d'environ 4 pouces d'epesseur marqué A. A. lequel doit faire tout le tour interieur pour pouvoire passer les secrets, il faut seulement tourner les coints du pied comme ici dessiné au plan

[BRIEF VAN G. ROBUSTELLY AAN PROVISOOR T. SALÉ IN VERBAND MET DE ORGELKAST.]

18 Mars 1771

Monsieur,

j'ai recu votre lettre le 14 mars que vous m'avez fait l'honneur de m'écrire donc j'ai estez charmé d'avoir trouvé le plan de votre dochal et au même tems le plan de vos grosse tourelle, commencans au grosse tourelle je pense que j'ai trouvé les doute que Monsieur me demande je crois que les défaut est de la culplerice ou le toiscaux doit posé contre en haut je pense que ce ma faute que je ne me suis mal expliquez a galoins quand nous avons fait le desins

ijci je joint en brouillon de la moitier du bufet de lorgues — ou la disculpterie sont apliquée contre le pilace en dehors a toute les tourelle ou les toiaux repose contre en haut et qui tient les toiaux en respects doit joindre a la larchitrave qui joindre au corniche en haut - -

par la Mr chambelan et Mr gregoire trouverons la largeur en haut comme en bas a toute le tourelle ijci je vous joint oncor un petit desin dorgues d'un bufet ce pour vous montrer le corniche en haut Si Mr chambelan et Mr gregoire trouveront bon de serer le frisee de corniche en haut qui serons plus estroite d'un pousse de chaque coté qui le montant du pilace comme vous le verrez a ce petit desins au corniche en haut et ce par la que je pense avoir trouvé toute se doute que Mr me demande

touchant lempasement de la grande caisse dorgues et de votre positif que j'ai trouvé sur le plan de dochal que Mr me marque dans sa lettre qu'on na pas du sentiment avancé le positif ou le corniche comme je l'ai trouvé sur le plan de dochal qu'on na effacé le 12 pousse derier le grande caise et que la caisse doit jointe contre la fenetre ou contre la muraille mais pour la metode que Mr ma marquer dans sa lettre que pour arriver dans la grande-orgues en haut par la muraille ou par le bufet qui est imposible a raisons qu'on a oter lajoute de douze pousse et que le pieds de la grande orgues sera toute rempliee de machine qu'on ne doit pas coupèr dans la muraille pour arriver par la je pense avoir trouvé une autre entrer pour arriver par le deux coté de petite tourelle de la caise dorgues den haut de deux coté de la muraille de votre Eglise

vous trouverez dans ce brouillon le deux ouverture de deux porte de 2 cote ou je doit entrer pour arrivé par la grande caise dans la fenetre derier pour veux que la muraille soit coupée comme il les marquez en jaune desus ce plan a cote de la fenetre en haut et qu'il soit coupèr 4 pieds de hauteur comme j'ai trouver dans votre plan la largeur de votre dochal et la distance de 5 pieds du bufet d'orgues ou de petite tourelle jusqu'a coté de la muraille de leglise cesa qui ma engager a chercher lentreée par la —

et jespere que Mr Chambelan et Mr gregoire quil approuverons bon mais si la question de pouvoir arriver de la dochal jusquau porte de coté de petite tourelle cet la facon de ma pensee comment il faut faire cet den faire un escalier qui posera sur le corniche du dochal et qui lauroit la hauteur dariver a coté de la petite tourelle pour entrer dans la porte denhaut et qui serait acroché au muraille avec des acroche de fer et qu'on peut les oter et le remettre mais il sera bien cependant difficile pour moi pour arriver et pour achevèr mon ouvrage

et je ne trouve pas dautre remede jespere que Mr chambelan et Mr gregoire trouverons bon tout ce que j'ai marquer desus ce papier car sa ma donner beaucoup des inquietude d'avoir veu le changement dans votre plan pour la grande orgues et le positif car j'ai ester prete a partir pour me rendre aupres de Mr pour nous expliquer ensemble mais ce qui ma empaicher sa ester le mauvais tems mais comme je me suis expliquer au mieux de ma pensee sa me pourai empaicher de faire le voiage et si en cas je suis necessaire je ferai toujours a vos ordre Monsieur je vous prie en grace apres avoir regarder ma lettre de monohrer d'un mot de reponce vous obligerez celui qui a lhonneur detre avec respects et soumission

Monsieur

votre tres humble et / tres obeisant devouee / serviteur G robustelly

PS que je vous prie d'avoir / en mot de reponce ce pour me / tranquiliser par ce que je suis enpeine / et au même tems pour vous dire / que nous travaillon a forche avec / plusieurs souvrier avotre orgues / je vous prie de faire me compliment / a Monsieur gregoire sil vous plait / le 18 mars 1771

[64]

28 maart 1771

AAA, I, lias 19, fasc. 1, farde 6.

[BRIEF VAN G. ROBUSTELLY AAN PROVISOOR T. SALÉ IN VERBAND MET DE ORGELKAST.]

28 mars 1771 / Monsieur Salè chambelan de / Monsieur labbé Everboden / et chanoine premontre / a Everboden

Monsieur

je suis bien sensible au bonte que vous aver eu de vous donner encor la peine de mecrire pour me mettre hors de peine car je suis bien aise que lentre se peut faire comme sa dans la grande orgues et que la separanist entre la grande caise et du positif quil se peut trouvèr 28 pouce de place pour placè lorganist et me ouvrage et je suis bien charmè que Monsieur chambelan ma marquer de me laissè le plan en mains pour prendre le mesure pour la deminution que Mr a fait au platface du cotè de la petite tourelle que je trouve seulement 16 pouce en la place de deux pieds. sa me servira pour le mesure et le centre eloigné d'un pouce au grande tourelle et au petite comme Mr la marquèr

dans le plan que vous mavez envoyer quil sont tres bonne avec le 21 pouce et demi et 2 ling et sans que le moulure soit comprise dedent et les ornement ou la culpterier et ou les tuiaux doit posè contre car jespere avec sa que toute les doute seron finier

je vous prie en grace de dire a Mr gregoire quil ay la bonte de faire en sorte que la boiserier de la grande caise soit bien orniee en dedent depuis le bas jusque en haut ormit le bois qui porte le secrer dorgues et qui doit estre debordè a 2 pouce toute alentour de lingtierieur

apres vous avoir souhaiter de bonne paques et de heureuse fete de paques a Mr gregoire entres tems jaij lhonneur de me dire avec respects et soumission

Monsieur

votre tres humble et tres / obbeisant devouee / serviteur G robustelly

PS Si ij a quelque / chose que je puisse vous / estre utile je suis toujours / a vos ordre

De liège le 28 mars 1771

[65]

3 april 1772

AAA, I, lias 19, fasc. 1, farde 6.

[BRIEF VAN G. ROBUSTELLY AAN PROVISOOR T. SALÉ IN VERBAND
MET HET OPHALEN VAN HET ORGEL TE LUIK.]

3 avril 1772 / Monsieur Salè chambelan de / Monsieur labbé Everboden / et chanoine premontre / a Everboden

Monsieur

jaij tres bien reçu la lettre que vous mavez fait lhonneur de mecrire que le buffets sont achevè et quapres les paques vous ferer mettre la dorure et le vernij desus jaij ester bien charmè daprendre cet nouvelle pour moij

desus la fin de ce mois je pense davoir achever entierrement tous le jeux de votre orgues et toute le sodure qui je peut faire chez moij et apres avoir finis sa je commence toute de suite a faire de caise pour empacter les ouvrage pour le transportèr

Sa me tiendrat environ 10 jours et il me faudrat faire me visite a mes orgues yci a liège que jaij agage quil me tiendront encore une 10me jours dont je suis obliger a le faire car jaiime mieux de le faire avans de partir pour me rendre chez vous pour empacher de faire ce voiage que je pouraij toujours travailler toute la campagne pour avancè mon ouvrage et quand jauraij empacter tout mes ouvrage je prendroit la liberter de vous escrire au juste le jours que la charette doit estre a liège et pour vous arranger avec ce charette la pesanteur de mes ouvrage port huit mille livre et je vous marqueroit dans la seconde lettre ce que il faut pour ajuster ce charette apres vous avoir presenter le tres respects de mon epouse comme celui qui a lhonneur detre avec respect et soumission

Monsieur

votre tres humble / et tres obeisant et devouee / serviteur / G robustelly / de liège le 3 avril / 1772

[66]

25 april 1772

AAA, I, lias 19, fasc. 1, farde 6.

Gerits 1965a, 190.

[BRIEF VAN E. KNAPEN, PROVISOR VAN DE ABDIJ VAN SINT-TRUIDEN,
AAN G. ROBUSTELLY]

[op de omslag]

De st Trond / à monsieur / monsieur robostel / facteur d'orgue proche / de l'église de S. Severain / à Liège
[de brief zelf]

De St Trond le 25 avril 1772

Monsieur

Comme il ij a deja quelque tems
que les soufflets de notre orgue sont
dechirés, et ont besoin incessamment
de reparation de meme que l'orgue,
je vous prie monsieur, de vouloir vous
rendre ici au plustot possible afin
que nous ne souffrons de plus grand
dommage en attendant j'ai l'honneur
d'etre tres parfaitement
monsieur
votre tres humble et tres obeiss[ant]
Serviteur Euch. knapen
Receveur de l'abbaye
de St Trond"

[67]

29 april 1772

AAA, I, lias 19, fasc. 1, farde 6.

[BRIEF VAN G. ROBUSTELLY AAN T. SALÉ IN VERBAND MET HET OPHALEN
VAN HET ORGEL TE LUIK.]

29 avril 1772

Monsieur

*comme je vous avoit marquer dans la lettre que jaij eu lhonneur de vous escrire dernièrement que je vous marqueroient le jour au juste que le chartier doit être arriver a liege avec leurs charette pour charger tout les ouvrage desus leurs charette et je seraij toujours prette pour le 20 de maij set de savoir comment les charette doit estre ajustèe je souhaiteroit bien que jauraij deux charette avec des eschelle comme on menne le grain au mois dout hors de la campagne jèspere que Monsieur aura examiner avec [auci?] le chartier combien de pesanteur quil pourons charcher desus chaque charette je vous avoit marquer dans la lettre que il y avoit huit mille livre au environ et les autre charette doit être ajustée avec de haute planche au deux cote et il faut que chaque charette quil aura huit bote de paille et chaque charette une couvert de toile pour le garantir du mauvais tems et il faut que chaque charette que il aij de corde pour le bien lier au charette avec les ouvrage. jaij reçu une lettre le 28 avril de labbaie de St tront que je vous joint jci dans la lettre pour vous faire voir que ce la veriter que lon me demande et que sa me fait grande peine et me derange beaucoup mais jespere que Monsieur le reverenddisime abbè et Monsieur le chambelan me vouderoit bien faire cette grace jusquau premier juin qui sera le lundij avans la pentecote cette semaine il nij a pas de fete si Monsieur trouve bon de faire partir le charette le premier juin pour estre arriver le deux a liège toute les charettes ensemble le meme jours pour charger toute et puis partir tout de suite car je seraij toujours pretre le premier juin sans faute
je vous prie davoit la bonte de mohorer d'un petit mot de reponce pour rendre reponce a labbaie de St trond si je peut mi rendre au point par ce que set une orgues qui a estez fait par picard mon maitre et il a passer 6 ans que lon ne ma pas demander et justement tomber dans le moment le plus presieux ce que jaij assi[s]ter a le faire cet orgues la ce pourquoij on souhaite toujours a les entretenir apres*

avoir presenter me tres humble respects a Monsieur le reverenddisime abbè comme a Monsieur le chambelan a qui jaij lhonneur detre avec soumission

Monsieur

votre tres humble et tres / obbeisant et devouee / serviteur G robustelly / de liege le 29 avril / 1772

[68] 1 juni 1772 AAA, I, lias 19, fasc. 1, farde 6.

Gerits 1965a, 187.

[BETALING AAN DE VROUW VAN G. ROBUSTELLY]

Recue par les sousigné de Monsieur le Chambellan de l'Abbaye d'Everboden la somme de deux mille, six cent, soixante six florins, et sept sols argent bb. de Liège en satisfaction du deuxième paiement, lequel la ditte Abbaye me doit pour la facture d'un nouvel orgue, selon les conditions du 29bre 1770. En foij de quoj j'ai signé la présente ce 1 juin 1772.

[handtekening:] *votre très humble servante lépouse Robostelly*

[69] 4 mei 1773 AAA, I, lias 19, fasc. 1, farde 6.

Gerits 1965a, 187.

[BETALING AAN G. ROBUSTELLY]

Le sousigné confesse d'avoir receu en trois paiements, dont le dernier est fait aujourd'hui date de cette, de Monsieur le Chambellan de l'Abbaye d'Everboden la somme de huit mille florins argent de Liège en totale satisfaction des ouvrages mentionnés dans la condition susmentionée. Ce 4 maij 1773.

[handtekening:] *G. Robustelij.*

[70] 1772-1773 AAA, I, reg. 386, fol. 198v.

[A]

[VERKOOP VAN HET JAN DEKENS-ORGEL AAN DE ST.-BRIGIDAKERK TE KOERSEL]

Recepta 1773 [...] 1 maij van Postell courselensis solvit pro veteri organo 315-9-3.

AAA, I, reg. 168, fol. 115.

[B]

1670 [sic] Antiquum nostrum organum, quod jam est in Coersel, factum erat a Magistro Joanne Van Haecht ita D. Vaes in suo diario ad 25 julii 1672.

AAA, I, reg. 168, fol. 64.

[C]

1634 fecit Jan van Weert, alias van Haecht [sic = verwarring tussen Jan Dekens en Jan Van Weert] organum nostrum quod modo est in Coersel. Adiaph. f. 275 et Diar. Voecht ad 25 jul. 1672.

AAA, I, reg. 168, fol. 116.

[D]

Antiquum organum Ecclesiae nostrae, quod modo est in Ecclesia de Coersel, factum fuit A°. 1636 a Joanne Van Weert. Adiaphora fol. 275.

[71]

1 september 1789

AAA, I, reg. 387, bijlage.

[BOURGOGNEWIJN GELEVERD DOOR GUILLAUME ROBUSTELLY]

Ordo op de welcke de wijnen laegen in den kelder voor den 1. 7ber 1789

Eersten kelder onder 't Convent

[...] Paillette, sive slegten vooren champagne wijng

1784 Bourgogne van Luyk van 't gewoon 1784, hier gekeldert 1789

waeren 60 fless. kan zig maar houden 2 à 3 jaer

1782 N.4. Bourgogne... wijng... aengenaem

1782 N.6. Bourgogne. slegtsten. wijng

1788 Bourgogne van Robustelli 100 fless.

... Drij bakken renschen van Rummen

dicitur, sed non est, de 1748

1786. witten champagne van den Camerling

1786. Rooden van Rummen. 2. manden.

1787. Moesel van den Provisieur den dagelijkschen

[72]

Ventose An vi (2 februari 1798)

AAA, I, lias 22-24.

[PROCES VERBAAL OVER HET VERWIJDERDE ROBUSTELLY-ORGEL
IN DE ABDIJKERK TE AVERBODE]

*Nous Antoine Joseph d'Eldereren Juge de paix officier de police judiciaire du Canton de Montaigu
Departement de la Dijle arrondissement de Diest mandons et ordonnons à tout Huissiers et Gendarmes
nationaux d'assigner le C^m Philips = ci devant religieux à l'abbaye d'Everbode y faisant depuis les
fonctions de curé et demeurant en cedevant couvent à comparaître en personne pardevant nous
le deux du present mois ventose /20 fevrier 1798 V. Si/ à dix heures du matin pour être entendu sur
l'enlevement du buffet d'orgue qui existait dans l'Eglise de l'Abbaije supprimée d'Averbode Sichem
ce premier Ventose aux Six de la Rep. francaise*

était Signé A. J. D'Eldereren et scellé du Sceau de la justice de paix.

plus bas:

*L'an Six de la Republique francaise ce premier Ventose en vertu dela cedule delivré par le juge de
paix cejourd'hui je sousigné Huissier patente me suis transporté au domicile du dit Citoijen que nous
avons assigné à comparaître devant le dit juge de paix ce deux de ce mois à dix heures du matin et
lui ai laissé copie de la cedule ainsi que du present proces verbale*

Signé L. Tullen huissier patente.

5. Negentiende eeuw

Verkoop van het Robustelly-orgel aan de parochiekerk van Sint-Lambertus te Helmond [NL]

[73] 1822 AAA, I, liasse 26, N. p. 6.
Maes 1934, 235-236.

[KRITISCHE VRAGEN BIJ DE ROL DIE IGNATIUS CARLEER SPEELDE
BIJ DE VERKOOP VAN HET ROBUSTELLY-ORGEL]

Daerenboven heeft d'Heer Carleer zonder iemant kennisse te geven of raet te vragen alleen alles verkogt gelijk klokken, bijaert, orgel, ornamenten, goude en zilvere penningen, schilderijen, tweemaal zilverwerk aen de Corte te Gend, eens merkelyk aen Nelo, eens aen Lamoen... Waer is 't geld gebleven?

[74] 18 januari 1822
Graindorge 1800-1864, 137 ad 390.

[BETALING DOOR ROBIJNS, PASTOOR TE AVERBODE, AAN ARNOLD GRAINDORGE OM HET
ROBUSTELLY-ORGEL TE KOMEN HALEN]

Recu De Mr. m. Robijns Curé et proviseur De Labeij Deverbode La Somme De trente Couronne De francs pour Avoir fait La Recherche De Lorgue Du Ci Devant Abeij Everbode fait Aujourdhui Le 18 janvier 1822 Le Sieur Robeins ma paijé 126 francs De Debourcé De Deux vojage un en hollande et un a everbode Le 20 mai 1822.

[75] 9 april 1822
Graindorge 1800-1864, 138 ad 394.

Recu de Mr et Receveur a Liege pour le compte du Reverand Sire Mr Le Curé Du Consistoire de la Commune Catholique D'helmond la somme de treize cent francs lequel doit validé de la somme qui m'est attribuée pour placer et rendre en ordre un orgue dans l'église de la dite commune à Helmond dont et [j'ai] remi[s] contrat pat écrit aujourd'hui 9 avril 1822... 1.069-9

[76] 21 mei 1822
Helmond, Gemeente-Archief, Inventaris, nr. 1270; Vente 1955, 206.

[BETALING VOOR DE KOOP VAN HET ROBUSTELLY-ORGEL]

*Den on[der]geschreven bekend ontfangen te gebben van de heer P. J. Coovels [kerkmeester te Helmond] de somme van drie duysent franken op rekening van den koop des orgels. Item een acceptatie geteekent door P. J. Coovels en Jan van de Reek op den eersten juni 1824 [?] te betaelen aen d'heer graindorge orgelmaker of zijn order.
J.F. Robijns
Pastoor van Everbode desen 21 may 1822.*

[77] 15 augustus 1822

Graindorge 1800-1864, 138 ad 395.

[BETALING VOOR DE HEER KERKMEESTER CO(O)VELS,
KERKMEESTER VAN DE ST.-LAMBERTUSKERK TE HELMOND,
AAN ARNOLD GRAINDORGE OM HET ROBUSTELLY-ORGEL TE HALEN TE AVERBODE]

Recu De Mr [Covels marguilliers Caissée] De Leglise De helmond La Somme De Cent et quarante Cinq francs De avance et Debourcé fait pour aller Cherché Lorgue à Everbode y compris Cent francs qui me Revenet Sur le premier tiere[tiers] De mon accord. Le 15 aout 1822... 122-6-1

[78] 21 september 1822

Graindorge 1800-1864, 139 ad 396.

Recu de Mr. Co[o]vels Marguilliers Caissée de l'église parroissiale de Helmond la somme de quatorze cent francs pour le deuzième tierces de mon accord fait pour l'erection de l'orgue de leglise paroissial de St Lambert à Helmond le 21 septembre 1822... 1.151-14-1

[79] 21 december 1822

Graindorge 1800-1864, 139 ad 397.

*Recu de Mr Vandelo marguillier cassiée de l'église parroissial de Helmond la somme de quatorze cent francs pour le troisième et dernier tierce de mon accord fait pour lerection de lorgues de leglise parroissial de St Lambert a Helmond et jai recu en meme temps la somme de quarante sept louis d'or pour le paijement de trois jeux que j'ai fourni et placé a la susdite orgue qui est un viol de gamba en étaing pour 24 louis et un Basson pour 15 louis et une flute travers pour 7 louis. Le tous ensemble a la somme de 2506 francs qui fait... 2.085-9-2
Le 21 decembre 1822.*

[80] 14 juli 1823

Graindorge 1800-1864, 143 ad 405.

Recu de Mr. Beugels curé a Helmond la somme de dix neuf couronne de france pour avoir accordé l'orgue de leglise susdite le 14 juillet 1823... 93-2- [?]

[81] 20 april 1825

Lemmens 1985, 133-134.

[AANBEVELINGSBRIEF VOOR ARNOLD GRAINDORGE. BESCHRIJVING VAN HET
ROBUSTELLY-ORGEL NA DE FRANSE REVOLUTIE TOT EN MET DE AANKOOP DOOR DE
PAROCHIE VAN HELMOND]

Helmond den 20ste April 1825 / WelEdelen Heer / Den Heere B. A. Holster Prokureur &c te S'Bosch Weledele Heer!

Hoezeer de Heer Grain d'Orge mij als een knap man personeel bekend is, en ik over zijne kunde in zijn vak menigmaal met lof heb horen spreken, heb ik echter gemeend, alvorens uwen brief van eergisteren te beantwoorden, bij Kerkmeesteren der roomsche gemeente nader naar hem te moeten informeren, en gaarne deel ik Ued mede hetgeen ik vernomen heb. de Heer Garin d'Orge heeft hier geen nieuw orgel gemaakt, doch hetgeen hij hier verrigt heeft, is misschien even moeilijk. de roomsche gemeente alhier heeft voor vier jaren het uitmuntende orgel gekocht, hetgeen eertijds in de kerk van de Abtdij van Everbode geplaatst, en door geheel Belgen beroemd was. dit orgel was in de omwenteling bij

overhaasting uitgebroken, in kisten verpakt, en in onderscheidene schuren en Zolders gevlucht, en daarin gedurende bijna vijf en twintig jaar verbleven. Sommige stukken waren in het ongerede geraakt, andere door de vochtigheid bedorven en onbruikbaar geworden. de Heer Grain d'Orge heeft dit orgel alhier in de kerk overgebracht en alles zoodanig in order gebracht dat hetzelfde, na voorafgegaan onderzoek van deskundigen, in allen deelen is goedgekeurd; ook is men algemeen over de behandeling van den Heer Grain d'Orge bijzonder te vreden. Ik kan hier alleen bijvoegen dat ik gedurende de geruime tijd die hij in deze gemeente heeft doorgebracht, nooit iets ten zijnen nadeele heb vernomen. Ik heb de Eer mij met achting te noemen.
UEDW Dienaar"

's Hertogenbosch, Hervormde Gemeente, Kerkelijk Archief, dossier orgel.

[82] 4 augustus 1827 AAA, I, ?
 Arnold Graindorge
 [BRIEF VAN IGNATIUS SLEURS AAN IGNATIUS CARLEER.
 BESCHRIJVING VAN HET ROBUSTELLY-ORGEL TE HELMOND EN VERWIJZING
 NAAR DE HOUTEN BEELDEN VAN DE ORGELKAST]

J.M.N.

Opitter 4e 8e 1827

Eerw. Heer Neef! [manier om een confrater aan te schrijven]

[...] *Ignatius is den 2de van Weert met de trek-schuyt op Helmond vertrokken alwaar hij zedert 20 jaeren zijne familie, en goede vrienden niet meer gezien had. Den volgenden donderdag heeft den 70 jaarigen martelaar, op aanzoek van de Hr. pastoor en andere de Venerabelmisse gezongen op een Orgel, op hetwelk hij van over 44 jaeren zijne Eerste Misse gezongen heeft. Op d'eerste oogenblik dat ik het Orgel hoorde, was ik, niet zonder reeden, zeer aangedaan. Er zijn 3 nieuwe registers bijgevoegt, zoo dat het nu bestaat uit 42 registers. Het Orgel kost hun thans niets meer dan 7000 guld. Hollands. Alles is betaalt. Den organist heeft vast tractement, 100 palmen beneffens 60 guld. Holl. voor huysshuer. Waarlijk een diere pand.*

In geval de houte beelden, die voor deze op de orgel-kast gestaan hebben, en die ik tot mijn vertreck toe, op eene kamer van t kamerlinkkwartier bewaard hebben nog niet verkogt zijn; dan wensch ik dat Ul. die nog bewaarde tot dat wij malkanderen deswegens gesproken hebben. Men zou er ten minstens 3. te Helmond opt oxaal zeer mooi kunnen plaatsen.

De Heere Pastoor Beugels, aan wie Ul. beloofd had van eens over te komen, zal ons tegen aanstaande zomer [...] zonder te mankeren, verwagten. — Helmond, was ter gelegenheid van 't canaal zoodanig verandert, dat ik het nauwelijks meer kende; edog die goede menschen zonder onderschijd doen nog altoos met eerbied den hoed af, als zij eenen geestelijken ontmoeten. Deo gratias. [...]

[Kopie van brief gekregen van Donatiaan De Clerck]

Arnold Graindorge

[83] 17 maart 1834 AAA, I, lias V, fasc. 7. [Dag- en rekeningboek van Ignatius Carleer]
 [AANKOMST TE AVERBODE VAN DE ORGELKAST
 VOOR HET NIEUWE ORGEL VAN ARNOLD GRAINDORGE]

Maart 17: Hopscheuten en Orgelkasste.

- [84]** 26 mei 1834 AAA, I, lias V, fasc. 7. [Dag- en rekeningboek van Ignatius Carleer]
[CORRESPONDENTIE TUSSEN IGNATIUS CARLEER EN ARNOLD GRAINDORGE]

May 26: brief van 23 graind'orge; Resp. eodem die.

- [85]** 5 juni 1834 AAA, I, lias V, fasc. 7. [Dag- en rekeningboek van Ignatius Carleer]
[AANKOMST TE AVERBODE VAN HET NIEUWE INSTRUMENT VAN ARNOLD GRAINDORGE]

Juni 5: Carucæ cum organo...

- [86]** 4 juli 1834
Graindorge 1800-1864, 184 ad 500.
[NIEUW INSTRUMENT, BETAALD DOOR IGNATIUS CARLEER]

*Recu De Mr Carlier proviseur De L'abaije D'Everbode La Somme De Trois Milles Cent francs De Belge pour Avoir Livré un petit orgue De Six Registres A un Claviers fait et Achevé Le 4 juillet 1834.
[in nota] Mr Carlier proviseur ma fait faire une quittance De 2000 francs pour qu'on ne voie pas qu'il a fait une Dépance trops forte pour avoir fait faire une orgues trops petite pour L'église qui est très grande.*

- [87]** 1834
[MOLENSTEDE, SINT-JOZEFSKERK: INSCRIPTIE VAN ARNOLD GRAINDORGE
OP DE WINDLADE VAN HET INSTRUMENT]

SOMMIER FAIT PAR A. GRAINDORGE FACTEUR D'ORGUES A LIEGE L'AN MILLE HUIT CENT TRENTE QUATRE POUR L'ABAY D'EVERBODE COMMENDE PAR MONSIEUR CARLIER PROVISEUR DE LA DITE ABAY.

- [88]** 9 juli 1837
Graindorge 1800-1864, 199 ad 537.
[ONDERHOUD]

Recu De Mr Carlier proviseur De L'abije D' Everboden La Somme De Vingt Cinq francs pour avoir Accordé L'orgue De L'église Susdite Le 9 juillet 1837.

Jean-Joseph Delhaye

- [89]** 22 december 1841 AAA, I, Nieuw Archief, C., 2.,
Provisor I. Carleer, [Exposita 1841].
[ONDERHOUD VAN HET INSTRUMENT VAN ARNOLD GRAINDORGE]

10^{bris} [...] 22. aen deL'Haye orgelmaeker, kuyschen, stemmen, repareeren 35-0-0.

Arnold-Joseph Graindorge

[90] 13 juni 1842 AAA, I, Nieuw Archief, C., 2., *Provisor I. Carleer, [Expensa 1842].*

[VERBOUWING VAN HET INSTRUMENT VAN ARNOLD GRAINDORGE]

*13 juni 1842 aen Graind'orge voor pedaal aen d'orgel 160 fr.
item nieuwen Reg. Clairon 300 fr,
afgerekt 100fr. van de doublette, 90 - - - 200 fr
Eod. repareeren, accordeeren - - 25 fr, van 't orgel
item rekening van 1829 - - - 25 fr -
[samen] 226-0-1*

[91] 15 juni 1842

Graindorge 1800-1864, [4] ad 25.

[BETALING VOOR DE VERBOUWING VAN HET INSTRUMENT VAN ARNOLD GRAINDORGE]

Le 15 juin recu De Mr. le Supérieur De l'abaye D'averbode la somme De quatre Cents et Dix frs. pour réparations faites à l'orgue et entretien.

[92] 28 april 1843 AAA, I, Nieuw Archief, C., 2., *Provisor I. Carleer, [Exposita 1843 quotidiana].*

[ONDERHOUD VAN HET ORGEL VAN ARNOLD EN ARNOLD-JOSEPH GRAINDORGE]

April [...] 28 — aen Graind'orge voor d'orgel 35fr - - -

[93] 28 april 1843

Graindorge 1800-1864, [7] ad 49.

[BETALING DOOR IGNATIUS CARLEER VOOR ONDERHOUD]

Le 28 avril recu De Mr. Carlier Proviseur la somme De Trente Cinq frs. pour avoir accordé l'orgue De l'Abaye D'Averbode.

[94] 10 mei 1843

Graindorge 1800-1864, 7 ad 50.

[PLAATSING VAN VIER NIEUWE KLAVIEREN]

Le 10 mai recu de Mr. Beugels Doyen la somme de cent soixante fl. P.B. pour quatre claviers livrés à l'orgue de Helmond... 338,62 [BEF]

[95] 4 juni 1844 AAA, I, Nieuw Archief, C., 2., *Provisor I. Carleer, [Exposita 1844].*

[BETALING DOOR IGNATIUS CARLEER VOOR ONDERHOUD]

Junii [...] 4 [...] Eod - aen Graind'orge voor 'taccorderen van 't Orgel - - - II-0-2

[96] 5 juni 1844

Graindorge 1800-1864, [9] ad 71.

[BETALING DOOR IGNATIUS CARLEER VOOR ONDERHOUD]

le 5 juin recu De Mr Carlier proviseur la somme De vingt frs. pr. avoir accordé l'orgue De l'abbaye d'averbode.

[97] 14 juli 1845 : Arnold-Joseph Graindorge

Graindorge 1800-1864, [11] ad 89.

[BETALING DOOR PROVISOOR ENGELBERTUS FEYENS VOOR ONDERHOUD]

Le 14 juillet recu de Mr. fayens proviseur la somme de dix frs. pr. avoir accordé l'orgue De l'abbaye D' Averbode.

[98] 30 oktober 1862

Molenstede, Pastorie, 19de-eeuws doop- en huwelijksregister, schutblad.

[VERPLAATSING VAN HET ARNOLD EN ARNOLD-JOSEPH GRAINDORGE-ORGEL
NAAR DE ST.-JOZEFSKERK TE MOLENSTEDE DOOR EEN ONBEKENDE ORGELBOUWER]

Op 30 8ber 1862 hier de eerste orgel geplaets uyt klooster van Averbode kost in alles 1000 fr.

Hippolyte Loret

[99] 25 december 1853 AAA, I, nieuw archief, D. 10, 1. Loret-orgel 1853-1868.

[BESTEK VOOR EEN NIEUW ORGEL]

Devis estimatif pour la construction et le placement d'un orgue convenable à l'église de l'abbaye des Prémontrés à Everboeden, Campines. Dressé par H. Loret, facteur d'orgues à Bruxelles; Chaussée de Laeken 70.

Composition des Jeux

1er Clavier Grand Orgue d'ut au sol 56 Notes.

<i>1° Montre 16 p^{ds} de grosse taille 56 tuyaux en étain fin poli, les embouchures à écusson pour figurer dans la façade.</i>	
<i>2° Viole de Gambe de 16 p^{ds} de bonne taille 56 tuyaux en étain fin.</i>	
<i>3° Montre de 8 p^{ds} de grosse taille 56 tuyaux en étain poli, embouchures à écusson pour figurer dans la façade.</i>	
<i>4. Mélophone de 8 p^{ds} bonne taille 44 tuyaux en étain fin.</i>	
<i>Nota: Les tuyaux de ces 4 jeux seront fait au poid / à raison de 7 francs le Kilo.</i>	
<i>5° Bourdon de 8 p^{ds} de grosse taille la 1ere Octave en bois de sapin et 44 tuyaux en étain. Ce jeu sera d'une valeur de francs</i>	350,00
<i>6° Quinte de 56 tuyaux en étain fin de 6 pieds</i>	300,00
<i>7° Prestant de 4 p^{ds} 56 tuyaux en étain fin</i>	375,00
<i>8° Flûte harmonique de 4 p^{ds} 56 tuyaux en étain fin</i>	400,00
<i>9° Nazart de 3 p^{ds} 56 tuyaux en étain fin</i>	300,00

10° Octave de 2 p ^{ds} 56 tuyaux en étain fin	170,00
11° Tierce de 1 ³ / ₄ p ^{ds} 56 tuyaux en étain fin	150,00
12° Fourniture 5, 6 et 7 tuyaux par touche	600,00
13° Trompette de grosse taille 8 p ^{ds} 56 tuyaux en étain fin	600,00
14° Trombone de 8 p ^{ds} 56 tuyaux en étain fin	500,00

2^{em} Clavier dit de Bombarde d'ut au sol 56 Notes.

1° Bourdon de 16 p ^{ds} 56 tuyaux en sapin fin	500,00
2° Flûte de 8 p ^{ds} 56 tuyaux en sapin fin	450,00
3° Voix de Gambe de 8 p ^{ds} 56 tuyaux en étain fin	500,00
4° Flûte Harmonique de 8 p ^{ds} 44 tuyaux en sapin fin	400,00
5° Méléphone de 4 p ^{ds} 56 tuyaux en étain fin	350,00
6° Flûte Pyramidal de 4 p ^{ds} 56 tuyaux en étain fin	340,00
7° Octavin Harmonique de 2 p ^{ds} 56 tuyaux en étain fin	350,00
8° Cornet de grosse taille 5 tuyaux par touche, total 150 tuyaux	350,00
	<hr/>
	6985,00

Report francs 6985,00

9° Bombarde de 16 p^{ds} 56 tuyaux en étain fin.

Ces tuyaux seront fait au poid a raison / de 7 francs le Kilo

10° Trompette de grosse taille 56 tuyaux en étain fin	500,00
11° Clairon de grosse taille 56 tuyaux en étain fin	375,00

3^{em} Clavier Positif d'ut au sol 56 Notes.

1° Salicional de 8 p ^{ds} 56 tuyaux en étain fin	600,00
2° Bourdon de 8 p ^{ds} la 1 ^{ere} octave en sapin, 44 tuyaux en étain fin	450,00
3° Voix Céleste de 8 p ^{ds} 56 tuyaux en sapin fin	450,00
4° Flute Harmonique de 4 p ^{ds} 56 tuyaux en étain fin	360,00
5° Prestant de 4 p ^{ds} 56 t. en étain fin	350,00
6° Dulciana de 4 p ^{ds} 56 tuyaux en étain fin	350,00
7° Doublette de 2 p ^{ds} 56 tuyaux en étain fin	200,00
8° Cornet de 5 tuyaux par touche 150 tuyaux en étain fin	350,00
9° Trombone de 8 p ^{ds} 56 tuyaux en étain fin	500,00
10° Trompette Harmonique de 8 p ^{ds} 56 tuyaux en étain fin	600,00
11° Clairon de 4 p ^{ds} 56 tuyaux en étain fin	275,00

4eme Clavier Récit d'ut au sol 56 Notes.

1° Flûte douce de 8 p ^{ds} la 1 ^{ere} Octave en bois, 44 tuyaux en étain	350,00
2° Harmonica de 8 p ^{ds} 44 tuyaux en sapin fin	300,00
3° Flûte à Cheminée 4 p ^{ds} 56 tuyaux en étain fin	300,00
4° Flûte Traversière 8 p ^{ds} 44 tuyaux en sapin fin	300,00
5° Fugara 4 p ^{ds} 56 tuyaux en étain fin	300,00
6° Flagéolet 2 p ^{ds} 56 tuyaux en étain fin	170,00
7° Voix Humaine 8 p ^{ds} 56 tuyaux en étain fin	450,00
8° Musette 8 p ^{ds} 56 tuyaux en étain fin	450,00
9° Basson et Hauboïs 8 p ^{ds} 56 tuyaux en étain fin	500,00
10° Physharmonica 8 p ^{ds} 56 tuyaux en étain fin	500,00

Clavier de Pédal de 27 Notes d'ut au ré.

Composition des Jeux.

1° Montre de 32 p^{ds} ouvert de grosse taille, 27 tuyaux en bois / de sapin du Nord 2000,00

17965,00

Report 17965,00

2° Montre de 16 p^{ds} 27 tuyaux en étain poli à écusson pour
figurer dans la façade ce jeu sera fait au poids comme / les précédents.

3° Violon Basse de 16 p^{ds} 27 tuyaux en sapin 810,00

4° Montre de 8 p^{ds} en étain fin 27 tuyaux en étain fin 615,00

5° Bourdon de 16 p^{ds} de grosse taille 27 tuyaux en sapin 450,00

6° Mélophone 8 p^{ds} 27 tuyaux en sapin 450,00

7° Quinte de 12 p^{ds} 27 tuyaux en sapin 400,00

8° Prestant de 4 p^{ds} 27 tuyaux en étain fin 280,00

9° Quinte de 6 p^{ds} 27 tuyaux en sapin 200,00

10° Octavin Harmonique 2 p^{ds} 27 tuyaux en étain fin 255,00

11° Bombarde 32 p^{ds} en sapin du Nord 2250,00

12° Trompette de grosse taille 27 tuyaux en étain fin 550,00

13° Bombarde de 16 p^{ds} en étain fin. Ce jeu sera fait au / poids a raison de 7 francs le Kilo

14° Trombonne 16 p^{ds} 27 tuyaux en étain fin 1000,00

15° Clairon 4 p^{ds} 27 tuyaux en étain fin 300,00

Nota. Tous ces jeux seront au ton d'orchestre.

Partie Mécanique

1° Sommier pour le premier Clavier en beau bois de chêne / bien proportionné.

Les tables garnies en peau de mouton / et les régistres vernis au tampon.

Ce sommier sera d'une valeur de 1200,00

2° Sommier pour le 2^{em} Clavier dit de Bombarde tout conditioné comme le précédent 1200,00

3° Sommier pour le 3^{em} Clavier dit Positif le tout conditioné / comme les précédents 800,00

4° Sommier du Récit pour le 4^{em} Clavier conditionné / comme les précédents 800,00

5° Abrégés et tractures des régistres pour les quatre claviers / seraient d'une valeur de 2500,00

6° Les 4 Claviers de 56 touches chacun garnis en ivoire bien / blanc 400,00

7° Les sommiers des Pédales pour les jeux 16, 8 et 4 p^{ds} / construit en beau bois

de chêne garnis en peau de mouton / les régistres garnis en peau de mouton 1200,00

33625,00

Report 33625,00

8° Les Sommiers pour la Bombarde et Montre de 32p^{ds}

construit en beau bois de chêne double cancelles et soupapes 600,00

9° Le mécanisme, les abregés et tractures des régistres des jeux de

Pédal seraient d'une valeur de 1500,00

10° Clavier de Pédal de 27 Marches garni en cuivre 210,00

Réunion des Claviers

1. A Clavier du grand orgue et clavier de Bombarde

2. B Clavier du grand orgue et du Positif

3. C Clavier du grand orgue aux Pédales

4. D Clavier de Bombarde et des Pédales

Ces travaux seront d'une valeur de 450,00

450,00

Appel des Combinaison des jeux d'anches
 1° A Appel des jeux d'anches du grand orgue
 2° B Appel du Clavier de Bombarde
 3° C Appel du Positif
 4° D Appel du Basson et Musette du récit
 5° E Appel des Pédales Bombarde de 16, trompette 8 / et du Clairon.
 Total 13 pédales de combinaisons 660,00

Pédales accessoires
 1° Tremolo aux jeux du Récit
 2° Tremolo aux jeux du Positif
 3° Expression a Jalousies au Positif et Récit
 Ces travaux seront d'une valeur de 800,00

Pédales à Crescendo pour les anches libres
 1° Crescendo au Positif
 2° Crescendo aux jeux a anches libres du Récit 200,00

Soufflerie
 1° Un grand réservoir à double pompes a double plis de
 4 Mètres de longueur sur 2 Mètres de largeur 38045,00

Report 38045,00

2° Deux Réservoirs un pour le grand orgue et un pour
 les Positifs. Ces soufflets y compris leurs accessoires seront d'une valeur de 1960,00

Frais de la pose du dit orgue
 1° Journées des ouvriers et matières 1ere nécessaire pour la / pose de la Soufflerie 550,00
 2° Pour la pose des sommiers du grand orgue et du sommier
 du Clavier de Bombarde et tous les condits en métal nécessaires
 pour les tuyaux postés et pour la pose des abrégés
 et tractures des registres et les Claviers 1600,00
 3° Pour pose des Sommiers et Mécanisme du Positif et du
 Récit et pour la pose de la boite expressive, le mécanisme
 des Claviers et tractures des registres 1290,00
 4° Pose des Sommiers des Jeux de 32 p^{ds} leur mécanisme et / tractures des registres 980,00
 5° Pose des Sommiers des Pédales de 16, 8 et 4 p^{ds} tractures / des registres. 1400,00

*Les frais du transport de tous les ouvrages de cet orgue
 ainsi que les frais de voyage des ouvriers et du facteur
 et la Pension pendant la pose du dit orgue seront a / charge du Supérieur
 Le pris Total de la construction et de la pose du / dit orgue entièrement achevé
 non compris les jeux / qui seront fait au pied*

45,825,00

*Fait à Laeken lez Bruxelles le 25 X^{bre} 1853
 fait approuvé l'écriture / H. Loret.*

[100]**1853–1854?****AAA, I, nieuw archief, D. 10, 1.****[REGISTERS TE MAKEN VOLGENS GEWICHT]**

*Jeux à faire au Poid pour l'orgue d'Everboeden
au 1er Clavier Grand orgue*

<i>Montre de 16 p^{ds} 56 tuyaux poid 200 kilos a raison de 7 francs le Kilo</i>	<i>francs</i>	<i>1400,00</i>
<i>Viole de Gambe 16 p^{ds} 56 tuyaux poid 160 Kilos</i>		<i>1120,00</i>
<i>Montre de 8 p^{ds} 56 tuyaux poid 100 Kilos</i>		<i>700,00</i>
<i>Mélophone de 8 p^{ds} 44 tuyaux poid 45 Kilos</i>		<i>315,00</i>

2ème Clavier dit de Bombarde

<i>Bombarde de 16 p^{ds} 56 tuyaux en étain fin poid 200</i>		<i>1400,00</i>
--	--	----------------

Jeux des pédales

<i>Montre de 16 p^{ds} en bois de sapin</i>		<i>800,00</i>
<i>Bombarde de 16 p^{ds} 27 tuyaux 150 Kilos</i>		<i>1050,00</i>
<i>Bombarde 32 p^{ds} 400 kilos 27 tuyaux</i>		<i>2800,00</i>
<i>Prix de l'orgue 45,825 francs</i>		<i>45825,00</i>

55410,00

A déduire de cette somme de la bombarde 32 p^{ds}

<i>laquelle figure dans le devis 2250 fr. pour la construction en bois</i>		<i>2250,00</i>
--	--	----------------

53160,00

fait approuvé l'Ecriture / h. Loret

[101]**1853–1854****AAA, I, nieuw archief, D. 10, 1.****[NOTA IN VERBAND REGISTERS TE MAKEN VOLGENS GEWICHT]**

Note des tuyaux qui ont été fait au poid à raison de 7 francs le Kilo

<i>Les grands tuyaux de façade pèsent</i>	<i>561 Kilos</i>	<i>6/10</i>
<i>Les 41 tuyaux de la Montre 16 p^{ds} qui est dans l'orgue</i>	<i>71 "</i>	<i>9/10</i>
<i>Les 9 tuyaux de la Montre 16 p^{ds} qui est placée dans l'orgue</i>	<i>54 "</i>	
<i>La Viole de Gambe 16 p^{ds}</i>	<i>179 "</i>	<i>9/10</i>
<i>La Montre 8 p^{ds} du Grand Orgue</i>	<i>120 "</i>	<i>5/10</i>
<i>Les tuyaux de façade du Positif</i>	<i>96 "</i>	<i>4/10</i>
<i>Les tuyaux de façade du petit orgue de la balustrade</i>	<i>24 "</i>	<i>4/10</i>
<i>La Roer Fluyt 8 p^{ds} qui a remplacé le petit Bourdon dans le Grand Orgue</i>	<i>90 "</i>	
<i>La Bombarde 32 p^{ds}</i>	<i>1265 "</i>	
<i>La Bombarde 16 p^{ds} du Grand Orgue</i>	<i>373 "</i>	
<i>La Bombarde 16 p^{ds} de la Pédale</i>	<i>364 "</i>	
<i>Le Melophone 8 p^{ds}</i>	<i>119 "</i>	<i>4/10</i>
<i>Les anches et les lammes de la Bombarde 32 p^{ds}</i>	<i>13 "</i>	<i>1/10</i>
<i>Les anches et les lammes des deux Bombardes 16 p^{ds}</i>	<i>6 "</i>	<i>3/10</i>
<i>Total</i>	<i>3339 "</i>	<i>8/10</i>

Je dis 3339 Kilos et 8/10 étain à raison de 7 francs le Kilo, fait fr. 23.378.60.

*Memoire des travaux extraordinaires qu'on a fait dans l'orgue
et qui ne sont pas stipulés dans le devis*

<i>Construit et placé un appareil à leviers Pneumatique</i>	fr. 3000-00
<i>Remplacé dans le Récit la Flûte 4 p^{ds} par un jeu de Quintadena 8 p^{ds}</i>	250-00
<i>Placé un jeu de Voix Céleste dans le Récit</i>	300-00
<i>Remplacé dans le Récit le Physharmonica par un jeu de Cor Anglais 16 p^{ds}</i>	500-00
<i>Remplacé dans le positif un jeu de Voix Celeste par un Bordon 16 p^{ds}</i>	500-00
<i>Remplacé dans le Positif une Flûte Harmonique de 4 p^{ds} par une Flûte Harmonique de 8 p^{ds}</i>	300-00
<i>Remplacé dans le Positif une Trombone de 8 p^{ds} par une Bombarde 16</i>	500-00
<i>Placé dans le grand Positif un Basson et un Hautbois</i>	500-00
<i>Remplacé dans le Grand Orgue la Trombonne 8 p^{ds} par une Trombonne 16 p^{ds}</i>	500-00
<i>Livré et placé des fourches en cuivre et des pointes en cuivre au lieu de bois pour tout le Mécanisme</i>	1200-00

a reporter fr. 30928-60

Report fr. 30928-60

Placé et construit cinq réservoirs

600-00

*Pour les journées de 4 ouvriers qui ont travaillé au buffet de l'orgue
pendans 8 jours, 3 ouvriers à raison de 3 frs. par jour et un à 5 frs*

112-00

Pour 36 journées¹⁾/₄ de Jean Smet à raison de 2-50 frs. par jour

90-62

Pour deux ornements qui sont placés sur les côtés des Claviers

10-00

Pour une Pédale qui est placée sous le Piano

100-00

Pour les 2 caisses dans lesquelles ont été emballés les 2 cierges

25-00

que Melle Van Schabrouck à livré à l'Abbaye d'Averbode

Prix de l'orgue suivant le Devis en retranchant le Bombarde 32 p^{ds}

43575-00

Total frs. 75,441-22

Je Dis le prix total de l'orgue de l'Abbaye d'Averbode / est de 75.441 francs 22 centimes.

[102] 5 september 1855

ASV; ANB;

kopie : AAA, I, nieuw archief, B.2.1. R. Lamal (1824 - 1899)

[SUPPLIEK AAN DE HEILIGE STOEL IN VERBAND MET EXTRAORDINAIRE UITGAVEN
WAARVOOR — ALTHANS VOLGENS MEDEBROEDER RUMOLDUS LAMAL — ONVOLDOENDE
ADVIES WERD GEVRAAGD AAN HET KAPITTEL]

III De extraordinariis et majoribus sumptibus

His ex temporibus in Averbodio sumptus extraordinarii et per magni fiunt absque quocumque Capituli consilio: sic praetermissis anterioribus et minoribus, nuperrime et eodem tempore, fusa est campana ponderis 3000 librarum, a fundamentis exstructum horreum longitudinis 125 pedum, fabricata organi area vix labore sexdecim mensium (exceptis adhuc variis sculpturis) absoluta, inceptum organum ingens 63 registrorum (ut vocant), quale in toto Belgii regno nondum habetur, nec in circumfacentibus regionibus, hoc saeculo, exstructum est.

[ANTWOORD VAN JEAN-IGNACE SCHERPEREEL, APOSTOLISCH VISITATOR,
OP DE SUPPLIEK VAN RUMOLDUS LAMAL]

† Bruges le 2e Janvier 1856

Monseigneur,

L'auteur de la supplique d'Averbode, M. Lamal, est un religieux remuant, bizarre, présomptueux et difficile à conduire. Votre Excellence se rappellera qu'à la première visite que nous fîmes à l'abbaye, il refusa de se présenter devant le Visiteur apostolique sous prétexte que les lettres de votre nomination ne lui avaient pas été représentées. C'est le même Lamal auquel le Supérieur dut imposer, quelques mois plus tard, un mois de séjour dans une maison de retraite pour le punir de son insubordination et de son cabale avec un autre religieux. A l'expiration du terme de sa punition, l'ayant mandé à Bruxelles avec son complice, nous ne pûmes parvenir par nos remontrances à le convaincre de ses torts, et pour prévenir le retour de pareils abus, nous jugeâmes à propos de conseiller au supérieur qu'il éloignât temporairement l'un des deux. A la date que porte la supplique ils se trouvaient déjà réunis de nouveau à l'abbaye, et il est fort probable que M. Lamal n'est pas le signataire responsable de la pièce dont la rédaction semble appartenir à son ami inquiet et ombrageux comme lui, mais beaucoup plus adroit et dissimulé.

Au fond, Monseigneur, la supplique, quoique aijant les apparences d'un grand zèle pour la discipline et d'une sollicitude louable pour la conservation du patrimoine de l'abbaye, est tout au moins sans but & sans fondement.

Votre Excellence aura été frappée, comme moi, d'une insinuation glissée dans l'exposé de la supplique et tendant à faire supposer que les Prémontrés belges n'ajant plus leur ancienne hiérarchie, leur circarie ou province et leur abbé général, sont aujourd'hui abandonnés sans direction ni conseil. C'est sur cette considération que M. Lamal fonde son recours direct au Saint Père. L'insinuation est de plus étranges, puisque c'est au vu et au su de tous les membres de ces abbayes, que les supérieurs et les simples religieux ont des rapports presque incessants avec la visite apostolique, et que notre intervention dans leurs affaires est plus active & plus assidue que dans aucun ordre régulier de Belgique. Tous savent que la visite apostolique est investie des pouvoirs qui résidaient dans la circarie et dans le P. abbé général, et ils ne paraissent nullement pressés de voir remplacer notre pouvoir modérateur par celui de l'ancien régime dont le retour est peut-être impossible dans les circonstances présentes.

Les questions soulevées par M. Lamal sont sans but; l'administration du temporel d'Averbode a été depuis le rétablissement de l'abbaye jusqu'à de jour très habile. La visite apostolique a eu régulièrement les preuves matérielles que bien loin de consommer ses capitaux ou de diminuer ses revenus, l'abbaye augmente ses ressources et marche tous les ans dans les votes d'une prospérité croissante. Le compte de 1849, que nous avons sous les yeux constate un revenu annuel total de 26.214 fr. 63, et une dépense de 22.795 fr. 08; le compte de 1854 constate un accroissement de revenu qui le porte à 49.491 fr. 76, tandis que la dépense ne s'est élevée le même année qu'à la somme totale de fr. 35.365,83, et que dans cette somme est comprise une dépense extraordinaire de 18.735 fr. 41. Il est vrai que ces faits ne sont pas connus de l'auteur de la supplique mais aussi les Statuts de l'ordre ne lui imposent pas l'obligation d'en connaître, et ils imposent au contraire à ceux qui assistent aux révisions des comptes le devoir d'être discrets.

De même que les questions soulevées sont sans but utile, les plaintes et les insinuations à l'adresse des supérieurs sont dénuées de fondement. / Elles se résument comme suit :

1°. Les redditions de compte n'ont pas lieu, et ceux qui sont chargés de l'administration des biens n'en rendent surtout pas compte devant les personnes appelées par les statuts et les constitutions apostoliques à en connaître.

Cette assertion est dénuée de vérité. Toutes les fois que la visite canonique a été faite, les comptes réguliers ont été soumis au Visiteur apostolique. Les comptes se rendent tous les ans au mois de janvier devant ceux qui en vertu de leur charge sont appelés par les statuts à y assister. La visite apostolique a dispensé les supérieurs d'ij mander d'autres religieux, comme les statuts le désirent, parceque les lois civiles dans leurs rapports avec les biens des religieux en Belgique ne sont pas bienveillantes, et qu'en conséquence les établissements religieux sont intéressés à ce que leurs ressources et recues

ne soient point connus du public. Or on a pensé qu'il serait difficile de rencontrer dans les simples religieux, s'ils assistaient à la reddition des comptes, toute la discrétion que les circonstances commandent. La visite apostolique s'est réservée, en dispensant sur ce point facultatif, d'exercer elle-même un contrôle sur les comptes.

2°. La supplique insinue que la gestion des capitaux placés à intérêt ou convertis en actions sur les fonds publics n'offre pas de sécurité, et que l'intervention du chapitre serait désirable dans ces placements. L'auteur de la supplique n'est pas au courant de cette gestion, et il doit pas en connaître. Les lettres et les coupons d'actions appartenant à l'abbaye sont conservés dans l'armoire à trois clés; les coupons sont déposés en présence des supérieurs chargés d'y veiller & porter aux échanges chez le banquier qui en fait la recette. Lorsque des fonds nouveaux doivent être achetés ou des fonds appartenant déjà à l'abbaye, devenant trop chanceux doivent être remplacés par d'autres qui offrent plus de garanties, les supérieurs en reçoivent avis d'un banquier de confiance, et chargent celui-ci de faire pour eux l'opération financière. L'intervention du couvent, qui ne connaît rien de ce qui concerne ces opérations financières serait toujours sans utilité, et nuirait par suite des lenteurs qu'occasionnerait une délibération capitulaire, aux intérêts de l'abbaye. Il est à observer en outre qu'aucune vente de biens fonds ne se fait sans l'autorisation spéciale du Saint Siège, et que l'emplacement de l'argent qui en provient le cas échéant, est concerté par les supérieurs des abbayes avec la visite apostolique. Les mêmes précautions sont prises lorsqu'il s'agit des revenus bonifiés après déduction des dépenses.

3°. La supplique avance que les dépenses extraordinaires et très fortes ont été faites sans les délibérations et autorisations prescrites par les statuts. à savoir: une cloche a été fondue, une grange a été construite, et une orgue a été placée dans l'église. On donne même à entendre que l'abbaye a recouru à des emprunts pour faire face à ces dépenses.

Les dépenses prémentionnées ont été faites, et supportées par les revenus ordinaires de l'abbaye sans recourir à des emprunts. Il n'importe pas d'examiner si elles étaient ou non relativement majeures dans le sens des statuts, en les supposant telles les supérieurs pour commander ces travaux, n'avaient besoin que du consentement de l'abbé général et, en cas de refus, du chapitre général de l'ordre. Le texte des statuts est formel à cet égard, et les auteurs de la supplique ont vainement torturé les rapprochements de textes pour en tirer autre chose. Or ces travaux extraordinaires ont été exécutés avec l'approbation sollicitée et accordée par la visite apostolique qui résume en elle les attributions du Père abbé et du chapitre général. Parmi ces travaux un, la fusion d'une cloche était nécessaire comme résultant d'un contrat résolu autrefois lorsque cette même cloche avait été vendue par les anciens religieux pendant la dispersion de l'abbaye sous condition de la reprendre au même prix si l'abbaye venait à se rétablir; un autre, la construction de la grange, était indispensable attendu que l'abbaye commençait à exploiter son établissement agricole, et le troisième, l'orgue, était réclamé depuis longtemps avec les plus vives instances par la communauté.

Mais sans nous arrêter davantage à ces détails d'administration, et écartant toute discussion oiseuse sur certaines prescriptions particulières des statuts ou des Constitutions apostoliques relatives à la matière; nous préciserons en peu de mots la règle suivie dans l'administration temporelle des abbayes de Prémontrés: Le supérieur n'entreprend rien d'important sans consulter la visite apostolique; celle-ci exige l'accomplissement des formalités énoncées dans les Statuts en Constitutions apostoliques, on ne permet qu'on en désire qu'autant que les circonstances présentes en rendant l'accomplissement impossible ou dangereux à certains égards. Le supérieur s'adresse à la visite apostolique dans tous les cas où il est se serait adressé au Père abbé et au chapitre général, et celle-ci n'use de son pouvoir discrétionnaire qu'en appliquant les statuts des Prémontrés tant qu'il n'y a pas d'inconvénient.

Pour conclusion, je suis d'avis que l'auteur de la supplique a cherché à se donner de l'importance et peut-être à procurer quelque nouvel élément à ses critiques. La réponse qui lui serait la plus salutaire serait celle qui lui dirait en peu de mots que les informations obtenues sur le mode d'administration du temporel de l'abbaye, et sur le règlement des comptes et& permettent de rassurer à ce sujet les membres de l'abbaye que rien ne se fait sans l'intervention du visiteur apostolique qui remplace l'ancienne hiérarchie et représente le Saint Siège lui-même; qu'ayant reçu à cette occasion la preuve du zèle et de la sollicitude des supérieurs pour les intérêts tant spirituels que temporels, le S. Siège exhorte l'auteur de la supplique et ses confrères à accorder à leurs supérieurs une entière confiance, et à alléger le poids du fardeau qu'ils portent [...] pour un dévouement filial plein de respect.

J. Scherpereel

[NOTA IN VERBAND MET DE BETALINGEN VAN DE PROVISOIR AAN HIPPOLYTE LORET]

Note des acomptes que M^r le Provisieur a donné à H. Loret

le 27 Janvier	1854	Recu en acompte	de	fr.	13000 -
le 19 "	1855	idem	de	"	7000 -
le 2 Mai	1855	idem	de	"	8710 -
le 29 Juin	1855	idem	de	"	3228 -
"	"	idem	de	"	454 -
"	"	idem	de	"	126 -
le 30 7 ^{ber}	1856	idem	de	"	48 -
le 3 Janvier	1857	idem	de	"	3000 -
le 14 Avril	"	idem	de	"	4160 -
le 6 Mars	"	idem	de	"	12 -
le 30 Juillet	"	idem	de	"	2025 -
le 18 Aout	"	idem	de	"	634 -
le 1 X ^{bre}	"	idem	de	"	1004 -
le 4 Mai	1858	idem	de	"	291 -
le 13 Mai	"	idem	de	"	1122 -
le 30 Juin	"	idem	de	"	4000 -
le 29 8 ^{bre}	"	idem	de	"	1000 -
le 19 9 ^{bre}	"	idem	de	"	500 -
le 3 X ^{bre}	"	idem	de	"	4000 -
le 23 Mars	"	idem	de	"	431-
Total frs:					54750 -
le 19 Decembre 1859	recu de M ^r le Provisieur				3000 -
	recu en différentes petits paiemens				684 -

[SOLLICITATIEBRIEF VAN A. GROVEN OM ORGANIST TE WORDEN AAN HET LORET-ORGEL]

Bruxelles, le 1 Mai 1857.

Monsieur l'Abbé,

Je viens d'apprendre par Mr. Loret, facteur d'orgues à Bruxelles, que peut-être je pourrais obtenir la place d'organiste à l'abbaye d'Everbode. Permettez moi, Monsieur l'Abbé de vous informer les titres que je puis faire valoir pour obtenir cette faveur de votre Révérence. Je suis élève de Mr. Lemmens; le célèbre organiste et j'ai obtenu au Conservatoire de Bruxelles le premier prix d'orgue. Je remplis provisoirement à la place de Mr. Lemmens, et à sa demande, pendant son absence, la place d'organiste qu'il occupe à l'église de St. Jacques sur Caudenberg à Bruxelles. Sous le rapport de la moralité et de la capacité musicale je puis fournir à votre Révérence les meilleures garanties. Le séjour de Bruxelles n'étant pas compatible avec des études musicales sérieuses, ce serait avec bonheur que j'apprendrais ma nomination d'organiste à Everbode. Si vous croyez, Monsieur l'Abbé pouvoir m'accorder cette place, soyez persuadé que je m'efforcerais par un zèle à toute épreuve, de justifier votre choix, et de me rendre digne de la continuation de vos bontés. Je saisis cette occasion, pour prier votre Révérence, d'agréer avec l'expression de mon respect profond, celle de mon dévouement.

A. Groven

Rue St. Anne Nr. 27 / Bruxelles

[106]

30 maart 1858

AAA, I, nieuw archief, D. 10, 1.

[J.-P. PIERSOTTE, MAKER VAN HET ORGELBUFFET, BEDELT OM 50 FR.
VOOR DE OPNAME IN EEN GESTICHT]

Monsieur le Supérieur,

J'ai conservé soigneusement la lettre que vous m'avez fait l'honneur de m'écrire le 14 Décembre 1854, après que j'avais terminé les travaux que vous m'aviez confiés dans votre église, elle était pour moi doublement précieuse puisqu'elle me témoignait votre satisfaction et votre charité. Je ne pensais pas alors devoir de sitôt me trouver dans le cas de profiter de votre bienveillance. J'ai été cruellement éprouvé par la maladie et par des pertes de tout genre, je suis presque aveugle et mon âge m'oblige à devoir demander un abri dans un hospice. J'ai l'espoir de pouvoir entrer bientôt chez les Petites Soeurs des Pauvres, mais il faut donner 50 francs pour la literie en y entrant et je n'ai rien. Je viens en toute confiance vous demander si vous ne voudriez pas m'accorder cette aumône, j'y prierai tous les jours pour vous le bon Dieu et dès maintenant je vous remercie de ce que vous voudrez me donner. Je vous demande pardon de vous faire cette demande, la nécessité m'y oblige, car je n'ose faire connaître ma position qu'à Vous.

Veillez agréer, Monsieur le Supérieur mon profond respect.

A. Pierresotte p[our] m[on] père / Ixelles le 30 Mars 1858 / Jean Pierre Pierresotte / Rue de la Croix 26 à Ixelles / près Bruxelles.

[107]

24 november 1858

AAA, I, nieuw archief, D. 10, 1.

[EXPERTISE VAN HET HIPPOLYTE LORET-ORGEL DOOR MUSICOLOOG DE BURBURE
EN DE ORGANIST VAN DE ANTWERPSE KATHEDRAAL, JOSEPH CALLAERTS]

Antwerpen 24 november 1858.

Zeer Eerw. Heer Superior,

Ik heb uwen geëerden brief van 21 dezer wel ontvangen en zoude daar geerne eerder op geantwoord hebben, waer het zake ik eerder definitive decisie van den Heer L. de Burbure bekomen had. Mevrouw zyne echtgenote is ligtelyk ontsteld en daerom kon Z/Ed. niet voorzien maendag hoe dit zoude gedraeid hebben; doch nu heden schynt alles beter te gaen, en daermede zouden wy ons zaterdag kunnen op de reis begeven.

Doch vallen er eerst eenige opmerkingen te maken. Op de eerste zoude de Heer Loret moeten antwoorden:

1. De hevige Koude die wy nu hebben, zoude die geenens slechten invloed op de orgel uitoefenen, dat soms de touchen zoude blyven hangen, het houtwerk gezwollen zyn enz? want wy zouden niet geerne eenige opmerking te maken hebben waerop den H. Loret zoude antwoorden dat het weder er de oorzaak van is. Wy willen alles conscientieus onderzoeken.

2. Mr. de Burbure is van ouds vyand van vroeg op te staen en zoude liever gansch beroofd zyn van de nachtrust, dan te moeten met het eerste convoi te vertrekken, daerom hadden wy gedacht van hier op zaterdag avond ten 5 uren tot Herenthals te komen, en dan verzoek ik u aldaer een rytuig te zenden om dan tegen 9 uren of omtrent in uwe abdy aen te komen.

Wat den Heer Callaerts betreft, dezen heeft wel willen toestemmen ons te vergezellen, alhoewel het hem zeer moeilijck valt. Hy zal van het noodige muziek voorzien zyn, maer zoude moeten kunnen schadeloos gesteld worden, Zoo als het immers altoos met die soort van mannen gelegen, doch hy is braef en kundig en daerby een zeer deftig en fatsoenlijck jongeling.

Ik heb hem doen verstaen dat die conditie zoude aengenomen worden. Dus ingeval er van uwent wege geen contr'order komt (nopens d'H. Loret) dan vertrekken wy alhier om 5 uren over Herenthals. Verdere ben ik gelast Zeer Eerw. Heer Ued. de hertelijke groetenissen te doen van myne beminde echtgenote, moeder en schoonvader alsook van myne kinderen; en hopende UED. in goede gezondheid te vinden, zo heb ik d' eer my te noemen

UED Ootmoedigen Dienaer / Goovaerts - Van den Wouwer / met haest.

[108]

8 december 1858

Focquaert 2006, p. 166.

[BRIEF VAN HIPPOLYTE LORET AAN JACQUES NICOLAS LEMMENS
OM HET ORGEL TE AVERBODE TE BESPELEN]

Bruxelles ce 8 X^{bre} 1858 Monsieur Lemmens!

J'arrive de la Campine et à force de fatigue je dois me servir de la plume de ma Cécile pour vous écrire, depuis 6 mois j'ai fait toutes les instances possibles pour que le Supérieur vous invite, et il ne m'a jamais dit ni oui, ni non, j'ai parlé à Mr Van den bogaerts ainsi qu'au Supérieur de Tongerlo, pour faire des instances au Supérieur d'Averbode, alors il me l'a toujours promis; mais pas réalisé jusqu'à ce jour.

Le comte de Mérode et sa dame ont été à l'Abbaye, je leur ai témoigné mon grand désir d'entendre les 4100 tuyaux dont l'orgue d'Averbode est composé sous vos doigts, ainsi que l'effet que votre Hosanna exécuté avec le plein jeu et les 32 Pieds qui sont d'une force et d'une douceur merveilleuse; j'ai témoigné ce désir et tenu ce langage devant le comte de Mérode et sa Princesse, et ils m'ont promis qu'ils vous inviteront à venir chez eux pour aller ensemble à Averbode pour faire entendre ce grand instrument à toutes ses nombreuses connaissances, qu'ils inviteront.

Voilà Monsieur à quoi nous en sommes.

Ma femme est extrêmement malade, elle est dans l'état le plus désespéré, je dois faire un orgue pour la fin de ce mois-ci pour Paris, je n'ai pas une minute à perdre, je suis épuisé de fatigue; par conséquent Monsieur, si vous aviez le temps de passer un de ces jours chez moi vous me ferez plaisir. En attendant je suis, Monsieur,

Votre respectueux Serviteur H. Loret

[109]

16 december 1858

AAA, I, nieuw archief, D. 10, 1.

[ANTWOORD VAN LORET OP DE EXPERTISE]

Bruxelles le 16 X^{ber} 1858.

Monsieur le Provisieur,

Les dérangements qui sont arrivés à certains jeux de l'orgue proviennent de petites ordures qui sont tombées dans les tuyaux. Tous les organistes, nos ennemis comme nos amis, conviendront que cela est une force majeure, malgré que l'on prend tous les soins les plus minutieux pour que les poussières ne tombent pas dans les tuyaux, la plus petite mouche suffit pour arrêter le son d'un tuyaux de 32 P^{ds}, et je voudrais voir celui qui oserait dire dans les journaux que l'orgue d'Averbode n'est pas d'accord pour ces petits dérangements, ne craignez pas que Mr. Fétis ou aucun membre de la commission oserait se permettre de faire la plus petite observation sur ce point car ils se feraient passer devant le public pour des imbéciles, maintenant je suppose que je me rends à Averbode pour travailler une heure à l'orgue pour accorder ces tuyaux, d'ici à 8 jours de temps il y aura d'autres tuyaux plus ou moins dérangés, ce qui est incorrigible et inévitable dans tous les nouveaux orgues du monde. Par conséquent croyez moi Monsieur, ne vous inquiétez pas du tout sur ce point je passerai avec mon fils Joseph à Averbode avant de me rendre à Paris dans les 1ers jours de Janvier, je ne peux rien faire à l'orgue d'Averbode sans mon fils qui peut plus facilement arriver aux tuyaux dérangés que moi, et depuis son arrivée à Bruxelles je l'ai envoyé dans toutes les localités pour arranger et accorder les orgues et recevoir de l'argent. Il est en ce moment dans les environs de Tourcoing (France) et il doit encore aller à Valenciennes et à Somain, aussi en France, jugez combien il serait pénible que je devrais le faire retourner sur ses pas pour me rendre immédiatement à Averbode, cependant je suis prêt à le faire si vous et Mr. le Supérieur l'exige, je comprends très bien que ce serait dans mon propre intérêt que vous l'exigerez et je remercie mille fois Mr le Provisieur de tout le dévouement et respect que vous avez toujours montré pour moi et pour toute ma famille, et c'est parce que je prévoyais ce qui vient d'arriver aujourd'hui que j'ai tant désiré avoir Mr. Bogaerts à Averbode pour le mettre au courant des jeux de l'orgue qui sont susceptibles à se déranger par la moindre petite poussière, et Mr. Bogaerts avec Henri le souffleur aurait pu aussi facilement corriger et accorder

les tuyaux que moi, car Henri a aidé plusieurs jours pour accorder les grands tuyaux de Bombarde et de Trompettes, et il connaît bien son chemin dans l'orgue, et je dis que c'est vraiment un malheur pour nous que Mr. Pierre n'a pas été à Averbode pendant le dernier mois que nous avons travaillé. Nous sommes occupé en ce moment à travailler à mort à l'orgue de Paris, je vous prie Monsieur de dire à Mr. Pierre de ma part que Dom Bédos dit dans son célèbre traité que dans les grands orgues il arrive souvent des tuyaux discords dans certains jeux qu'un organiste qui a quelque habileté doit tâcher d'éviter ces notes dans son jeu et dans ses improvisations.

Nous espérons Mr. le Provisieur, quand vous viendrez à Bruxelles encore cette année que vous viendrez nous voir, ma femme est encore toujours dans un triste état.

En attendant je suis Monsieur

Votre respectueux serviteur,

H. Loret

[110]

1859

Gregoir 1859, 95-96.

[BESCHRIJVING VAN HET H. LORET-ORDEL TE AVERBODE DOOR ÉDOUARD GRÉGOIR]

Nieuw orgel der abdy van Averbode.

Verveerdigd door den heer Hippolyte Loret, van Brussel.

Tydens het goede seizoen, heb ik er my een feest van gemaakt met dit schoon en prachtig instrument kennis te maken. Deze Abdy is bewoond door de witte heeren (orde van Premonstreit), en werd ten jare 1130 door een graef van Looz gesticht.

De kerk dezer Abdij is groot, van edele en fyne bouwkunst, en wel geschikt om met zoo een groot orgel versierd te wezen; het strekt dus tot eere der heeren der Abdy, het rykste en beduidenste orgel van België te bezitten.

Men mag zeggen dat dit overheerlyk instrument ten allen opzichten den roem van den nederigen kunstenaar H. Loret, (reeds gunstig gekend door vele andere orgels), zal vereeuwigen.

Alles is duidelyk: de pypen spreken zuiver en dadelyk aen; de toonen zoo wel wie der tong als die der mondwerken, zyn zoo zoet, zoo aendoenend van geluid, dat men zich waerlyk in een hemelsch of engelachtig concert verwelkomt denkt.

Het ensemble is oprecht wekkend en grootsch van toon; niets onteert of ontroert het gehoor. Het geheel bevat 63 registers en 4100 pypen.

Zie hier de beschryving:

1ste Klawier. Recit.

Mannenstem (Vox humana) 8 voet.

Cor anglais 16 voet.

Harmonische fluit (Flûte harmonique) 4 voet.

Quinta Dena 8 voet.

Melophone 8 voet.

Musette 8 voet.

Melophone 4 voet.

Voix celeste 4 voet.

Fugara 8 voet.

Harmonische fluit (Flûte harmonique) 8 voet.

2de Klawier. Positif.

Cornet

Salicional 8 voet.

Flute octaviante 4 voet.

Bourdon 8 voet.

Octave 2 voet.

Bombarde 16 voet.

<i>Trompette</i>	8 voet.
<i>Clairon.</i>	
<i>Hauthois-Basson</i>	8 voet.
<i>Dulciana</i>	4 voet.
<i>Prestant</i>	4 voet.
<i>Bourdon</i>	16 voet.
<i>Flute harmonique</i>	8 voet.

3de Klawier.

<i>Clairon</i>	4 voet.
<i>Bombarde</i>	16 voet.
<i>Octavin harmonique</i>	2 voet.
<i>Melophone</i>	4 voet.
<i>Violondi Gemba</i>	8 voet.
<i>Bourdon</i>	16 voet.
<i>Trompette</i>	8 voet.
<i>Grand cornet.</i>	
<i>Flute pyramidale</i>	4 voet.
<i>Fugara</i>	8 voet.
<i>Flute harmonique</i>	8 voet.
<i>Flute ouverte</i>	8 voet.

4de Klawier. Groot orgel.

<i>Trombonne</i>	16 voet.
<i>Octave</i>	2 voet.
<i>Quinte</i>	6 voet.
<i>Flute à cheminée</i>	8 voet.
<i>Melophone</i>	8 voet.
<i>Montre</i>	8 voet.
<i>Trompette</i>	8 voet.
<i>Fourniture</i>	
<i>Quinte harmonique</i>	
<i>Prestant</i>	4 voet.
<i>Violon majeur</i>	16 voet.
<i>Montre</i>	16 voet.

Gesepareerd Pedael

<i>Trompette</i>	8 voet.
<i>Octavin harmonique</i>	2 voet.
<i>Gros nasard</i>	8 voet.
<i>Flute basse</i>	8 voet.
<i>Sous basse</i>	16 voet.
<i>Montre-basse</i>	16 voet.
<i>Bassuin-Bombarde</i>	32 voet.
<i>Bombarde</i>	16 voet.
<i>Trombonne</i>	16 voet.
<i>Clairon</i>	4 voet.
<i>Prestant</i>	4 voet.
<i>Melophone</i>	8 voet.
<i>Montre</i>	8 voet.
<i>Violon-Basse</i>	16 voet.
<i>Contre-Basse</i>	32 voet.

Men heeft nog: het cresecendo op de twee eerste klawieren, en tremblant op gemelde.

Koppelingen.

1° Van t' positief aen 't groot orgel. 2° Van t' positief aen t' recit.

3° Van t' pedael aen t' groot orgel. 4° Van t' pedael aen t' derde klawier.

5° Van t' groot orgel aen t' derde klawier.

Het orgel wordt bespeeld door den Eerw. heer Van den Bogaert, kloosterling, die zich veel moeite geeft, om de menigvuldige berekeningen van het orgel zich eigen te maken.

Edward Grégoir.

[111]

14 juli 1859

AAA, I, Nieuw archief, D.10.1. Loret-orgel literatuur.

uyttreksel uyt het Handelsblad van Antwerpen 14 July 1859

// Men leest in het tydschrift *Cecilia*, dat te Utrecht onder de redactie van Dr. Kist, verschynt //

Het nieuwe orgel der Abdy Averbode, Provincie Brabant, vervaardigd door Hipolyte Loret, Orgelmaker te Brussel.

Met het goede seizoen heb ik my een feest gemaakt met dit schoon en prachtig instrument kennis te maken. Deze abdij is bewoond door de witte Heeren (*Prémontrés?*) en is gefondeerd in 1130 door graaf de Looz. De Kerk is groot, van edele en fyne bouwkunst en wel geschikt voor een zoo groot orgel; het strekt dus tot eere der heeren deze Abdy, het rykste en beduidenste orgel van België te bezitten. Men mag zeggen dat dit overheerlyck instrument in alle opzigten den roem van den nederigen kunstenaar Loret, reeds gunstig bekend door menigvuldige andere werken, zal vereeuwigen. Alle is duidelijk; de pypen spreken zuiver en dadelijk aen, de toonen, zoowel der tong- als overige werken zyn zoo zoet, zoo liefelyk aan geluit, dat men waerlyk zich in een hemelsch of engelachtig concert verplaetst ziet. Het ensemble is opwekkend en majestueus van toon; niets onteert of ontroert het gehoor, en wy hebben alweer kunnen oordeelen dat het eene ontegenzeggelyke waarheid is, dat het orgel het volmaekste muzykinstrument is, daer hetzelfde beschouwd kan worden alle speeltuigen in zich te vereenigen en zelfs in zekeren zin het stemgeluid op het volmaekste kan nabootsen. Zie hier de beschryving van het orgel.

1ste Klavier Recit

1 Voix humaine	8 voet
2 Cor angalis	16
3 Flûte harmonique	4
4 Quinta Dena	8
5 Melophone	8
6 Musette	8
7 Melophone	4
8 voix céleste	4
9 Fugara	8
10 Flûte harmonique	8

2e Klavier Positif

1 Cornet	
2 Salicional	8
3 Flûte octaviante	4
4 Bourdon	8
5 Octave	2
6 Bombarde	16
7 Trompette	8
8 clairon	
9 Hautbois Basson	8
10 Dulciana	4
11 Prestant	4
12 Bourdon	16
13 Flute harmonique	8

3de Klavier / Grand orgue

1 Trombone	16
2 octave	2
3 Quinte	6
4 Flute à cheminé	8
5 Melophone	8
6 Montre	8
7 Trompette	8
8 Fourniture	
9 Quinte harmonique	
10 Prestant	4
11 Flute octaviant	4
12 Violon major	16
13 Montre	16

4de Klavier / Clavier bombarde

1 clairon	4
2 Bombarde	16
3 octavin harmonique	2
4 Melophone	4
5 violon di gemba	8
6 Bourdon	16
7 Trompette	8
8 grand cornet	
9 Flûte pyramidale	4
10 Fugara	8
11 Flute harmonique	8
12 Flute ouverte	8

Pédale séparée twee octaven

1 Trompette	8
2 Octavin harmonique	2
3 gros Nasard	8
4 Flute basse	8
5 Sousbasse	16
6 Montre basse	16
7 Bazuin bombarde	32
8 Bombarde	16
9 Trombone	16
10 clairon	4
11 Prestant	4
12 Montre	8
13 Melophone	8
14 violon basse	16
15 Contre-basse	32

Entout 63 spelen; waeronder 13 van 16 voeten, en twee van 32 voeten.
24 van 8 voeten, 1 van 6 voet, 13 van 4 voet en 4 van 2 voeten en 4 niet aengeduyd.

Les observations suivantes, relative à un nouvel orgue que M. LORET, de Bruxelles, vient de placer à l'abbaye d'Averboden, semblent émaner d'un juge compétent; c'est à ce titre que nous les reproduisons: «J'ignore si l'on a déjà parlé de l'orgue d'Averboden; il est peu probable cependant qu'un instrument de cette importance soit demeuré inaperçu. Dans tous les cas, je suis persuadé que mon appréciation aura pour vous, le fait d'avoir été formulée strictement et en dehors de toute influence étrangère.

L'orgue d'Averboden est un 32 pieds complet (la plus grande dimension connue) et se compose de quatre mille trois cents tuyaux, soixante trois jeux, quatre claviers à la main et un clavier de pédales. Il a été construit, il y a environ deux ans, par un facteur de Bruxelles, M. LORET, dont le nom était déjà avantageusement connu dans le monde artistique, mais qui n'avait pas eu, jusque là l'occasion de se produire sur une aussi vaste échelle. Ce qui eût été, pour d'autres peut-être, un certificat d'impuissance est devenu pour M. LORET, l'occasion d'un succès; selon moi, il a complètement réussi. Comme la complaisance de l'organiste était à l'épreuve de la curiosité, la plus indiscrete, je me procurai la satisfaction d'écouter à tête reposée, les timbres des différents jeux, soit isolément, soit dans leurs combinaisons, et d'observer toutes les ressources du mécanisme.

Deux compositions remarquables de deux artistes que l'on considère à juste titre, comme des organistes de premier ordre, M. LEMMENS et M. Alphonse MAILLY, secondèrent merveilleusement nos expériences. J'avais cru, jusqu'ici, que la supériorité des jeux de fonds était le domaine exclusif des orgues allemandes. L'effet grave et sévère obtenu par la réunion de ces jeux me donna la conviction que rien ne pouvait les surpasser en rondeur et en plénitude, et je trouvai que les jeux d'anches, dont le rôle est si important dans les effets de force, réunissaient au plus haut degré les conditions d'éclat et de vigueur, sans jamais arriver à la dureté. A coup sûr, les facteurs français, dont l'habileté est généralement reconnue pour la perfection de ces jeux, n'ont pas obtenu des résultats plus satisfaisants. Les jeux du récit ou jeux de fantaisie, notamment le mélophone, la voix humaine et la musette, se font remarquer par l'originalité et la suavité de leur timbre. C'est quelque chose de ravissant.

J'ai observé avec le plus vif intérêt, la régularité avec laquelle fonctionnaient les pédales de combinaison, inventées par M. CAVAILLIE, facteur de Paris, cette précieuse ressource au moyen de laquelle l'exécutant peut, instantanément, grouper les timbres et varier ses effets sans être obligé de quitter le clavier.

Je dois aussi vous signaler la rapidité et la précision avec lesquelles parlent les jeux. Quant à l'égalité du clavier, qui m'a paru remarquable, elle dépend, en grande partie, du levier pneumatique dû à l'invention de l'Anglais BARKER. M. LORET en a fait une application des plus heureuses.

En résumé, le grand orgue d'AVERBODEN ne se distingue pas seulement par la variété et la fraîcheur des timbres alliées à une grande puissance de sonorité, par l'homogénéité parfaite de toutes les voix d'instruments dans le plein jeu, par le caractère religieux obtenu avec un plein succès et enfin par la précieuse régularité du mécanisme; c'est en même temps une construction élégante et grandiose dont la qualité et la richesse des matières premières garantissent la solidité et la durée. Aussi, je ne crains pas de le dire, M. LORET doit être considéré comme un facteur de premier ordre et comme un artiste des plus intelligents.»

Je soussigné déclare avoir reçu de Monsieur le Proviseur de l'Abbaye d'Averbode, la somme de Soixante Six mille francs, en compte d'un orgue du prix de Septante Cinq mille quatre cents quarante et un francs et 22 centimes que j'ai livré et placé dans l'église de la dite abbaye.

Bruxelles le 2 Avril 1861 / H. Loret

Reçu la somme de quatre Mille francs a compte.

Bruxelles le 8 Juillet 1861 / H. Loret

[op de verso-zijde staat genoteerd:]

NB

Transport		frs	66,000 .. 00.
1861	24 Juny	"	02,000 .. 00.
"	8 July	"	02,000 .. 00.

Mr. Vanden Bogaert

heeft ontfangen 1°15

iterum 4°15

Joseph Kerkhoven 3°10

aen J. Kerkhove / vuor ?? 8 .. 00

den 17 Februy 1862

[114] 1 april 1861

AAA, I, nieuw archief, D. 10, 1.

[LORET VRAAGT DE BEMIDDELING VAN DE PROVISOOR
BIJ MR. BOSQUET VOOR EEN LEVERING HOUT]

Bruxelles le Avril 1861

Monsieur le Provisieur,

Nous avons commandé à un marchand de bois de Veerle, village près d'Averbode, une provision de perches en sapin pour faire les charpentes et les toitures de notre bâtiment. Ne recevant aucune nouvelle, nous avons appris hier soir que cet homme est dangereusement malade; parconséquent, Monsieur le Provisieur, je viens vous demander si vous ne pourriez pas convenir avec un des marchands de bois des environs d'Averbode pour nous livrer au plus bref délai: 600 perches en sapin, convenables pour toitures. Ces perches devraient être d'une grosseur de 35 à 36 centimètres à leur base. Nous aurons besoin aussi de 50 perches en sapin pour construire la charpente de la toiture; a cet effet ces perches devront avoir une circonférence de 40 à 45 centimètres à leur base; et 100 bottes de lattes en sapin pour placer les pannes et 150 bottes de lattes pour plafonnage. J'avais eu l'intention de m'adresser à Mr. Bosquet à cet effet; mais tout le monde m'a dit qu'il est excessivement cher, mais comme je ne doute aucunement, Monsieur le Provisieur, que vous êtes très compétent dans toutes ces affaires, je crois que vous pourriez bien traiter cette affaire avec Mr. Bosquet sans courir le mondre risque d'être triché; enfin je vous prie toujours bien amicalement, Monsieur le Provisieur, de bien vouloir traiter avec un des marchands de vos environs pour nous fournir les bois désignés plus haut le plutôt possible; car cette mésaventure de ce marchand de bois malade nous cause un grand retard dans nos travaux.

Mme Bosquet m'avait demandé dans le temps un bon piano de hasard; nous en avons en ce moment un excellent, qui est comme neuf et lequel je pourrais lui céder pour 600 francs, et c'est un instrument auquel elle aura jamais aucune dépense à faire. C'est un instrument qui vaut 1000 francs; par conséquent; Mme Bosquet aurait encore l'intention de vouloir se procurer un bon instrument en confiance, nous pourrions faire un échange avec cet instrument pour du bois.

J'espère, Monsieur le Provisieur, que vous voudrez bien faire cette démarche pour moi le plus tôt possible.

Je suis, Monsieur le Provisieur

Votre très respectueux serviteur,

H. Loret

[SCHRIJVEN VAN LORET OM DE RESTERENDE SOM TE BETALEN]

Laeken Donderdag [geen dagtekening]

Mijnheer en Vriend,

Ik moet in den loop van deze maend veel betaelinge doen, en de menschen komen myn huys afgeloopen, een ieder zit waerlijk in de crotte in dezen oogenblik in Brussel, en ik heb niet gedagt, zoo lang te moeten wagten om mijn geld te Averboden te ontfangen, terwijl u wel weet dat ik heel d'orgel heb gemaect geld, om geld, en van over 2 jaere al heb moeten betaelen waer er aen d'orgel van Averboden gebruykt is geweest.

Dat ik eenen anderen uytvlugt wist om geld te krygen, ik zoude u over wat dendermondsche farçen schryven, maer ik heb nu alle de groote sommen ontfangen van d'orgels die ik sedert 3 jaeren heb gemaect zoo als d'orgel

van Dison	1700	francs
voor calcutta	8850	----
voor Montauban	5000	----
voor chatelineau	7000	----
voor pontacelles	8900	----
voor le cateau france	7600	----
voor avesnes france	7300	----
voor Tourcoing	5900	----
voor het nieuw gasthuis / te brussel	5500	----
voor de congregatie	5600	----
voor het klooster te gosselies	2000	----
Dames du sacré coeur te Parys	8000	----
Soeurs de St joseph Parys		
Die laatste die ik nu geplaetst / hebben	5000	francs

87 350

ik zegge 87 duyzend francs die ik in het grootste gedeelte dit jaer heb ontfange. Hierin zijn nog alle menigvuldige bagattelle niet gerekend die ik in den loop van die 3 jaeren heb ontfangen want dan zal de somme over de 100 duyzend francs verlopen van de 2 kleyn orgels die ik in de perou heb geleeverd in dit jaer, en in het voorleide, en nu heb ik nog 11 duyzend francs schuld, en mijn battimente zijn nog niet voltrokken die ik heb gemaect regt over mijn deur, en nu heeft Mr. Moretus van antwerpen mij nog 20 duyzend francs op hypothèque gegeeven, en dan nog 6000 francs van gelyke.

Consummatum est, nu blijft er mij niets anders meer over als Averboden om mijn uyt het ambras te helpen, zoo ik hope tog Mijnheer en vriend dat gij mij in die agterdenke niet zult laeten.

Mynen geuurman die een groot fabriq van chicorée heeft opgeregt, die heeft mijn verzogt al langen tijd om den Provisieur eens te spreken of dat hij met hem geen accoord zoude kunne maecken om dien fabrikant die een zeer brave eerlijk en bemiddeld man is, alle jaeren 100 duyzen killos bitterpéen te léeveren. Dit is een vrugt die altijd wel gelukt zoo schynt dat die zoo gevaarlijk niet is gelyk alle andere. Ik heb aen dien fabrikant verschyde maele over den Provisieur van averboden gesproken over zyn uytgestrekte kennis en ondervindinge wegens de agriculture, en mynen buurman hout niet op myn te zeggen dat hij zoo verlangd de kennis van den Provisieur te maeken, ik ben zekers dat u met dien man zoude goede affaires doen.

Blyve met agting op een spoedige antwoord die mij uyt de bekommernisse zult stellen waer ik nu in leeve.

uED D[ienst] W[illige] Dienaer / en vrind H. Loret

[116]

9 november 1861

AAA, I, nieuw archief, D. 10, 1.

[BRIEF VAN LORET AAN VAN DEN BOGAERT OVER DE VOLTOOIING
VAN HET ORGEL TE KALMTHOUT... EN AVERBODE]

Laeken le 9 Novembre 1861

Mon cher van den Bogaerde!

J'ai le plaisir de vous informer que les orgues de calmphout sont bien arrivé, et les ouvriers sont occupé a les monter, je vais voir demain Dimanche a calmphout si il n'y a rien qui manque, et j'espère que cet orgue nous fera de l'honneur car le buffet est magnifique, et tous les jeux de même les quels j'ai déjà éprouvé chez moi car tout l'orgue a été monté dans mes ateliers.

Je profite de cette occasion pour vous dire que j'ai écrit au supérieur d'averbode pour avoir mon argent, mais je craigne fortement que le supérieur exigera que je viens premièrement avec mes ouvriers achever l'orgue d'averbode avant de me payer la dernière somme, parconsequent je vous prie de dire au superieur que dans quelques semaines je pourrais venir pour faire ce travail qui sera naturellement assez longue pour répasser tout ce grand instrument dans tous ces partis, mais cela ne doit pas empecher il me semble qu'il me payera apresent s'il est possible, dans tous les cas je voudrez que le Superieur m'écriverai qu'il me payera le restant de ce qu'il m'est redevable aussitot que j'aurai achevé l'orgue et répassée toutes les pièces, et tous les jeux bien égalisé, et bien accordé. il est nécessaire de faire ainsi pour que je puis compter sur ce payement car vous savez que je dois apresent payer a Cécile sa part et c'est l'argent d'averbode qui dévra servir en partie a cela.

Je vous prie donc d'engager Le Superieur a m'écrire le plutot possible en ce tems, afin que je sais à quoi m'en tenir.

aussitot que l'orgue de calmphout sera achevé je vous en informerai quelques jours a l'avance, j'espere qu'il sera fini pour la fin du present mois.

Votre tout dévoué facteur / H. Loret

[117]

12 november 1861

AAA, I, nieuw archief, D. 10, 1.

[DE RESTERENDE SOM EN DE FAMILIETWISTEN]

Laeken, le 12 Novembre 1861

Mon cher Van den Bogaerde,

J'ai reçue votre lettre ce matin et j'empresse a vous repondre, mais malheureusement j'ai bien du mal de comprendre le sens de votre lettre. Vous désiré savoir des nouvelles de Cécile, d'Hortance et de ce fameux Degunst, le quel j'ai mis scandaleusement a la porte, et qui ne mettra plus jamais le pied chez moi; ce pilate, ce traître, ce Judas. la conduite de mes enfants est trop cruel et trop indigne pour vous l'exprimer. De tous ces corruptions Degunst est le chéf de la bande; c'est inexprimable la fausté de ce misérable qui fait beaucoup d'ambaras, et qui doit maintenant attendre pour se marier jusqu'à que j'aurais pu donné à Cécile la part dans la succession de sa mère; ils se marieront bien sure; mais sans que je fairai acte de présence ni devant le civile, ni aux cérémonies religieuses.

Savez vous bien que Degunst est allé avec mon fils Joseph inprevue a Jumet avec la lettre que vous avez eu l'imprudence de donner à Cécile laquelle le vicaire de Jumet vous avez écrite; Degunst a attaqué le vicaire dans sa propre maison et lui a porté les plus grand injures imaginable. Mon fils Joseph jugez, oui Monsieur, mon propre fils est allé dire que je suis l'homme le plus débauché de Bruxelles, que je n' ai plus de santé a force de me débaucher avec les mauvaises femmes, on est allée faire les mêmes scandale chez le curé de Jumet qui a eu plus d'esprit que le vicaire il les a mis à la porte, De la ils ont courru de cabaret en cabaret faire de scandale dans tout le village de Jumet. Voila, Degunst et mon fils qui courent maintenant à Bruxelles nuit et jour les cabarets, ribotte sur ribotte, èt je vous le demande, avec l'argent de qui? Il y en a beaucoup a Bruxelles qui font ainsi des enormes depenses avec la bourse d'autruit.

Vous savez que j'ai eu la faiblesse de laisser Cécile maitre de la caisse. ah, quand je vois mon cher quelle folie que j'ai fait tout le monde me le reproche, tout mon argent est disparu. mais j'avais encore une réserve qui était mon espoir de prendre hypothèque sur mes maisons, mais on a été chauffer la

tête du juge de paix qui a pris pour 35 Mille francs d'hypotheque sur mes maisons. vous comprenez donc que je suis maintenant dans une position incomparable et apresent mes enfants agissent avec moi comme pharisiens et les Juifs ont agis avec le Christ en se moquant de moi et en me disant: eh bien qu'allez vous faire apresent, nous vous avons bien attrappé la ici vis à vis 35 mille francs; jugez à quel point ces enfants sont debauché par ce misérable Degunst.

Je vois dans votre lettre que vous etes bien inconsequent a tel point que je devrais bien exposer ma position critique au Supérieur, dans la quelle je me trouve dans l'interêt de l'orgue d'averbode. Vous dite que si Cécile aurait été un peu plus active a vous écrire qu'elle aurait déjà eu longtems l'argent, et bien monsieur, je peu bien vous l'assurer que si jamais Mr le Proviseur mettez [mettait] l'argent en mains de Cécile en ce moment que l'orgue d'averbode ne serait plus jamais achevé par mes mains. Parconséquent, j'engage beaucoup le Proviseur de se tenir en garde de ne rien donner en ce moment car vous avez vous même convenu qu'il y a encore beaucoup d'ouvrage a l'orgue d'averboden, et quand mes enfants auront ramassé tout mon sang et mon sueur qui sera donc responsable pendant 20 ans aumoins de l'orgue d'averbode. vous comprenez bien que la somme de 5000 francs qui reste encore à payer suffira a peine, et jugez donc que de tout cet argent que j'ai reçu et que j'ai gagné je dois donner la moitié a mes enfants qui me persecutent, et qui n'ont jamais rien fait, et moi je dois prendre la responsabilité de tous mes orgues, les garantir pour 15 et 20 ans.

J'espère que vous comprendrez bien que ce n'est plus ici une affaire pour rire, mais qui est bien serieuse. Que je me marierai avec Mlle Philippo de Jumet rien plus sur au monde aussitot que Cécile aura sa part dont je suis occupé à faire le compte avec le notaire. ainsi mon cher soyez prudent dans vos écritures car mes enfants sont dangereux, et brullez de suite ma lettre. Veuillez dire au Proviseur de ma part de faire immédiatement copier le devis de l'orgue d'Everboden sur timbre en y mettant toute fois la même date qu'il a été faite et qu'il faut ajouter à la fin du devis que je m'oblige de garantir l'orgue pendant un terme consecuitif de 20 ans que je suis responsable de la solidité de tout l'instrument. dans le cas qu'on écriverai dans quelques jours de Bruxelles soit un avocat ou autre pour faire cette demande si je suis responsable le Supérieur devra dire absolument que notre convention pour l'orgue est ainsi entendue, car dans un pareil cas comme celui ou je me trouve: être entourré des enfants qui ne cherchent qu'à ruiner leur Père, car tout le monde en est indigné de leur conduite. Je dis avec des pareils enfants et tous mes ennemis, il faut que je prends des mesures, ainsi que toutes les personnes avec lesquels j'ai à faire.

Quand vous m'écrivez encore, ne me parlez plus de mes enfants qui courent tous les jours jusqu'à 11 heures du soir dans les rues, et mon fils qu'on trouve tous les soir jusqu'à minuit [sic] dans les cabarets. Je dis des pareils sujets ne sont plus digne que je suis leur Père, car tout le monde crie vengeance sur leur conduite.

Ne vous inquiétez pas de la part de Cécile quant le tout sera vendu, elle verra ce qui lui reviendra. Et si l'argent d'everbode devrez servir à son mariage je vous dirai que vous arrangerai vous même votre orgue, ni je ne serai plus obligé d'être responsable de cet instrument.

Ne faite pas la bêtise de parler ni d'écrire à mes enfants car vous voyez bien qu'elles s'occupent fort peu de vous, il leur faut des hommes d'un autre sorte que vous.

Votre tout dévoué H. Loret

[118]

28 november [1861]

AAA, I, nieuw archief, D. 10, 1.

[VOLTOOIING VAN HET ORGEL TE KALMTHOUT]

Calmpthout le 28 Novembre [1861]

Mon cher Van den bogaerde!

Nous sommes en train a finir l'orgue de calmpthout, tous les jeux de fond sont fini, ainsi que les jeux d'anches du positif.

Tout le monde vous attend avec impatience et moi principalement, parconsequent je vous prie de venir dimanche prochain, si vous ne pouvez pas venir avant midi venez alors le soir, car vous m'avez promis que vous avez consenté une vacance pour calmpthout, et je travaille avec mes ouviers pour avoir fini pour mardi, nous avons répassée 3 fois tous le jeux de fond pour les avoir bien d'accord, du reste je suis sur que vous trouverez le tout a merveille.

Ainsi ne manqué pas de venir ou vous aurez tout calmpthout contre vous.

Mr. Tilbourgs [= Joseph Tilborghs] vient aussi dimanche.

Je vous attends donc avec impatience.

Votre tout dévoué Facteur / H. Loret

[119]

14 december [1861?]

AAA, I, nieuw archief, D. 10, 1.

[VRAAG VAN LORET AAN DE PROVISOOR OM GELD TE STORTEN]

Brussel den 14 December

Mynheer den Proviseur !

Ik verzoek u vrindelijk om aen Joseph eenig geld op rekening te wille geeven, en geloof my vry, ik ben niet van sin, banqueroute te gaen of op te stéeken. het is nu maar alleenlyk in dezen moment dat ik myn verleege vinde omdat ik niet meer mag uyt stelle de affaire van deeling met myn kinderen te effenen het welk deze week zal gedaen zyn

blyve met agting / uEd. D. W. Dienaer / H. Loret

[120]

5 juli 1862

AAA, I, nieuw archief, D. 10, 1.

[BRIEF VAN NOTARIS JACOBS MET BETREKKING TOT EEN LIQUIDATIE]

Bruxelles, Rue Fofsé / aux loups N° 31, le 5 juillet 1862.

M.

Chargé de la procuration authentique de Mr Hypolite Loret, facteur d'orgues à Laeken, aux fins de liquider avec ses enfans, je viens vous prier de faire solder en mon Etude, en déans les huit jours, la somme de 5441 francs 22 centimes, dont vous êtes redevable, d'après ses registres d'inventaire. Veuillez agréer Messieurs l'afsurance de ma parfaite considération.

J Jacobs

Abbaye d'Averbode

[Verstuurd aan:] Monsieur le Supperieur de l'abbaye d'Averbode

[121]

16 juli 1862

AAA, I, nieuw archief, D. 10, 1.

[LORET IS TE PARIJS, MAAR VERGEET ZIJN MEESTERWERK TE AVERBODE NIET]

*Paris le 16 Juillet 1862**Mon cher Vanden Bogaerde,*

Depuis longtemps j'ai eu le grand désir de vous écrire, car depuis 3 mois que je suis en France pas un jour s'est passé sans avoir pensé à vous et notre bel orgue de averboden, inutile de vous entretenir de tous les monstres, qui m'ont fait déjà tant souffrir, et qui m'ont ruiné, par l'amour que je porte pour mon art, j'ai bravé jusqu'à ce jour, grâce à Dieu tant ces tyrannies qu'on m'a fait éprouver jusqu'à ce jour, et j'espère dans les vacances, vous voir à Nieuwmoer. Depuis mon départ de Bruxelles il y a 3 mois, j'ai placé ici à Paris un grand orgue dans le célèbre collège des Jésuites à Vaugirard. J'ai fait dans cet orgue un mélophone qui fait le merveille de tous les organistes de Paris. Tout l'orgue est enfermé dans une grande boîte à jalousies qui produisent un effet étonnant ces jalousies sont fait de bois qui a 3 pouces d'épaisseur. cet instrument se distingue hors de tous les orgues de Paris par ce formidable crescendo et la belle qualité des jeux qui flattent le cœur des tous les auditeurs, tous les organistes de Paris ont constaté unanimement qu'il est le plus bel orgue de Paris.

Les pères jésuites vont s'occuper à faire un grand article sur cet orgue lequel ils vont faire paraître dans les grands journaux de Paris. Je leur ai dit que vous avez fait un article sur l'orgue d'averboden; et les jésuites m'ont prié avec beaucoup d'instance qu'ils désirent avoir cet article dont vous m'avez parlé dans le temps et ils parleront de l'orgue d'averboden ainsi que du rapport de Mr Van Elewyk de Louvain, je vous prie donc, mon cher vanden bogaerde de m'envoyer cet article, ayez la bonté de l'écrire sur du papier fine, et envoyez le moi le plutôt possible.

J'ai été aussi placé un grand orgue dans le département de la cote d'or, cet instrument m'a fait grand honneur non seulement dans le département de la cote d'or mais jusqu'à dans le département de l'aube en champagne, je suis revenu de ce contré samedi passée avec mes ouvriers, et nous sommes en ce moment occupé à placer encore plusieurs jeux dans l'orgue de Vaugirard, j'ai été aussi dans la célèbre ville de troyes, avec les recommandations des Jésuites. j'ai été voir tous les orgues placés dans tous les belles Eglises de cette ville partout on est très mécontent des facteurs de Paris, qui ne sont que des ouvriers, et qui ne sont pas facteurs, j'ai du faire des devis pour réparer plusieurs de ces orgues dont j'attends à tout instant les commandes, il y a dans cette ville pour plus de 50 Mille francs de l'ouvrage, car tous leurs orgues sont dans une deroute complète aussi bien les nouvelles que leurs anciens orgues.

mais tout cela m'empêche pas le grand désir que j'ai pour être auprès de vous et mettre la dernière main à votre orgue, prenez donc encore quelques jours de patience, et j'espère que dans quelques jours nous nous verrons à Nieuwmoer.

Votre tout Dévoué Loret, / au collège de Vaugirard à Paris

[122]

28 juli 1862

AAA, I, nieuw archief, D. 10, 1.

[SOMMATION AAN DE ABDIJ DOOR NOTARIS J. JACOBS OM DE RESTERENDE SOM AAN LORET TE BETALEN]

*Bruxelles le 28 Juillet [18]62**Monsieur le Supérieur,*

Vous me dites dans votre lettre que votre orgue laisse encore beaucoup à désirer et aspire au de là de deux ans après la dernière main du facteur.

Je désirerais savoir pour établir le compte des enfants, s'il s'agit de travaux à faire pour l'achèvement de l'orgue ou simplement de l'accord.

Mr. Loret prétend avoir fait pour 1300 fr. de réparation depuis le décès de sa femme soit du mois juillet 1859 — cette assertion est-elle vraie ?

S'il y a des travaux encore à faire pour achever l'orgue [onderaan de pagina: A M^r le supérieur de l'abbaye d'averbode], à combien évaluez vous environs ces travaux? Exist-il des engagements?

Ces renseignements me sont indispensables pour dresser ma liquidation.

En attendant une prompte réponse dans l'intérêt même des mineurs, je vous prie d'agréer l'assurane de ma parfaite considération.

J Jacobs

[Verstuurd aan :] *Monsieur le superieur de l'abbye d'Averbode*

[123] **[nà 5 juli en vóór 28 juli 1862]** **AAA, I, nieuw archief, D. 10, 1.**

[ANTWOORD VAN DE ABDIJ (SUPERIOR OF PROVISOIR) AAN NOTARIS J. JACOBS:
WEIGERING VAN BETALING TOT HET ORGEL AFGEWERKT IS]

M L N

Je suis chargé de vous informer que c'est avec bien de surprise que l'on a reçu ici un avertissement de votre part par lequel on exige endéans de 8 jours une somme de fr. 5441,22 c.

Mr. Loret s'il a droit à prétendre encore une somme du chef de l'instrument qu'il a construit ne saurait en exiger le montant avant de l'avoir achevé. Sous bien de rapports, l'instrument laisse encore beaucoup à désirer et qui attend (aspire) au dela de deux ans après la dernière main du facteur, quoiqu'il y ait été requis à différentes reprises.

Aussitôt que le facteur lui même, comme il s'y est engagé aura donc satisfait à son obligation, on ne refuse pas de terminer cette affaire, et a solder ce qui peut lui revenir encore après convention.

Agreez j. V. prie M^r le notaire l'expression de ma consideration distinguée

[124] **7 augustus [1862]** **AAA, I, nieuw archief, D. 10, 1.**

[BRIEF VAN HIPPOLYTE LORET VANUIT PARIJS WAARIN HIJ ZICH VERGELIJKT
MET ARISTIDE CAVAILLÉ-COLL...]

Parijs den 7 augustus — [1862]

Mijnheer van den Bogaerde !

Ik ben nog altijd in Parys bezig aen de groot orgel van Vaugirard, de jeusuite, die hebben my nog een groot deel van werken doen byvoegen om die orgel in volle compléet te hebben, alle de organiste van Parys leekken dat deze orgel de schoonste is van Parys zij zeggen dat de grondspeelen van d'orgels van Cavalier maer bulle zyn tegen de myne, ik wenschte wel dat gy die grondspeelen oorde van deze orgels, de Monters en de Mélophons, en, de Bourdons die overtreffen in schoonheyd en kragt al wat er tot heden is gemaekt geweest. De verwondering van alle de organiste is curieuse om zien als zy hun handen op het clavier leggen en als zy die kragtige en schoon harmonie ooren, alle eerste pryzen van Roomen koomen hier dagelyks om d'orgel te speelen en dit instrument te bewonderen.

Daer zijn 30 Jalousien elk van 3 méters lengte die 3 duymen dik van hout zyn, en die alle op weide [?] getemperde spille dryen, en die jalousien maeken heel d'orgel à crescendo. Dit doet een effect dat nog noyt te voren is geweest.

Pater Mont-Martin die eenen grooten artist is die heeft myn gezegd, dat hy u geschréven heeft, en hy is zeer verwondert dat gy hem gëen antwoord geeft terwyl ik hem van u met zoo veel lof heb gesproken, zoo ik verzoek u vrindelyk om aen dien man tog een letter antwoord te géeven. Ik heb jef kerkhof belast er 2 blauw léopolden in uwen brief te doen om de port te betaelen van den brief.

Joseph kerkhof komt myn te schryven dat den proviseur een anderen accordeur heeft genomen om, d'orgel van averboden te accordéere; dien accordeur zal zekers niet verre van het klooster wonen, en ik hoop ook wel dat den superieur zal in consideratie neemen, de kwestie waer ik in ben met myn kinderen, die ik in mynen inventaire alles heb gegéeven, en terwijl nu die affaire op het punt is van gaen een eynde te nemen zoo mag ik in dezen moment d'orgel van averboden niet achèvéere of anders ben ik alles kwyt, en zoude ik op mynen kost nog alle de bekostinge moeten doen om heel d'orgel in order te stellen het is om die reden dat ik Jef kerkhof de order had gegéeven om met den Duytsch mynen accordeur d'orgel van averboden provisoir wat t' accordéere tot dat d'affaire met myn kinderen gedaen was.

zoo ik twyffel niet of den Superieur zal de reden wel plaets géeven, om u te zeggen wat heel de zaak van myn kinderen en myn is, moet u niet anders wéeten als dat mynen zoon en mijn dochters sedert de dood van hun moeder hebben zy slegten raed gevolgd van menschen die ons vyande zijn, en Ik en alle deftige menschen hebben het hun voorzeyd dat zy slegten raed volgde, zy hebben naer myn niet wille luysteren, niet tegenstaende dat ik hun heb doen zien dat al wat ik uytvonde en werkte alleen voor hun was, zoo alle myn bidde en sméeke heeft niet geholpen, zy hebben hun voete niet willen verzetten om de beesteryen te rédresséeren die hunnen voorgd heeft gedaen van 47 Duyzend francs hypothèque op myn huizen te néemen welk tegen de wet was, lievers als myn daer tegen te opposéere en vanmidst ik zag hoe beest dat myn kinderen waere daer ik alles aen opgoffert heb om hun een groote éducation en geléerdheyd te géeven, zoo blyft er myn niet anders over als alles te verkoopen, en een nieuw léeven te beginnen, en nu kunnen zy maer zien myn kinderen dat zy voor hunne kost ook gaen werken, zy zulle nu maer eerst gaen zien, nu het te laet is, de Beestigheyd die zy hebben gedaen.

*blijve met agting / uE. D[ienst] W[illige] Dienaer en vriend / H Loret
Zoo haest als ik in parys gedaen heb kom ik naer averboden.*

[125]

9 september 1862

AAA, I, nieuw archief, D. 10, 1.

**[BRIEF VAN HIPPOLYTE LORET VANUIT PARIJS OVER ZIJN ACTIVITEITEN ALDAAR...
DENKEND AAN AVERBODE]**

Parys den 9 September 1862

Mynheer en vriend !

myn groote bezigheden hebben myn nog niet toegelaeten om u te schryven het genoegen dat den Ew. Pater Mont Martin genoten heeft als hy uwen brief heeft ontfangen, die hij aen alle de Paeters en vreemdelingen heeft laeten zien, alle de organisten van Parys die hier in dit groot collegie bekent zyn en dagelyks komen, die hebben alle bewondert geweest over die grootaerdige compositie van d'orgel van averboden die gy aen den Pater hebt gezonde.

De organisten alsook alle de Jesusuiten stellen hun een gedagt voor van d'orgel van averboden als zy den orgel van Vaugirard ooren spēelen, als zy de kragt en de schoonheyd van de Mélophone 8 voet — en 4 voet ooren die op geen orgel in parys te vinden zyn, maer ik moet u ook zeggen dat de Mélophons van de orgel van Vaugirard uytnéemende medegevallen zyn door de perfectionnemente die ik aen die speelen ontdekt heb om die character nog méer naer voor te komen, en om hun nog meerder kragt te géeven zodaenig dat den toon van d'orgel heel verrandert zoo men maer alleen den Mélophone 8 voet by alle de grond spēelen trekt,

zoo als de organisten hier op d'orgel komen, dan beginnen zy met den Bourdon 8 voet van de groot orgel en het eerste woord dat uyt hunnen mond is, ah c'est charmant, quel beau timbre, neemen zij den Monter 8 voet, het is: quelle force, comme ces tons sonnent mâle, sans nuire a la Douceur, zoo word er op elk spel een Eloge gegéeven en dat is zoo alle daegen te doen, maer de Mélophone en de tongspéelen die overtreffen alles, alle de organisten zeggen dat Cavallier my op verre niet kan geraeken want dat hy nog een eeuw agter myn is. De orgel die ik heb geplaetst in de schoon kerk die in de rue de Sèvres is, ik zegge die orgel is hier meer geacht van alle de organiste als alle de orgels van Parys, als zij aen het raisonnéeren zyn de organisten met malkanderen dan hoort men van tyd tot tyd ah l'orgue de la rue De Sèvres, Père Basuieau die procureur is in het huys van de rue de Sèvres die heeft gisteren nog rond uyt verklaert dat hy en alle de organisten, de grondspéelen van d'orgel van de rue de Sèvres de nec plus ultra is van de perfectie.

nu heb ik in d'orgel van Vaugirard nog veel schoon dingen geperfectionneert, zoo als de Mélophons, de Bombardes en trompette, den Basson en Hautbois, de cor anglais en voix humaine als ook de flute harmonique 4 en 8 voet.

er wordt een critique gedaen op alle orgels dat de laetste octaeven van alle de tongspéelen van 8 en 4 voete altyd te flauw zyn, nae nu al 30 jaeren gewerkt te hebbe, zoo hebbe ik tog die faut hier in vaugirard ontdekt, alle organiste zyn ingenomen over de trompette superius, en den hautbois van d'orgel van vaugirard,

daer is over 14 dagen een solemnele inauguration geweest van d'orgel van Vaugirard en dan hebben de organisten de schoonste improvisatien met de tongspéelen gedaen, zoo hier uyt volgt dat alle de organisten zeggen dat d'orgel van Vaugirard alles overtreft, maer ik moet u ook zeggen dat het myn moeyte heeft gekost zoo wel te denken is.

Den tremblant daer heb ik ook veel moeyte mede gehad, ik heb alle de windbuizen van de blaesbalge tot twee mael moete verranderen om op dit machine experienties te maeken, en nu gaet de tremblant perfect schoon.

Nu zyn we sedert 14 daegen bezig aen den orgel in de rue de sèvres, om alle die nieuwe verbeternissen aen die orgel te brengen, als ook aen den tremblant die ook niet stable blijft goed gaen, zoo wy gaen alle die speelen van die orgel opnieuw repasséere, en de harmonie door myn nieuwe ontdekkingen nog merkelyk perfectionnéere, en alle de tongspeelen van die orgel gaen ik ook veranderen, om de superiusse beter in woord te houde, en schoonder en sterker harmonie in de superiusse te géeven, die ook alle te flauw tegen de basse zijn, alsook aen de bombardes van die orgel is er ook nog veel te verbeteren, zoodaenig dat Père Basuieu en alle de organisten de schoon orgel niet meer zulle kenne als alle de pypen nog eens door myn handen zulle gepasséert hebben — en dat alle de mécanique nog eens wel zulle geregléert zyn.

zoo dit werk zal schikke ik binne 5 a 6 weken gedaen zijn en dan gaen ik naer brussel komen om 5 orgels af te maeken die in mynen atelier gereed staen, ik heb god lof altyd werk in overvloed, en d'orgel van NieuwMoer daer zyn myn gasten het werk aen, en die zal nu volgens uw verlangen en dit van Mr tilbourgs met een pedael séparé zyn zoo u wel zult vernomen hebben.

Voor wat d'orgel van averboden aengaet, had ik u verzogt om aen den notaris Jacobs van Brussel te schryven dat d'orgel van averboden nog niet gachevéert of voltrokken was, zoo of u die observatie onwillens of vrywillig in nadeel van d'orgel vergéeten hebt dit wéet ik niet, maer ik kom van Brussel eenen brief te ontfangen van Mr Bonnet die aangesteld is om myn rekening te maeken met mijn kinderen en den notaris, en dien advocaet die schrijft myn dat de heere van Everboden aen Jacobs geschréeven hebbe, dat er voor myn werkmans maer eenige daegen werk is om heel d'orgel in order te stelle, en zoo haest dat dit zal gedaen zyn, dat zy cito zulle bétaelen, welk er nog van d'orgel schuldig is gebléeven, zoo Mynheer is het hoogst noodig dat gy my laet wéten waar aen die eenige daegen moete gebruykt worden, dan zal ik Jef kerkhof sturen met eenen gast om te doen dat u verzoekt, Ik schryf u letterlijk het gene den advocaet myn heeft geschréeven, ik moet u niet zeggen hoe myn dit verwondert heeft, daer u aan Père Mont-Martin heb geschréeven dat de orgel noodig heeft om heel gerepasséert te worde, te meer daer gij zoowel wéet als ik dat dit geen werk van eenige daegen is, en het instrument dit hoogst noodig heeft, maer Mynheer wie dit van de heeren aen Jacobs te brussel heeft geschréeven dit wéet ik niet, maer ik denke, dat den Supérieur, nog Proviseur op zyn yge beurt zulke antwoord niet zal schryven zonder u geconsulteert te hebben, zoo veronderstelle ik dat gy met cécile in correspondentie zyt geweest, die haer door slegten raed heeft laete verleyde, met alle haer zusters en broeder, en die hun ygen nu in het ongeluk dompelen door den slegten raed te volgen, en cécile is bezig met u op den zelven voet te brengen, met klagten vlyinge en stréelinge, zoekt cécile het geld van d'orgel van averboden op te schaeren, en dan zal u en heel het klooster nadien myn op het lyf vallen om te doen wat er aen d'orgel te doen is dat u zoo wel als ik het weet dit geen werk van eenige dagen is, zoo mynheer het gene u of den Proviseur geschréeven heeft dit blyft geschréeven, en dit kan ik met myn tong op tribunael niet uytlekken, gy kunt niet zeggen ook dat ik u gezegd heb dat er aen den notaris geschréeven is, terwyl u zelf my hebt gezegd, dat de bombarde moet verbéterd worden en alle de doorslaende tongwerken waer voor ik Jef kerkhof met eenen gast exprès naer Everbode gordonnéert had te gaen om de léepels en tonge uyt de pypen te doen om die op myn atelier te doen veranderen, Ik had Jef kerkhof last gegéeve om ook de maete van de tonge te néemen, van de basse van de Mélophons, en gambes die niet goed in accoord blyven, om dat de tonge te zwaer zyn, en door hun te groot gewigt veranderen, en de harmonie en accoord alteréere. Dit alles is hoogst noodig, want gy weet zoo wel als ik dat het zoo moeylyk is om een van die pypen uyt d'orgel te néemen als er iets aen mankéert, zoo zyn er nog 100 dingen te doen die hoogst noodig zyn te doen aen dit kostelyk instrument, gelyk gy zoo wel wéet als ik wat er nog aen de basse van de monter 16 voet van de groot orgel te doen is, en aen de Montre 32 voet, en verders alle de verbeternisse aen de tongspéelen te doen die ik hier te Parys heb ontdekt dat de orgel van averbode hoogst verdient, temeer daer ik dit stuk gemaekt heb voor myn reputatie, en nu met dan zoo eenen brief te schryven zonder overdenken te doen, komt gy alles vanderhand wyzen.

Cécile die zal u zekers niet geschréeven hebben dat ik nog 16000 frs. schuld te betalen heb die ik gemaakt heb voor d'orgel van averboden, en die nog te bétaelen is, en die ik moet bétaelen omdat ik die in mynen inventaire niet heb gesteld, om dat ik alles aen myn kinderen heb gegéeven niet denkende dat zy hun door het slegt volk zoude hebben laeten opmaeken tegen hun vader, het is nog niet genoeg dat zy het nu al het geld hebben van myn huyzen die half voor niet verkogt zyn door hun oorzaak — het is nog niet genoeg dat zy al het geld van myn meubels en geréedschappen hebben die zy public hebben doen verkoopen, dat zy myn nu naekend op straat gezet hebben dat ik niets meer hebbe als het gene ik hier in Parys verdien, het is niet genoeg dat zy myn daer by nog met 35000 frs schuld laeten zitte, dit alle door myn te groote goedheyd dat god en heel de wereld wéet, maer nu zyn zy nog beezig met u en een ander op te maeken om my te belette myn schoon werken te achèveere, zoo overdenkt eens wel Mynheer wat gy gedaen hebt, zeg mij nu waer mede of met welke middels moet ik nu de schoon orgel van averboden achèveere — hoe is het tog mogelyk Mynheer vanden bogaerde u van zoo een miserabel schepsel zoo als cécile is zoo te laeten verleyden, in het groot nadeel van d'orgel van averboden, maer het is te laet al wat ik schryf is van looze geschréeven, want het gene door de heeren van averboden aen den notaris geschréeven is dit is niet meer wederroepelyk. Dus verzoek ik u myn te laeten wéten wat er voor die eenige daegen moet gedaen worden dan zal ik jef kerkhofzende om dit te doen en zullen wy roepen consumatum est blyve met haeste / uE Di[enstwillige] Dienaer / H Loret / rue de sèvres N° 35 a Paris

[126]

1 september 1864

AAA, I, nieuw archief, D. 10, 1.

**[VRAAG VAN LORET AAN VAN DEN BOGAERT NAAR BEKWAME ORGELBOUWERS
OM AAN HET ORGEL TE AVERBODE TE WERKEN]**

Dendermonde den 1 september 1864

Mijnheer van den Bogaerde,

wy hebben uwen brief over eenige daegen ontfangen, en daer myn vrouw wel geerne eens de abdy van averboden wilde zien zoo is myn vriendelyk verzoek of u my zoude wille laeten weten met omgaende post of Mijnheer den Superieur en Proviseur zullen toekomende zondag in de abdey zyn om dat ik verlang tevens die heeren te spreken.

Ik moet u ook nog melden dat er een goede plaets van organist is in vrankrijk in een stad in Bretagne 160 uren boven Parys alwaar men verlangt eenen goeden organist te hebben die zal 1500 francs vast pensioen hebben van de kerk, en daer by zal hy veel pianolessen te geven hebbe, welk hem 3000 francs par jaer vast zal uyt maeken, maar ik zeg dat er zoveele moeten eenen artist zyn zoo als Tilbourgs is, zoo Mijnheer denkt eens tegen zondag of gy zoo eenen artist kent welke die schoon plaets van organist en professeur de Musique zoude weerdig zyn; daer u nu sedert langen tyd met verscheyde orgelmaekers handelt die alle aen d'orgel van Everboden geweest zyn, zoo twyffel ik niet of u zult alle de gasten van die orgelmaekers wel kennen, zo by voorbeeld de gasten van de orgelmaekers van St Trond want uw wéet wel als men in het ongeluk komt dat men dan van geestelyk en wer[ke]lyk verlaeten word, dus hebben alle myn gasten my verlaeten zoo u mogelyks ook al wel zult weten, nu heb ik nog verscheyde nieuwe orgels hier in Belge ondernomen en verlange die af te maeken en te leveren om met dit geld de 12000 francs te betaelen die ik nog schuldig blyf sedert lange jaeren aen Mr Bonait [= Bonnet; cfr. supra 09.09.1862] bankier te brussel, over twaelf duyzend frans die hy my heeft geleent terwijl wy de groote bombarde en verdere groote werken bezig waeren met te maeken van d'orgel van averboden,

en zoo die orgels geléévert en die geheel betaeld is gaen ik met myn vrouw terrug naer parys. Dus [ook] zoude u my grootelyks verpligten mits my aen te wille wyzen de plaetsen waer u dunkt dat ik zoude gasten kunnen bekoomen om my te helpen om die orgels te maeken; en dan kunnen nadien die gasten met my naer vrankryk gaen, alwaar ik kan hun werk voor hun levenstyd verzekeren; veel zekerder als in Belgen; daer zyn in utrecht en meerdere andre steeden in holland alswaer er orgelmaekers zyn, en daer u meerder kennisse hebt als ik, die gasten moeten geen artisten zyn als zy maer eenige kennis hebben zal ik hun onder my directie wel goed werk doen maeken. Niettegenstaende alle de artisten van Brussel, en antwerpen, en met een woord alle de artisten van Belgen my alle zoo genégen zyn, en ik hier zoo veel werk kan krygen als ik maer wil, zoo is het my tog onmogelyk nog in belgen te

blyven, hoe verder ik my van Belge zal kunne verwyderen hoe gelukkiger ik zyn zal; zoo Mynheer als u my nog een plaisir wil doen, doet dan wat ik u verzoek, want als ik geen gasten in holland of belge kan vinde zal ik verpligt zyn die orgels in mynen ateliér in Parys te moete doen maeken het welk nog te kostelyk gaet vallen en daer en boven van die orgels de zwaere inkomend regten te moete betaelen; zoo u begrypt wel de reden waerom ik voor eenigen tyd in Belgen ben gekomen alleen deze is, om als Eerlyk man van hier te vertrekken, daer voore moet ik nog een groot sacrifictie doen in hoop dat u die my voor zondag toekomende met een letter antwoord zult vereëren, blyve ik met harte, Mynheer / uwen D.W. Dienaer / H. Loret

[127]

24 september 1864

AAA, I, nieuw archief, D. 10, 1.

[LORET BELOOFT NAAR AVERBODE TE KOMEN OM AAN HET ORGEL TE WERKEN]

Dendermonde 24 september 1864

Mynheer Van Den Bogaerde !

Ik laet u weten naer dat wy van u zyn afgescheyden dat ik met myn vrouw ben te Loven geweest, om naer dien accordeur te informéeren, en geenen tyd genoeg gehad hebbende om hem te zoeken zoo heb ik bij Mr Prins den organist te Loven geweest om hem te verzoeken dien jongen te spréeken, en my te schryven wat hy doen wil en tot heden heb ik nog geen antwoord ontfangen van Prins, nog van dien jongen, den broeder van dien orgelmaeker van rotselaer die te Loven is en over welke u myn hebt gesproken, nu is myn vrouw naer Mechelen gegaen by myn zusters, om met een van myn zusters die fransch en Vlaemsch kan nog by eenen anderen gast te gaen informeire, welken aen de kant van Mechelen is maer ik vrées dat het zal verloore moeyte zyn; het is maer alleen als ik met myn gasten in vrankrijk ben, dat ik altijd imand zoude moeten hebben om hier in het land myn orgels te kunnen onderhouden zonder die te verprutsen, want dit moet ik u rond uyt zeggen, dat ik nog niet eenen gast heb gehad aen welke ik die missie heb met concientie confiéere, zoo ik u alréeds verteld heb, dat alle die gasten maer goed zyn als om alle de pyppen die my zoo veel moeyte hebben gekost te bederve, want by voorbeeld als ruf of eenen anderen maer zyn hande aen ene van myne tongspéele strekt, is het zekers dat de tong bedorven is en ik er een andere moet opzette, zoo Mynheer gy verstaet wel dat ik zoude moeten vinde eenen gast die wat kennis van Mécanique heeft van d'orgel, en die ik verders naer myn hand zoude moete kunnen opkweeken, en dit moet ik u zeggen dat in cas van subtiltyt de Duytsche de grootste dwaezerikken zyn, dat het alle maer groove werkmans zyn, want dit is niet te beschryven wat ik al van alle die brutte werkmans heb afgezien, zoo Mynheer ik hope dat wy ons op u mogen betrouwen dat gy zult informéere om hier of daer eenen intéligente jongen te vinden daer ik eenen accordeur zal kunnen van maeken; ondertusschen gaen ik myn groot orgel plaetsen in schoon kerk van guingamp in vrankrijk; en nu zyn myn gasten aen het werk met de groot orgel ook af te maeken voor de nieuw kerk van de jeusuite in Brussel die de schoonste kerk van Brussel is; die orgel is ook ontrent voltrokken, en gaen doe plaetsen zoo haest als ik in guingamp gedaen heb, en hope dan tegen het toekomende sesoen met myn gasten naar Everbode te komen om d'orgel heel in order te stellen, ondertusschen wenschte ik en myn vrouw dat gy aen Victoire zoud spreken of dat zy ons niet eene van haer kaemers voor eenigen tijd zoude kunnen verhuere, dan zoude wy een goed ruym bed van Dendermonde zende naer Victoria zende om by hun te logeeren en dan zal myn vrouw by my blyven zoo lang als wy te averboden zulle werken, maer ik verzoek u hier over t'Everboden in d'abdy niet te spreken, want wat my aengaet, dit doet my niets op een goed of slegt bed slaepen, maer myn vrouw genéert dit, die is niet gewend in den hond gelogéert te zyn; binnen eenige daegen zal u ons protraite ontfangen, wy hebben nog geenen tyd gehad, terwyl wy van alle kante aen het zoeken zyn om een behoorlijke woonste te vinde om ons te Etabliséeren; waer ik hoop u ook méede gocupéert zyt.

ook laet ik u weten dat ik Mr. Vasterhaevens van assche by Brussel gangagéert heb om naer guingamp te gaen de plaets van organist te bedienen, dien jongen Vastensaevens die heeft in de conservatoire alle de eerste pryzen behaeld van orgel en musiquekunde, als ook den eersten prys van het groot concours dat in de Palais Ducal heeft geweest over 2 a 3 jaeren. alle de artisten van Belgen aenzien dien vastersaevens van assche als den grootsten organist van heel het land, en daer by is het eenen modesten persoon heel eenvoudig, maer vol talente; zoo dien organist hoop ik zal myn reputatie in de Brétagne maeken.

Verders moet ik u nog zeggen dat my[n] vrouw niet op heeft gehouden van u te spréeken en van den Braven Superieur, het zal haer een allergrootste plaisir doen u eens in Dendermonde te zien; dus vergéet niet onze hertelijke complimente aen den weerden superieur te doen, zeggende dat wy hoopen hy ons niet zal vergéeten als hy in dendermonde komt, blyve met alle agting uw Die[nst]W[illige] / Dienaer en vriend / H Loret

[128]

18 oktober 1865

AAA, I, nieuw archief, D. 10, 1.

[BRIEF VAN HIPPOLYTE LORET VANUIT DENDERMONDE OVER DE RESTERENDE SOM]

Dendermonde 18 8^{ber} [18]65.

Eerwaarden Heer Oversten

Geachten Vrind

Het is reeds ongeveer 6 weken geleden dat mijnen Broeder namens my ten uwen is geweest om met uwE overeenkomste te maken aangaande betaaling die uwE my verschuldig zyt over de aan uwE geleverde en geplaatste orgel in uwe geëerde Kerk, toen was uwE met mynen Broeder stellig afgesproken en overeengekomen dat uwE zich binnen de 14 dagen alhier ten mynen huizen zoude gekomen hebben of wel my over de voormelde zaak zoude geschreven hebben en vermits ik ondervinde dat uwE afspraak tot heden nalatig zyt gebleven, vind ik my in eene groote noodzakelijkheid uwE hier over te schryven, want het uwE. zeer wel is bekend alle mynen tegenspoed die ik hebbe onderstaan sedert ik het orgel te Everboden hebbe geplaatst, het welke my in eene buitengewoone verkortig van gelden heeft gebragt om myne zaaken te kunnen voorts zetten, en alzoo ik in die ongelukkige positie my een troost voorstelde, en op die betaaling rekening maakte myner pretentie dat het waarde Klooster van Everbode my nog verschuldig is, ben ik tot heden in die vermeening en hope nog teleur gesteld. Dies volgend vind ik my verplicht om uwE door deze mynen wensch te doen kennen, ik hebbe myne gelden hoognoodig en geloove het meer als teid is, dat uwE. betaald, het is uwE zeer goed bekend ik aan het orgel veel gelden hebbe verloren, en dat de gelden die ik van het bedoelde orgel tegoed hebbe nog geenen intrest hebbe opgebragt, ten overgestelde, dat ik van alle de orgels die ik plaatste, en niet worden betaald ik 5 fr. intrest trekken. Eindelijk Eerwaarden vrind, is my verlangde verzoek uwE my die betaaling komt of laat voldoen, want myne positie verbied my hier nog langer na te kunnen wachten, en wanneer het onverhoopt mocht voorkomen dat uwE zich voor het moment in die onmogelijkheid bevinde my te vollen te voldoen, zorgt dan toch my eene goede en voldoende verrekening te betalen my op uwE. gewoone goedwilligheid vertrouwende dat uwE. hierop nodig zult aan voldoen blyve in afwachting en zijn met bijzondere achting uw ED [...]rdigen Dienaar & vrind / H Loret.

[Verstuurd :] Aan Den Eerwaarden Heer Oversten van het Klooster te Averboden

[129]

18 oktober 1865

AAA, I, nieuw archief, D. 10, 1.

[LORET VRAAGT AAN VAN DEN BOGAERT OM TE BEMIDDELEN]

Dendermonde 18 8^{ber} [18]65

Mijnheer Vanden Bogaert

Geachten Vrind

Daar het uwE is bekend, zoo mijnen broeder met den Eerwaarden Oversten was afgesproken dat zijn uE Eerwaarde binnen den loop van 14dagen alhier ten mijnend zoude gekomen hebbe ofwel mij te schrijven; en alzoo het reeds ongeveer 6 weeken is geleden dat mijnen Broeder ten uwen in het klooster is geweest en ik tot heden den Eerwaarden oversten niet gewaar zijn geworden, kome ik heden hem te schrijven, met verzoek van aan de betaaling die het klooster mij over het orgel verschuldigd is een einde te stellen, want dat mijn positie my dwingt, en ik niet langer uitstel van betaaling toestaan etc etc

Ten dien gevolge is my vrindelijk verzoek dat uwE eene hand aan de kar steekt om die zaak vooruit te douwen en te trachten die betaaling in de min kan vereffend worden zoo spoedig mogelijk want hebbe myne gelden hoogstnoodzakelijk vandoen, my op, uwe gewoone vrindschappelijke toehulp vertrouwende, zijn met byzondere achtinge

Uwe... vrind / H. Loret

NB: Ik verzoek uwE den hiernevensgaande brief aen Den Eerw. oversten ter hand te stellen.

[Verstuurd aan:] Mynheer Vanden Bogaert, organist in het klooster te Averboden by Siggheem. Antwerpen

[130]

nà 18 oktober en vóór 30 oktober 1865

AAA, I, nieuw archief, D. 10, 1.

[BEWAARD BROUILLON VAN HET ANTWOORD VAN VAN DEN BOGAERT AAN LORET]

Monsieur,

Notre révérend Supérieur me charge de vous écrire qu'il a été très étonné en lisant la lettre que vous lui avez adressée, d'autant plus que vous lui parlez de venir effacer la somme restante de l'orgue et cela sans parler de l'achever.

Il me demande en conséquence de vous rappeler au souvenir ce qu'il a promis depuis des ann[é]es savoir que du moment que l'orgue sera achevé et completé d'après le contrat, qu'au même moment la somme restante à payer lui serait remise.

Vous êtes attendu ici pour mettre la dernière main artiste à votre chef d'oeuvre depuis des années vous avez même promis de venir environ la Pâques de l'année courante et tout cela en vain, on nourrit donc l'espoir que bien sur environ le Careme quand les plus grande froid sera passé vous viendrez à satisfaire votre promesse et recevoir de l'argent (et rayer telle obligation mutuelle). Vous comprenez qu'il est impossible de venir à cette époque même d'après votre propre témoignage vu que vous même vous ne soutiendrez pas le froid dans notre eglise, et que vous devrez travailler la moitié du jour avec de la lumière, ce qui n'est pas un mediocre danger pour notre bel instrument d'après notre experience. D'ailleurs tout homme sensé désapprouverait hautement...

Quant à moi je pense que vraiment notre Supérieur a considéré votre lettre comme étant un peu parsemé de chicanes, qu'il n'attend pas de vous, vu qu'il [a] toujours été intentionné à votre egard en maintes circonstances et qu'il a desire si longtems que vous venez à temps opportun mettre fin à tout.

[131]**30 oktober 1865****AAA, I, nieuw archief, D. 10, 1.****[BRIEF VAN LORET VANUIT DENDERMONDE NOGMAALS OVER DE RESTERENDE SOM]***Termonde le 30 8bre [18]65**Monsieur et Ami*

En reponse a votre dernière, je dois vous dire que le Rev^d. Sup^r. se trompe de prendre le moindre supsont sur moi de ce que je voudrai abuser de la confiance qu'il m'a toujours accordé. D'abord nous lui avons formellement promis de mettre l'orgue gratuitement dans son état et vous devez convenir avec moi Mr. que les reparations à faire à l'orgue n'ont rien de commun avec les paiements qui me sont dus ainsi je ne puis comprendre ni trouver dans le fond de mon ame ni de ma conscience un raison légitime a me faire souffrir tant des années, quand je pense Mr. a toutes les enormes sacrifices que j'ai fait à cette Grand-Instrument. Lequel est reconnu par tous les plus grand artistes intaigre et désintérés pour le plus parfait et le plus belle orgue du monde. par consequent quand je pense à cette manière d'agir à mon egard de la part des Sup^r. de l'Abaye de Averbode je dois dire chaque fois dans moi même que si un pareille affaire devrait venir pardevant les tribunaux que tout le monde serent [serait] étonné de voir qu'il se trouvent de Religieux dans l'abaye de... averbode qui ont si peut de dignité. je l'ai assez des fois repété dans mes lettres ulterieures les sommes d'argent que j'ai du emprunté dans les derniers temps pour pouvoir achever cette orgue et dont je dois encore payer jusqu'à ce jour les interets à 6 1/2 %.

Ainsi Mr. vous voyez bien que la lettre que vous m'avez ecrit n'a pas des ses commun en reponce ma presedente.

Enfin pour ce que regarde votre orgue j'attand les ordre de Mr Le Sup^r. laquelle je desire faire de bon coeur pour sa satisfaction comme pour la mienne, et regardant le paiement, je vous prie de me faire parvenir au reçu le montant au [ou] aumoins un bonne a compte car il m'est impossible d'attendre plus longtems.

en attendant j'ai l'honneur d'être votre devoué Serviteur et Ami / H. Loret

Sal. respect. de mon epouse ainsi que de mon frère et nous attendons votre visite avec impatience.

[[132]**6 juli 1866****AAA, I, nieuw archief, D. 10, 1.****[BRIEF VAN HIPPOLYTE LORET AAN ZIJN BROER FRANÇOIS
WAARIN HIJ BELOOFT HET ORGEL VAN AVERBODE TE VOLTOOIEN]***Termonde le 6 juillet 1866**Frère Francois !*

J'arrive de france, et je dois aller Lundi matin a Bruxelles pour une affaire d'orgue, si vous voulez convenir avec moi pour faire ce travail, vous n'avez qu'a venir, Rue royal N° 133 a Bruxelles.

Votre frère / H. Loret.

P.S. Pour quant a mon affaire d'averboden, maintenant que je suis chez moi, je vais m'en occuper plus serieusement, de l'une ou l'autre maniere pour en finir.

[BRIEF VAN FRANÇOIS LORET VANUIT MECHELEN
MET EEN VOORSTEL OM DE IMPASSE MET ZIJN BROER HIPPOLYTE OP TE LOSSEN]

Mechelen 28 July 1866.

Zeer Eerwaerden Heer Superior.

Het spyt my UE te moeten melden, dat er met mynen broeder Hypoliet, volstrekt niets te doen is. Ik heb hem alle voorstellen gedaen die mogelijk zijn, en al vrugteloos.

Den laetsten voorstel die ik aen hem gedaen heb, was dezen: Dat ik zelve uwe Orgel zou erstellen mits, dat UE aen my zou betaelen de f^s 5000, van welke somme ik aen hem f^s 2000 zou gegeven hebben. Niettegenstaenden dezen loyalen voorstel, wild hy zich de moeite niet geven my te antwoorden.

Hoe begryp maer nu, dat hy my nog komt smeeken, om dat ik het groote orgel van der Finisterre te Brussel zou willen erstellen, zonder ik van hem willen hiervoor geenen centime hoeft te betalen. Terwyl ik hem nu voorstel het Orgel van Averbode te zullen erstellen, mits aen hem f^s 2000 te betaelen, zuivere bⁿéfice, voor niets te moeten doen, en dit wild hy niet aennemen? Dus, ik moet bekennen dat hy met kwaed beziel is, of hy verlegen is dat ik 2000 francs aen zijne kinderen zou geven, of anders verstaen ik niet.

UE. zal begrypen dat, den bovengemelden voorstel die ik aen Hypoliet gedaen heb, maer alleenlijk voor doel hadt, om UE. van hem te kunnen ontmaecken, want de 2000 francs die UE. aen hem zou betaeld hebben, die hadden afgerekend geweest op de werkzaemheden die er aen het orgel te doen zyn, ingevolge onze afspraekt.

Voor wat mijn personeel aengaet, ik heb stellig besloten, met mynen broeder Hypoliet, geene zaeken meer te verigten; hij kan zijne verwaerloosde Orgels, door andere laeten erstellen, en ik geloof, dat Hypoliet, u lang genoeg teleur gesteld heeft om u van hem ook af te zien. Terwyl hy van geene kanten wild luisteren en uwe orgel dagelyks laet vervallen, zoo mag UE hem gerust laeten loopen. Men kan gemakkelijk begrypen dat UE het slagtoffer niet kan wezen der zottigheden van hem. Ik begin te gevoelen dat Hypoliet ons voor den spot houd, maer ik lach hem vierkant uit hy maekt misbruik van uwe vertrouwe, en misbruik van myne goedheid. Dus, hy kan gerust naar den blixem loopen. Ik wensch dat de voorzienigheid hem wyzere zinnen verleend.

Nu moet ik UE als vriend verklaeren dat uwe Orgel zich in eenen bedrukkelyken staet bevind. Het is meer als tyd dat er naerom gezien wordt, de zaak mag niet meer uitgesteld worden, of anders vervalt het Orgel geheel te mael, dit zal Mijnheer Van den Bogaert ook moeten bekennen.

Ik laet nu de zaak over aen UE gouverne, en wanneer UE van my noodig heeft, dan kan UE ten allen tyden vry over my disposeeren.

Geliefte intusschen tyd te aenvaerden de hartelyke groetenissen van ons allen, en Blijve met achting UE Toegenegen Dienaer / en Vriend / F[ranc]ois Bernard] Loret

N. B.

Ik geloof dat Mr Van den Bogaert niet onpas zou doen, dat hy van tyd, tot tyd, eens binnen in het orgel gaet zien: of er geen pypen zyn die drygen om te vallen, of in te zakken. Het is reeds noodig dat de pypen van het Bombarde 32 v^l voorzien worden, of anders vrees ik, dat ze geheel boven de voeten ineen zinken, enz.

UE hoeft naer Hypoliet niet meer te wagten, ik geloof nooit dat hy te Averbode nog komen zal, anders had hy met my wel bij UE gekomen. En voor hem aen het Orgel te komen werken, dat kan ook niet, het is onmogelijk dat hy binnen by het Orgel komt, daer voor is het orgel niet ruim genoeg ingerigt.

[134]

21 februari 1868

AAA, I, nieuw archief, D. 10, 1.

[BRIEF VAN ADVOCaat LIMPENS OP VRAAG VAN CONSTANCE MARIE PRIGNON,
VROUW VAN HIPPOLYTE LORET]

Monsieur le Supérieur,

Constance Marie Prignon, épouse Hyppolite Loret est venu me dire qu'elle a construit un orgue pour votre abbaye d'Averbode, et placé l'instrument. Elle a encore de ce chef contre vous une prétention de Cinq mille six-cent francs, dit-elle.

Mais vous refusez de payer cette somme en soutenant que son mari Loret doit avant tout accorder l'orgue et le mettre ou remettre en état.

L'épouse Loret le dit prête à faire faire ces opérations par son mari, si vous voulez bien vous engager par écrit a lui payer après les 5600 frs qu'elle réclame.

Si ces allégations sont exactes, Monsieur le Supérieur, veuillez me le faire savoir et dire dans votre lettre ce que vous désirez et promettez.

Avant de terminer, je dois vous faire observer, Monsieur, que je ne suis pas de ceux qui veulent opprimer les institutions religieuses. Je cherche en tout la vérité et dans le cas présent je crois aller au devant de vos désirs en vous écrivant cette lettre.

Votre avocat dans des procès qu'on vous suscite aujourd'hui si odieusement d'après moi, M^r le professeur Smolders dont je fus l'élève, vous dira qui je suis.

Agrééz, Monsieur le Supérieur, l'assurance de mon respect et de mon dévouement.

H. Limpens / av[oca]t av[ou]é. / Termonde 21 fevrier 1868

P.S. Si les allégations Loret sont fausses, écrivez le moi et je renvoie immédiatement la cliente.

[135]

186?

AAA, I, nieuw archief, D. 10, 1.

[DOCUMENT OVER ONTBREKENDE PIJPEN IN HET LORET-ORGEL]

Manquent dans l'orgue les tuyaux / suivants.

1°. Dans le clavier du Recit:

*Dans le melophone et fugara il y a / double emploi les 12 plus grands tuyaux
do a si servent pour les deux Jeux*

2 Grand orgue

<i>Melophone et montre</i>	<i>même double emploi</i>
<i>flute et prestant</i>	<i>meme chose</i>

4me clavier

<i>Flute et flute</i>	<i>idem</i>
<i>Gamba et fugara</i>	<i>idem</i>

Donc dans cinq Jeux les 12 plus / grands tuyaux manquent, ces Jeux / ne sont pas complets selon le devis / soumis par le facteur.

[HANDGESCHREVEN PROGRAMMA DOOR ALPHONSE MAILLY
VOOR DE INSPELING VAN HET HIPPOLYTE LORET-ORGEL]

Inauguration

du / grand orgue / construit par M. H. Loret / pour l'église de l'abbaye d'Averbode

Programme

1. <i>Improvisation, exécutée par M. Van Den Bogaert</i>	Lemmens.
2. <i>Toccate fa, exécutée par M. Alphonse Mailly</i>	J. S. Bach.
3. <i>Pastorale</i>	Lemmens.
4. <i>Fugue en ré mineur, par M. Van Den Bogaert</i>	Rinck.
5. <i>Adagio cantabile</i>	Rinck.
<i>Postludium, par M. Van Den Bogaert</i>	Van Den Bogaert.
6. <i>Prière en la bémol</i>	Mailly.
<i>Fugue en sol mineur, par M. Mailly</i>	J. S. Bach.
7. <i>Thème et variation</i>	Mozart.
<i>Postludium, par M. Van Den Bogaert</i>	Van Den Bogaert.
8. <i>Pastorale</i>	Mailly.
<i>Scherzo symphonique, par M. Mailly</i>	Lemmens.

[BRIEF VAN HIPPOLYTE LORET OVER DE TOESTAND IN PARIJS]

[...] Volgens het nieuws van M(onsieu)r Tiers, zulle die van Versaillie voor het ynde van deze week in Parijs zyn daer zyn geen cannoniers meer op de fort nog op de fortification, zy zyn alle dood geschooten door die van Versaillie, die dezen nacht schiten met 126 batteryen, het fort van Vanves staet in brand, het is een haeghe van bomme; [...] enfin het is onbeschryflyk wat er hier op het oogeblik omgaet maar wat zeker is, dat de commune van het gouvernement van Parys naer de klooten is en alle zullen door de kop geschoten worde, want zy kunnen uyt de stadt niet meer vlugten, en heel de garde national verliezen hunnen moed, als ook de generael en chef, die heeft gevreegt liever te [...] in het prison te zitten als nog de garde national te moeten commandere, om dat hij wel ziet dat alles verlooren is [...] Jacques heef gisteren avond een colonel gezien den kop afgeschoten en eenen garde national de 2 beenen adgeschoten [:] die hebbe wille omtrent de poort van Vanves komen, nu voor wat ons aangaet, wy zyn heel gerust, en wy hebben hier niet meer te vreesen als gij in derdermonde. Het eenigste dat my spyt dat nu de schoonen zomer daer is, en ons werk blyft staen, want nu diese droeven winter gepasseert te hebben zo ik hoop dat alle de klotery hier in Parijs zal gedaen zyn tegen het ynde van deze week, want heel Frankrijk is met het Gouvernement van Versaillie [...]. Zo Adriaen met u pasport of uwen livrée kunt gij altijd in Parijs komen en hebt niets te vreezen want alles wat men in de gazette schrijft is klooterij. Veel complimente aen de groote en klyn Therese van ons allen. Uwen genegen meester,
[Handtekening:] H. Loret.

Orgelbaunachrichten

Die Orgel der Abtei von Avabode [sic] (bei Diest), die im Jahre 1857 von H. Lovet in Brüssel erbaut wurde, gehört zu den bedeutendsten Werken in Belgien und es dürfte für manchen unserer Leser nicht uninteressant sein, wenn wir nachstehend die Disposition derselben anführen, wie sie uns von unserem Abonnenten, Herrn Orgelbaumeister J. Verreecken in Gyseghem mitgeteilt wurde.

I. Manual (Récit).	Grosses Cornet
	Flûte pyramidale 4'
Voix humaine 8'	Fugara 8'
Cor anglais 16'	Flûte harmonique 8'
Flûte harmonique 4'	Flöte offen 8'
Quintatön 8'	
Mélophone 8'	IV. Manual.
Musette 8'	
Mélophone 4'	Posaune 16'
Voix céleste 4'	Octave 2'
Fugara 8'	Quinte 6'
Flûte harmonique 8'	Hohlflöte 8'
	Mélophone 8'
II. Manual (Positif).	Montre 8'
	Trompette 8'
Cornet 4'	Mixtur
Salicional 8'	Quinte harmonique
Flûte octaviante 4'	Prestant 4'
Bourdon 8'	Geigenprincipal 16'
Octave 2'	Montre 16'
Bourdon 16'	
Trompette 8'	Pedal
Clairon 4'	
Hautbois-Basson 8'	Trompette 8'
Dulciana 4'	Octavin harmonique 2'
Prestant 4'	Nassat 8'
Bourdon 16'	Bassflöte 8'
Flûte harmonique 8'	Subbass 16'
	Montre-Basse 16'
III. Manual (Bombarde).	Bombarde 32'
	Posaune 16'
Clairon 4'	Clairon 4'
Bombarde 16'	Prestant 4'
Octavin harmonique 2'	Mélophone 8'
Mélophone 4'	Montre 8'
Viola di Gamba 8'	Violon-Bass 16'
Bourdon 16'	Contre-Bass 32'
Trompette 8'	

Das Werk hat mehrere Combinations-Register, 5 Koppelungen und Crescendo und Tremulant auf den beiden ersten Manualen.

Jan-Baptist D'Hondt

[139]

1892-1901

Leuven, KADOC (Katholiek documentatiecentrum), Archief Gerard D'Hondt, 1, *Dagboek, aantekeningen register over werkzaamheden en uitgevoerde betalingen en ontvangsten, opgemaakt door orgelmaker Leonard Drijvers, later verdergezet door Jean-Baptist (Tist) D'Hondt. 1871-1901. 1 deel (ongepagineerd).*

[AANTEKENINGEN JAN-BAPTIST D'HONDT 1892-1901
IN VERBAND MET HET ONDERHOUD VAN HET HIPPOLYTE LORET-ORGEL]

Beginnen voor mijn eigen werken den 2 December 1892

1894 [...] *October [...] maandag 8. Gust van 9 uren, Soo, Jan, Fil van smorgens Charel, en, Tist naar Averbode eest accordeere [...] Dijnsdag 9. Charel, Tist nog naar Averbode [...] Woensdag 10. Charel, Tist nog Averbode [...] Zaterdag 13. Tist nog naar Averbode geweest [...]*

1895 [...] *April [...] Donderdag 4. Tist, Fil Averbode [...] vrijdag 5. Tist, Fil, Gust, Averbode [...] zaterdag 6. Tist, Fil, Gust Averbode [...] maandag 8. [...] Tist, Gust Théofil Averbode Dijnsdag 9. [...] Gust, Fil, Averbode savons afgekomen. [...] Augustus [...] vrijdag 2. Gust, Charel, Averbode accordeeren [...] zaterdag 3. Gust, Charel og Averbode (blijft nog te trekken) [...] getrokken in Averbode 34,00^{frs} (daghuur) en dan nog 16 ^{frs} van kost geld. dynsdag 30 mei 1895 [...]*

1896 [...] *Meert [...] Dijnsdag 31. [...] Soo, Tist te Averbode accorderen. April woensdag 1ste [...] Soo, Tist nog Averbode (blijft te trekken) [...] September [...] maandag 14. [...] Soo, Tist, te Averbode [...] woensdag 16. [...] Tist, Soo nog Averbode [...] donderdag 17. [...] Soo, Tist nog Averbode [...] vrijdag 18. [...] Tist, Soo nog Averbode blijft te trekken in Averbode [doorgehaald met vermelding "voldaan"]*

1897 [...] *April [...] maandag 12. [...] Tist, Fil naar Averbode [...] dijnsdag 13. [...] Tist, Fil nog Averbode [...] woensdag 14. [...] Tist, Fil nog Averbode blijft te trekken in Averbode effen betaald donderdag 15" [...] Tist naar Averbode piano van Vennekens [...] Mei [...] zaterdag 29. [...] een ¼ naar Averbode Orgel blijft te trekken in Averbode [...] October [...] dynsdag 12. Tist, Soo naar Averbode accorderen [...] woensdag 13. Tist, Soo nog Averbode [...] donderdag 14. [...] Tist, Soo nog Averbode [...] zaterdag 16. Tist, Soo nog Averbode effe betaald in Averbode niets meer te trekken [...]*

1898 [stemmen door Tist en Fons van dinsdag 5 april tot en met woensdag 6 april]
[...] *juni [...] donderdag 30. [...] De pastoor Hevers [sic] van Averode komen betalen van twee keeren 33 frs. zodus effe betaald in Averbode niets meer te trekken [...]*
[stemmen door Tist en Soo van dinsdag 27 september tot en met donderdag 29 september]
[...] *december [...] vrijdag 16. Tist naar Averbode ¼ dag gewerkt alles effe betaald in Averbode niets meer te trekken [...]*

1899 [stemmen door Tist en Soo van maandag 26 maart tot en met 27 maart]
[...] *April [...] zaterdag 1ste Tist naar Averbode klooster piano accorderen [...] vrijdag 28. [...] effe betaald in Averbode. Daar blijft nog van eenen keer de piano te accordeeren te trekken in Averbode [...]*
[maandag 4 september werkt Charel te Averbode; dinsdag 5 september en donderdag 7 september stemmen Charel en Tist te Averbode. Woensdag 6 september: *niemand gewerkt gedurige aanbidding*] november [...] *zaterdag 11. [...] Mijnheer Verheagen [sic] heeft geld gebracht van Averbode effe betaald in Averbode [...]*

1900 [Stemmen door Gust, Soo en Tist van maandag 9 april tot en met woensdag 11 april]
 [...] augustus [...] zaterdag 4 [...] Mijnheer Valvekens van Averbode komen betalen zoo dus effe
 rekening 't Averbode niets meer te trekken [...]
 [Stemmen door Tist, Soo en Charel van donderdag 4 oktober tot en met zaterdag 6 oktober]
 [...] december [...] vrijdag 28 [...] Tist, Charel naar Molenstede piano van M-Chauwenbergh [sic]
 blijft te trekken [...]

1901 [...] Meert [...] vrijdag 15 [...] Tist gewerkt van 1 uur tot 4 uren blijft te trekken in Averbode
 3 franken [...]
 [Stemmen door Soo en Charel van maandag 1 april tot en met woensdag 3 april]
 [...] mei [...] zaterdag 11 [...] Soo van smiddaags naar Averbode aan de orgel werken blaasbalg kapot
 maar gewerkt tot 4 uren ¼ verlet (blijft te trekken) [...]

[140]

1929

sa., 1929, 55-56.

[DISPOSITIE VAN DE OUDE ORGELS VAN DE ABDIJ VAN AVERBODE OPGEMAAKT
 DOOR FLORIS VAN DER MUEREN IN 1928]

DOCUMENTEN

*Eene belangwekkende studie over de: Orgelliteratuur der Laat Gothiek van D' FLORIS VAN DER
 MUEREN (De Muziek III (1928), blz. 15, heeft in het archief der abdij Averbode de beschrijving der
 oude abdiorgels opgespoord. Zij is aldus:*

GROOT ORGEL

Dooff 6'.
 Dooff 3'.
 (Positie met quint).
 (Symbale 4st.).
 Fluiten 3'.
 Zoelpijpen 6'.
 Bardoenen 12'.
 Trompetten 6'.
 Cromhoren 3'.
 Regalen 3'.
 (Quint.)
 Bourdon 8' bouché (= 16').
 Bourdon 4' bouché (= 8').
 Montre 8'.
 Prestant 4'.
 Flute 2' bouché (= 4').
 Superoctave ou doublette 2'.
 Nazard.
 (Tierce).
 (Fourniture de 4 tuyaux).
 (Cymbale de 4 tuyaux).
 (Sesquialter 2 tuyaux).
 (Cornet 5 tuyaux).
 Trompette 8'.
 Bombarde 16'.
 Clairon 4'.
 Voix humaine 8'.

POSITIEF

Bourdon 4' bouché (= 8').
 Prestant 4'.
 Flute 2' bouché (= 4')
 (Cornet 4 tuyaux.)
 Superoctave ou doublette.
 Nazard.
 (Tierce).
 (Sesquialter 2 tuyaux).
 (Fourniture 4 tuyaux).
 (Cymbale 3 tuyaux).
 Cromhorne haute }
 Cromhorne basse } séparés.
 Trompette 8'.
 Dooffken 3'.
 Zoelpijp 6'.
 (Positie mixtuur).
 (Cimbel).
 IJscimbel.
 Fluit 3'.
 Trompet 6'.
 Cromhoren 6'.
 Kyndstem.

RECIET

Prestant 8'.
 Bourdon 8'.
 (Cornet 4 tuyaux).
 Trompette 8'.
 Bourdon 4' bouché (= 8').
 Bourdon 4' bouché (= 8').
 Prestant 4'.
 (Cymbale 3 tuyaux)
 Cromhorne.
 Voix humaine.

*De tongspelen cursief gedrukt, de vulstemmen tusschen haakjes genoteerd,
 terwijl de labiale spelen zonder meer vermeld staan.*

[141]

21 mei 1938

Leuven, KADOC, Archief Gerard D'Hondt, nr. 96.

[BRIEF VAN ANDREAS BROES AAN ORGELBOUWER GERARD D'HONDT
IN VERBAND MET EEN NIEUW KOORORGEL]

Abdij Averbode / Den 21 mei 1938

Mijnheer,

Ik kom zoo juist Uw waardevol schrijven te ontvangen en houd er aan U per terug keerende post te antwoorden. 't Is een heel boeltje hoor! Ik moet daar nog eens goed en rijp over nadenken. Eens wat raad vragen. Het is immers een aangeleegene zaak is 't niet!!!... De prijs staat er ook nog al op aan! Allemaal zaken die zoo maar niet in een oogwenk klaar zijn. Luister eens goed. We gaan elkander goed verstaan. Het orgel in Averbode staat er nog niet. Ik heb er Monseigneur over gesproken, en die is er niet voor te vinden. Maar dat is niets hoor! Wie geduld heeft die wint. Zoo zal het met ons ook zijn. Dus tot nogtoe stoor uw werk niet en doet alsof er in Averbode niets gebeurd is. Want indien ik U een belofde moest doen, zou het niet vervullen er van, voor U [...] lastig zijn! Dus tot hiertoe nog, geen beslissing. Dat kan nog wat aanloopen. Wanneer? Dat weet ik niet! Maar leste wat zeker is dat het toch niet héél lang zal zijn.

*Mijnheer, tot ziens. Ik dank er U hartelijk om. Ontvang bied ik U mijn oprechte groeten in Christo.
fr. Andreas*

[142]

8 april 1942

Leuven, KADOC, Archief Gerard D'Hondt, nr. 96.

[BRIEF VAN ARNOLD FRANÇOIS AAN GERARD D'HONDT
OVER ONDERHOUD VAN HET LORET-ORGEL EN VOORSTELLEN VAN ANDREAS BROES]

+8/IV/42

Geachte Heer,

Ik dank U zeer om uw schrijven: het werd mij op mijn reis achterna gestuurd. Verontschuldigd mij dientengevolge u niet vroeger te hebben geantwoord: ik heb over die kwestie het oordeel van onzen Hoogwaardigen Heer Prelaat willen inwinnen...

Het spijt mij ten zeerste dat ik u op het orgel niet meer heb kunnen komen vinden, den namiddag dat u de grootste fouten hebt verbeterd: het was den dag vóór mijn afreis en ik had nog allerlei zaken te regelen.

Wat nu verder het werk aan het orgel aangaat: wij zullen ons tevreden houden bij hetgene u er aan gedaan hebt. Ik verklaar mij volledig akkoord met uw zienswijze: voorlopig kan het volstaan de grove fouten te hebben verbeterd: we weten immers niet wat de oorlog nog kan meebrengen...

Op hetgeen E.H. Andreas Broes u zoal verteld heeft of beweerd heeft, moet u verder niet ingaan. Hij is inderdaad àl te ijverig... Ten andere, mij werd persoonlijk opdracht gegeven voor het onderhoud van orgel en andere instrumenten te zorgen...

Ik zal u dus na Beloken Paschen niet meer terug verwachten. Ik dank u voor het geleverde werk, en niet minder voor uw gepast en wijselijk oordeel.

Met de meeste hoogachting in Christo / A. François o. præm. / Supprior

[143]

13 april 1943

Leuven, KADOC, Archief Gerard D'Hondt, nr. 96.

[AANTEKENING VAN GERARD D'HONDT OP EEN BRIEFOMSLAG
MET AFZENDER A. FRANÇOIS AVERBODE]

13-4-1943

Op aanvraag van Pater Andreas 'smiddags naartoe gereden, Pater Andreas is vandaag of morgen niet thuis. orgel eens nagezien, mekaniek en grondspelen tamelijk goed. Pater supprior gezegd van een paar tongspelen te stemmen. Ik gezegd dat aan de 18 tongspelen te stemmen, de ergste uit grondspelen te halen en 't mekanisme wat te regelen wel 3 dagen werk zou vragen. Supprior zou er eens over spreken met Overste. Zoo 't moet gebeuren zou hij laten weten, denkelijk uitstellen tot na den oorlog.

[144] 29 maart 1946 Leuven, KADOC, Archief Gerard D'Hondt, nr. 96.

[BRIEFKAARTJE VAN GUSTAAF VERHEGGEN AAN ORGELBOUWER GERARD D'HONDТ]

Averbode, 29-3-46

Geachte Heer,

Het is aangenomen, dat U het hoogst noodige zoudt komen doen voor het nazicht van ons orgel. Tracht uw werk dus zoo te regelen, dat de 25.000 fr. niet overschreden worden.

Zoodra U een vasten datum weet voor het begin van uw werk, verwittig mij dan dadelijk aub.

Gelieve te aanvaarden, Geachte Heer, de verzekering van mijn hoogachting.

G. Verhegge

[145] augustus 1949 Leuven, KADOC, Archief Gerard D'Hondt, nr. 96.

[SCHETS VOOR DE PLAATSING VAN EEN NIEUW KOORORGEL]

Averbode weelderig Barokgesteelte

en ongeveer de afmetingen voor klein koororgeltje te plaatsen

abdij Averbode

Augustus 1949

[volgt een summiere schets]

[146] 25 augustus 1949 Leuven, KADOC, Archief Gerard D'Hondt, nr. 96.

[BRIEF VAN ANTON PELS (ALKMAAR) AAN GERARD D'HONDТ :
OFFERTE LADEN EN KABEL VOOR EEN NIEUW KOORORGEL]

Zeer Geachte Heer D'hondt

Het heeft lang geduurd eer dat U de gevraagde prijzen ontvangt. Daar het een buitengewoon plan is, wistten wij er niet goed raad mee. Wij volstaan dan ook met opgave voor: Speeltafel, windladen en kabel. De rest weet U zelf wel.

We kunnen voor het gehele werk moeilijk prijs geven daar wij van de opstelling weinig weten.

Daar in de prijzen weinig of geen winst berekend is, moeten wij ons voorbehouden na aflevering van het werk de prijs vast te stellen. Verschillen van betekenis zullen er niet zijn.

Met beste groeten, / Hoogachtend, / Ant. Pels

*Bijlage: Offerte Nr. S 12
laden en kabel*

Offerte voor Speeltafel Nr. S. 12

Voor: Gerard D'hondt, Orgelbouwer, Herselt.

MANUALEN:	2. Elk 56 toetsen.	
PEDAAL:	30 toetsen, met pedaalklavier.	
KAST:	Eikenhout. Rugwand met deuren	VORM: recht
	Verstelbare lessenaar	
BINNENWERK:	Mahonie. gepolitoerd	
SYSTEEM:	Electrisch excenter-systeem	
HANDREGISTERS:	12 labels voor: 3 registers, 8 koppelingen, 1 tremolo(s).	
VRIJE COMBINATIE:	geen	
KOPPELINGEN:	P+I, P+II, I+II, I+II ¹⁶ , I+II ⁴ , II+II ¹⁶ , II+II ⁴ , II+8', af.	
DRUKKNOPPEN:	geen	
VOETPISTONS TREDEN:	Links: geen	Rechts: geen
BALANSTREDE:	geen	
AUTOM. PEDAAL:	geen	
DIVERSEN:	schakeling voor Subbas 16' als transmissie van Bourdon 8 II.	
	Voltmeter. Schakelaar voor motor.	
OPMERKINGEN:	De windladen hebben geen registerafsluiters nodig.	
LEVERTIJD:	6 maanden na bestelling	
LEVERING:	af Lier	
BETALING:	$\frac{1}{3}$ bij opdracht; $\frac{2}{3}$ na levering.	
PRIJS:	frs. 31.000.-	

Voor dispositie zie bijgaande prijsopgave unitladen.

Bijlage

Prijsopgave voor windladen en kabels behorende bij speeltafel S 12

Unitladen voor 136 tonen frs. 20.000.-

gesplitst in 3 delen

Kabels in totaal per meter frs. 150.-

Op de windladen is plaats voor:

56 pijpen van Fluit 8' C-g'''

12 pijpen van Subbas 16' C-B

68 pijpen van Bourdon 8' C-g''''

Dispositie

1. Subbas 16' van no. 8	8. Bourdon 8'
2. P+I	9. II+II 16'
3. P+II	10. II+II 4'
4. Fluit 8'	11. II-8' af
5. I+II	12. Tremolo (indien gewenst)
6. I+II 16'	
7. I+II 4'	

Voor het pijpwerk, blaasbalg, motor en opbouwen, geven wij geen prijs op, omdat U dat zelf kunt bepalen. Bij de windladen worden stellingen meegeleverd, waardoor ze gemakkelijk geplaatst kunnen worden.

Met vriendelijke groeten, / Hoogachtend, / Anton Pels

Levertijd: 3 maanden na bestelling

Levering: af Lier

Betaling: $\frac{1}{3}$ bij opdracht

$\frac{2}{3}$ 30 dagen na levering

Ir.B.J.A. Pels

[147]

29 augustus 1949

Leuven, KADOC, Archief Gerard D'Hondt, nr. 434.

[HANDGESCHREVEN NOTA'S VAN GERARD D'HONDT
IN VERBAND MET EEN NIEUW KOORORGEL]

29-8-'49

bestek afgegeven aan Prior Verhegge abdij Averbode voor klein koororgel 3 spelen 108.000 fr.

Prior zegde dat er geen tremolo moest zijn, Ik zou daarvoor 750 fr. aftrekken.

Het buffet maken in eikenhout rond klavieren ook eik en niet polieren, maar in oude eik zetten en denklijk cireeren lijk het gestoelte.

Ook tegen prior gezegd dat zij het moeten aanvullen met eik en sculpteerwerk onder de stoel, dit naar hun goesting, ik gezegd -> zoo ongeveer

[volgt een minimale schets van het buffet]

abdij Averbode Koororgel

Wanneer ze denken het werk te laten uitvoeren, me 't laten weten en photo erbij doen getrokken door Karel Wouters en dan ik een beter bestek en teekening opzenden.

Ook in dit bestek nog zeggen dat zij gat moeten kappen van boven 't gewelf van zijkoor door dikke muur naar middenbeuk, gat ongeveer van 20 x 20 cm.

[148]

27 september 1949

Leuven, KADOC, Archief Gerard D'Hondt, nr. 96.

[BRIEF VAN GERARD D'HONDT AAN PRIOR VERHEGGE ABDIJ AVERBODE]

Gerard D'Hondt
Kerkorgelmaker
Herselt

Herselt, 27-9-1949
Aan Z. Eerw. Heer Verhegge
Prior van de abdij
Averbode.

Zeer Eerwaarde Pater Prior,

Hier volgen 3 samenstellingen voorgesteld, 22 dezer, door Prof. Flor Peeters, ongeveer op de zelfde manier en voorwaarden geplaatst, 'lijk in het eerste beknopt bestek dat ik U bezorgde op 29-8-'49.

Samenstelling A

Pedaal

C-f

1. Subbas 16
2. Fluitbas 8
3. Gedekt 8
4. Koraalbas 4

Manuaal I

C-g'''

5. Bourdon 16
6. Open fluit 8
7. Holpijp 8
8. Principaal 4
9. Fluit 4
10. Octave 2

Manuaal II

C-g'''

11. Gedekt 16
12. Bourdon 8
13. Gedekt fluit 4

Dit orgel heeft 204 pijpen en zou 137.000 fr. kosten.

Samenstelling B

Pedaal

1. Subbas 16

Manuaal I

2. Prestant 8

Koppelingen

P + I

P + II

I + II

Manuaal II

3. Roerfluit 8
4. Nachthoorn 4

Dit orgel heeft 198 pijpen en zou 128.000 fr. kosten.

Samenstelling C

Pedaal

1. Subbas 16

Manuaal I

2. Prestant 8

3. Nachthoorn 4

Koppelingen

P + I

P + II

I + II

Manuaal II

4. Roerfluit 8

5. Octaafken 2

Dit orgel heeft 254 pijpen en zou 144.000 fr. kosten.

Ingeval de 36 grootste pijpen in 70% tin moeten zijn in plaats van zink zo zouden bovenstaande prijzen met 11.000 fr. verhogen.

[149] **14 oktober 1949** **Leuven, KADOC, Archief Gerard D'Hondt, nrs. 96 en 456.**

[BESTEK VOOR EEN NIEUW KOORORGEL DOOR GERARD D'HONDT]

Bestek voor het maken en plaatsen van een nieuw KOORORGEL, volgens het electro-pneumatisch stelsel door Gerard D'Hondt, voor de Abdij-Kerk te AVERBODE.

Het nieuw orgel zal bevatten:

PEDAAL

C-f'

1. Subbas 16

MANUAAL I

C-g'''

2. Prestant 8

3. Nachthoorn 4

Koppelingen

P + I

P + II

I + II

MANUAAL II

C-g'''

4. Roerfluit 8

5. Octaafken 2

Drukknoppen

Tutti

Oplosser

Plaatsing der orgel

Het orgel zal gebouwd worden op het koor, in de hoogte tegen zijmuur, epistelkant.

De speeltafel zullen we beneden op vloer nevens gestoelte plaatsen.

We zullen het orgel zonder versieringskas plaatsen, met vrije opstelling der pijpen, die we zo goed en stijlvol mogelijk zullen rangschikken.

Windladen

De windladen zullen gemaakt worden volgens het electro-pneumatisch stelsel. Tot het vervaardigen van deze windladen zal gebruikt worden: eerste keus Noorse en Braziliaanse grein, oregon, eiken en mahoniehout, naargelang de geschiktheid van het hout voor de bewerking die het moet ondergaan in de verschillende onderdelen.

Electrische speeltafel

Het buffet zal gemaakt worden in schonen eik, met afsluiting van een eiken roldeksel met slot, de achterkant zal bestaan uit twee draaibare delen met slot. De binnenzijde der speeltafel zoals registerbord of klavierbakken, wordt van mahoniehout gemaakt en gepolierd.

De nieuwe klavieren zullen bekleed worden met besten witten celluloid, de diëzen met zwart ebbenhout. De registers worden als labels van massief celluloid boven de klavieren geplaatst. De labels worden allen in witte kleur uitgevoerd, de registernamen worden in verschillende kleuren gegraveerd, waardoor men duidelijk kan zien bij welk klavier het register hoort.

Boven de klavieren worden er 8 registerkabels aangebracht voor 5 registers en 3 koppelingen.

Onder de klavieren zullen er 2 drukknooppes geplaatst worden voor tutti en oplosser.

We plaatsen ook een voltmeter en een schakelaar voor motor.

Alle contacten worden van zilver gemaakt. De elektrische onderdelen zullen van eerste hoedanigheid zijn. De elektrische draden worden in speeltafel op aansluitingsbordjes samengevoegd en aan de aansluitingsklemmen gesoudeerd.

Voor de verbinding van speeltafel naar orgel worden speciale orgelkabels gebruikt, deze kabels worden door middel van soldeeroogjes aan de aansluitingklemmen geschroefd.

De afmeting van de manualen en van het pedaal zowel afzonderlijk als ten opzichte van elkaar, zullen voldoen aan de algemeen erkende voorschriften. Het pedaal-klavier wordt gemaakt in goed eiken hout, zo ook het gecenterd pedaal, klavierbank en verstelbare pupiter.

Windinrichting

Een nieuw elektrisch motor-ventilator, 1430 toeren, merk "Meidinger" voorzien van sourdin en reguleur, zal geplaatst worden op zolder nevens het koor. Deze motor zal op voldoende wijze het orgel van wind voorzien.

Om de wind te regelen en op gelijke drukking te houden zullen we op zolder nevens koor een blaasbalgreservoir plaatsen, hebbende ene grootte van 1,10 x 0,85 meter.

Pijpen

Het nieuw orgel zal bestaan uit Twee honderd vier en vijftig (254) sprekende pijpen.

De pijpen zullen gemaakt worden uit een legering van 40% tin en 60% lood.

De grootste metalen pijpen worden uit zink vervaardigd.

De houten pijpen worden gemaakt uit eerste kwaliteit Noorse of Braziliaanse grein of oregon.

Waarborg

De orgelmaker zal aansprakelijk zijn voor alle fouten van bewerking, die door zijne oorzaak aan het nieuw orgel moesten voorkomen in een tijdverloop van Tien jaar. Doch de fouten veroorzaakt door vochtigheid, overdreven verwarming, vernieling en stemmen, blijft tot last van de abdij.

Prijs van het orgel

Ondergetekende verbindt zich het orgel volgens voorgeschreven bestek af te maken mits de som van Honderd vijf en veertig duizend vier honderd frank. (145.400 fr.) Alle onkosten van vervoer, plaatsing der orgel enz; zijn tot last van den orgelmaker. De Abdij zal enkel gehouden zijn het plaatsen van een sierlijke en stevige stoel, hoog tegen zijmuur van het koor, waarop de orgelmaker het orgel zal kunnen bouwen. Ook het aansluiten van motor en transformator aan het elektrisch net, het maken van een opening (20 cm. x 20 cm.) door muur naar zolder, voor 't plaatsen van het windkanaal, is tot last van de Abdij.

Overeenkomst van betaling

Bij aanbesteding der orgel zal er een som van 48.400 fr. aan den orgelmaker betaald worden. De overige 97.000 fr. zullen betaald worden wanneer het orgel geplaatst is in de Kerk, aan al de voorwaarden van het bestek en aan de muzikale eisen voldoet.

Opgemaakt te Herselt 14 October 1949

de orgelmaker

OPMERKING *Ingeval de 24 grootste metalen pijpen in 70 % tin moeten zijn in plaats van zink, zou bovenstaande prijs met 9.000 fr. verhogen.*

[150] 20 oktober 1952 Leuven, KADOC, Archief Gerard D'Hondt, nr. 434.

[HANDGESCHREVEN AANTEKENINGEN VAN GERARD D'HONDT
IN VERBAND MET EEN NIEUW KOORORGEL EN VERBOUWING LORET-ORGEL]

Koor-orgel Averbode, 20-10-'52

Pater prior Verhegge hier geweest. Orgel Winkelomheide 98.000 fr., – geplaatst 160 pijpen met magneten en met 40 meters kabel zou 13.000 fr. kosten (kabels gerekend aan 300 fr. per meter)

Koororgel Unit met 3 spelen, 242 pijpen geplaatst op koepel van altaar evangeliekant, buffet epistelkant met 40 meters kabel-adertjes zou rond de 170.000 fr kosten, de speeltafel ervan die in achterkamer staat laten zien aan prior.

Dit orgel zouden we ongeveer binnen ½ jaar kunnen plaatsen, misschien tussen in maken, nog iets vroeger.

Hij vroeg ook wat het zou kosten registers pneumatisch maken van hun groot orgel, ik gezegd geïmproviseerd voor de vuist rond 100.000 fr.

Vroeg ook wat het zou kosten orgel in twee plaatsen boven om venster gedeeltelijk vrij te krijgen, hierop kan ik niet antwoorden zonder gezien te hebben, maar dit zal niet gaan, want met Bazuin 32 pijpen die er voor staan kunnen we niet wegplaatsen of omzetten.

[151] 27 oktober 1952 Leuven, KADOC, Archief Gerard D'Hondt, nr. 434.

[HANDGESCHREVEN NOTA VAN GERARD D'HONDT IN VERBAND MET NIEUW KOORORGEL]

27-10-'52

Prior nog hier geweest, gevraagd om na Allerheiligen eens naar de abdij te komen, of Unit orgel 3 spelen, boven altaar zou kunnen geplaatst worden.

[152] 27 november 1952 Leuven, KADOC, Archief Gerard D'Hondt, nr. 434.

[HANDGESCHREVEN NOTA'S VAN GERARD D'HONDT
IN VERBAND MET EEN NIEUW KOORORGEL EN EEN 'ELECTROSTATISCH' ORGEL]

Koor-orgel Averbode

27-11-1952

Naar E. H. Prior Verhegge geweest de plaats nog eens nagezien op koor om Unit 3 spelen te plaatsen op koepel boven altaar epistelkant dit is het beste om elektrische kabel te leggen, juist boven houtwerk tegen muur van gestoelte.

Dan komen we met 30 meters lange kabel toe.

Al de pijpen zien te plaatsen in het barok kamertje dat boven kerkaltaar staat.

[volgt een summiere schets]

Men moet er opgaan met lange ladder langs het gestoelte. Er is ook een deurke dat naar plaatsje achter muur loopt hier zouden we motor-ventilator en blaasbalg-regulator kunnen plaatsen.

Zo Verelst Brussel een demonstratie met zijn electro-statiek orgel van 130.000 fr. komt geven, zou prior graag hebben dat ik eens kom zien, ik heb ja gezegd maar ik zou mijn gedacht die dag niet bekend maken.

[HANDGESCHREVEN NOTA'S VAN GERARD D'HONDТ IN VERBAND
MET DE RESTAURATIE VAN HET LORET-ORGEL]

Orgel Averbode 15-12-'53

63 registers P+I, P+II, II+I, II+III, III+IV.

1) *Groot plan: Orgel in 2 delen plaatsen, zodat venster volledig vrij komt en het orgel elektrificeren, voor de vuist geschat 6 à 700.000 fr.*

2) *Orgel elektrificeren, sleeppladen laten dienen, orgel romantisch van samenstelling laten, speeltafel plaatsen in gestoelte aan koor (voorstel Fl. P.) op zijn minst 400.000fr.*

3) *Orgel elektrificeren, nieuw electrisch regeerwerk met elelctrisch [sic] regeerwerk met electrische speeltafel, gans 't orgel goed restaureren en op de plaats van de oude klavieren plaatsen ongeveer 400.000 fr.*

4) *Orgelpijpen uitnemen, kuisen, ook het front uitnemen en opgestuikte pijpen herstellen en frontpijpen kuisen.*

Barker herstellen en meer druk geven (want hij trekt enkel goed II + I maar nog vlug toets duwen want soms zijn er anders nog die niet open gaan b.v.b. C1. Als men II + III bijkoppelt zijn er veel die niet opengaan, het is al slecht van als ze in '46 tongspelen kuisste, maar het verslecht nog van jaar zegde Cornu.

Dus Barker (er is maar 1 voor gr. o. het is klavier II) goed nazien en 't zou erg verbeteren indien we Barker hoger druk konden geven. voor de vuist geschat 80.000 fr. maar dat is te min, er is in de abdijkerk te veel verlet en al de pijpen moeten met katrols beneden gelaten worden en buiten middenbeuk gekuist

¹/₁₀ van regeerwerk vernieuwen

5) *In brief als supplement bijvoegen het pneumatisch vernieuwen van de registertrekking (pneumatisch met 1 vrije combinatie en tuttiknoppen) te min geschat 50.000 fr.*

Zo men dit veranderd zou het beter zijn electrisch veranderen met algemene electrische en Amerikaanse Vrije Combinaties

ik denk rond 120.000 fr.

Een bestek in 5 dubbel naar E. H. Verhegge zenden, dus in 6 typen dan hebben we ook 1 voor ons. Cornu denkt dat er een 70 tal pijpen aan tongblok en deksel vermeld zijn, meest in 8 voeten, bijzonder deze die opzij het onderste boven hangen

Het vilt van vier klavieren en pedaal vernieuwen.

Tutti knoppen en Amerikaanse [...] kunnen nog geplaatst worden op nieuw plank die we onder klavieren (schoot) plaatsen er is voldoende hoogte boven de knieën.

Met de dominos nevens [...] te plaatsen kunnen (b.v.b. 6 rangen van 6 langs ieder kant) kunnen we nieuwe register dominos plaatsen maar er is geen plaats voor vrije combinaties, dus best een vijftal Algemeen vrije combinaties plaatsen.

Onder de 3 bovenste klavieren kunnen geen drukknoppen geplaatst worden.

te Averbode nazien 15-12-53

1) *Register domino mede nemen om te zien dat we die kunnen plaatsen met 1 vrije combinatie bij?*

2) *Kunnen de registerbakken liggen? [... onleesbaar]*

3) *Waar kunnen we de tutti knoppen plaatsen? [... onleesbaar]*

4) *Kunnen we Barker hoger druk geven en goed herstellen?*

Ja, hij heeft nu wind van blaasbalg aan beide kanten later hoogdruk aan 1 kant en ander afkoppelen.

5) *Moet er aan de frontpijpvoeten veel hersteld worden?*

¹/₅ der voeten zijn onder iets opgestuikt.

- 6) Zijn er veel pijpen vermemeld?
nogal veel boven op tong en onder deksel nieuw eiken stukken
- 7) Moet er veel aan mechaniek vernieuwd worden?
wat nieuw écrous ronde feuterkens aan écrous wat resorts in klepkas zodat, bijgezette hulpresorts weg kunnen enz.

Supprior Verhegge zegde dat we pijpen kunnen kuisen en leggen, in zijkoor epistelkant en in pand evangeliekant is dichter bij. Dan kan er onder diensten in pand gwerkt worden.

Façade, gr. o., klavier Bomb. en pedaal, moet alles beneden komen.

Reciet en Pos. pijpen boven laten en daar kuisen.

[...onleesbaar]

Een 6 tal pijpen van Bazuin 32 zijn wat ineen gezakt, moeten versterkt worden op de te zwakke delen met koper.

Een 12 tal toetsen van pedaal zijn te erg uitgesleten aan bovenzijde vernieuwen

[...onleesbaar]

Cornu denkt 2 maanden

Nest, denkt 3 maanden werk met 4 man

Fl. P. denkt 2 ½ maanden met 4 man

Ik denk het werk rekenen op 3 maanden met 4 man.

orgel Averbode 15-12'53

Supprior Verhegge heeft gezegd dat zo het werk onder de 120.000 fr. blijft er grote kans bestaat dat het werk mag uitgevoerd worden, en dat voor 't groot deel door de commissie van monumenten deze restauratie door de staat zal betaald worden.

Ik heb gezegd dat ik de eerste keer in mijn voorlopige schatting te weinig heb gerekend en dat de restauratie meer dan 100.000 zal kosten.

Ik heb gedacht van 115.000 fr te rekenen.

Ook schrijven in bestek, de windinrichting van het Barker-stelsel zal verbeterd worden zodat de Barker-blaasbalgen de koppelingen krachtiger zullen aantrekken.

feitelijk plakken we kapotte balgjes en bourssetten van Barker goed regelen en nieuw feutre, het meest zullen we winnen Barker met hoogdruk wind te voeden.

[154] 21 december 1953 Leuven, KADOC, Archief Gerard D'Hondt, nr. 96 en nr. 453.

[BESTEK VAN GERARD D'HONDT VOOR HET REINIGEN EN HERSTELLEN
VAN HET LORET-ORGEL IN DE ABDIJKERK]

1° Drie duizend vijf honderd pijpen zullen uit het orgel genomen worden, van stof gezuiverd, zo nodig hersteld en gesoudeerd, allen zullen weder in hun beste staat gebracht worden. Een en zestig grote pijpen van de 32 en 16 voet registers worden in het orgel gekuist, nagezien en hersteld.

2° Verder zullen alle orgeldelen gereinigd, behoorlijk onderzocht en hersteld worden.

3° Het mechanisch regeerwerk wordt volledig nagezien, te zwakke veren of versleten delen ervan zullen vervangen worden door nieuwe.

4° Voor de Koppeling II + I plaatsen we 56 nieuwe kopere staven, waaraan een goede draad gesneden wordt voor 112 nieuwe moeren.

5° Al de bourssetten van de windladen die versleten zijn of wind verliezen worden vernieuwd in 1° keus soepel schaapsleder.

6° De houten pijpen en orgeldelen waarin een weinig memel zit zullen goed ingevreven worden met anti-memel, al het hout aan de deksels van de pijpen, waarin worm zit, zullen we vernieuwen met eiken hout. Zo ook zullen we het bovendeel van de vermemelde pijpenblokken vernieuwen in eiken hout.

7° Het windverlies aan blaasbalgen, regulators en windbuizen zal hersteld worden met schaapsleder.

8° De windinrichting van het Barkerstelsel zal verbeterd worden, zodat de Barker-blaasbalgen de koppelingen krachtiger zullen aantrekken. Verder zullen al de klepkassen van het Barker-stelsel opengemaakt worden en al de slechte bourssetten zullen we vervangen door nieuwe zo ook zullen we de slechte balgjes uit de Barker nemen en het versleten leder ervan vernieuwen met speciaal soepel schaapsleder.

9° De uitgesleten toetsen van het pedaal zullen aan de bovenzijde vernieuwd worden met eiken hout.
 10° Om het storend gerucht bij het bespelen van het orgel zoveel mogelijk te dempen zullen we het vilt van de klavieren en pedaal vernieuwen.
 11° Al de frontpijpen (façade pijpen) zullen uit het orgel gehaald en glanzend opgepoetst worden.
 12° Om de tongspelen te beschermen tegen stof en insecten, zullen we boven op al de klankbekers een stevig netje in stramiendoek plaatsen.
 13° Een zestal grote klankbekers, van Bazuin 32 voet, zijn krom en ineen gezakt; we zullen ze degelijk herstellen en hun zwakke delen zullen we ze verstevigen met koper en tin.
 14° Al de pijpen zullen met de meeste zorg terug in 't orgel geplaatst, goed geharmoniseerd en juist gestemd worden.
 De 14 bovenstaande punten degelijk uitgevoerd zouden kosten de som van : Honderd vijftien duizend frank (115.000 fr.)
 Alle onkosten, mondkosten, te bezigen materialen, reiskosten enz. zijn tot last van de orgelmaker.
 De betaling zal gebeuren na de volledige afwerking en wanneer het orgel aan al de voorwaarden van het bestek voldoet.
 Opgemaakt te Herselt 21/12/1953
 de orgelmaker

[155] **23 december 1953** **Leuven, KADOC, Archief Gerard D'Hondt, nr. 433.**

[HANDGESCHREVEN NOTA'S VAN GERARD D'HONDT OVER DE VERBOUWING VAN HET LORET-ORGEL VOLGENS DE VISIE VAN FLOR PEETERS]

23-12-53

Flor. Peeters getelefoneerd van Conservatorium over abdij orgel Averbode.
 Hij zou het orgel liefst geelectriceerd zien met elektrische speeltafel van voor in Koor, de sleepladen en al de pijpen en dispositie Romantisch van samenstelling laten.
 Oude klavieren en registertappen bewaren en pedaal met bank, om later steeds nog gans het oud orgel te kunnen laten zien alles geplaatst laten enkel binnen afkoppelen.
 Met telefonisch gesprek 23-12'53 laten verstaan dat ik ongeveer een maand geleden, mijn prijs voor volledig kuisen en herstellen van orgel heb aangegeven aan E. H. Supprior Verhegge voor 120.000 fr.
 Flor Peeters ook getelefoneerd van in Januari orgel in Conservatorium te komen stemmen, ook de koppelingen eens goed nazien. Secretaris van Conservatorium zal nog wel schrijven.
 [...]

Abdij-orgel Averbode

Fl. Peeters zegde ook dat hij dacht dat 't beste is orgel electriceren en elektrische speeltafel plaatsen onder in koor. hij vroeg wat dit zou kosten
 ik gezegd op zijn minst 300.000 fr. (maar zal zeker op zijn minst 400.000 fr.). Later zeggen dat ik 100.000 fr. bedoelde om orgel te kuisen en in goeden staat te brengen + 300.000 fr. voor nieuw speeltafel in koor en te electriceren, mekaniem en Barker herstellen en kuisen van orgel 120.000 fr.

[156] **13 augustus 1954** **AAA, I, nieuw archief, D. 10, 1.**

[BRIEF VAN FLOR PEETERS IN VERBAND MET DE TOESTAND VAN HET HIPPOLYTE LORET-ORGEL]

Koninklijk / Vlaams Muziek- / Conservatorium Antwerpen 13 - 8 - [19]54
 Cabinet van de / Directeur
 Zeer Eerw. Heer & Vriend,
 Ik heb de laatste dagen dikwijls aan het schoon orgel van Averbode gedacht.
 De laatste dagen van Augustus ben ik wellicht vrij om eens over te komen naar Averbode en het probleem, met U en ook met Hoogwaardig Heer Prelaat, eens grondig te bespreken.
 Ik vind dat Averbode mede zijn rol moet spelen in de herleving onzer orgelbeweging. Brugge is nu ook

begonnen zoals U weet. Antwerpen en Mechelen zullen volgen. Zijn Eminentie houdt er persoonlijk aan dat het orgel der kathedraal helemaal wordt gerestaureerd.

U weet dat het steeds mijn grote bekommernis en oprechte liefde is geweest in ons land een bloeiende orgelcultuur tot stand brengen.

Ik heb het nu vreselijk druk o. a. met de bouw van het nieuw Conservatorium te Antwerpen enz. maar dat zal mij toch niet verhinderen mijn oude liefde voor het orgel te bewaren en gaaf te houden.

Toen ik U laatst ontmoette in Tongerlo vroeg U mij eens naar Averbode te komen.

Ik zal dit graag doen maar dan hoop ik ook dat wij tot een vruchtbaar besluit zullen komen en niet met eeuwige twijfel zullen blijven hangen aan de problemen.

Mijn principe staat vast, dat aan de klankkleur van uw schoon Romantisch orgel niet mag geraakt worden en ik heb zelf aan zeer vooraanstaande organologen daarover gesproken in het buitenland.

Het orgel zou echter — bij zijn 100 jarig bestaan — bespeelbaar moeten gemaakt worden en op een moderne manier. Dus elektrificeren en de speeltafel in het priesterkoor aanbrengen.

Op die manier is het mogelijk én liturgisch én eventueel voor publieke bespelingen, het orgel zijn rol praktisch te doen spelen.

Laat me dus eens weten of U einde Augustus — na 26 Augustus — vrij zijt.

Uw merkwaardig orgel moet een afstraling geven aan de culturele roeping die onze Vlaamse Abdijen in de geschiedenis steeds gespeeld hebben en deze actie opnieuw onder dit oogpunt tot stand brengen schijnt mij een schone roeping en... een duurzame plicht te wezen voor Averbode.

Akkoord?

Met genegen en eerbiedige groeten / Uw verkleefde / Flor Peeters.

[RESTAURATIE-VOORSTEL VOOR HET LORET-ORGEL DOOR GERARD D'HONDT]

*Voorstel restauratie orgel Abdij Averbode***I Bombarde**

1. Bourdon 16'
2. Flûte ouverte 8'
3. Viole de Gambe 8' *gaat weg, in plaats: Mixtuur 4-6 st. op 1¹/₃' niet te eng*
4. Flûte harmonique 8'
5. Fugara 4'
6. Flûte pyramidale 4'
7. Melophone 4' *gaat weg, in plaats: Quint 2²/₃'*
8. Octavin harmonique 2' *versterken*
9. Grand Cornet 5 st.
10. Bombarde 16'
11. Trompette 8'
12. Clairon 4'

II Grand Orgue

1. Montre 16' (in front) *te dik (laten zegde Superior)*
2. Violon Major 16' *gaat weg, vervangen door Scherp 3-4 st. 1'*
3. Montre 8'
4. Flûte à Cheminée 8'
5. Melophone 8'
6. Quinte 5¹/₃'
7. Prestant 4'
8. Flûte octaviante 4'
9. Quinte harmonique 2²/₃' *versterken*
10. Octave 2'
11. Fourniture 5-6-7 st. *reëel maken, beginnen op 2'*
12. Trompette 8'
13. Trombone 8'

III Positif

- x 1. Bourdon 16' *gaat weg, vervangen door Prestant 8'*
2. Bourdon 8'
- x 3. Flûte harmonique 8' *vervangen door Woudfluit 2'*
4. Salicional 8'
5. Prestant 4'
6. Flûte octaviante 4'
- x 7. Dulciana 4' *vervangen door Scherp 4 st. op 1'*
8. Octave 2'
9. Cornet 5 st.
10. Trompette 8'
11. Basson Hautbois 8'
12. Clairon 4'
13. Bombarde 16'

IV Récit

1. Flûte harmonique 8'
2. Fugara 8' *vervangen door Flûte octaviante 2'*
3. Quintadena 8'
4. Melophone 8'
5. Voix Céleste 8'

x 6. Melophone 4' vervangen door Cymbel 2-3 st. op 2/3'
7. Flûte harmonique 4'
8. Cor Anglais 16'
9. Musette 8'
10. Voix Humaine 8'

Pédale

1. Contrebasse 32'
2. Montre 16'
3. Sousbasse 16'
4. Violon 16' vervangen door Grosse Fourniture 4 st. op 2 2/3'
5. Montre 8'
6. Flûte 8'
7. Melophone 8' vervangen door Flûte ouverte 4'
8. Gros Nasard 5 1/3'
9. Prestant 4'
10. Octavin 2'
11. Bombarde 32'
12. Bombarde 16'
13. Trombone 16'
14. Trompette 8'
15. Clairon 4'
[in potlood bijgeschreven:] met x getekend te bezigen voor nieuw koororgel

Algemene opmerkingen

Uitgestrektheid van klavieren:

Manualen: C tot g''' (blijft behouden)

Pedaal: C tot f' (drie noten bijgevoegd)

Koppelingen

alleen Normaalkoppels

a/ Ped. + I, Ped. + II, Ped. + III, Ped. + IV

b/ II + I, II + III, II + IV, III + IV, I + III, I + IV

Tractuur

mechanische wordt vervangen door elektrische, terwijl de windladen zoveel mogelijk behouden blijven.

Speeltafel

mobile speeltafel in het priesterkoor.

Combinaties

drie vrije combinaties (labelstelsel) aangebracht boven de registerdomino's, waarvan de derde deelbaar is per klavier, en additionerend werkt.

Gedetailleerde indeling en tekening van speeltafel moet onderworpen worden aan adviseur.

Koororgel

Boven de koorafsluitingen, rechts en links, worden drie registers aangebracht:

Bourdon 16' transmissie van Bourdon 8'

Bourdon 8'

Roerfluit 4'

Deze registers worden bespeeld vanaf I Manuaal en Pedaal.

Pijpenmateriaal wordt ontleend aan wegvallende registers van het kerkorgel.

[in potlood noteerde Gerard D'Hondt onderaan het bestek:] Mechelen, 10 October 1954

[158] 24 december 1954 Leuven, KADOC, Archief Gerard D'Hondt, nr. 96.

[PERSOONLIJKE AANTEKENINGEN VAN GERARD D'HONDT
 IN VERBAND MET DE ELEKTRIFICERING VAN HET LORET-ORGEL]

Pater Supprior Verhegge Abdij Averbode getelefoneerd 24-12-'54 om eens een prijs op te maken om het orgel gans te elektrificeren, nieuw elektrische speeltafel plaatsen in koor, enkele oude spelen van orgel veranderen, volgens dispositie en plan Flor Peeters (Pater heeft 't plan Peeters). Ook een 3 tal nieuw spelen plaatsen in koor, boven op waar Prelaat zit, om de Paters in 't koor te begeleiden en met zelfde speeltafel zou ook het groot Kerkorgel moeten bespeelbaar zijn. Ik heb gezegd van volgende week eens tot daar kom maar ik weet nog niet welke dag, niet vergeten zegde Supprior van eerst eens te telefoneren op nummer 45 of 70 Zichem, om hem zeker 't huis te vinden. Als St. Rombouts zoveel toelagen krijgt, denken ze dit ook te kunnen krijgen.

100.000 fr. kost 2^e speeltafel
 160.000 fr. eerste speeltafel
 180.000 fr. electro-pneumatische relais
 30.000 fr. pedaal met 3 noten vergroten
 20.000 fr. voor nieuw Mixtuur 4-6
 5.000 fr. nieuw Quint 2²/₃
 17.000 fr. " Scherp 3-4 st.
 18.000 fr. " Prestant 8
 4.000 fr. " Woudfluit 2
 19.000 fr. " Scherp 4 st.
 4.000 fr. " Flûte octaviante 2
 14.000 fr. " Cymbel 2-3 st.
 15.000 fr. " Grosse Fourniture 4 st.
 6.000 fr. " Flûte ouverte 4

492.000 fr.

100.000 fr. orgel kuisen en restaureren

I 592.000 fr. orgel elektrificeren met een speeltafel in het priesterkoor
 II 100.000 fr. supplement om op doksaal een 2^e elektrische speeltafel te plaatsen
 III 70.000 fr. supplement voor het aanbrengen van 3 registers op koorafsluiting
 in het Priesterkoor worden bespeeld van af 1 Manuaal en Pedaal

[159] 5 februari 1955 Leuven, KADOC, Archief Gerard D'Hondt, nr. 96.

[BRIEF VAN GERARD D'HONDT AAN SUPPRIOR GUSTAAF VERHEGGE
 IN VERBAND MET DE VERBOUWING VAN HET LORET-ORGEL]

*Herselt, 5-2-1955
 De Zeer Eerwaarde Pater Verhegge
 Superior "Abdij" / Averbode*

*Zeer Eerwaarde Pater Superior,
 Het orgel van de Abdijkerk te Averbode elektrificeren, vernieuwen, vergroten en veranderen volgens voorstel van 10-10-'54, door Directeur Flor Peeters, alsook het orgel kuisen en herstellen volgens mijn bestek van 21-12-'53, zou samen rond 670.000 fr. kosten.
 Het maken en plaatsen van een tweede nieuwe elektrische speeltafel, met 4 klavieren en pedaal, op doksaal aan orgel, zou bovenstaande prijs ongeveer met 120.000 fr. verhogen.
 Indien we boven de koorafsluiting, rechts en links, vijf registers aanbrengen, die bespeelbaar zijn van pedaal en van eerste en tweede Mnuaal, zou er nog 50.000 supplement bijkomen.*

*Zeer Eerwaarde Heer Superior, indien U verderop akkoord gaat met mijn voorwaarden en wanneer U weet wat zou mogen uitgevoerd worden, mag ik dan vragen me te verwittigen? Ik zend U dan aanstonds een gedetailleerd en volledig bestek.
Aanvaard intussen, Zeer Eerwaarde Heer Superior, onze gevoelens van dank en hoogachting.*

[160] **28 december 1954** **Leuven, kadoc, Archief Gerard D'Hondt, nr. 433.**

[HANDGESCHREVEN NOTA'S VAN GERARD D'HONDT OVER HET VERBOUWEN
VAN HET LORET-ORGEL, TWEE SPEELTAFELS EN AANBEVOLEN ORGELBOUWERS
DOOR FLOR PEETERS]

Abdij Averbode 28-12-'54

Bezoek Pater Supprior Verhegge

Volgens samenstelling Fl. P. prijs opmaken.

Gr. O. Montre 16 (te dik) dit spel laten lijk het is.

In plaats van 1 twee speel tafels maken.

*1 in koor waar nu electronisch speel tafel staat (geen verplaatsbare speel tafel zegde Prior)
de 2e nieuw electriche speel tafel, waar nu oude klavieren staan.*

*Nieuw koororgel van 4 spelen en 2 klavieren en pedaal van nieuwe speel tafel bezigen, Koor-orgel moet
enkel van in koor bespeelbaar zijn, Groot oud orgel bespeelbaar van in koor en van speel tafel boven.*

Speel tafel niet verplaatsbaar maken.

Registers met kruisje voor bezigen voor nieuw Koororgel.

*Dit koor-orgel plaatsen boven op beide koepels van altaren (maar later doen ze denklijk deze
altaren weg)*

Ped. S B 16

Bas 8

gr.o. Fl. H. 8 (zacht)

Open fluit 4 (dun) [in marge:] beter Roerfluit ?

Rec. Bourd 8

Dulciana 4

Afstand Koorspeel tafel naar Kerkorgel 65 meter vogelvlucht

Kerkzolder ongeveer 23 meters hoog

[volgt eerste summiere schets van het koororgel met tekst:]

zicht van pijpen langs grote altaar

afgeronde koepel groot altaar komt nog weg tot aan fronton

[volgt tweede summiere schets van het koororgel en de nieuwe speel tafel in het koor met tekst...]

[schuin bovenaan schets:]

*tot hier mag koepel weggedaan worden zegde pater supprior Verhegge en we zouden dan langs
beide zijden 2 ½ spelen plaatsen zoveel mogelijk in of achter koepel plaatsen motor en regulator
op zolderke plaatsen*

[schuin onderaan schets:]

*hier zo wat front met 4 voet pijpen trachten te maken aan beide kanten het zelfde oude pijpen gebronsd,
later gaan altaars en koepel denklijk weg en dan zouden we het front draaien en geplaatst boven
op koorafsluitingen met gezicht naar oud groot orgel*

Onderhoud met superior Verhegge in abdij te Averbode

Fl. P. heeft volgende 3 orgelmakers opgegeven: D'Hondt, Stevens, Klais.

Het orgel werd 3 maanden geleden onderzocht door Flor en Guido Peeters.

*Voorstel restauratie orgel Abdij Averbode Fl. P. aftyphen (in dubbel) en terug zenden naar supprior
Verhegge zo gauw mogelijk.*

*Gezegd van binnen een 3 tal weken een beknopt bestek met ongeveer de prijs te zenden aan
superior Verhegge.*

[BRIEF VAN GERARD D'HONDT AAN SUPPRIOR VERHEGGE IN VERBAND MET STEMMEN EN HERSTELLINGEN AAN HET LORET-ORGEL]

Gerard D'hondt / Kerkorgelbouwer / Herselt 10-1-1957
De Z. Eerw. Heer Verhegge / Superior Abdij / Averbode

Zeer Eerwaarde Pater Superior,

In aansluiting met ons telefonisch gesprek, van gister avond, bied ik U nogmaals ons excuus aan, want er is inderdaad een vergissing gebeurd: Omdat de Kerkfabrieken gaarne de rekeningen voor nieuwjaar ontvangen, verzenden we deze rond 15 december, tenzij de rekeningen naar de cliënten waar we tegen Kerstmis nog moeten stemmen. Het abdij-orgel te Averbode moest 17 december nog gestemd worden en U stond eerst op de lijst, voor de nog te ontvangen rekeningen met de sommen van 31-1-'56 tot 20-8-56 samen 5.340 fr.: hieronder stond een kleine nota geschreven (+ 17 december nog naartoe gaan) Waarschijnlijk werd bij vergissing 17 december bij achter data geschreven zonder dat dit bedrag bijgeteld werd, want dit wisten we niet voordat de gasten zaterdag 22 december hun werkboekje gaven.

Wanneer we 26 december onze rekening stuurden wisten we niet dat bij vergissing U reeds een rekening werd toegezonden.

Zeer Eerwaarde Heer Superior, mag ik U vragen de rekening van 5.340 fr. te vernietigen, alleen de rekening van 5.930 fr. is de goede.

Hier volgt de gedetailleerde rekening:

31 Januari en 1 Februari orgel-pedaal hersteld, mechaniek / en koppelingen geregeld	1.080 fr.
14 maart fouten aan orgel hersteld	210 fr.
26 maart orgel gestemd	560 fr.
14, 15, 16, 17 en 18 mei herstellen, regelen	
en nazicht van mechaniek en stemmen van tongspelen	3.280 fr.
29 juni orgel hersteld	120 fr.
20 augustus fouten hersteld	90 fr.
17 december orgel gestemd	590 fr.
	5.930 fr.
samen	

Zeer Eerwaarde Heer Superior, ik hoop dat U ons deze missing niet kwalijk zult nemen en aanvaardt intussen onze gevoelens van dank en hoogachting.

[NOTA'S VAN WILFRIED, ACHILLEUS JOOSEN OVER HET LORET-ORGEL TE AVERBODE]

[pagina 1]

Enkele nota's over Orgel v. Averbode (*) 12/10/65

- 9/10/64 organist benoemd fr. Achilleus Wilfried Joosen
- Het orgel wordt 3 tot 4 x gestemd (rond Pasen - 11 juli - Prelaatsfeest = 11 oktober - Kerstmis) door D'Hondt- Pels Herselt
- Dit jaar 1965 slechts 1 x door Huis Pels van Herselt vermits ik het nu zelf stem (laatste maal: 27/3/65 positief, reciet)
- 7 Januari 1965: oude tapijt achter de "rappels de registres" vervangen door unalit (tocht) vuiligheidstof tapijt weggegooid - lat behouden.
- juli 1965 begonnen met plannen te tekenen van bouw v 't orgel, mechaniek (Opmetingen reeds sinds januari '65)
- Jute-doek achter Monter 16 opzij getrokken
- 11 okt. 65 plan van constructie v. 't orgel voltooid (opmetingen)

– 12 okt: 2^e klavier (Groot Orgel) feuter aangebracht boven de toetsen. Hierdoor is het “gekletter” van de toetsen voor een zeer groot deel uitgeschakeld.

(*) Met deze nota's wil ik een overzicht geven van feiten en gebeurtenissen in verband met het Loret orgel... gebouwd van 1854 – ± 61... al weet ik dat hier 100 jaar te laat mee begonnen wordt...

[pagina 2, kolom 1]

12/10/65

– Nazicht van koppeling positief op Groot orgel en reciet op positief.

– positief en reciet – tongspelen – gestemd.

14/10/65

traktuur voetklavier + koppelingen op pedaal bijgesteld.

Pijpen spreken nu gelijktijdig bij zeer lichte aanslag.

Nu enkel nog: Barker van 3° fa # (beginnend van links) en 4° mi luchtdicht maken (plakken of vervangen)

zondag 17/10/65

feuter boven 2^e klavier op latje gelijmd. beter oplossing nog tegen het rammelen der toetsen (nog achteraan bij regelen boven Barker) cfr. 4-6-66

zaterdag 23/10/65 16-17.30

Barker van 3^e fa # en 4^e mi met velpon gelijmd. Afwachten of het houdt.

Oorzaak van lawaai van 2e klavier: achteraan barker:

[pagina 2, kolom 2]

de balgjes slaan tegen een ijzer

de slag wordt onvoldoende gedempt

– feuter vernieuwen of veerke aanbrengen.

dinsdag 26 oktober

barker vooraan bijgesteld (er kwam lucht in verscheidene balgjes bij rusttoestand van de toetsen. [schets])

Eveneens 1^e op 2^e klavier (lijm)

– Zoek oplossing om geluid van barkerhefboompjes te verminderen bij werking – (kloppen op ijzeren staaf – feuter of veertje... koordje?..)

Het gebruik van lijm leek me verantwoord omdat de leertjes niet meer op hun plaats bleven zitten, en anderzijds niet vervangen kunnen worden.

Mijn bedoeling is de traktuur volledig in orde te brengen, en niet, het orgel te verknoeien! Over ieder probleem denk ik eerst goed na.

18/10/65

Begonnen met aanbrengen van koordjes (regelbaar met vijzen) om het geluid bij neervallen en opslaan van

[pagina 3, kolom 1]

de Barker-hefboompjes van het 2^e klavier (Groot Orgel) zoveel mogelijk uit te schakelen. Het schijnt te zullen lukken!

Vrijdag 29/10/65 13.30 – 14.30

Het dichtploffon van de sleepkens 2^e klavier is niet weg te krijgen door de voorziene veranderingen achteraan Barker – weet niet wat doen – het helpt iets maar niet voldoende voor de moeite die het kost. – 2^e klavier bijgesteld.

– latje van 4^e klavier gebroken en hersteld...

last met koppeling 2-3, 2^e re links – hefboompje was gelost – in orde gebracht...

21.25

Oorzaak gevonden? De kleppen onderaan elke barker zodanig te regelen dat het terug dichtklappen der sleepkens niet zo hard kan gebeuren – kleiner verschil v. krachten – (veer bovenaan) <-> luchtdruk verminderd

[schets]

lucht moet trager ontsnappen. oppassen voor te traag!

regelbare “weerstandjes” aanbrengen

[pagina 3, kolom 2]

Donderdag 4/11/65

Eindelijk... heb ik verwarming gekregen op 't orgel... Infrarood-licht bevestigd bovenaan de deur links. Dankzij Mijnheer M. Lefèvre!

– van 14.30 tot 17.30 gewerkt aan Barker-systeem – plan van 29/10/65 gedeeltelijk – met sukses uitgevoerd.

– Verder enkele hefboompjes toegelijmd

In ieder geval: er blijft nog kolossaal veel aan te werken...

Dinsdag 9/11/65

Bezoek gebracht aan Mr. Pels Orgelbouwer te Herselt – en houten moerkens aangeschaft voor Barker – (“regelbare weerstanden” – cfr. 29/10/65)

Misschien nog een andere oplossing zoeken: een houten lat over heel de lengte aanbrengen?)

Vrijdag 12/11/65

[schets]

Vanmorgen: koperen staafje gebroken en... gerepareerd van 1^e klavier (achteraan)

12.45-14u: “Geluidsdempers” aangebracht achter Barker – nog 12 moeten er bijkomen.

Resultaat: bij indrukken der toetsen nog lawaai dat weg moet. Bij loslaten der toetsen: bevredigend – verschil is groot –

Nog verder bijregelen (trillen...)

20 u: Heb 4 geluidsdempers te kort (laagste noten)

Moeten nu nog bijgeregeld worden!

[pagina 4, kolom 1]

Vrijdag 19/11/65

Orgel laten stemmen (Gerard Cornu)

Van hem heb ik vernomen dat in ± 1948 [in de marge verbeterd: 1946] de tongwerken uit het orgel genomen zijn, gekuist en opnieuw gestemd. Toen zijn ook de grondspelen en mixturen gestemd, voor zover men er bij kon.

Hij heeft ook de mechaniek voor een zeer groot deel nagezien, wat toen hard nodig was, wegens herhaaldelijke defekten.

Het wordt hoog tijd dat het orgel gekuist en gestemd wordt.

De klavieren met hun traktuur moeten met de tijd onherroepelijk vernieuwd worden. Assen zijn uitgesleten en niet te herstellen.

[schets]

Barker bijvizen tot normale diepgang v. toets –

dan afregelen zodanig dat de sleepkens in windlade ± 9 mm opengetrokken worden.

Dit zal het lawaai ook doen vermindern volgens Gerard Cornu.

Ook gesproken over kernspelen en kernsteken... (onderhoud ≠ effect.)

[pagina 4, kolom 2]

Woensdag 24/11/65 16u

Eindelijk een goed systeem gevonden om het opslaan der barkers te regelen

[schets]

vijsje in 't hout en een knoopje in een koordje door een gaatje van barkerhefboom.

gemakkelijk aan te brengen en gemakkelijk te vervangen, want eenmaal geregeld is er niet veel meer aan nodig (tenzij versleten) 3^e sol # en 4^e re is reeds klaar!!

Resultaat is prachtig: de barker mag slechts 7-8 mm omhooggaan.

Voldoende om de pijpen te doen spreken.

Koppelingen dienen hierop afgeregeld vb. -> [schets]

(zorgen voor onmiddellijke aanspraak!) geen spel tussen leerke en abstrakt.

Maandag 29/11/65

4^e sol # geregeld. Vijsjes met ronde koppen aangeschaft. Zo kan het opengaan der sleepkens in de windlade bijgeregeld worden.

[schets]

Betere oplossing dus dan vorige woensdag. Hopelijk definitieve!!

Donderdag 9/12/65 15.30-17.45

7 barkers geregeld – resultaat: zeer bevredigend.

(Juli-augustus 1965: inscripties gevonden

'Adrianus Van bever 1859⁽¹⁾' en

"Wije werken ier hal vier..."⁽²⁾

⁽¹⁾ Achter groot front 7 m. hoog t.h.v. speeltafelruimte

⁽²⁾ op windkanaal juist onder reservoir v. positief

[pagina 5, kolom 1]

Zaterdag 11/12/65 16-18 uur

Goede vorderingen bij barkeregelaars.

Maandag 3/1/66

Barkeregelaars ga ik wegdoen en vastvrijzen boven de barkers. Geeft veel beter resultaat!

[schets]

Donderdag 10/2/66

Van Hgw. Heer een dokument gekregen opgemaakt door Mr. Arnold François in 1944 met o.a. zeer waardevolle gegevens over de afmetingen, het aantal, de samenstelling der pijpen van het orgel 3468!

– Welke bronnen heeft hij hierbij gebruikt?

Zaterdag 19/2/66 10u.

altijd van links te beginnen – 4^e Mib van Positief gerepareerd (een mug zat geplet in de windlade tussen ventiel (sleepje) en bovenste plank...

Inscriptie gevonden van Loret op 1^e do# van Contre-basse 32 voet bovenaan

Ook datums van orgelstemmers

oudste tot hiertoe: 1865 Ruef of zoiets op 1^e Do van Contre Basse 32.

[toegevoegd: Frederic Ruef]

[pagina 5, kolom 2]

Vrijdag 18 maart 1966 15-17 uur.

Met stofzuiger het onderste gedeelte v. Orgel (speeltafel – mechaniek) voor zover mogelijk was, proper gemaakt...

Onder het voetklavier lag 0,5 cm stof opgestapeld...

– Document van Mr. Arnold François klopt niet voor wat het aantal pijpen betreft der Fourniture II klavier.

Dit is ± 240 – 3 tot 5 rang

G d g d¹ g¹ bijvoorbeeld.

– De Grand Cornet I is 3-4 rang – met bovenaan: grondtoon, kwart, octaaf, kwint

– Stukje ivoor afgebroken 3^e Fa I klavier. Gelijmd met velpon.

Maandag 21/3/66 10-11u

3 bovenste rijen Barkers volledig bijgeregeld. Voor de rest: gaatjes geboord. Zal ander systeem gebruiken: vastvrijzen in plank onderaan. (nieuw laten maken? – of in de bestaande invrijzen... We zullen zien.

Systeem van 3/1/66 moet veranderd worden. Principe is goed, maar de uitwerking niet. (de vijsjes draaien rond en blokkeren de geburen...

[schets]

Vrijdag 25 maart 1966

Heb Tongwerken laten stemmen door Pels-Herselt (Gerard Cornu + Jos)

(priesterwijding)

[pagina 6, kolom 1]

dinsdag 29.3.66 15-17.20u.

Lat onderaan Barker bevestigd.

Gaatjes geboord en enkele hefboompjes bijgeregeld. Het lawaai is nog niet weg... Mechaniek is praktisch versleten. leerkens houden niet meer... asjes hebben spel...

Koppeling IV-III en III-II nog eens bijgeregeld.

Maandag en dinsdag 4 en 5 april, 66

enkele uren gewerkt aan barker.

regelaars (systeem: lat onderaan barker)

Verder nog wat rondgeneusd in 't orgel en datum gevonden op laagste Do# van Contre basse 32 ps
Adr. Van Bever 1858.

Woensdag 13 april 66 9-11 uur.

Stof opgezogen... rechter onderste kast van orgel... 't is verschrikkelijk!

Datum gevonden op windkanaal: 1856

(rechtse compressor voor pedaal, halfweg windkanaal)

15-17 m. Boven wat opgekuist

stof van 100 jaar!...

Zaterdag 23 april 66

Feuter aangebracht (gedeeltelijk om diepgang der toetsen v. 1^e klavier te verminderen
[schets])

[pagina 6, kolom 2]

Zaterdag 4-6-66 16-17.45

I-II, III-II

Koppelingen van 1^e en 3^e klavier nogmaals bijgesteld.

Feuter boven toetsen van 2^e klavier vastgelijmd (hoeken) (cfr. 17-10-65)

2^e lab van 1^e klavier spreekt niet mee met 2e klavier (gekoppeld)

kan de oorzaak niet vinden. Ondervindt te grote weerstand - ergens -

in orde gebracht 29-7-66

Dinsdag 7-6-66

Het terugvallen der barker-hefboomkens moet geluidloos kunnen gebeuren.

Daar moet ik nu een oplossing voor zoeken.

Gisteren heeft Hoofwaardig Heer (E. Ghisquière) me gezegd studies te doen voor orgel aan het
Lemmens-instituut te Mechelen.

Vrijdag 17 juni 1966

Orgel laten stemmen (Frans en Jos)

(tongwerken – enkele grondspelen)

3e mi (barker) moet weer geplakt worden (werkt niet als I-II en III-II gekoppeld zijn – in orde – maar
zonder barkerregelaar 29.7.66

Zondag 26.6.66 18.20-19u.

Mr Philippeth bezocht het orgel.

[pagina 7, kolom 1]

Woensdag 29.6.66

Het lawaai v. terguvallen der balgjes is te wijten aan het sleepje binnen de windlade vooraan en
de uitlaatklep...

[schets]

waarschijnlijk toch!... vastplakken aan sleepje?

Dinsdag 26.7.66 14.30-17.30

Nieuwe bestudering v. probleem om lawaai te minderen van Barker zonder sukses. De “diagnose”
van 29.6.66 is juist... en er is niets aan te verhelpen... tenzij: nieuwe barker.

Ook de barkerregelaars wat bijgewerkt.

Vrijdag 19.7.66 14-17.30u.

Barkerregelaars aangebracht (koordjes)

3 onderste rijen volledig.

Koppelingen I-II en III-II volledig in orde gebracht... veel werk, maar goed resultaat.

Maandag 1.8.66 10.30-11.30u

I en II klavier bijgevezen (nivellering)

[pagina 7, kolom 2]

14.30-15.30: III klavier genivelleerd.

16-18u. IV-III-koppeling geregeld.

4^e sol# van III gebroken en hersteld.

Mekaniek praktisch volledig in orde.

Nieuwe leerkenks aangebracht.

Dinsdag 2 aug.

Edmond Saveniers

9u - 18u. Bandopname orgelmuziek (6.8.66)

Zaterdag 6.8.66 8.30-11

Begonnen aan de afwerking van de zwelkast van Positief en Reciet door regeling der 4 deuren opzij.

Deze zijn nooit? aangekoppeld geweest aan de verticale stang die er reeds vanaf het begin (1860) moet hangen. Hiervoor was het noodzakelijk de 2 schuine deuren om te keren. Straks voortdoen.

15-18u. Zijdeuren zijn aangekoppeld aan het vroeger daarvoor bedoelde register met witte knop – "Expression" –

Moet nog sisteem vinden om schuine deuren verder te kunnen openen (Nu slechts een 20-tal cm)

Verbindingskoord moet ook later nog vervangen worden door ijzerdraad.

Inscriptie op zijkant positief (Baskant) Adriaan Van Bever 1858 (in rood...)

[pagina 8, kolom 1]

Nog enkele nieuwe leerkenks aanbrengen daarna positief en reciet uitkuisen (pijpen + kast!)

Maandag 8.8.66: 9.30-11.30u.

Verbindingskoord (knop-hefboom- vervangen door ijzerdraad (wasdraad droogdraad)

Mogelijkheid onderzocht om register bij te plaatsen in Positief (lat losgevezen)

Daarna... stof tussen de sleepjes... en repareren... trap op trap af wel 10 x...

14u-16u.

Schuinse zijdeuren gaan nu verder open door aanbrenging v. ijzeren stangen (voorlopig) aan de 2 bovenste deuren. Eveneens veer bevestigd ter hoogte v. Groot orgel om het dichtklappen der deuren te minderen.

Moet nu nog de 5^e Fa van Positief nazien... laat wind door – hoorbaar als Bombarde 16 alleen openstaat.

dinsdag-woensdag 9-10 augustus '66

Marc Houvenaghel – kontaktnaam – plaatsvervanger voor volgende jaren?

(Lemmens? – nog niet beslist maar hoogstwaarschijnlijk)

Furniture: laagste kwint van een 20-tal hoogste noten uitgenomen. Proef – klinkt veel helderder.

[pagina 8, kolom 2]

vrijdag 19.8.66 9.30-11

Ijzeren draad aangebracht aan bovenste zijdeuren v. "grote zwelkast" Deuren gaan verder open dan tot nog toe. Moet tegengewicht aanbrengen om openen met de registerknop te vergemakkelijken.

Of sisteem voor de voet? –

2^e re van pedaal: koperdraadje was afgebroken kort bij de windlade. Vervangen.

16-17.30.

teggengewicht aangebracht - nog gebrekkelijk

(grote ijzeren "hefboom") 2^e lab van 1^e klavier: veer binnen windlade minder krachtig gemaakt: deze la_b was moeilijk in te drukken en ging niet als ze gekoppeld was op 2^e klavier. Marcheert perfect nu.

Voorstellen

– op positief: Larigot 1^{1/8} aanbrengen

– groot orgel: Furniture: deugt niet / slechte klankkwaliteit. Samenstelling onderzoeken en verbeteren.

– kuisen en stemmen...

Larigot: Supprior is 't akkoord

Hij zal 't vragen aan Prelaat! (21/22.8.66)

[pagina 9, kolom 1]

Zondag 21 aug. 1966

Van Mr. Supprior Verhegge heb ik een pakje brieven gekregen over de aankoop v. de klokken (1949 en 1953) en over de plannen tot kuisen en "restauratie" van het Loret-orgel (Flor Peeters)...

Ik zal ze overtypen [doorgehaald] en bewaren...

Maandag 22 aug.66. 13.30-15u.

Verbeteringen in de mechaniek der "grote zwelkast". Tegengewicht en Ressort. Werking bevredigt...

– Nieuwe ijzerdraad aangebracht ± onderaan kleine zwelkast (=jalouzieën)

– 1^e Do van koppeling I-pedaal: koperdraadje vernieuwd op ± 1 m hoogte t.o.v. vloer.

Woensdag 31.8.66

Orgel van Kortebos in orde gebracht (Mekaniek geregeld – 6 uur gewerkt –

Woensdag 7.9.66 9.30-10.30

Grote zwelkast nagezien

1^e klavier : enkele leerkens vernieuwd

Koppelingen II-I en II-III bijgewerkt.

Moet regelmatig gebeuren.

"Ventiel" terug in werking gesteld (was geblokkeerd door vijs)

[pagina 9, kolom 2]

Dinsdag 27.9.66

Tongspelen laten stemmen (Theofiel) + Fourniture voor zover het mogelijk was. terug vervolledigd (zie 10.8.66)

Vrijdag 30.9.66 8.30-17.30

Blaasbalgen en windkanalen zoveel mogelijk dichtgeplakt (Schaapsleer – PATTEX lijm)

Theophiel meegholpen.

Latteke boven toetsen v. 2^e klavier bruin geschilderd.

15-24 Oktober 66... Weersverandering

Verscheidene leerkens van I klavier en 1 van III klavier heb ik losser moeten draaien omdat de sleepjes lucht doorlieten.

Ook enkele noten van pedaal bijgeregeld

14 november 66

2^e Do van pedaal : koperen staafje gebroken aan Windlade. hersteld een week geleden: pedaal bijgeregeld.

15. nov. 66

Tongspelen gestemd (Cis-kant groot orgel en 1^e klavier de rest niet... cfr. 2.9.67

[pagina 10, kolom 1]

Vrijdag 23.12.66

Tongspelen gestemd

Quintadena 5^e fa#

Klavieren bijgeregeld – temperatuurverschil – sommige noten bleven klinken.

Moet sisteem vinden om dit eenvoudiger te regelen.

Maart : tongspelen gestemd (Priesterwijdingen) 22.5.67

Zondag 19.2.67

koperen hefboompje van 2^e re van pedaal doorgesleten.

Hersteld met koordje [schets]

Vrijdag 2 juni 67 : Tongspelen gestemd (Pels Herselt)

Zaterdag 1 juli 67 9u.-11.30u.

Feuter vernieuwd aan 1^e klavier (blauw)

Regeling klavier I, II + koppeling.

Zondag 2 juli 9.15

feuter vernieuwd v. 3^e klavier (blauw)

Dinsdag 22 augustus 1967 15.45-17.15u.

Pedaal bijgeregeld.

I-II klavier koppelingen (5bis op plan)

(onder de balgjes v. Barkers)

Balgje geplakt van 3^e Mi Groot Orgel

De koppeling met I en III werkt nu normaal. (vroeger: alleen mi v. Gr. Orgel hoorbaar. Druk was te groot.

Balgje gescheurd – lucht ontsnapte...

[pagina 10, kolom 2]

Zaterdag 2.9.67 13.30-14.30 en 15-15.30

2^e Do van pedaal werkte niet meer.

Oorzaak: Rondel onderaan was versleten – Hersteld – (zie 14.11.66)

[schets]

Verder alle pedaal koppelingen bijgeregeld.

Er is echter iets niet helemaal in orde met 1^e Sib (kan niet diep genoeg? ingedrukt worden)

Gedeelte van planken onder pedaal kunnen opgelicht worden, zodat men onderaan het pedaal gemakkelijk kan herstellen – evenals de koppelingen

[schets]

Maandag 18 december 67

4^e Fa 1^e klavier (onderaan) = koperen staafje gebroken (sleet) hersteld met ander stukje koperdraad (boven Barker)

Vrijdag 22. dec. 67

Orgel laten stemmen

1^e mi Bombarde 16 pijp (1^e klavier is doorgezakt (waarschijnlijk deze zomer?)

[pagina 11, kolom 1]

Rond Pasen '68 tongwerken gestemd.

9-10-11 augustis '68

Orgelcongres

19-23 augustus: studiereis door Nederland

Utrecht, Den Haag, Gouda, Amstelveen, Scheveningen, Rotterdam, Heenvliet, Mijnsheerenland Oude Tongen

Zierikzee, Sirjansland

Van Vulpen – Veyzer (Leefflang) Apeldoorn

27 aug. 68 Tongwerken laten stemmen.

donderdag 5 sept. 68 13.30-14.30

Voix humaine bijgestemd

+ Grote zwelkast (4 deuren) bijgeregeld (= deuren van Positiefkast)

vrijdag: begrafenis van Ernest Claes

20.12.68 Tongwerken gestemd.

18.1.69

1^e Sol Pedaal: blijft klinken

(Marc Houvenaghel waarschijnlijk te wild, te hevig bespeeld)

[pagina 11, kolom 2]

Zaterdag 1.2.69 14.30-15.15

1^e Sol van pedaal onherstelbaar. Waarschijnlijk is de hulpventiel te laag neergedrukt en uit de geleiden gesprongen, zodat de wind altijd ontsnapt.

[schets]

De veer gelost.

Onbereikbaar, tenzij met wegnemen of opheffen van enkele zware Contrabas 32' pijpen achteraan...

wat wellicht onmogelijk is zonder algehele restauratie binnen enkele jaren!?!?

Ondertussen zijn de registers v h pedaal onbruikbaar.

Enkele 1^e en 11^e klavier gekoppeld op pedaal biedt nog kans tot pedaalspel...

Wanneer zal dat hersteld worden?

Inscripties gevonden 1^e sol v. Sousbasse 16 pedaal – Armand D'hondt Emile / J. Bapt. Dhondt – Adr. Van Bever 1858 (verbindingsplankje linkerafdeling orgel boven hulpreservoir. (18.2.69)

[pagina 12, kolom 1]

Zondag 16.2.69 18.30-19u.

4^e fa kruis 1^e klavier hersteld – zat spel op de toets bij eerste contact
[schets]

Dinsdag 18.2.69 14-17/30u.

Orgel hersteld. Samen met Theophiel – Wolfsdonk.

1^e Sol van pedaal:

pijpen weggenomen boven, windlade na tevoren eerst allerlei andere kuren geprobeerd te hebben...

Th. plat op buik – met spiegel – nieuwe veer.

(was verduurd en gebroken)

[schets]

– Pijpen herstemd

– fa# van 1^e klavier in orde.

Moet nog lat herstellen (abstract van contrabas 32 die gebroken is toen de voet

[pagina 12, kolom 2]

van bombarde 16 naar beneden viel bij het oplichten van die pijp...

Maandag 21 juli '69 9.30-11.30

Aantal pijpen Fourniture 3-5 rang: 239 – alle eerste kwinten eruit gehaald – tot zwijgen gebracht en er weer ingestoken (23 juli)

Samenstelling Fourniture opgetekend.

Zaterdag 26 juli '69 14.30-16u.

Abstract v. contrabas (sol#) in orde gebracht (18.2.69)

pedaal bijregeld

Woensdag 30 juli 69 14.15-17.15u.

Eindelijk! Verlichting in het orgel!

Jeroom

Heb zelf meegeholpen (leiding vastleggen)

[pagina 13, kolom 1]

Donderdag 31.7.69

Theofiel: Fl. octav. 4 Fourniture Cornet (1) gestemd voor zover mogelijk (laagste noten niet)

Vrijdag 1.8.69: Tongspelen gestemd.

Zondag 3.8.69

Met Mr. Gustaaf Verhegge + Prior Hilaire Bois-Seigneur naar Houtaing (Henegouwen) gereden bij E. H. Godfr. Gillessen (oud – cfr. Averbode-Bois-Seigneur-Park)

068/45.306.

Verkoopt een orgel 11.000 fr. – afkomstig van Maison de retraite, Place Lecomte 31, Herve, gebouwd door Pereboom & Leijser (Maestricht) ± 1860

1 klavier + aangehangen pedaal

56 n. 27 n.

Prestant 4

Salicional 8

Bourdon 8

Flûte 4

Flûte traversière (8?)

Doublette 2.

Speelladen mechanisch

Al het pijpwerk + windlade in zeer goede staat!

Misschien kopen voor de abdij...

[pagina 13, kolom 2]

Maandag 4.8.69

Dinsdag 5.8.69 8u-9.45

Pedaal bijgeregeld (nieuwe leertjes)

koppeling II-III: 2 noten werkten niet meer (verbindingsdraad was losgekomen en weggevallen).

Hersteld (!)

[schets]

Zondag 7.12.69

2^e re van pedaal weer stuk.

Juist onder ventiel – koperen draad over – (zie ook 19.8.66)

Zondag 14.12.69 19.30-20u.

re v. pedaal hersteld

Ook de “grote zwelkast”

kabel was bovenaan rechts doorgebroken.

Zondag 29.3.70 Pasen

14-15u. : Pedaal: 2^e re hersteld onderaan voetklavier: voorlopige koperdraad + staaldraad. Dient beter gemaakt te worden.

[pagina 14, kolom 1]

dinsdag 2 febr. 71 12-12.30

1^e do# pedaal: nieuwe moer aangebracht juist onder pedaal

[schets]

6. Archivalia met betrekking tot de organisten van Averbode

[163]

1628

I. Ordinarius Ordinis Præmonstratensis autoritate Capitulum Generalium ejusdem Ordinis formatus et correctus, sl. 1628, 166-168. Cap XL.

1. *In omnibus Dominicis et Festis, quibus populus a servilibus operibus abstinet, in Ecclesia ubi commoditas fuerit, Organi pulsus est adhibendus, praeterquam Dominicis infra Adventum & Quadragesimam, excepta Dominica tertia Adventus quae dicitur Gaudete, & quodcumque occurrit celebrari solemniter & cum laetitia pro aliqua re gravi. Item in Missis V. Sacramenti, ac Beatae Mariae, excepta Vigilia Assumptionis. Pulsandum etiam Organa tam ad Vesperas quam ad Missam per omnes Octavas Triplicium primae & secundae classis: similiter in omnibus per annum Festis Duplicibus & Celebribus, ac tempore Paschali, etiam in Festis novem Lectionum.*

2. *In Missa autem pulsatur Organum ad Kyrie eleyson, & Gloria in excelsis, alternatim, item finita Epistola loco Gradualis, ad Sequentiam vel Tractum alternatim. Sub Elevatione autem cessat, donec a choro persolvatur versus: O salutaris Hostia, (nisi forte cantu Musicali cum Organo compleatur). Eo finito, Organum pulsandum usque ad, per omnia; deinde ad Agnus Dei alternatim, & sub Communione usque dum incipiatur in Choro Antiphona, quae Communio dicitur. In Symbolo autem non est intermiscendum Organum, sed illud per Chorum cantu intelligibili proferatur. In Missis quoque & Officiis defunctorum Organum non adhibendum.*

3. *In Vesperis quando utendum Organo, pulsatur ipsum alternatim hoc modo: ut Organum persolvat primos versus omnium Hymnorum (sicut & Sequentiarum in Missa) exceptis Hymnis: Ave maris stella, Veni creator spiritus, Beata nobis gaudia, & Urbs Hierusalem beata; ac Sequentiis Veni Sancti Spiritus & Ecce panis, quorum, sicut & omnium Cantorum primi Verus, a Choro persolvuntur: Organum tamen tunc brevi pulsu antea tonum insinuat. Post Benedicamus Domino, sicut & post Ite Missa est, Chorus et non Organum respondet Doe Gratias. Pro Vigiliis Paschae et Pentecostes, similiter pro Vesperis Paschae videnda ea quae infra suis locis dicuntur.*

4. *Ubi consuetudo habet ut absoluto Vesperarum officio fiant Laudes, Cantor solus aut in Duplicibus cum Succentore incipit solemniter Antiphonam: Salve Regina aut aliam pro occurrentia temporis, quam statim Organum assumit, & alternatim cum Conventu perficit.*

5. *In Matutinis Triplicium primae et secundae classis adhibendum Organum, ab Hymno Te Deum et deinceps; prout in Vesperis. In Completorio quoque eorundem Triplicium ipsum pulsari convenit sub Hymno & Cantico, ac sub finali Antiphona de S. Maria.*

6. *Advertendum est, quodcumque per Organum sub Officio Horarum aliquid completur, id ipsum, a Cantore; aut absente Cantore, a Succentore; aut etiam in utriusque absentia ab eo qui Succentorum sequitur, in Choro, voce intelligibili debere pronunciari. Qui id non inclinendo, aut sedendo, sed stando pronunciet.*

7. *Cavendum autem, ne sonus Organi sit lascivus aut impurus; et ne cum eo cantus proferantur, qui ad Officium quod agitur non spectent, nedum prophani aut ludicri, ne vobum harmonia quae ad pietatem augendam est ordinata, mentem audientium a rei Divinae contemplatione avocet, aut dissolvat.*

8. *Cavendum etiam ne sit prolixior, ne nimia mora Celebrantem expectare cogat, aut alios taedio afficiat; sed juxta exigentiam Festi moderate brevior sit aut longior: Et sub Benedictur et Magnificat cum thurificatur, Organista pulsum Organi cum cantu chori ita dimetiatur, ut ante repetitionem Antiphonae, incensatio Altarium expleri possit.*

II. Ordinarius sive liber Caeremoniarum ad usum Canonici Ordinis Præmonstratensis in capitulo generali an. 1738 renovatus. Verdun, 1739. Pars I^a De ritibus generalioribus c. XV. 222-226.

1. In omnibus Festis, quibus a servilibus operibus abstinetur, et in Dominicis extra Adventum, Quadragesimam, itemque in Dominica Gaudete infra Adventum, et Dominica Laetare infra Quadragesimam: simileter in omnibus Festis Duplicibus et Celebribus, iisque majoribus per annum, ac tempore Paschali, etiam in Festis 9. Lectionum, insuper et per Octavas Triplicium j et ij Classis, et omnes Octavas B. Mariae Virginis, in Ecclesia ubi commoditas fuerit, tam ad Vesperas quam ad Missam Organi pulsus est adhibendus. Adhibetur etiam in Missa, quandocumque occurrit celebrari solemniter et cum laetitia pro aliqua re gravi: Item in Missis de Ven. Sacramento, ac Beatae Mariae, excepta Vigilia Assumptionis, et in Missis familiaribus S. P. Norberti atque Patroni Ecclesiae. At in Officiis Defunctorum non pulsatur Organum.
2. In Missa porro pulsatur Organum ad primum Kyrie eleison, et post inceptum Gloria excepto, quod in Organo compleantur duo versus silicet, Domine Deus Agnus etc. Qui tollis etc.
3. Finita Epistola, loco Gradualis vel primi Alleluia tempore Paschali pulsatur Organum, et iterum pro finali repetitione et ultima protractione secundi Aleluia post Versum, nisi cantanda sit Sequentia, quae sicut et Tractus, alternatim in Choro et in Organo persolvitur; ita ut primus sequentiarum Laetabundus et Victimae Paschali Verus in Organo inchoetur et compleatur; primus vero versus Sequentiarum Veni Sancte Spiritus, Lauda Sion, Ecce panis etc. a Cantoribus inceptus in Choro persolvatur; Tractus autem primum Versum a Cantoribus vel a Rectore inceptum, statim organum excipit; quod si versus ultimus Choro obveniat, finales tamen particulae cum protractione terminantur in Organo, sicut et Alleluia post Sequentiam.
4. In Symbolo non est intermiscendum Organum, sed illud in Choro cantu intelligibili proferatur. Organarius tamen alteram partem Symboli canens intelligibiliter non videtur in hoc inhibendus, si misceat cum cantu suo leves in Organo modulos.
5. Ad Offertorium dicto Oremus pulsatur Organum: Item ad Sanctus alternatim, sic ut Chorus cantet secundum Sanctus; deinde Pleni sunt coeli etc. Sub Elevatione autem cessat donec in Choro persolvatur Verus, O! Salutaris Hostia (nisi forte cantu musicali cum Organo compleatur). Eo finito, Organum pulsandum usque ad Per omnia; deinde ad Agnus Dei alternatim ut supra ad Sanctus, et sub Communionem usquedum incipiatur in Choro Antiphona, quae Communio dicitur.
6. In Vesperis et Laudibus quando utendum Organo, pulsatur ipsum alternatim hoc modo, ut Organum persolvat primos Verus seu strophas Hymnorum, exceptis Hymnis, Ave Maris Stella, Veni Creator Spiritus; Beata nobis gaudia, Pange lingua gloriosi corporis, Verbum supernum prodiens, nec Patris etc., Angularis fundamentum, Urbs Hierusalem beata;... omnium Canticorum primi Versus, a Choro persolvantur: Organum tamen tunc brevi pulsu antea tonum insinuat. Amen in fine Hymnorum sub Organo completur. Post Benedicamus Domino, sicut et post Ite Missa est, Organum respondet Deo gratias. Pro Vigiliis Paschae et Pentecostes, similiter pro Vesperis Paschae et per Octavam, item pro Quatuor Temporibus Pentecostes videnda ea, quae in secunda Parte de his, suis locis deinceps dicentur.
* Usu Ecclesiae Præmonstratenis, primus versus Canticorum Magnificat, Benedictur et Nunc dimittis, in organo completur; cantores vero (alias Rector chori) soli subjiciunt secundum verum; ita ut ultimo sub Antiphona pulsetur Organum, et interim Cantor (alias Rector) in Choro gravi pronuntiatione eandem Antiphonam recitat. Huius usus aliae quoque Ecclesiae valeant sese conformare.
7. Laudes de S. Mariae... cum Conventu perficit. Domine salvum fac etc. pro Principe, assumitur primum in Organo: Ast Ave verum ad Salutem Ven. Sacramenti, a Cantore vel Cantoribus inchoatum, in Choro percantatur quoad primum versum seu primam duplicem sectionem in notulis designatam; deinde aliae sectiones alternatim in Choro et Organo perficiuntur.
8. In Matutinis Triplicium et secundae Classis adhibendum Organum, ab Hymno Te Deum et deinceps prout in Vesperis, sic ut Te Deum laudamus a Celebrante inchoatum Organum excipiat ad voces, Te Dominum confitemur, deinde Chorus alternatim. In Completorio quoque eorundem Triplicium, ipsum pulsari convenit sub Hymno et Cantico ac sub Antiphonis, Alma, Ave Regina, Regina Coeli, sic ut Hymnorum stropham initialem primo assumat Organum non secus ac in Vesperis, exceptis Veni Creator et Hoc in templo. Alma inchoatur in Organo sicut et Regina coeli cujus Alleluia finale ibidem terminatur: sed Ave Regina a Cantore resumptum, alias inceptum, statim excipitur in Organo.

Jan (Augustinus) Reymaer van Mechelen

[164]

1 april 1543

AAA, I, reg. 59, fol. 208v.

[CONTRACT MET REYMAER VAN MECHELEN]

Organista

Anno XVe XLIII mensis aprilis quinta heeft Jan Reijmaer van Mechelen Augustijnen Soemer mijn heere van Everbode verhuert eenen termijn van twee jaeren lanck duerende, waer aff dierste jaer innegegaen is opten iersten dach van april int iaer van XLIII [= 1543], om tot Everbode opde orgenen te spelen gelyckmen aldaer gewonelyck is te speelen ende deselve nae zyn beste te verwaeren ende te regeren ende gesloeten houden ende nyemanden de slotels over te gheven. Item de voirs. Augustyn sal oyck alle maelyden ter tafelen helpen dienen gelyck myns heeren andere dieners, ende en sal oyck met deselve egheen onminne maken oft werringe suecken, maer altyt peyselyck ende vreedelick gelyck een goet getrouwe diener schuldich is te doen. Item hy sal oyck in myns heeren scrijffcamer ende sryven ende met mijnen heere lesen alst mijnen heere gelieft, ende allet ghene te doen dat mijnen heere hem ordeneren ende bevelen sal. Ende en sal oyck des nachts oft by ontyden [hier ontbreekt manifest het woordje: nyet] buyten cloosters gaen oft loopen drincken oft met quade geselschap omgaen. Voor welcken dienst die voirs. Augustijn jaerlicx hebben sal achtien carolusguldens, een rijrocklaken, vier paer schoen ende ten twee jaeren een tabbartlaken gelyck myns heere ende dieners. Actum Averbodii anno, mense, die quibussupra, presentibus Thadeo, priore, et Hieronimo, botelario, testibus ad hec vocatis ac specialiter rogatis.

Johannes van den Hove

[165]

24 oktober 1549

RAL, Kerkelijk Archief, reg. 2025, fol. 160r-v.

Van Der Muere 1931, 255-256.

[CONTRACT MET JOHANNES VAN DEN HOVE]

Anno xv^e ende negenenviertich open xxiii^{ten} dach van october heeft de Eerweerdige vader in Gode heere Matheus van Rethij abdt ende prelaet des goidshuys van Everbode aengenomen Hansken vanden Hove van Diest om te wesen organist tot Everbode voirscreven een jaer lanck duerende welck sal innegaen opden iersten dach van November naescomende anno XLIX voirscreve ende op conditien hier navolgende.

Inden iersten die voorschreven Hansen sal schuldich zyn alle sondaigen heyligedaigen in festis duplicibus triplicibus et celebribus ende altyt in primis et secundis vesperis op de orgenen te spelen ende soe dickwils als myne heere voirscreve hem ordeneren sal, ende de groote orgenen metten cleyne orgenen staende onder die clocken sal hy wel ende getrouwelyck bewaeren regeren ende altyt gesloten houden, ende de sloetels dair aff en sal hy neymanden moegen overgeven nog daer op laten comen oft verkeeren die aenden voirscreven orgenen schade doen soudent.

Item hij sal oijck gehouden zyn alle maelyden der tafelen helpen dienen gelyck myns heeren andere dieners, ende hem oyck nyet absenteren vyten cloester sonder consent van mynen heere voirscreve, ende en sal oyck egheen communie met nyemanden int cloester maiken mer altyt peyseleyck ende vredelyck leven.

Item hy en sal oyck nyet moegen aenhalen noch int cloester brengen oft ontbieden sonder consent van mynen heere ennige andere organisten speelders zanghers oft andere geselschap mer hem daer aff absenteren ende en sal oyck egheen conversatie houden oft hebben int convent metten conventualen noch egheen clappinge niet hen houden, ende en sal oyck tsnachts oft by ontijden buyten cloesters niet moegen gaen drincken oft et quaet geselschap ommegaen oft hanteeren mer hem daer aff wachten ende doen gelyck een goet getrouwe geselle ende diener schuldich is te doene.

Voir welcken dienst als boven die voirscreve Hansken sal hebben ende winnen van mynen voirscreve heere dit jaer voirscreve lanck duerende zeventhien carolusgulden elcken carolusgulden tot twintich stuvers brabant gerekent. Dits geschiet tot Everboede ten jaire maende ende daegen als boven ende in kennisse der waerheyt heeft die voirscreve Hansken ten selven daige bovengescreven zynen naeme toename ende hanteeken hier onder gestelt.

Matheus Verhoeven van Caste

[166] 1552 AAA, I, reg. 17, fol. 40r, §2.l

[AANTEKENINGEN OVER MATHEUS VERHOEVEN]

Matheus Verhoeve de Castel, filius legitimus Jacobi Verhoeven et Margarete de Bye, coniugum legitimorum, anno etatis sue XX° per Matheum abbatem ante prelaturam promotus, et anno die quibus supra [= 1 maart 1546] receptus et ad probam per Jheronimum abbatem in capitulo vestitus, sed anno subsequenti a Matheo abbate professus. Item anno 1547 in Herentals a suffraganio Cameracensi in subdiaconum ordinatus est. Item anno 1551 septembris 19° Leodii [= Luikse jaerstijl = Kerststijl] ordinem accepit dyaconatus. Anno 1552 junii XI° Leodii ad ordinem presbiteratus admissus. Iste organist fuit, et deponit vinitor conventus. Item anno 1555 presentatus ad ecclesias de Beeirtsher [= Batsheers] et Ruckelingen.

Joannes Van Thienen

[167] April 1640 AAA, I, lias 12, fasc. 3.

[TESTAMENT VAN LAMBRECHT OYEN]

item anno 1640 aprilis gelaeten aen mr Jan van Thienen organist tEverbode eenen silveren lepel.

[168] 27 augustus 1646 AAA, I, reg. 26, fol. 14r.

[AANBEVELINGSBRIEF VAN ABT NICOLAUS BROSIS OF AMBROSII VOOR JOANNES VAN TIENEN]

Averbodium

Attestatio pro magistro Joanne Van Thienen Lovaniensi organista Averbodio decedente Nicolaus Ambrosii abbas totusque conventus monasterii S. Joannis Baptistae Averbodiensis ordinis Premonstratensis Leodiensis diocesis, universis et singulis presentes literas nostras lecturis et legi audituris, salute in Domino, cum notitia veritatis. Quoniam nemo maxime requisitus veritati testimonium denegare potest, inde est quod ego supradictus attestor honorabilem virum M[agistrum] Joannem Van Thienen Lovaniensem, boni nominis et famae vitaque et moribus catholicum, spatio viginti annorum monasterio nostro in officio organistae et bottellarii fideliter inservivisse, atque catholice, pie et modeste apud nos conversitum fuisse uti decebat piis catholicisque parentibus ortum. Quare, ut huic nostrae attestationi fides adhibeatur, hoc presens scriptum tam nostro sigillo abbatiali quam nominis mei subsignatione communivi. Actum Averbodii anno 1646 augusti 27.

[169] 1666: Martinus Bese AAA, I, reg. 236, fol. 50v.

[BETALING AAN MARTINUS BESE ORGANIST]

1666: item Martino Bese organiste 53-18-0

Martinus Cereso

[170] 23 maart 1674 AAA, I, reg. 97, fol. 70r.

[BETALING AAN MARTINUS CERESO GEWEZEN ORGANIST]

23 mars 1674: item aen Martinus Cereso onsen geweesden organist voor een violon 12 patt. 28-16-0

Petrus Van Den Bogaert

[171] 4 juni 1864 Tournai, Archives du chapitre de la cathédrale.
Dossier "Orgues" (XIXe s.). Het document draagt de titel:
M. Vanden Bogaert, religieux Prémontré de Tongerlo, demande la place d'organiste de la Cathédrale 1864

[PETRUS VAN DEN BOGAERT SOLICITEERT NAAR DE PLAATS
VAN ORGANIST IN DE KATHEDRAAL VAN DOORNIK]

Abbaye Averbode 4 Juin 1864

A sa Grandeur Monseigneur l'évêque de Tournai,

Je crois utile de transmettre votre Grandeur

Deux observations relativement à la demande que j'ai faite de la place d'organiste de votre cathédrale.

En premier lieu je désire beaucoup qu'il soit pris des informations sur mes capacités musicales.

Je n'ai pas l'honneur de connaître M^r. Fétis. Je pense d'ailleurs que ses opinions politiques, trou

connues en Belgique, décideront votre Grandeur à prendre des renseignements à d'autres sources.

Peu importe à qui on s'adressera, mais on pourrait, Monseigneur, savoir quelle est ma valeur musicale

auprès de M^r. Le chevalier Van Elewyck docteur de l'université de Louvain, lequel s'est occupé de

moi dans son discours sur la musique sacrée en Belgique au congrès de Paris. Mr Van Elewyck est

très catholique, c'est l'homme de confiance du Cardinal de Malines, et son avis pourra d'autant plus

être invoqué que je suis sans relations avec lui.

En second lieu, quant à l'instruction des enfants de chœur de votre Cathédrale, je crois qu'il sera

facile de s'entendre.

Je relève de l'abbaye de Tongerlo, mais mon Supérieur m'a prêté à l'abbaye d'Averbode pour le
magnifique orgue de cette église.

Si je cherche à me placer dans une grande Cathédrale, c'est que la musique est ma spécialité et que
je désire réaliser aussi le plus grand service que je puis rendre à la religion. Du reste mon supérieur

de Tongerlo a toujours approuvé mes études artistiques et c'est pourquoi je n'ai pas sollicité comme
mes frères de l'abbaye, une place de Curé ou Vicaire.

Daignez agréer, Monseigneur l'hommage de mon plus profond respect.

C. P. Van Den Bogaert

Chan. Régulier de Tongerlo

Organiste de l'abbaye d'Averbode

Bijlage I

Bepalingen over
het gebruik van
het orgel volgens
het *Ordinarius Ordinis
Præmonstratensis*
1628 en 1739

In de premonstratenzerabdijen wordt vanaf het einde van de veertiende eeuw en voornamelijk tijdens de vijftiende eeuw de aanwezigheid van een orgel in de abdijkerken geattesteerd door de archiefteksten. Vanaf de vijftiende eeuw treft men vaak meer dan één orgel aan : het grote orgel en een kleiner instrument of koororgel.

In de abdij van Averbode volgde men zoals in de andere norbertijnenabdijen de voorschriften van het *Ordinarius* voor het celebreren van de Heilige Mis en het getijdengebed. Een hoofdstuk van het *Ordinarius* behandelt het gebruik van het orgel in de liturgie. Wanneer het *Ordinarius* spreekt over “*de usu organorum*” betreft het voornamelijk wanneer het orgel speelt in de onderscheiden diensten (eucharistieviering, metten, lauden, vespers, complete) en wanneer wel en niet tijdens de liturgische tijden van het jaar (advent, vasten, paastijd, hoogfeesten). Wát er gespeeld wordt komt niet aan bod. Alleen werd er bepaald dat de muzik die de organist bracht moest passen bij de goddelijke diensten. Het orgel omkranst de Gregoriaanse zang door een intonatie, vertolkte tussen- of naspelen en speelde beurtelings — *alternatim* — een vers van wat door het koor van kanunniken gezongen werd : bepaalde hymnen, het proprium van de Heilige Mis (*Kyrie, Gloria, Sanctus, Agnus Dei*), lofzangen (*Benedictus, Magnificat, Nunc dimittis*), enzovoort. Men mag ervan uitgaan dat de organist improviseerde in de toonaard van het zangstuk dat hij intoneerde, *alternatim* musiceerde, vervulde of plechtig besloot. In 1628 werd op gezag van het Generaal Kapittel te Prémontré het *Ordinarius* voor de premonstratenzerorde uitgegeven. In 1739 verscheen na goedkeuring op het Generaal Kapittel te Prémontré in 1738 een vernieuwde en verbeterde versie. In wat volgt geven we de bepalingen van het *Ordinarius Ordinis Præmonstratensis* van 1628 en de belangrijkste aanpassingen uit de editie van 1739.

A. *Ordinarius Ordinis Præmonstratensis* 1628

Op alle zon- en feestdagen waarop de mensen vrijgesteld zijn van ‘slaafs’ werk, zal het orgel bespeeld worden, behalve op de zondagen tijdens de advent en de veertigdagentijd, uitgezonderd op de derde adventszondag *Gaudete*. Daarnaast mag het orgel worden gebruikt tijdens diensten die om goede redenen plechtig en met vreugde gevierd worden. Ook in de Heilige Missen ter ere van het Heilig Sacrament en van Onze-Lieve-Vrouw, uitgezonderd de vigilie van Ten Hemelopneming.

Het orgel wordt eveneens gebruikt in de Heilige Missen en de vespers gedurende het octaaf van triplex feesten van eerste en tweede klasse. Daarenboven ook tijdens alle duplex en plechtige feesten doorheen het liturgisch jaar, de paastijd en de feesten met negen lezingen.

Gedurende de Heilige Mis speelt het orgel *alternatim* tijdens het *Kyrie eleyson*, het *Gloria in excelsis*, op het einde van het epistel in plaats van het *Graduale* en de *Sequentia* of het *Tractum*. Gedurende de elevatie zwijgt het orgel totdat het koor het vers *O Salutaris Hostia* beëindigd heeft. Daarna speelt het orgel verder tot het *Per Omnia* en vervolgens het *Agnus Dei*, *alternatim*. Daarna is er orgelspel tot het koor de antifoon van de *Communio* inzet. Bij het zingen van het *Symbolum* of de geloofsbelijdenis wordt het orgel niet gebruikt en evenmin voor missen en vespers ter nagedachtenis van overledenen.

Tijdens de vespers zal het orgel *alternatim* spelen op de volgende wijze: het orgel speelt het eerste vers van alle hymnen — zoals bij alle *Sequentia* tijdens de Heilige

Missen — uitgezonderd bij de volgende hymnen en sequenties: *Ave maris stella*, *Veni creator spiritus*, *Beata nobis gaudia*, *Urbs Hierusalem beata*, *Veni Sancti Spiritus* en *Ecce panis*. Zoals bij de kantieken, wordt het eerste vers volledig door het koor gezongen. Het orgel mag wel kort intoneren. Na het *Benedicamus Domino* en na het *Ite Missa est*, antwoordt het koor — en niet het orgel — *Deo Gratias*. Tijdens de vigilies van Pasen en Pinksteren en de Paasvespers volgt men de speciale aanduidingen.

Waar het de gewoonte is om na de vespers de lauden bidden, heft de cantor — bij duplex feesten samen met de succentor — op plechtige wijze de antifoon *Salve Regina* of een andere Maria-antifoon aan, al naar gelang de liturgische tijd. Daarna wordt de Maria-antifoon *alternatim* orgel *versus* convent uitgevoerd.

Tijdens de metten van triplex feesten van eerste en tweede klasse wordt het orgel bespeeld vanaf de hymne *Te Deum* en vervolgens zoals gedurende de vespers. Bij het zingen van de complete van dezelfde triplex feesten gebruikt men het orgel tijdens de hymne, de lofzang of *Canticum* en op het einde tijdens de Maria-antifoon. Men zal er op letten dat datgene wat het orgel dient aan te vullen tijdens het getijdengebed door de cantor — of bij diens afwezigheid de succentor, of bij afwezigheid van beiden door diegene die na hen komt — in het koor met duidelijke stem gezongen wordt, dit wil zeggen: staande en niet gebogen of zittend.

Men zal er tevens op letten dat «*het geluid van het orgel niet lichtveerdig oft scandalus en sij*». Men zal mijden wat niet past in het getijdengebed, noch werelds of lichtzinnig het orgel te bespelen. Het orgelspel moet dermate harmonieus zijn dat het tot vroomheid strekt en aanzet om de goddelijke mysteries te overwegen in plaats van deze te verstoren.

De organist zal niet te lang spelen zodat het de cantor of anderen vermoeit en zij te lang moeten wachten. Al naargelang de vereisten van het eigene van de feesten zal de organist langer of korter spelen. Tijdens het *Benedictus* en het *Magnificat* zal de organist het orgelspel *versus* de koorzang dermate verdelen dat de celebrant de bewieroking van het altaar kan beëindigen voordat de antifoon wordt hernomen.

B. Ordinarius Ordinis Præmonstratensis 1739

In de editie van het *Ordinarius* in 1739 werden op vraag van het Generaal Kapittel te Prémontré van 1738 enkele aanpassingen en aanvullingen op de uitgave van 1628 gepubliceerd. De koorzang — *in casu* het Gregoriaans — wordt niet begeleid door het orgel. Enkel bij het zingen van het meerstemmig *O, Salutaris hostia* speelde het orgel mee. Nieuw is dat het orgel ook wordt gebruikt op de zondag *Laetare* tijdens de veertigdagentijd.

Bij de plechtigheden waarbij het orgel wordt bespeeld, behoren vanaf nu ook de Heilige Missen ter ere van heiligen van de orde en bij het *patrocinium*, de patroonheilige(n) van de abdijkerk.

Het Alleluia met vers wordt na het *Graduale* gezongen en de laatste herhaling van het Alleluia wordt door het orgel gespeeld alsook alle Alleluia's aan het slot van de Sequenties. De Sequentie van Kerstmis — *Laetabundus* — en die van Pasen — *Victimæ Paschali* — wordt door het orgel ingezet en besloten. Het eerste vers van de sequentia *Veni Sancte Spiritus*, *Lauda Sion*, *Ecce Panis* daarentegen worden ingezet door de cantores.

Capitulum 20
Van het Gebruyck Der Orgelen
Op alle sondagen en heylige dagen de
welcke het volck viert salmen inde
kercke daer commoditeijt is, het orgel
spelen, behalven op de sondagen inden
aduent en vasten, uytgenomen den
den sondage van den aduent, den vvelcken
men noemt gaudete, en den vierden van
den vasten, die men noemt letare. En
soo wanneer dat men comt iet solennuel
te houden en met blijfchay voor eenige
Abbaers sacche. item inde missen van het
S. Sacrament en van ons L. vrouwe,
uytgenomen de vigilie vande hemelvaert,
men moet oock het orgel spelen soo inde
vesperen als inde misse door alle octauey
van prime oft secunde Classis van tri-
plex. Van gelijcken het deel iaer door
e

Tijdens de vespers en de lauden wanneer het orgel gebruikt wordt, speelt het orgel de eerste strofe en zingt het koor de pare strofen, uitgezonderd bij de hymnen: *Ave Maris Stella*, *Veni Creator*, *Beata nobis gaudia*, *Pange lingua gloriosi corporis*, *Verbum supernum prodiens* en *Urbs Hierusalem beata*. Van de lofzangen *Benedictus* en *Magnificat* wordt de eerste strofe gezongen. Het *Amen* van de hymnen wordt uitgevoerd door het orgel alsook de antwoorden op het *Ite missa est* en het *Benedicamus Domino*.

In de abdijkerk van de abdij van Prémontré was het de gewoonte dat het eerste vers van de lofzangen *Benedictus* (lauden), *Magnificat* (vespers) en *Nunc dimittis* (completen) door het orgel werden uitgevoerd. Het *Ordinarius* van 1739 vraagt om dit gebruik ook in de andere kerken van de Orde in te voeren.

Merkwaardig is ook dat het orgel wordt toegelaten bij het zingen van het *Credo*, wat tot dan toe verboden was. Het betrof dan vaak een vierstemmige harmonisatie. Bij plechtige metten na de aanhef door de cantor bij het *Te Deum*, antwoordde het orgel *Te Dominum confitemur* en speelde verder afwisselend.

Op feestdagen duple en celebre sijn
en inden paeschtijt oock op feestdagen van
9 lessen. 2

Ende mijsse speelt het orgel het eerste
kijrie sleijfen en na dat gloria in excelsis
sint deo begonst is spelt de vboorden et
in terra pax hominibus bone voluntatis
en alsoo ouerbant. iijt genomen dat
met Horgel Avbo versus gespelt vboorden
te vbeten domine deus agnus dei filius
patris etc: qui tollis peccata mundi misere
re nobis. item den epistel geijndt sijn
de inde plaetsse van het graduale, inde
sequenti of tractus ouerbant. en tot
het offeratoriū van den zriester geson-
gen sijn de oremus. item tot sanctus
ouerbant, alsoo dat den Goor het vboorde
sanctus singht, daer na pleni sunt cali
et terra gloria tuo ofanna in excelsis.
maer onder de elevatie hoūt het op
tot

125

"Ordinarius van het Orden van Præmonstreit.
Caput 28. Van het Gebruijck Der Orgelen"
AAP, VII, 18.

**C. Verwijzingen naar het orgelgebruik te Averbode
in een enquête omstreeks 1613-1618**

Na de dood van abt generaal Jean Despruets in 1596 begon in de Orde van Prémontré een periode van hervormingen. Het *Ordinarius* van 1628 was daarvan een resultaat. Voorafgaand werden de verschillende provincies of circarieën van de orde bevraagd, zo ook de circarie van de Brabantse abdijen. De toenmalige supprior en latere abt van de abdij van 't Park bij Leuven, Jan Druys of Drusius, speelde hierin een coördinerende rol. Op het provinciaal kapittel van de Brabantse abdijen van 1620, gehouden in de abdij van 't Park bij Leuven, werd vanuit de resultaten van de enquête een voorlopige *modus vivendi* geredigeerd. De resultaten van die enquête te Averbode bleven bewaard in het abdijsarchief. De tekst is niet gedateerd maar kan gesitueerd worden tussen 1613 en 1618. Te oordelen naar het handschrift werden de antwoorden op de gestelde vragen genoteerd door Nicolas Strech (*Æus*) († 1629), religieus en professor theologie te Averbode.

In het nagelaten verslag worden we onder meer geïnformeerd over de liturgische gebruiken te Averbode in het begin van de 17de eeuw met summere verwijzingen naar het gebruik van het orgel in hoofdstuk VII “*de summa Missa*”.

Op de vraag of er “*sub elevatione* iets gezongen werd, luidde het antwoord: “*Sub elevatione fit signum majori campana; nihil unquam sub elevatione canitur, sed si talis sit dies luditur organis*”. De grote klok werd geluid, er werd niets gezongen, maar afhankelijk van de dag werd het orgel bespeeld.

Tijdens de mis van gewone gedachtenissen zongen de kaarsdrager en de wieroker het *graduale* tenzij het orgel speelde. Tijdens de missen van duplex en triplex feesten werd de derde herhaling van de *introitus* eventueel overgenomen door orgelspel. Zo ook het *graduale*, anders werd het gezongen door de oudste kaarsdrager en de wieroker of door drie juniorees, daartoe aangeduid door de cantor.

Bijlage II

De organisten
van de abdij

A. Tijdens het Ancien Régime

1. Joannes Blankarts (of Blancarts) (c1486–1535)

Zoon van Dionysius Blankarts en Elisabeth Jans, geboren te Tielt-Winge (Sint-Martinus) werd ingekleed als norbertijn van Averbode op 25 mei 1506 en priester gewijd op 20 februari 1510. Hij werd organist van de abdijkerk in 1508 en bleef dit tot 1528¹. Daarna werkte hij als meewerkend priester in Wezemaal en stierf te Averbode als ziekenmeester op 24 april 1535. In het necrologium wordt vermeld dat Blankarts beter van verstand en genie was dan wel van gezondheid: “*Vir melioris ingenii quam sanitatis et valetudinis*” en de wijze van het orgel spelen vernieuwde “*noverat enim artem pulsandi organa*”.² Waarin die vernieuwing bestond, is ons spijtig genoeg niet bekend.

2. Jacobus Melis (c1503–1538)

Zoon van Petrus Melis en Margaretha Goedens, geboren in Eindhoven omstreeks 1503. Als clericus van het bisdom Kamerijk werd hij ingekleed als norbertijn van Averbode op 25 juli 1522 en priester gewijd op 16 februari 1529. Melis werd organist van de abdijkerk en nadien “*vinitor*” of wijnmeester. Op 1 december 1532 werd hij benoemd tot pitancier en op 28 februari 1536 tot prior. Melis werd vervolgens pastoor te Opglabbeek op 15 juni 1537, waar hij overleed op 27 januari 1538³.

3. Jan Reymaer van Mechelen (1543–1545)

Op 5 april 1543 werd met Jan Reymaer van Mechelen, “*Augustyns sone*”, een contract gesloten en werd hij als organist te Averbode aanvaard. Voor een tijd van twee jaar zou hij het orgel te Averbode bespelen “*gelyckmen aldaer gewoenelyck is te speelen*”. Hij kreeg tevens de opdracht het orgel in goede staat bewaren, de sleutels van het orgel bij zich houden en ze aan niemand te geven. Naast zijn dienst als organist, werd hij ook dienaar aan de tafel van de abt. Met het overige personeel moest hij in vrede leven. “*Item hy sal oyck in myns heeren scryfamer scryven ende met myn heer lesen alst mijn heer gelieft*”. Ongepast gezelschap moest Jan Reymaer mijden. Als honorarium kreeg hij jaarlijks achttien gulden en daar bovenop “*een ryrocklaken, vier paer scoens ende ten twee jaeren een tabbaertlaeken gelyck myns heeren andere dienaers*.”⁴

De zinnsnede “*gelyckmen aldaer gewoenelyck is te speelen*” wijst waarschijnlijk niet zozeer naar een bepaalde uitvoeringspraxis dan wel naar de gelegenheden aangeduid in het *Ordinarius* om de liturgische diensten met orgel op te luisteren.

4. Johannes van den Hove (1549)

Op 24 oktober 1549 sloot abt Mattheus 's Volders⁵ een contract met Johannes “*Hansken*” van den Hove uit Diest om organist te zijn van de abdijkerk⁶. Hij verplichtte er zich toe op alle zondagen, feesten en hoogfeesten te spelen

inbegrepen de eerste en de tweede vespers en bij elke gelegenheid die hem door de abt zou gevraagd worden⁷. Het onderhoud en het toezicht op het groot en het kleine orgel werden eveneens aan hem toevertrouwd. De toegang tot de orgels moest hij gesloten houden en hij mocht niemand toegang verlenen om eventuele schade aan de instrumenten te voorkomen.

Naast zijn taak als organist verbond Johannes zich ertoe te helpen bij de tafeldienst van de abt. Voor afwezigheden diende hij aan de abt toelating te vragen. Er werd van hem ook geëist geen contact te zoeken met leden van de kloostergemeenschap en ‘praatjes’ met hen te houden, maar wijs te leven en de vrede te bewaren.

Indien hij andere organisten, zangers of muzikanten wilde uitnodigen, kon dit alleen met instemming van de abt. 's Nachts buiten het klooster gaan drinken of in slecht gezelschap verkeren, werd hem verboden. Er werd van hem verlangd dat hij zich als een goede en trouwe dienaar zou gedragen. Voor zijn diensten werd hem jaarlijks de som van zeventien Carolus-gulden – gerekend aan twintig Brabantse stuivers – uitbetaald.

5. Matheus Verhoeven (1552–1555)

Op 29 januari 1546 vroeg Jacob Verhoeven van Castel aan abt Hiëronymus Smeets om zijn zoon Mattheus als novice te aanvaarden die op dat moment twintig jaar oud was⁸. Jacob beloofde 25 gulden en 20 stuivers te schenken voor herstellingen en verfraaiingswerken aan de abdijkerk. Na zijn dood en de dood van zijn vrouw, Margaretha de Bye, moeder van Mattheus, zou hij de abdij nogmaals 25 gulden nalaten. Matheus werd op 10 maart 1546 gekleed als norbertijn van Averbode door abt Hiëronymus Smeets en legde het jaar daarna professie af in de handen van abt Mattheus 's Volders⁹. In 1547 werd Mattheus Verhoeven door de suffragaan van Kamerijk te Herentals tot subdiaken gewijd en in september 1551 tot diaken¹⁰. Mattheus werd in 1552 priester gewijd.

De opleidingsjaren van Matheus kenden woelige momenten. Mattheus was betrokken bij het incident tijdens een uit de hand gelopen recreatie buiten de abdijsmuren op 18 april 1548. Een aantal beschonken medebroeders gingen in staking als protest tegen de nieuwe prior Bernard Belien, voorheen pastoor te Koersel en die Mattheus 's Volders een maand na zijn installatie als abt had benoemd. De eerder onstandvastige prior Belien — “*numquam sua vocatione contentus*”¹¹ — en de supprior Jan Cremers van Vorst¹² — leider van de opstand — werden daags nadien onder zware druk door abt Volders afgezet. Hij benoemde een nieuwe prior en een nieuwe supprior¹³. Tijdens die periode van wrijvingen tussen leden van het convent, de abt en de abbatiales vluchtten een aantal jonge medebroeders weg uit de abdij: Lodewijk Patroens en Martinus Back in 1544. Na een tijdje keerden ze terug, maar Patroens ging er op 21 augustus 1549 voorgoed vandoor. Enkele dagen later, in de nacht van 27 augustus, vluchtten twee andere jonge medebroeders: Willem Ermen en Matheus Verhoeven. Met behulp van een koord lieten ze zich uit een raam zakken en kropen over de kloostermuur. Willem Ermen keerde reeds op 13 december 1549 terug naar de abdij. Matheus Verhoeven kwam zich pas echter rond Pasen 1550 als boeteling aan de abdijspoort aanmelden. Na zijn boetedoening werd hij op 19 september 1551 diaken en op 11 juni 1552 te Luik priester gewijd. Hij werd organist benoemd en vervolgens wijnmeester (“*vinitor*”) van het convent¹⁴. Dat Matheus muzikaal begaafd was blijkt uit een

Bladzijde 474

- 1 AAA, I, reg. 136, fol. 264r.; Valvekens 1936, p. 79.
- 2 AAA, I, reg. 272, fol. 63v.; Slechten 1978-1984, p. 138 en p. 139, n. 1.
- 2 AAA, I, reg. 105, fol. 103.; Slechten 1978-1984, p. 57, n. 3.
- 4 Archiefstuk [164].; Valvekens 1936, p. 94-95.
- 5 Koyen 1969, p. 657-658.
- 6 Archiefstuk [165].; Van Der Mueren 1928a, p. 191; Van Der Mueren 1931, p. 255-256; Vente 1989, p. 155-156.

Bladzijde 475

- 7 Van Der Mueren 1931, p. 29.
- 8 Valvekens 1936, p. 116-117.; AAA, I, reg. 16 [*Cartarius Abbatis Quintus*], fol. 133r.
- 9 AAA, I, reg. 105 [*Gremium*], fol. 117r.
- 10 AAA, I, reg. 17, fol. 40r.
- 11 AAA, I, reg. 105 [*Gremium*], fol. 106r.
- 12 AAA, I, reg. 105 [*Gremium*], fol. 112v-113r.; Valvekens 1938, p. 93-94.
- 13 Valvekens 1938, p. 87-91.
- 14 Archiefstuk [166].

inventaris die door de prior, de supprior en de *camerarius* werd opgemaakt van zijn kloostercel na zijn vlucht uit de abdij in 1549. “*Item clavicordium, quod spectabat ad fr. Arnoldum de Leefdael socium in Wesemael*”¹⁵. Het betrof het clavichord van de latere abt Arnold van Leefdael die op dat moment *socius* was in de parochie van Sint-Martinus te Wezemaal. Valvekens veronderstelde dat van Leefdael het instrument bij zijn intrede had meegebracht. Hij kwam uit een welstellende familie waar gemusiceerd werd¹⁶. Dat zijn clavichord werd toevertrouwd aan Matheus Verhoeven te Averbode kan er alleen op wijzen dat ook hij het klavierspel machtig was. Deze veronderstelling wordt bevestigd door de functie van organist die Matheus Verhoeven in de abdij vervulde. Of hij reeds voor zijn priesterwijding in 1552 de orgels van de abdij bespeelde is niet duidelijk. In 1555 komt er aan Matheus' opdracht als organist evenwel een einde. Hij werd pastoor benoemd te Batsheers en Rukkelingen. Daar kreeg hij moeilijkheden met de aartsdiaken van de Kempen wegens een vrouwenkwestie en werd hij als pastoor afgezet op 14 juni 1569¹⁷. Na deze datum is er in het abdijsarchief over Matheus Verhoeven geen verdere informatie meer voorhanden. Zeker is echter wel dat hij niet naar de abdij terugkeerde. Dit is de reden waarom zijn naam niet voorkomt in het *Necrologium* van de abdij.

6. Henricus Zegers alias Segerus (1562)

In 1562 wordt Henrick Zegers als “*orgelist tot Everbode*” vermeld bij het contract tot verbouwing van het orgel in 1562 door Ghielis Brebos. Henricus Zegers was afkomstig van Antwerpen¹⁸. Dezelfde Henricus Zegers was ook lange tijd organist en beiaardier in de abdij van Tongerlo¹⁹.

7. Ludovicus Lambrechts (c1575–1619)

Zoon van Stefanus Lambrechts geboren te Luik omstreeks 1575 en er priester gewijd op 22 december 1601, werd ingekleed als norbertijn van Averbode op 14 juni 1607. Op 24 juli verliet hij de abdij na het plotse overlijden van zijn vader om zijn moeder te helpen bij het regelen van familie zaken. Hij keerde terug naar de abdij op 8 juni 1608 en begon opnieuw aan zijn proeftijd. Voor zijn professie op 21 juni 1609 was hij verbonden aan het altaar van Onze-Lieve-Vrouw en Sint-Egidius in de Sint-Adalbertuskerk en kapelaan in de Sint-Janskerk te Luik waar hij zich vervolmaakte in het bespelen van het orgel. In augustus 1613 werd hij ontslagen van de taak van organist van de abdijskerk en werd hij kapelaan benoemd te Veerle op 8 augustus 1617 en daarna te Keizersbos waar hij overleed op 27 augustus 1619²⁰.

8. Jan Van Thienen (1640–1646)

Joannes Van Thienen “*Lovaniensi*” vervulde het ambt van organist gedurende twintig jaren. Hij was gedurende die periode ook wijnmeester en vervulde, volgens een getuigschrift van abt Nicolas Ambrosi alias Brosis²¹, trouw zijn taken: “*in officio organistae et bottellarri fideliter inservisse*”²². In het testament van Lambrecht

Oyen, kok van de abdij tijdens de periode 1636-1644, lezen we: “*item anno 1640 aprilis gelaeten aen mr Jan van Thienen organist tEverbode eenen silveren lepel.*”²³

9. Martinus Bese (1666)

In 1666 wordt een zekere Martinus Bese betaald voor zijn diensten als organist van de abdij²⁴.

10. Martinus Cereso (23 maart 1674)

Op 23 maart 1674 werden de kosten vermeld voor de aankoop van een viool voor de gewezen organist Martinus Cereso²⁵.

11. Geerardt Hermans (25 juni 1676)

In het stadsarchief van Diest wordt in een acte van 25 juni 1676 van notaris Simon Beckers “*jonckman*” Geerardt Hermans vermeld als “*organist tot Everbode*”²⁶.

12. Van Hemelrijck (1748–1763)

Van Hemelrijck kwam in de abdij wonen op 7 februari 1748. Hij was organist van de abdijkerk tot vermoedelijk begin 1763. Op 2 januari 1763 werd immers in het rekeningenboek onder zijn naam opgetekend: “*betaelt aen den cellebroeder die hemelrijck gedient heeft 61 dagen*” en op 22 april “*item betaelt aen den doctoore dancre te arscot*”. Zijn opvolger was reeds in de abdij komen wonen²⁷.

Van Hemelrijck werd als organist van Averbode vermeld in een intekenlijst voor “*Deuxième livre de clavecin*” van Dieudonné Raick (1703–1764). Raick was achtereenvolgens organist van de Onze-Lieve-Vrouwekathedraal te Antwerpen (1721–1726), de Sint-Pieterskerk te Leuven (1726–1741), de Sint-Baafskathedraal te Gent (1741–1756) en opnieuw in de Onze-Lieve-Vrouwekathedraal te Antwerpen (1757–1764)²⁸.

13. Petrus Franciscus Cordeman(s) (1763–1770)

In het rekeningenboek werd opgetekend: “*Petrus Franciscus Cordeman is alhier komen woonen voor organist en bijaerdist den 3^{den} april 1763 wint jaerlijcks als vorens de somme van 35 guldens*”²⁹. Zijn bijzondere prestaties als beiaardier werden in de rekeningen vermeld, zoals het versteken van de trommel en het spelen bij speciale gelegenheden: “*den 22 10br aen P.f cordemans betaelt voor het spelen op den bijaert op St thomas dagh*” en “*solvi ipsi voor het versteek van onsen Bijaert*”³⁰. In oktober 1770 werd de laatste betaling aan Cordeman opgetekend³¹.

Bladzijde 476

- 15 AAA, I, reg. 15, fol. 246.; Valvekens 1936, p. 230-231.
- 16 Valvekens 1943b, p. 27 en p. 35, n.6.
- 17 AAA, I, reg. 105 [*Gremium*], fol. 118r. Valvekens 1938, p. 93, n. 44.
- 18 Kreps 1933, p. 31.
- 19 Kreps 1933, p. 31 en 135, stuk nr. 7.
- 20 AAA, I, reg. 105, fol. 158.; Slechten 1978-1984, p. 243, n. 2; Goovaerts 1899, p. 485.
- 21 Koyen 1969, p. 666.
- 22 Archiefstuk [168].

Bladzijde 477

- 23 Archiefstuk [167].
- 24 Archiefstuk [169].
- 25 Archiefstuk [170].
- 26 Frankignoulle & Bonenfant 1935, p. 130-131.
- 27 AAA, I, reg. 206, fol. 101r.
- 28 Huybens 1998, p. 171 en p. 173.
- 29 AAA, I, reg. 206, fol. 101r-v.
- 30 AAA, I, reg. 206, fol. 101r-v.
- 31 AAA, I, reg. 206, fol. 101v.

14. Joannes Gregorius Bartholomeus Verbeeken (1746–1821)

Joannes Gregorius Bartholomeus Verbeeken (of Verbeecken) werd gedoopt te Scherpenheuvel op 12 maart 1746. Als donaat ontving hij het ordeskleed op 7 februari 1773 en hij legde zijn professie af op 14 februari 1774. Hieruit blijkt dat de lekenbroeders toch meer kloosterlingen waren. Donaten waren vrome leken die werkten voor het klooster, al hun bezittingen afstonden en in ruil onderhoud ontvingen. Zij legden ook professie af, maar konden worden weggezonden. Dan moesten zij wel van middelen worden voorzien om te kunnen overleven. Joannes Gregorius Verbeeken was de laatste donaat van de abdij van het Ancien Regime³². Hij was organist van het Robustelly-orgel en beiaardier. Na de uitdrijving vestigde hij zich te Aarschot waar hij overleed op het Begijnhof op 28 november 1821³³. Op zijn doodsprentje leest men: “*Bid voor de ziele van zaliger den Eerweerden Broeder joannes – Gregorius – Bartholomeus Verbeeken, Geboortig van Scherpenheuvel, voordeezee Organist der Abdye van Averbode, voorzien zynde van het H. Olyssel, overleden van eene geraektheyd, tot Aerschot den 28 November 1821, in den ouderdom van 76 jaeren en van Religieus leven 49*”³⁴.

B. Vanaf de heroprichting van de abdij in 1834

1. Herman-Jozef Theodorus Derckx (1813–1880)

Theodorus Derckx (of Derckx) werd geboren te Venlo op 10 juni 1813 en was de zoon van Joannes en Henrica Dohin. Hij werd ingekleed als norbertijn van Averbode op 14 december 1834 en kreeg de kloosternaam Herman-Jozef, legde professie af op 8 september 1836 en werd priester gewijd op 23 september 1837. Op 7 december 1838 werd Derckx circator en ziekenmeester benoemd. Hij werd bibliothecaris op 1 mei 1839. Een jaar later – op 7 september werd hij benoemd tot supprior, novicemeester en lector in de theologie. Achtereenvolgens was hij kapelaan in Wezemaal (1842), assistent in Veerle (1843) en pastoor in Kortzenbos (1846). In 1855 werd hij opnieuw benoemd als lector theologie. Een jaar later, op 25 augustus 1856, vertrok hij naar Prémontré om het oude hoofdhuis van de orde te herstichten, doch keerde reeds op 2 januari 1857 terug. Daarna – op 17 februari 1857 – aanvaardde hij de taak als mislezer en organist te Malmédy en bleef dit tot 19 mei 1861. Derckx vertrok naar de abdij van Mondaye in Normandië waar hij novicemeester en lector theologie werd. Op 11 juni 1868 werd Derckx prior van de abdij van Mondaye alwaar hij op 22 januari 1880 overleed³⁵.

In zijn dagboek noteerde Derckx op 24 mei 1838: “*24 Mai 1838: Je recommence l'office d'organiste*” en “*Graind'orge vient réparer les orgues ...*” De dag erna schreef hij: “*25 Mai 1838: Van Overstraeten et moi, nous jouons l'ouverture de Tancredi à 4 mains après le Salut.*” Ze speelden met andere woorden vierhandig operamuziek op het instrument van Arnold Graindorge³⁶.

2. Petrus Carolus van den Bogaert (1829–1874)

Carolus van den Bogaert werd geboren te Kalmthout op 3 februari 1829. Hij was de zoon van Franciscus Josephus, afkomstig van Ekeren en zaakwaarnemer op het landgoed van gravin de Mérode, en Martina Noteleirs, afkomstig uit Ossendrecht. Hij werd ingekleed als norbertijn van Tongerlo op 1 november 1847 en ontving de kloosternaam Petrus, legde professie af op 1 november 1849 en werd priester gewijd op 20 mei 1853. In 1859 werd hij benoemd tot organist aan het nieuwe Hyppolyte Loret-orgel van Averbode. Als organist werd van den Bogaert gevormd door Jaak Nikolaas Lemmens en voornamelijk door Jozef Tilborghs tot wiens beste leerlingen hij wordt gerekend³⁷. Op zijn beurt vormde Petrus van den Bogaert tal van verdienstelijke organisten³⁸. Hij vervulde de functie van abdiorganist te Averbode tot hij er overleed op 20 januari 1874, amper vijfenveertig jaar oud³⁹. Tot nog toe was niet bekend dat Petrus Van den Bogaert in 1864 solliciteerde voor de plaats van organist in de kathedraal van Doornik⁴⁰. Merkwaardig. Was hij reeds na vijf jaar “uitgekeken” op het nieuwe Loret-orgel? Dat zeker niet, want hij noemde het instrument van Loret te Averbode in zijn schrijven “*le magnifique orgue de cette église*”. Overwoog zijn taak te Averbode hem? Waarschijnlijk niet, want in zijn schrijven aan de bisschop van Doornik verklaarde Petrus van den Bogaert zich zondermeer bereid om ook het knapenkor van de kathedraal te onderrichten. Zelf geeft hij in zijn schrijven als reden voor zijn sollicitatie dat muziek zijn groot talent was en hij dat ten volle ten dienste wil stellen van de kerk. In een kathedraal zag hij vermoedelijk kansen om zijn muzikale kwaliteiten meer te ontwikkelen dan in het begeleiden van de diensten in een abdijkerk. Of voelde Petrus van den Bogaert zich onvoldoende gewaardeerd of niet geïntegreerd als norbertijn van Tongerlo in de abdij van Averbode? Het zijn vragen die we ons kunnen stellen, maar die we vanuit de schaarse bronnen niet kunnen beantwoorden. Petrus van den Bogaert was een niet onverdienstelijk componist van orgelwerken⁴¹.

Lijst der gekende composities⁴²:

1. *Cents versets, préludes, progressions et fuguettes* (Liège, L. Muraille omstreeks 1867), opgedragen aan [ridder] X. Van Elewyck, doctor in de politieke en administratieve wetenschappen [en musicoloog].
2. *Marche et cantabile grazioso* (Liège, L. Muraille, omstreeks 1867), opgedragen aan Edouard Gregoir.
3. *Sonatine libre* (Brussel, Schott frères, 1867), opgedragen aan orgelbouwer François Loret.
4. *Deux Choeurs pour orgue* (Brussel, Schott frères, 1867), opgedragen aan Jozef Tilborghs.
5. *Trois Choeurs - Reminiscences* (Brussel, Schott frères, 1867), opgedragen aan Jaak Nikolaas Lemmens.
6. *Neuf pièces pour orgue ou harmonium* (Brussel, J.B. Katto), opgedragen aan Frère Julien.
7. *Neuf pièces pour orgue ou harmonium* (Brussel, J. B. Katto), opgedragen aan X. Van Elewyck.

Bladzijde 478

- 32 AAA, I, liasse 5, farde 3. Lefevre 1924, p. 119.
- 33 AAA, I, reg. 105, fol. 279 v.; Slechten 1978-1984, p. 326 en p. 327, n. 4.
- 34 Gregoir 1865, p. 250-251; Gregoir 1864, P. 204; Potvlieghe & Roose 1992, p. 160; Bresseleers 1953, p. 6.
- 35 AAA, I, reg. 105, fol. 295v.; Slechten 1978-1984, p. 53-54. Goovaerts 1899, p. 175-176; Goovaerts 1909-1917, p. 42.
- 36 Valvekens 1954, p. 3-5.

Bladzijde 479

- 37 Couwenbergh 1887, p. 329.
- 38 Couwenbergh 1887, p. 329; Timmerman 1948, p. 36-37; Bastiaens 1999, p. 230; Bastiaens 2006, p. 30.
- 39 Slechten 1978-1984, p. 50, n. 5.
- 40 Tournai, *Archives du chapitre de la cathédrale*. Dossier “Orgues” (XIXe s.).
- 41 Goovaerts 1902, p. 277-278.
- 42 Couwenbergh 1887, p. 344 en 348; Goovaerts 1876, p. 157-158; Goovaerts 1902, p. 277-278; Bastiaens 1990, p. 37-39; Huys 1997, p. 25; Beckman 1999, p. 45.

8. *Fugirte leicht ausführbare Vor- oder Nachspiele für die Orgel* (Gent, Gevaert, 1872):
- i. Lieferung*, nr. 1 *Adagio met Fuga*, opgedragen aan Jozef Tilborghs
 - ii. Lieferung*, nr. 2 *Moderato met Canon*, nr. 3 *Adagio met Fughetta*, nr. 4 *Adagio met Fughetta*, opgedragen aan Chrysostomus de Swert, prelaat van Tongerlo
 - iii. Lieferung*, nr. 5 *Adagio*, nr. 6 *Adagio met Fuga*, nr. 7 *Adagio met Fuga*, opgedragen aan Leopoldus Nelo, prelaat van Averbode
 - iv. Lieferung*, nr. 8 *Moderato (Tantum ergo)*, nr. 9 *Adagio met Fuga*, opgedragen aan F. A. Gevaert, directeur van het conservatorium te Brussel.

3. Hilarius Vitalis Couwenbergh (1854–1914)

Vitalis Couwenbergh werd geboren te Scherpenheuvel op 28 mei 1854 et was de zoon van Joannes en Lucretia Persy. Hij werd ingekleed als norbertijn van Averbode op 1 november 1875 en kreeg de kloosternaam Hilarius, legde professie af op 1 november 1877 en werd priester gewijd op 11 juni 1881. Op 14 april 1882 werd Couwenbergh sacrist benoemd. Zes jaar later, op 28 juni 1888 werd hij pastoor te Wolfsdonk (Langdorp). Tien jaar later, op 30 november 1898 werd hij pastoor te Molenstede en keerde op 28 september 1901 terug naar de abdij. Volgens Lefèvre werd hij op dat moment officieel tot organist van de abdij benoemd⁴³. Op 20 september 1907 werd hij kapelaan aan het nieuwe college van de Jezuïeten te Brussel. Op 1 januari 1911 werd hij kapelaan van de Onze-Lieve-Vrouwekerk te Schaarbeek alwaar hij overleed op 25 augustus 1914 en waar hij ook werd begraven⁴⁴.

Merkwaardig is dat Hilarius Vitalis Couwenbergh in het necrologium niet als “*organarius*” wordt vermeld hoewel hij die functie meerdere jaren heeft uitgeoefend. Enkel zijn pastorale benoemingen werden opgenomen. Zelf noteerde hij in 1901 als pastoor van Molenstede: “*H. V. Couwenbergh geboren te Scherpenheuvel op 28 Mei 1854, kanunnik der abdij Averbode. bekleede van 1875 tot 1888 de bediening van orgelist der abdy. Hy werd pastoor te Wolfsdock benoemd in Juni 1888, en in dezelfde hoedanigheid te Molenstede op 25 November 1898*”⁴⁵. Hij vervulde met andere woorden de taak van organist vanaf zijn intrede in 1875. Tijdens de periode 1875-1888 heeft hij eveneens veel studiewerk verricht. In 1887 publiceerde Couwenbergh bij de Lierse uitgever Joseph Van In & Cie *L’Orgue ancien et moderne*. Het is de belangrijkste organologische publicatie in België tijdens de negentiende eeuw. Tot op vandaag blijft het een standaardwerk betreffende de romantische orgelbouw.

Als musicus werd Couwenbergh gevormd door medebroeder Petrus Carolus van den Bogaert en Joseph Callaerts, organist van de Antwerpse kathedraal. Gedurende jaren volgde hij ook lessen bij Joseph Tilborghs zoals hij zelf vermeldde in *L’orgue ancien et moderne*⁴⁶.

Couwenbergh was een uitmuntend organist en het Loret-orgel van de abdijkerk kende voor hem geen geheimen. Medebroeder Hieronymus Franciscus Haerens⁴⁷ getuigde hierover: “*Couwenbergh was orgelist, en kon als geen ander het orgel bespelen. Hij kende al de oneindige mogelijkheden van ons orgel, en toen Widor, de beroemde orgelist van Parijs, naar ons orgel kwam kijken, bracht Couwenbergh hem haast in vervoering.*”⁴⁸

Couwenbergh was ook lid van de jury die besliste over de bestelling van het nieuwe orgel van de kathedraal van Antwerpen. Men koos niet voor de Franse orgelbouwer Cavaillé-Coll maar wel voor de Belgische orgelbouwer Pierre Schyven⁴⁹. Het gerucht dat alle leden van de commissie van Schyven een harmonium ten geschenke kregen – en dus ook Couwenbergh – om de beslissing wat te vergemakkelijken, kan niet bevestigd noch ontkracht worden⁵⁰. Couwenbergh was ook een tijd lang voorzitter van de commissie voor de herziening van het premonstratenzer eigene van het gregoriaans⁵¹. Hij componeerde tal van orgelwerken, liederen en koorwerken

Lijst der gekende publicaties en composities⁵²:

1. Vier liederen 1881-1883: Het wiegje; het Angelusklokje; Volherding; het Vlaamsche Land. Herenthals, Edm. Dumoulin, 2 ff. in-4°, (druk. G. Van Gysel, Gent), in *de Kempische Lier*. Het Vlaamsche Land, woorden en muziek van H. V. Couwenbergh, 1883, 2 ff. in-4°, in *de Kempische Lier*, dédié au Prince de Rubempré, Henri de Mérode.
2. Sept cantiques religieux, flamands et français. 1890, imprim. Compiet et Vander Linden, Averbode.
3. 150 Préludes, Versets et Sorties, courts et faciles pour Orgue ou Harmonium, dans les tons majeurs et mineurs le plus usités; en 3 livraisons 1891, éditeur Ve Léop. Muraille, Liège.
4. 10 Pièces faciles pour Orgue ou Harmonium. 1893, Ve L. Muraille, Liège.
5. *L'orgue simplifié ou notice sur le nouveau système d'orgues inventé par M. Léonard Drijvers*. Averbode, C. Compiet, 1887, broch. de 14 pp. in-8°.
6. *L'orgue ancien et moderne. Traité historique, théorique et pratique de l'orgue et de son jeu*. Lierre, Jos. Van In et Cie, S. A. (1887).
7. *Biographie des organistes du 18e et 19e siècles*, et leurs oeuvres. Lierre, 1887, Van In.
8. Lieder met muziek voor de school en den huiskring, in noten en cijferschrift, deels met begeleiding van klavier. 1896, uitgever Jos. Van In en C^o, Lier.
 - 1° De Vlekkeloze – 2° Bedevaartslied tot O. L. V. van het H. Hart te Averbode – 3° Loflied aan het H. Hart van Jezus – 4° Een lieve Naam – 5° O. L. V. van het H. Hart – 6° Onze Lieve Moeder – 7° Jubellied – 8° Meilied. Gegroet, o Koninginne! – 9° Maria Onbevlekt – 10° Cantique à N.-D. du Sacré-Coeur – 11° Cantique des pèlerins de N.-D. du Sacré-Coeur – 12° Au pied de ton autel – 13° Cantique jubilaire – 14° Chant des pèlerins – 15° A toi nos coeurs.
9. Opus 23: 10 Pièces faciles pour Orgue ou Harmonium (2e série).
10. H. V. Couwenbergh, ... 1905. *Grondbeginselen der uitvoering en begeleiding des Koorzangs ten gebuike der Kapelmeesters, Orgelisten en Zangers*. – Lier Jozef Van In & Cie, 1904: pp. 92 gr. 8°.
11. *Traité Élémentaire de l'exécution et de l'harmonisation du Palin-Chant à l'usage des Maîtres de chapelle, Organistes et Chantres*. – Lierre Jos. Van In & Cie, 1904: pp. 92 gr. 8°.

Bladzijde 480

- 43 Lefevre 1917b, p. 12.
- 44 AAA, I, reg. 105, fol. 303 v.; Slechten 1978-1984, p. 240 en p. 241, n. 6.
- 45 AAA, I, lias V, fasc. 7.
- 46 Couwenbergh 1887, p. 329.
- 47 Slechten 1978-1984, p. 55-56.
- 48 Valvekens 1953, p. 8.

Bladzijde 481

- 49 Van Mol 2006b, p. 190; Strauven 2011, p. 183.
- 50 Strauven 2011, p. 187.
- 51 Lefevre 1969, p. 183.
- 52 Goovaerts 1899, p. 142-143; Goovaerts 1909-1917, p. 34-35; Timmerman 1948, p. 37.

- 12-13. Compositions pour Orgue de H. V. Couwenbergh Organiste de l'abbaye d'Averbode (Belgique), membre du Jury du Conservatoire de Gand, etc.
- Op. 36. LIV.I.
 - N° 1° Adoration (Adoro Te)
 - N° 2. Communion (Ave Verum)
 - N° 3. Bénédiction (Ecce Panis)
 - N° 4. Prélude (Requiem)
 - N° 5. Andante
 - N° 6. Benedicamus Domino (Sortie)
 - N° 7. Ite Missa est (Thème varié)
 - N° 8. Marche religieuse
 - Op. 40 LIV. II. Suite Symphonique.
 - N° 1°. Prélude solennel
 - N° 2. Pastorale a) Introduction b) Allegretto cantabile.
 - c) Andante espressivo (Prière) d) Hymne
 - N° 3. Canzona
 - N°4. Scherzo.
- 14-15. Op. 44 et 48. Cantiones Sacrae ad usum liturgicum, pluribus vocibus, comitante organo.
- Fascicule I.
 - 1. O Salutaris hostia, 3 voc.
 - 2. Inviolata, 3 voc.
 - 3. Psalmus 8i toni cum falso burdono a 4 vocibus.
 - 4. Tantum ergo et Genitori, 3 voc.
 - Fascicule II.
 - 1. Ave verum, 3 voc.
 - 2. Haec est praeclarum vas, 3 voc.
 - 3. Psalmus 5i toni, cum falso burdono a 3 et 4 vocibus.
 - 4. Tantum ergo et Genitori, 3 voc.
16. Op. 63. – 15 Pièces pour Orgue sur des motifs liturgiques.
17. Op. 65. I. – Ave Maria (Choral à unisson avec orgue).
18. Op. 65. II. – Pater Noster (Choral à unisson avec orgue).
19. Op. 70. – Missa in honorem St-Michaelis, à trois voix égales avec orgue. Partition et Parties séparées.
20. Op. 95. – 25 Cantiques Flamands et Français pour Patronages et Congrégations.
21. Op. 96 – Lieder en Noten- en Cijferschrift. Deels met begeleiding van klavier, voor de School en Huiskring.
22. Op. 99. – Drie Gezelle-Lieder en :
 - 1. Tot de Zonne – 2. Tot de Mane – 3. Morgenstond.
23. Op. 102. – Vier Lieder en (voor Huis en Haard):
 - 1. Winteravond – 2. Vaderland – 3. Het Bloemeken naast de Baan – 4. Het geknakt Bloemeken.
24. Le pianiste débutant Pièces mélodiques pour Piano. Op. 103. Cahier I. 12 leçons; Cahier II, 9 leçons; Cahier III. 9 leçons, Bruxelles, Breitkopf & Härtel.
25. Het vuur (Op. 104) Choeur descriptif pour 4 voix d'hommes.
26. Ter Krooning van O. L. V. van het H. Hart. (Cantate avec solos et chœurs. – Op. 105).

4. Augustinus Albertus Vennekens (1844–1915)

Albert Vennekens werd geboren te Merksplas op 14 december 1844. Hij was de zoon van Johannes Baptist en Joanna van Breda. Op 1 november 1863 werd hij ingekleed als norbertijn van Averbode, hij legde professie af op 1 november 1865 en werd priester gewijd op 19 december 1868. Van 1867 tot 1873 was hij succentor en op 5 april 1873 werd hij cantor benoemd en bleef dit tot 1880. Op 10 december 1880 werd hij rector bij de zusters Ursulinen in Hamont-Achel, kapelaan in Eksel-Hechtel op 20 januari 1884, pastoor in Eisden-Maasmechelen op 22 maart 1886, pastoor in Averbode op 26 april 1892, pastoor in Lanklaardilsen op 5 november 1899 en pastoor te Stockrooie-Hasselt op 17 augustus 1905 alwaar hij overleed op 1 augustus 1915⁵³.

Albert Augustinus ontving orgellessen van Petrus Van den Bogaert in de abdij. Na diens overlijden in 1874 werd Vennekens organist van de abdijkerk tot 1880. Vennekens was een begaafd organist en componist.

Lijst der gekende composities⁵⁴:

1. Trois Morceaux faciles pour Orgue ou Harmonium par A. Vennekens. Propriété-Déposée. Prix : 50 centimes. Chez l'Auteur, à Hamont. 1881. Lith : G. Van Gysel, Rue de la Clef 9, Gand. in 4°. Cette 1e livraison fut 2 fois réimprimée avec quelques changements.
 - n. 1 et 2 Jeux doux
 - n. 3 Jeux divers.
2. Trois Morceaux faciles pour Orgue ou Harmonium par A. Vennekens. Propriété-Déposée. — Prix : 50 centimes. Chez l'Auteur, à Hamont, (Limbourg) 1882. Lith : G. Van Gysel, Gand, pp. 4 in 4°. Il y a une 2e édit. de cette livraison.
 - nr. 1 Jeux doux
 - nrs. 2 et 3 Jeux divers.
 - 3e Livraison, Gand, Van Gysel, 1883.
 - nr. 1 Jeux doux
 - nr. 2 Jeux divers
 - nr. 3 Plein Jeu.
 - 4e Livraison, Liège, L. Muraille, 1884.
 - 3 nrs. Jeux doux.
 - 5e Livraison, Liège, L. Muraille, 1884.
 - 2 nrs. Jeux forts.
 - 6e Livraison Leipzig, C. G. Roeder :
 - 3 nrs. Jeux doux.
 - 7e Livraison Leipzig, C. G. Roeder :
 - nr. 1 Jeux doux
 - nr. 2 Jeux forts.
 - 8e Livraison Leipzig, C. G. Roeder :
 - nr. 1 Le grand Jeu
 - nr. 2 Jeux doux.
 - 9e Livraison :
 - nr. 1 Jeux de fond
 - nrs. 2 et 3 Jeux doux.

53 AAA, I, reg. 105, fol. 301 v.; Stechten 1978-1984, p. 218 en p. 219-220, n. 6.; Goovaerts 1902, p. 332; Huys 1997, p. 25; Bastiaens 2007, p. 132.

54 Couwenbergh 1887, p. 329, n. 1; Goovaerts 1902, p. 332-333; Huys 1997, p. 25; Bastiaens 2007, p. 132; Roquet 2007, p. 850-851.

10e Livraison :

nr. 1 Jeux doux

nr. 2 Jeux divers

nr. 3 Jeux de fond sur le “Amen” du “Requiescant in pace”.

11e Livraison : 24 petits préludes ou versets en *ut majeur*.

12e Livraison : 24 petits préludes ou versets en *ré majeur*.

13e Livraison : 24 petits préludes ou versets en *ré mineur*.

14. Quelques cantiques :

Naar Averbode.

Dank- en smeeeklied tot O. L. V. van het H. Hart.

Loflied aan den H. Isidorus, patroon der boerenbonden.

15. In Nativitate Domini (1°), kerkzang voor Kerstmis. — Item (2°).

5. Thomas Aquino Gerardus Schoenaers (1872–1919)

Gerardus Schoenaers werd geboren te Helchteren op 18 maart 1872 als zoon van Henricus en Virginie van Hove. Hij werd ingekleed als norbertijn van Averbode op 11 oktober 1891 en kreeg de kloosternaam Thomas Aquino, hij legde professie af op 11 oktober 1893 en werd priester gewijd op 28 februari 1897⁵⁵. Gedurende vier jaar vervulde hij de functie van directeur van *De Bode van Onze-Lieve-Vrouw van het Heilig Hart* en was hij schatbewaarder van de Aartsbroederschap. In die hoedanigheid schreef hij tal van artikels voor *De Bode*. Op 26 februari 1901 vertrok hij als missionaris naar Pirapora in Brazilië. Vandaar werd hij op 11 mei 1901 naar Jaguarão gezonden en op 1 september 1909 prior in Petropolis benoemd. Ernest Claes, de gekende heimat-schrijver van Zichem, Averbode en omstreken wijdde een stukje in zijn werk *De oude klok* aan Thomas Schoenaers die blijkbaar ook het Loret-orgel bespeelde alvorens hij als missionaris naar Brazilië werd gezonden.

“Ik dweepte met [organist] pater Schoenaers zoals ik dat nooit meer met iemand gedaan heb, en zoals alleen een twaalfjarige knaap dat doen kan. [...]

Wanneer ik wist dat hij voor mis of lof het orgel zou spelen stond ik lang voor de tijd bij het deurtje in het kerkportaal, van waar een wenteltrapje naar het oksaal leidde. Ik was daar alleen met hem, en had maar één stoornis te vrezen: de Dikke van Torekens, de orgelblazer. Terwijl de orgelist verdiept zat in zijn spel en ik naar beneden in de kerk keek, ging soms het oksaaldeurtje plots open, stak de Dikke zijn kop binnen en zei kwaad:

“Mijnheer Schoenaers, ge geeft te veel wind, ik kan dat bogot niet bijhouden met blazen... Ge speelt weer te veel met uw voeten.”

De dikke wilde daarmee zeggen dat de orgelist te veel de pedalen voor de zware orgelpijpen gebruikte, waardoor de lucht al te overvloedig uit de blaasbalg werd gepompt.

“’t Is waar, Dikke?”

“Kan die kleine snotneus me niet wat helpen?”

Pater Schoenaers wierp een medelijdende vragende blik op mij, en ik ging. Ik moest achter de blaasbalg doorkruipen, tussen balken en staven, orgelpijpen en fluiten, waarop het stof vingerdik lag opgestapeld, en daar op het tweede paar trappers helpen blazen. Met beide handen aan de stok voor me stond ik op de twee onder de blaasbalg uitstekende planken, duwde met de rechtervoet, linkervoet omhoog, met

de linkervoet, rechtervoet los, en de Dikke deed aan de andere zijde hetzelfde. De vierkante logge massa van de blaasbalg zwol dan op, steeg langzaam, tot de kop van de Dikke er geheel achterzat, dan rustten wij een ogenblik, de blaasbalg zakte, zoetekens, met een zuigend geluid, het rode kwade gezicht van de Dikke verscheen weer achter het bovendek van de blaasbalg, en zodra het tot onder zijn schouders zakte begonnen wij opnieuw te trappen. Dat ging altijd zo door, op...af...op...af... De astmatische, kreuende, zuchtende blaasbalg deed mij aldoor denken aan een grauwe pad. Wij zaten daar binnenin het reusachtig orgel, wij hoorden het spel al van heel ver, ergens boven en buiten ons, maar voortdurend piepte of grolde er een pijp of fluit vlak naast me, achter mijn rug, boven mijn kop, en geschrokken keek ik dan telkens in die richting om te raden uit welke van die houten of tinnen buisjes, met de kleine snitopening, en die in menigvuldige opgaande rijtjes als een tovermechaniek dooreen stonden, het geluid wel komen mocht. Als pater Schoenaers soms op het eind van de dienst het orgel naar hartelust dreunen liet, zodat de grote pijpen, "waar een man wel kon doorkruipen", een diep brallend geluid lieten horen, dat met muzieknoten niets te maken scheen te hebben en de ruitjes van de kerkramen deed rammelen, dan was daar omheen ons hoofd een apocalyptisch balken en brommen, een janken en tueren dat we niets meer hoorden of zagen, en in dat onweer van brullende klanken traptten wij dat het zweet ons van het gezicht stroomde, en daartussen schreeuwde de Dikke van Torekens, over de blaasbalg heen, mij toe: "Katoen geven, snotneus, want hij krijgt zijn kuren weer daarboven."

Bladzijde 484

55 AAA, I, reg. 105, fol. 308v.; Slechten 1978-1984, p. 310-311; Goovaerts 1902, p. 154.

Bladzijde 485

56 Slechten 1981, p. 19.

57 AAA, I, reg. 105, fol. 316 v.; Slechten 1978-1984, p. 129 en p. 130 n. 2.; Appermans 1957, p. 3.

6. Joseph Gerardus Geerts (1882–1957)

Jozef Geerts werd geboren te Sint-Niklaas op 27 juni 1882 en was de zoon van Jozef en Celine Seghers. Op 11 oktober 1902 werd hij ingekleed als norbertijn van Averbode, legde professie af op 11 oktober 1904 en werd priester gewijd op 14 maart 1908. Reeds op 21 september 1907 werd hij organist benoemd van de abdijkerk⁵⁶. Geerts bleef dit tot 1922. Daarna werd hij kapelaan benoemd achtereenvolgens te Mortsel (1922), te Berchem-Groenenhoek (1923) en te Vorst-Laakdal (1925). Op 9 februari 1930 werd Geerts rector van het instituut Bethanië te Schoten en op 9 januari 1934 rector van de monialen in Bierges-Rebecq. Daarna werd hij op 17 februari 1939 pastoor benoemd in Couture-Saint-Germain-Lasne. Op 22 juni 1955 keerde hij naar de abdij van Averbode terug alwaar hij overleed op 14 april 1957⁵⁷.

Tharcis Alfons Valvekens schreef over Gerardus Geerts: "[...] Gerard werd Priester gewijd in 1908 te Postel. Muziek had hij nooit geleerd voor hij binnenkwam. De Prelaat [Gummarus Crets] besliste dat hij zou spelen. Couwenbergh gaf hem enkele lessen van piano... en met die kleine bagage moest Gerard op het harmonium en het orgel. Men moet wel aannemen... que la fonction crée l'organe. Hij deed het goed, en gaf de eerste lessen van behoorlijk en beschaafd gregoriaans in het koor. Hij leerde de schoolmeisjes zingen, en enkele jaren lang was dat kinderkoor beroemd, en werd tot ver buiten Averbode gevraagd. Intussen gaf Gérard nog zangles te Wolfsdonk, te Veerle en elders. [...] In 1918 gaf hij zijn ontslag als moderator chori, en begon Placied Lefèvre zijn vruchtbaar cantorschap. Intussen speelde Gerard nog voort orgel en harmonium in het koor. Hij kon prachtig begeleiden, en als hij aan het harmonium zat, zong men tien keer beter. Hij was ook de eerste die onder de gericiteerde psalmodie op het orgel preludeerde, en dat kon hij fijn. Behalve,

als het harmonium niet meer meewilde. Er kwam bijna geen klank meer uit. Tist D'Hondt [orgelbouwer Jan-Baptist D'Hondt] kwam het eens nakijken, en haalde er enkele kilo's snuif van tussen de toetsen en de blaasbalg uit. Gerard liet altijd meer snuif tussen het harmonium vallen dan hij in zijn neus stak. [...] Ik vergeet nog te zeggen, dat er in de Vlaamse Zanger (het was toen nog Vlaamsche Zanger) van 1928, zeven kinderliederen verschenen op muziek van Gerard”⁵⁸.

Donatiaan De Clerck beschreef het orgelspel van Gerardus Geerts als volgt: “Op muzikaal gebied was hij zeer begaafd. Tijdens zijn collegejaren had hij piano en orgel geleerd. De prelaat benoemde hem op 21 september 1907 tot organist. Hij volgde Hilarius Couwenbergh op, die deze functie waarnam van 1901 tot 1907. [...] Na zijn theologische studies bleef meneer Geerts in de abdij. Zijn voornaamste taak was die van organist. Hij speelde goed en speels. Zijn begeleiding van de liturgische gezangen moet in de smaak gevallen zijn, want zelfs de muzikaal niet sterk begaafde [latere abt] Gisquière wist later nog te zeggen dat Gerard voor de responsoria van de vespers “une petite fioriture” ten beste gaf”⁵⁹.

Gerardus Geerts heeft in zijn jonge jaren het convent de abdij ook getracht het gregoriaans van het nieuwe *Graduale* van 1910 bij te brengen⁶⁰. Dit gebeurde niet altijd vlekkeloos en zonder moeilijkheden⁶¹. Toen Geerts in 1955 terugkeerde naar de abdij bespeelde hij soms nog het orgel⁶².

7. Gustavus Verhegge (1903–1970)

Jozef Verhegge, zoon van Gustaaf en Melanie Borremans werd geboren in Erembodegem-Aalst op 1 mei 1903. Hij werd gekleed als norbertijn op 11 oktober 1920 en kreeg de kloosternaam Gustavus. Hij werd geprofest op 11 oktober 1922 en ontving de priesterwijding op 21 september 1926. Reeds in 1924 werd hij organist benoemd⁶³, cantor in 1929, medewerker van het Aartsbroederschap van Onze-Lieve-Vrouw van het Heilig Hart en medewerker in de uitgeverij in 1930. Daarna werd hij in 1936 broedermeester, cellier en provisor. In 1942 werd hij naar de priorij van Bois-Seigneur-Isaac in Waals-Brabant gezonden. Terug in Averbode werd hij prior in 1945 en vanaf 1953 supprior en provisor tot in 1967. Tijdens die periode te Averbode onderhandelde hij uitvoerig met orgelbouwer D'Hondt en met Flor Peeters over een nieuw koororgel en de eventuele “restauratie” van het Loret-orgel. In 1969 werd hij aalmoezenier bij de zusters van Sint-Antonius in Sint-Pieters-Leeuw. Hij overleed te Gent op 2 december 1970⁶⁴.

8. Arnoldus Andreas François (1906–1972)

Andreas François werd geboren te Kortrijk op 3 maart 1906 als zoon van Victor en Oda Verschuere. Op 11 oktober werd hij ingekleed als norbertijn van Averbode, legde professie af op 11 oktober 1926 en werd priester gewijd op 8 september 1930. Reeds in zijn tweede jaar noviciaat vervulde hij de taak van organist van de abdijskerk en dit tot 1946⁶⁵. In diezelfde periode was hij ook redacteur van *Zonneland*, medewerker op het secretariaat van de Eucharistische Kruistocht, circator (1937), broedermeester (1938), supprior en juniorenmeester van augustus 1937 tot en met 13 februari 1942. Van 1946 tot 1953 was François rector van de zusters Ursulinnen te Puurs. Van 1956 tot 1959 was hij rector van de broeders

Maristen te Pittem en van 1959 aalmoezenier van de zusters van Maria te Merksem. Op 1 oktober 1962 keerde François zwaar ziek terug de abdij, waar hij overleed op 15 oktober 1972⁶⁶.

Zijn broer Paul François (1907–1991), priester van het bisdom Brugge was muzikleraar, organist, kanunnik en kapelmeester van de Brugse kathedraal en componist. Arnold Andreas François groeide te Kortrijk op in een melomaan gezin⁶⁷. Over de manier waarop François zijn ambt als organist van de abdijkerk vervulde, schreef Donatiaan De Clerck: “*Van huis uit had Arnold een muzikale aanleg en vaardigheid meegekregen. Bij zijn intrede was hij een geschoolde pianist, en kon hij reeds vlot het orgel bespelen. Als junior ging hij bij Flor Peeters in Mechelen private lessen volgen, die hij nog na zijn wijding voorzette. Thuis in de abdij zocht en maakte hij vrije tijd om zich te oefenen. Ontelbare uren heeft hij aan het orgel doorgebracht. Van hem mogen en moeten we zeggen: hij was priester-musicus en geen musicus-priester. Hij had een hoge opvatting van de rol van de muziek in de kerk. Formeel, met al de beslistheid die hem eigen was, duldde hij niet dat men binst de goddelijke diensten de aandacht van de gelovigen van het heilige zou aftrekken door opvallend orgelspel. De tussenspelen moesten ondergeschikt blijven aan de cultus.*

Wat anders, als het ging om de orgelrecitals die met O-L-Vrouw Hemelvaart door Flor Peeters voor een bomvolle kerk gehouden werden. Dan was het de muziek om de muziek. Arnold kon ook schitterend improviseren, de vrucht van zeer veel oefening. Dat heeft hem eens parten gespeeld. Na het offertorium — ’t was voor de oorlog — speelde hij “De mooie molen” als tussenspel. In Kortrijk, de Groeningestede, had hij dat melodieke opgevangen, het had zijn oren gestreeld, en nu wou hij het tot lof des Heren door de orgelpijpen jagen, niet wetend dat het de schlager was van zoveel verliefde Vlaamse harten.

Er mag aan toegevoegd worden dat Arnold tijdens zijn accompagnement op het orgel nijdig kon worden. Als het koor of de cantor in tempo of toonhoogte ontspoorde, werd het hem te machtig, en hij zwichtte er zich niet voor op de pedaal te duwen. Hij heeft ook gecomponeerd. Voor het grote jubilee van Mgr. Crets in 1928 heeft hij de cantate getoonzet op woorden van Xaverius Adriaensen, hierin geholpen door zijn broer Paul. (Zijn moeder is in die dagen overleden). Daarnaast heeft hij vele liederen, die ter gelegenheid van een feest in de refter gezongen werden, op muziek gezet. Het was toen de gewoonte dat een confrater een gedicht maakte voor het menu. Arnold, die in zijn levenswijze eerder koel en afgemeten scheen te zijn, werd op het orgel spontaan en enthousiast. Daar was hij volledig zichzelf en gaf lucht aan zijn innerlijke uitbundigheid. Hij stoepte niet met zijn kunst, wist de anderen naar waarde te schatten, maar onderschatte zichzelf niet. In 1962 teruggekeerd in de abdij, beluisterde hij zijn platen en volgde op de radio de muzikale uitzendingen. De muziek was voor hem de zoete troost, die hem een ogenblik de grote miserie kon doen vergeten [Arnold was toen zwaar ziek]. De zondagsmissen op de radio wist hij vakkundig te appreciëren of te veroordelen.”⁶⁸

Bladzijde 486

58 Valvekens 1955, p. 4-5.

59 De Clerck 2002, p. 17.

60 Lefevre 1957, p. 5;
Lefevre 1969, p. 179.

61 De Clerck 2002, p. 18.

62 *sa.* 1955, p. 10.

63 Slechten 1981, p. 19.

64 Slechten 1978-1984,
p. 329 en p. 330, n. 2.

65 Slechten 1981, p. 19.

Bladzijde 487

66 AAA, I, reg. 105, fol. 334.;
Slechten 1978-1984,
p. 288 en p. 288-289, n. 5.

67 Roquet 2007, p. 332-333.

68 De Clerck 2002, p. 342-343.

9. Andreas Franciscus-Xaverius Broes (1915–1998)

Franciscus-Xaverius Broes werd op geboren op 13 januari 1915 te Etterbeek. Op 11 oktober 1933 werd hij ingekleed als norbertijn van Averbode, ontving de kloosternaam Andreas, legde professie af op 11 oktober 1935 en werd priester gewijd op 6 augustus 1939. Andreas werd legeraalmoezenier (1939–1941 en 1945–1947). In de periode van 1941 tot 1945 en in de periode 1947–1951 was hij organist van de abdijkerk⁶⁹. Van 1951 tot 1967 was hij parochiepriester te Loksbergen, Berchem en Eindhout, daarna ziekenhuisaalmoezenier te Leuven Sint-Rafaël (1967–1968) en ten slotte godsdienstleraar (1968–1979) en rector van de broeders van Liefde te Tessenderlo van 1968 tot en met 1991. Datzelfde jaar keerde hij terug naar de abdij waar hij nog gedurende enkele jaren regelmatig het orgel bespeelde. Andreas Broes overleed te Diest op 13 februari 1998. Andreas Broes “was een fijnbesnaard musicus” en componeerde ook enkele liederen, waaronder: *Aan Nonkel Fons uit Zonneland* (tekst van Yv. Waegemans), *Onze H. Vader*, en enkele kerstliederen: *Daal af in ons hartjes*, *Kerstnacht te Lande* en *Het liedje der twee Herders*, uitgegeven bij Dogilbert te Brussel⁷⁰.

10. Reginald Kamiel Monsieurs (1916–1961)

Kamiel Monsieurs werd op 31 maart 1916 geboren te Veerle en was de zoon van Henricus en Caecilia Kuypers. Hij werd ingekleed als norbertijn van Averbode op 11 oktober 1936 en ontving de kloosternaam Reginaldus, hij legde professie af op 12 september 1938 en werd priester gewijd op 16 augustus 1942. Op 26 maart 1939 werd hij succentor benoemd en bleef dit tot 31 maart 1944. Vanaf juni 1951 werd hij organist van de abdijkerk⁷¹ en bleef dit tot aan zijn plots overlijden – na een ongeval met de bromfiets – op 6 november 1961. Reginald was tevens predikant in de omliggende dorpen (1939–1944), assistent van de broedermeester (1951–1961) en vanaf 13 november 1959 medewerker in het bezinningscentrum van de abdij⁷². Monsieurs was ook dirigent van de fanfare *De Sint-Jansvrienden* (1945–1946 en 1948–1950)⁷³.

Als student componeerde Monsieurs voor de fanfare van Veerle de marsen *Witte-Wolf-Mars* en *t' Faubourg*. In het archief van de abdij worden nog andere composities bewaard zoals *In de schaduw der abdij* en *Matrozenlied*⁷⁴.

Medebroeder en archivaris Amandus Caeyers getuigde: “*Met veel plezier herinneren we ons de tijd dat hij het calefact kon doen daveren door zijn machtige en mooie stem. Zijn muzikaal talent heeft menigeen een aangename verpozing bezorgd. Steeds had hij een luimig lied bij de hand, en zijn typische mimiek verzekerde telkens het sukses. Geen wonder dat hij spoedig tot organist en succentor werd gepromoveerd. Tijdens de “exodus” naar Gijzegem [na de brand van de abdij in december 1942] nam hij met brio de taak van dienstdoende cantor waar, en liet ons kennis maken met heel het repertorium der zangen van het processionale. Dankbaar zullen de Sint Jansvrienden blijven gedenken, hoe hij als tijdelijk dirigent de fanfare van de ondergang heeft gered. [...] Terwijl hij als organist onmisbaar bleek, heeft hij zich nog vooral nuttig gemaakt door het schrijven van een begeleiding van ons Graduale [...].*”⁷⁵

11. Theodorus Eeckhout (1927–1982)

Antoon Eeckhout werd geboren te Menen op 23 november 1927. Hij werd ingekleed als norbertijn te Averbode op 12 september 1946, legde professie af op 12 september 1948 en werd priester gewijd op 10 augustus 1952. Daarna studeerde hij aan het Lemmensinstituut te Mechelen waar hij in 1957 afstudeerde als laureaat orgel. Hij werd organist van de abdijkerk en bleef dit tot 1961 toen hij benoemd werd als leraar aan het Sint-Michielscollege te Brasschaat⁷⁶.

In 1957 werd hij eveneens kapelaan te Testelt waar hij het zangkoor *De Loverkens* oprichtte. Eeckhout was een vernieuwende muziekpedagoog in het spoor van Marcel Andries en iemand die de ideeën van Carl Orff genegen was. Tijdens zijn Brasschaatse periode (1961–1967) stichtte hij het muziekensemble *Concertino* waarmee hij optrad in binnen- en buitenland en radiomissen verzorgde. De BRT-radio zond een concert van volksliederen uit op 19 november 1969.

Samen met Wilfried Joosen stichtte hij te Testelt – waar hij pastoor werd benoemd op 1 januari 1970 – het jeugdmuziekatelier *Muzeland* en richtte het blokfluitensemble *Collegium Musicum* op. Eeckhout was ook lid van de diocesane commissie (Vlaams-Brabant) voor liturgie en vanaf 1978 eveneens lid van de diocesane werkgroep catechese (lager onderwijs)⁷⁷.

Theo Eeckhout componeerde onder meer een E.K.-Hymne en een Latijnse meerstemmige mis. Daarnaast was hij auteur van de eerste twee delen van *Muzikale Exploraties* waarin hij ouvertures en symfonische gedichten ontleepte ten behoeve van muzikelaars en muziekluisteraars⁷⁸.

Bladzijde 488

69 Slechten 1981, p. 19.

70 Roquet 2007, p. 87.

71 Slechten 1981, p. 19.

72 AAA, 1, reg. 105, fol. 347.; Slechten 1978-1984, p. 309, n. 3; Roquet 2007, p. 517.

73 Laureys 1997.

74 Roquet 2007, p. 517.

75 Caeyers 1962, p. 3.

Bladzijde 489

76 Slechten 1981, p. 19.

77 Roquet 2007, p. 317-318.

78 Roquet 2007, p. 317: "Er bestaat nog geen lijst van zijn werken."

79 Slechten 1981, p. 19.

80 P.P. Nieuws, in *Pikkelpoort* 21 (1969) nr. 1, p. 21.

81 Roquet 2007, p. 414.

12. Achilles Wilfried Joosen (1941)

Wilfried Joosen werd geboren te Ekeren op 3 juli 1941. Daar volgde hij aan de gemeentelijke muziekacademie muzieklessen. In 1959 trad hij in bij de norbertijnen van Averbode en kreeg er de kloosternaam Achilles en werd priester gewijd in 1964. Op 6 oktober van hetzelfde jaar werd hij organist van de abdij benoemd⁷⁹. In 1969 volgde hij als abdiorganist een congres te Londen in de Queen Elisabeth Hall⁸⁰. Hij studeerde aan het Lemmensinstituut te Mechelen en werd er in 1970 laureaat muziekpedagogie. In 1973 trad hij uit als norbertijn van Averbode. Van 1970 tot 1976 was hij leraar muzikale opvoeding aan het Instituut voor Lichamelijke Opvoeding en Kinesitherapie Parnas in Dilbeek. Vanaf 1976 tot en met 2004 was hij leraar creatief musiceren, muziekpedagogie en -didactiek, kerk- en volksliedbegeleiding en informatica aan het Lemmensinstituut te Leuven. Hij is pedagogisch verantwoordelijke voor het Jeugdmuziekatelier in Testelt (1968–). Van 1970 tot 2004 was hij bestuurslid van de vereniging Musicerende Jeugd vzw., die het merendeel van zijn composities uitgaf.

Hij componeerde vele liederen en muziek voor Orff-instrumenten en voor blokfluitkwartet⁸¹. Tijdens zijn jaren in de abdij van Averbode toonde hij een toegewijde zorg voor het historische Loret-Orgel.

13. Joseph Innocent Gorissen (1912–1973)

Joseph Gorissen, zoon van Mattheus en Joanna Mathijs, werd geboren te Doornik op 10 juni 1912. Op 11 oktober 1930 werd hij ingekleed als norbertijn van Averbode en ontving Innocentius als kloosternaam. Hij legde professie af op 11 oktober 1932 en werd priester gewijd op 19 september 1936. Vanaf 1937 werd hij redacteur van de uitgeverij voor de kindertijdschriften en lector in de filosofie voor de priesteropleiding. Vanaf 1939 tot en met 1951 was hij studieprefect in het Sint-Michielscollege te Brasschaat. Daarna keerde hij naar de abdij terug waar hij werkzaam was voor de aartsbroederschap van Onze-Lieve-Vrouw van het Heilig Hart en de Goede Pers. Gedurende vele jaren was hij eveneens predikant en organist in de abdijkerk⁸². Hij overleed te Hasselt op 24 april 1973⁸³.

14. Urbanus Dierckx (1905–1977)

Jozef Dierckx, zoon van Joannes en Maria van Pelt, werd geboren te Turnhout op 19 maart 1905. Op 11 oktober 1923 werd hij ingekleed als norbertijn van Averbode en ontving de kloosternaam Urbanus. Op 11 oktober 1925 legde hij professie af en werd priester gewijd op 21 september 1929. In 1931 was hij kortstondig vicarius in Kortembos en verhuisde daarna naar het Sint-Michielscollege te Brasschaat alwaar leraar en econoom was tot 1939. In 1942 werd hij opnieuw vicarius in Kortembos en in 1948 diocesane proost voor het aartsbisdom Mechelen van de Boerenbond. Vanaf 1956 tot en met 1973 was hij pastoor te Vorst Kempen. Daarna keerde hij naar de abdij terug waar hij de taak van organist vervulde⁸⁴. Hij overleed te Duffel op 12 augustus 1977⁸⁵.

15. Marc Houvenaghel (1935–2013)

Marc Houvenaghel werd geboren te Nieuwpoort op 12 januari 1935. Na zijn humaniora deed hij het voorbereidend jaar bij de salesianen van Don Bosco. Hij studeerde orgel bij Flor Peeters aan het Conservatorium te Antwerpen. Hij behaalde er zijn eerste prijs orgel. Bij Kamiel D'Hooghe volgde hij improvisatiecursussen. Hij werd muzikleraar te Aarschot en aan de muziekkadademie Orfeus te Alseberg. In 1965 werd hij in de abdij als organist aangenomen en woonde er op de eerste verdieping van het oude provisorienhuis, de huidige pastorij. Na een moedig gedragen ziekte overleed hij te Aalst op 15 september 2013. Hij werd te Averbode begraven op 20 september 2013.

Als organist was hij een eminent begeleider van de koorzang en bovenal een begenadigd improvisator op het Loret-orgel. Hij componeerde meerdere hymnen en antifonen en werkte mee aan de vernieuwing van de liturgische gezongen van het getijdengebed na het Tweede Vaticaans Concilie.

16. Jos Bielen (1967)

Jos Bielen werd geboren te Mal bij Tongeren op 1 augustus 1967. Hij werd ingekleed als norbertijn van Averbode op 28 augustus 1985, legde professie af op 28 augustus 1987 en werd priester gewijd op 5 september 1993. Van 1993 tot en met 1998 studeerde hij aan het Lemmensinstituut te Leuven en behaalde er het einddiploma meester in de muziek, specialisatie orgel. In 1990 werd hij organist van de abdijkerk⁸⁶.

17. Nils Hellemans (1993)

Nils werd geboren te Dendermonde in 1993 en woont nu te Geel. In 2016 rondde hij zijn studie orgel en piano af aan het LUCA School of Arts (Lemmensinstituut-Leuven) met een dubbele Master in de muziek, telkens met de grootste onderscheiding. In 2017 haalde hij het masterdiploma kamermuziek en zijn opleiding SLO (specifieke lerarenopleiding) rondde hij eveneens af in datzelfde academiejaar. Hij doet dienst als organist van de abdijkerk sinds vijf september 2018⁸⁷.

18. Filip Blokken (1993)

Filip werd geboren in 1993. Hij begon zijn muziekstudies toen hij zes was in de Gementelijke Academie voor Muziek en Woord in Lanaken. Nadien studeerde hij piano aan de Muziekhumaniora van Hasselt. Nadien besliste hij om orgel als hoofdvak te kiezen en vervolgde hij zijn opleiding aan het Lemmensinstituut waar hij studeerde bij Peter Pieters. Filip is aangesteld als tweede organist van de basiliek van Scherpenheuvel en combineert dit vanaf vijf september 2018 met zijn engagement als organist in de abdijkerk⁸⁸.

Naast de benoemde organisten waren er tal van medebroeders die op het orgel of het harmonium de zang van het convent begeleiden: Jan-Baptist Valvekens, Gonzaga Taeymans, Raphael Verhaeghen, Dionysius Van Mensel, Jan Evangelist Steynen en broeder Fidelis Verdurmen (gezongen mis aan het altaar van O.-L.-Vrouw van het Heilig Hart).

Bladzijde 490

82 Slechten 1981, p. 19.

83 AAA, I, reg. 105, fol. 340.;
Slechten 1978-1984,
p. 138 en p. 139, n. 3.

84 Slechten 1981, p. 19.

85 AAA, I, reg. 105, fol. 244.;
Slechten 1978-1984,
p. 229 en p. 230, n. 4.

Bladzijde 491

86 Roquet 2007, p. 51-52.

87 *sa.* 2018.

88 *sa.* 2018.

89 Slechten 1981, p. 19.

Bijlage III

Flor Peeters
en Averbode

Flor Peeters en Averbode

A. Recital op het Internationaal Liturgisch Congres te Averbode: 12 augustus 1927

Reeds op jong leeftijd leerde Flor Peeters (1903–1986), afkomstig uit Tielen in de Kempen, de abdij van Averbode kennen. Tijdens zijn vakanties gedurende zijn studies aan het Lemmensinstituut te Mechelen maakte hij ook kennis met het Loret-orgel in de abdijkerk¹.

Zijn eerste concert op het Loret-orgel gaf Flor Peeters tijdens het Internationaal Liturgisch Congres dat in de abdij plaatsvond van 9 tot 12 augustus 1927². In zijn herinneringen sluipt er een kleine misvatting op. Het concert had niet plaats op het feest van Onze-Lieve-Vrouw-ten-Hemelopneming, 15 augustus, maar op de vierde congresdag, met name 11 augustus 1927. Het concert was een “Liturgisch orgelrecital” voor de deelnemers aan het congres³. Flor Peeters herinnerde het recital dat hij als jonge organist – hij was toen 24 jaar oud – te Averbode verzorgde: “Ik bespeelde het toen nog in goede staat verkerende prachtige Loret-orgel met een programma gewijd aan Liturgische orgelmuziek. Dat begrip Liturgische muziek werd later wel wat uitgebreid; immers ik heb er [op het Eucharistisch congres in 1929] een Rondedans uit de Vuurvogel van Stravinsky gespeeld.”⁴.

Het programma dat Flor Peeters speelde op het Loret-orgel zag er volgt uit⁵:

Liturgisch orgelrecital op het monumentaal orgel der Abdij (4 klavieren), gegeven door FLOR. PEETERS, orgelist det Kathedraal van Mechelen, leeraar aan het Lemmensgesticht.

PROGRAMMA: 1. a. Koraal “Veni Creator”	Bach
b. Koraal “Gloria in excelsis” (1 mis)	Bach
2. a. Kyrie (4 toon apostelen)	Frescobaldi
b. Ave maris stella	Titelouse
c. Recitatief en fuga op den 2 ^e modus	Clerambaut
3. Cantilène (uit “Symphonie Romane” gebouwd op Grad. “Haec dies”)	Widor
4. a. 4 preluden op:	Flor Peeters
Verbum supernum	
Ave Maria	
Iste Confessor	
Inviolata	
b. Symphonische Fantasie op een “Alleluia” van de vigiliedag van Paschen	Flor Peeters
5. Toccata op “Puer natus est”	de Malingreau
6. 4 Versets sur “Ave Maria stella”	M. Dupré
7. Benedictus	Max Reger
8. Finaal der Sonata in la op de psalmtoon van de 4 ^e modus	Erb

B. “Abdijvrede”, opus 16.

Tijdens het congres maakte Peeters kennis met Alfons – kloosternaam Tharcisius – Valvekens of de “Fokke” zoals hij werd genoemd. Na het congres, op 13 augustus 1927, componeerde hij *Abdijvrede*⁶ dat hij aan hem opdroeg⁷. Samen met de “Fokke” en met Piet Visser⁸ maakte de jonge Flor Peeters veel plezier tijdens hun verblijf te Averbode en haalde tal van grappen uit⁹. Piet Visser schreef later over het ontstaan van *Abdijvrede*: “*Tegen de avond roept Flor Peeters me naar het orgel van de kerk [abdijkerk van Averbode]: ‘Luister eens, dat schreef ik vanmiddag in alle gauwte op’. Dan klinkt in de kerk de limpiede muziek van zijn ‘Abdijvrede’, het stuk ademt de wierookgeur van het altaar, maar de dauw van de morgen van over de heide en ge hoort er het ruisen van de bossen rond het klooster. Het is getekend met dezelfde kleuren als het land rondom, het land, waar de componist zich ‘zó thuis en zó rustig en zó gelukkig’ voelt, dat land, waarvan ‘ik hou zoals ik van mijn moederke hield’.*”¹⁰

Flor Peeters meende dit stuk ’s nachts geschreven te hebben en beweerde later: “*Niet dat Abdijvrede een frats was, maar het was onder de indruk van de fraaie liturgie van de Norbertijnen geschreven*”¹¹. Het werk verscheen bij uitgever De Ring in 1927. Een tweede druk bij dezelfde uitgever zag het licht in 1941¹².

Charles Tournemire ontving van Flor Peeters een exemplaar met opdracht van dit serene jeugdwerk¹³. Tournemire beantwoordde dit vriendschappelijk gebaar met een kort briefje op 28 augustus 1930: “*Cher Monsieur Peeters et ami, Je reçois votre “Abdijvrede”. Exquise et suave musique – Merci – Poésie intense. Phrase émotive, conduite avec cœur. Et combien émouvant le ‘Magnificat’ - avec l’écho au Récit. La reprise est intense et la fin se repose dans l’éternité... Merci également pour la bonne dédicace. Et encore mes meilleurs compliments très sincères. Croyez moi toujours, cher Monsieur Peeters et ami, votre tout dévoué. Charles Tournemire.*”¹⁴.

C. Eerste orgel-“concert”

Het orgelrecital op het einde van het Liturgisch Congres op donderdag 11 augustus 1927 was voor de deelnemers dermate meegevallen dat abt Gummarus Crets meende dat een vervolg hiervan een goede zaak was voor de abdijs¹⁵. Dit “eerste” orgelconcert, vond plaats, drie dagen na het Liturgisch congres op 15 augustus 1927. “*Het orgelrecital van 1927 was dus het allereerste specifieke orgelrecital dat in ons land in een kerk werd gegeven. Een intreebiljet kostte vijf frank. Er waren meer dan zeshonderd toehoorders. Op het plein vóór de kerk stonden meer dan tachtig auto’s, en die waren toen nog schaars.*”¹⁶

Flor Peeters vroeg aan de toenmalige abt Gummarus Crets of hiervoor de toestemming van de aartsbisschop te Mechelen moest gevraagd worden. De kerkelijke richtlijnen verboden tot dan toe *de facto* orgelconcerten in katholieke kerken. Er werden wel uitzonderingen toegestaan indien het concertmatige karakter ervan enigszins geneutraliseerd werd, zoals bij een ingebruikname van een nieuw orgel die steeds gepaard ging met de wijding van het orgel. In combinatie met koorwerk was er ook meer mogelijk¹⁷. Flor Peeters herinnerde zich

Bladzijde 494

- 1 Peeters 1991, p. 145, kol. 1-2.
- 2 Valvekens 1974, p. 13; Van Osta 1992, p. 4-5; Peeters 1991, p. 45, kol. 1; Van Driessen 2010, p. 10.
- 3 Peeters 1991, p. 45, kol. 1.
- 4 Peeters 1991, p. 45, kol. 1.
- 5 AAA, 1, *Nieuw archief, D. 10, 2. Flor baron Peeters (1903–1986)*; Van Driessen 2010, p. 100.

Bladzijde 495

- 6 AAA, 1, *Nieuw archief, D. 10, 2. Flor baron Peeters (1903–1986)*. Foto origineel handschrift Flor Peeters met datering.
- 7 Valvekens 1974, p. 14-15.
- 8 Peeters 1991, p. 73, kol. 1.
- 9 Visser 1950, p. 106; Valvekens 1974, p. 14; Peeters 1991, p. 45, kol. 1; Van Osta 1992, p. 6.
- 10 Visser 1950, p. 107.
- 11 Peeters 1991, p. 45, kol. 1.
- 12 Visser 1950, p. 116.
- 13 Visser 1950, p. 88.
- 14 Peeters 1991, p. 65, kol. 2; Van Osta 1992, p. 6.
- 15 Valvekens 1974, p. 15.
- 16 Valvekens 1974, p. 15.
- 17 Van Driessen 2010, p. 101-102.

vele jaren later het voorstel om in ons land het allereerste specifieke orgelrecital in een kerk te geven: “Ja [...] we spraken erover met elkaar; maar een echt orgelrecital was toen nog verboden in een kerk. Het werd beschouwd als een ontheiliging van het kerkgebouw. Kardinaal van Roey, die een goede vriend was van de prelaat, en ook mij zijn genegenheid niet onthield (we waren alle drie Kempenaars), gaf een ontwijkend antwoord toen hij over het voorstel werd gepolst. Nadat de prelaat er lange tijd met mij had over gepraat, zei hij op zijn Broechems: ‘Tut, tut, tut, Floreke, ik ben baas in mijn eigen kerk, en de opbrengst zal ten goede komen aan onze missies in Brazilië’ ”¹⁸.

Het goede doel was soms inderdaad een aanleiding om een orgelconcert toch te laten doorgaan¹⁹. De opbrengst van het concert bedroeg drieduizend franken. “Ook de prelaat was buitengewoon content. Toen ik wat later drieduizend frank ging neertellen vóór zijn ogen op zijn bureau, zag ik het contentement in zijn ogen glunderen, maar toen ik hem zei dat we toch iets moesten geven aan de orgelist, die nochtans niets had gevraagd, en ik voorzichtig het getal duizend uitsprak, donderde de prelaat bijna van zijn stoel en riep: ‘Duizend frank?! Maar hij heeft nog geen anderhalf uur gespeeld!’ ”²⁰

D. Concerten te Averbode tot 1934

Tot en met 1934 gaf Flor Peeters jaarlijks op vijftien augustus een orgelconcert op het Hippolyte Loret-orgel te Averbode. De programma's van deze recitals geven we hieronder kort weer. In 1932 gaf Flor Peeters geen concert te Averbode. Het werd niet vermeld bij Peeters²¹. De bewaarde, gedrukte programma's in het abdijschief bevestigen dat. In 1931 had het “vijfde jaarlijksch orgelrecital” plaats en in 1933 het “zesde jaarlijksch orgelrecital”. Het concert in 1928 was het “tweede” volgens de gedrukte programma-brochure.

Alleen in 1928 werd het programma en de commentaar bij de onderscheiden stukken ondertekend door de auteur “FL. P.”, Flor Peeters.

15 augustus 1927:

Bach (BWV 566, Ertödt), Lemmens, Daquin, Boëllmann, Schumann, Bossi, Karg-Elert, Ropartz, Dupré, Vierne, Widor (VI)²².

15 augustus 1928:

Bach (Tocatta en Fuga in re klein), Bach (twee koralen), De Rayck, Dacquin, Flor Peeters (Abdijvrede, Symphonische Fantazia), Franck (Pièce héroïque), Flor. Schmitt, Vierne, Widor (vijfde symphonie)²³.

15 augustus 1929: Eucharistisch Congres

W. Fr. Bach, Bach (koralen), Pachelbel, Clérambault (Duo, Trio, Dialoog), Mendelssohn (S VI), de Severac, Strawinsky, Reger, Guilmant (I), Peeters (improvisaties op thema's uit het publiek)²⁴.

15 augustus 1930:

Met fluitist Jos de Klerk²⁵. Händel, Couperin, Daquin, Frank (III), Dupré, Widor (II)²⁶.

15 augustus 1931:

Bach (BWV 533), Schumann, Mendelssohn, Liszt (BACH), Tournemire (Orgue Mystique van de dag), Peeters (uit opus 6), Moulaert, Widor (VII)²⁷.

15 augustus 1932:

Geen recital.

15 augustus 1933:

Buxtehude, Corelli, Bach (BWV 608, 615), Schumann, Lemmens, Rheinberger, Franck (Cantabile), Reger, Vierne, Peeters (uit opus 17), Andriessen (Toccata)²⁸.

15 augustus 1934:

Händel (Conc. F), Bach (BWV 528), Martini, Mendelssohn (II), Brahms, Borremans, Guilmant, Peeters (uit opus 6), Mulet, Franck (Final)²⁹.

Het concert op 15 augustus 1934 was het laatste recital dat Flor Peeters verzorgde in de abdijkerk van Averbode. De orgelconcerten te Averbode waren een opmerkelijk initiatief in een tijd dat de kerk officieel een concertverbod oplegde. De eerste belangrijke en überhaupt volwaardige orgelconcerten in Vlaanderen waren de jaarlijkse recitals die de jonge Flor Peeters te Averbode verzorgde³⁰. Nog in 1974 getuigde Flor Peeters over de historisch belangrijke rol die de abdij had gespeeld in de ontwikkeling van orgelconcerten. *“In waarheid mogen we zeggen dat te Averbode de eerste stoot werd gegeven aan de orgelbeweging die op dit ogenblik een zo hoge vlucht heeft genomen. Averbode was de startbaan...”*³¹ De belangstelling was groot en bracht een publiek vanuit heel Vlaanderen bijeen³². Die traditie werd voortgezet in de zusterabdij van Tongerlo. Op 11 augustus 1933 had Flor Peeters aldaar het nieuwe Klais-orgel ingespeeld³³ en gaf er in 1935 een recital. Vanaf 1942 tot en met 1956 verzorgde hij te Tongerlo een jaarlijks concert soms in samenwerking met medebroeder Titus Timmerman, de plaatselijke organist³⁴. In 1963 vierde men te Tongerlo Flor Peeters' zestigste verjaardag³⁵, in 1978 werd hij er bij zijn pensionering geëerd³⁶ en in 1983 vonden er twee huldigungsconcerten plaats naar aanleiding van zijn tachtigste verjaardag³⁷. De concerten te Averbode en te Tongerlo kregen niet onmiddellijke navolging, maar op langere termijn hebben ze wel een klimaat geschapen dat het organiseren van orgelconcerten mogelijk maakte³⁸.

E. Sint-Jozefsmis

Flor Peeters geraakte via Averbode ook bevriend met een andere medebroeder, Ludolfus Jozef Brems, titulair bisschop van Roskilde en Apostolisch Vicaris voor Denemarken en IJsland³⁹. In 1929 maakte Peeters een eerste concerttournee in Denemarken. Vier jaar later in 1933 ondernam hij er nog een tweede tournee. Tijdens deze concertreizen was hij te gast bij Monseigneur Brems in zijn villa “Valbyhus” aan de buitenrand van Kopenhagen. Voor hem componeerde Flor Peeters zijn opus 21, de Sint-Jozefsmis⁴⁰. *“De ongelooflijke hospitaliteit, de genegenheid en de waardering van Mgr. Brems zijn niet onder woorden te brengen. Om hem mijn grote erkentelijkheid te betuigen, heb ik in 1929 mijn Sint-Jozefsmis gecomponeerd, ze naar zijn voornaam genoemd en aan hem opgedragen.”*⁴¹

Bladzijde 496

- 18 Valvekens 1974, p. 15.
- 19 Van Driessen 2010, p. 102.
- 20 Valvekens 1974, p. 16.
- 21 Peeters 1991.
- 22 Peeters 1991, p. 52, kol. 2.
- 23 AAA, I, Nieuw archief, D. 10, 2. *Flor baron Peeters (1903-1986), Tweede jaarlijksch orgelrecital [...] 1928.*
- 24 AAA, I, Nieuw archief, D. 10, 2. *Flor baron Peeters (1903-1986), Derde jaarlijksch orgelrecital [...] 1929. Peeters 1991, p. 62, kol. 2.*
- 25 Peeters 1991, p. 73, kol. 2.
- 26 AAA, I, Nieuw archief, D. 10, 2. *Flor baron Peeters (1903-1986), Vierde jaarlijksch orgelrecital [...] 1930. Peeters 1991, p. 66, kol. 2.*

Bladzijde 497

- 27 AAA, I, Nieuw archief, D. 10, 2. *Flor baron Peeters (1903-1986), Vijfde jaarlijksch orgelrecital [...] 1931. Peeters 1991, p. 70, kol. 2.*
- 28 AAA, I, Nieuw archief, D. 10, 2. *Flor baron Peeters (1903-1986), Zesde jaarlijksch orgelrecital [...] 1933. Peeters 1991, p. 82, kol. 2.*
- 29 AAA, I, Nieuw archief, D. 10, 2. *Flor baron Peeters (1903-1986), Zevende jaarlijksch orgelrecital [...] 1934. Peeters 1991, p. 88, kol. 2.*
- 30 Van Driessen 2010, p. 102.
- 31 Valvekens 1974, p. 17.
- 32 Van Driessen 2010, p. 108.
- 33 Peeters 1991, p. 82, kol. 2.
- 34 Peeters 1991, p. 140,142, 148, 154, 166, 168, 182, 190, 200, 210, 216, 218, 226, 236, 254.
- 35 Peeters 1991, p. 324.
- 36 Peeters 1991, 426.
- 37 Peeters 1991, p. 442 en p. 446.
- 38 Van Driessen 2010, p. 102.
- 39 Slechten 1978-1984, p. 120-121.
- 40 Visser 1950, p. 99; Peeters 1991, p. 57, kol. 1 en p. 59, kol. 1; Van Osta 1992, p. 6-9.
- 41 Peeters 1991, p. 57, kol. 2.

De Sint-Jozefsmis werd een van de meest uitgevoerde geestelijke werken voor koor en orgel van Flor Peeters. Hij getuigde hierover: *“Dit werk heb ik inderdaad met de bedoeling geschreven om een gemakkelijke mis te maken die door alle betere koren kon worden gezongen, een mis die een zekere allure wenst te vertonen, zodat ze plechtigheden kan opluisteren, maar die eenvoudig en gemakkelijk ‘wegzingt’.* De kritiek van die tijd heeft dat wonderwel begrepen en deze mis is de meest bekende en meest gezongen geworden van alle geestelijke koorwerken die ik ooit componeerde. *Ik heb ze dan ook voor alle mogelijke zettingen gemaakt, op uitdrukkelijk verzoek van mijn Amerikaanse uitgever; hij wou de markt nog vergroten.”*⁴².

F. Adviseur voor een eventuele “restauratie” van het Hippolyte-Loret-orgel

Zie hoger.

De invloed van Flor Peeters als organist, componist en orgeladviseur in de orgelwereld van de twintigste eeuw is moeilijk te overschatten. De eerste reeks orgelconcerten in de abdij van Averbode op het Loret-orgel waren van historisch belang voor de ontwikkeling en de verspreiding van de orgelcultuur in Vlaanderen.

Bijlage IV

Orgeldagen in Brabant te Averbode 1968 en 1969

Orgeldagen in Brabant te Averbode 1968 en 1969

In 1967 organiseerde Kamiel D'Hooghe, organist van de Sint-Salvator-kathedraal, een “internationale orgelweek” te Brugge¹. Sprekers waren onder meer Walter Supper², Norbert Dufourcq en Lambert Ern ³. Dufourcq beweerde dat historisch restaureren een utopie was⁴, terwijl Ghislain Potvlieghe pleitte voor de herwaardering van het historisch orgel, geïnspireerd door het *Orgelreform* en de Deense, Duitse en Nederlandse orgelbouwers die de wegen gingen van de historisch gerichte orgelbouw. Potvlieghe besloot met orgeldeskundigen uit de Nederlanden tot de stichting van *Acta Organologica Brabantia*. Een eerste realisatie werden de Orgeldagen in Brabant te Averbode in 1968. In 1969 zou een tweede editie volgen. Deze dagen werden georganiseerd door Ghislain Potvlieghe in nauwe samenwerking met toenmalige medebroeders Trudo Jan Gerits, historicus, en Achilleus Wilfried Joosen, organist⁵.

Het eerste congres was gewijd aan orgelcultuur als musicologische wetenschap, een confrontatie van Belgische en Nederlandse deskundigen inzake orgelbouw, orgelcultuur en de ruimere bekendmaking van ons orgelpatrimonium⁶. De orgeldagen werden op vrijdag 9 augustus geopend door Johan Fleerackers, kabinetschef van de minister van Nederlandse Cultuur. Sprekers waren onder meer Ghislain Potvlieghe, Trudo Jan Gerits, Raymond Schroyens en Hans van der Harst. De dag werd afgesloten met een concert op het Jacobus Verbuecken-orgel (1752–1754) te Engsbergen-Tessenderlo⁷. De volgende dag spraken orgeldeskundigen uit Nederland: Hans Kriek (Didam), Lambert Erné (Utrecht), Hans van der Harst (Utrecht) en Jan Keyzer (Apeldoorn) over actuele orgelbouwproblemen. Het Belgische panel bestond uit Gabriël Verschraegen (Gent), Paul François (Brugge), Antoon Deschrevel (Handzame) en Titus Timmerman (Tongerlo). De discussies werden geleid door Ghislain Potvlieghe en Raymond Schroyens en Wim Van Gansbeke.

De Belgische orgelbouwers waren nog van mening dat historische instrumenten dienden aangepast naar eigen inzicht en smaak. De Nederlandse collega's boden hiertegen stevig weerwerk. Na een ingelaste pauze om het verhitte debat enigszins te laten bekoelen, was de Vlaamse delegatie van orgelbouwers vertrokken. Potvlieghe begreep niet dat goede organologen zoals Klotz, Dufourcq, en Deschrevel en François bij ons restauratieprojecten goedkeurden waarbij historisch orgelmateriaal werd verwijderd of getransformeerd. De oude garde van de Belgische orgelbouwers bleef kiezen voor wat hij het “compromisorgel” noemde⁸. Hoewel Potvlieghe niets afdeed van de historische verdienste van de Leuvense organoloog Jozef Kreps in de jaren 1930, vond hij dat het “Krepsisme” en het “Dufourquisme” hun tijd hadden gehad. Zij waren de vaders van een orgeltype dat als “compromisorgel” kan worden bestempeld⁹. Dit standpunt werd hem door sommigen zoals Antoon Deschrevel niet in dank afgenomen: “*In zijn onderzoek naar de betekenis van de orgelcultuur in België trok dhr. Potvlieghe ongenadig van leer tegen de bestaande toestanden. Hij wilde ons doen geloven dat er in België geen enkel bekwaam orgelbouwer voorkomt, met het gevolg dat wij in heel ons land over geen enkel degelijk instrument beschikken. Zijn aanklacht*

had veel weg van het ophefmakend rapport van maart 1850 door Fétis, directeur van het Brusselse Conservatorium, voorgelezen in de Akademie voor Kunsten en Wetenschappen. [...] De aanklager is niet oud genoeg om te weten hoever we zijn teruggekeerd en welke weg in de goede richting werd afgelegd sinds 1930. Zo werd zijn uitval tegen het Krepssisme dan ook niet genomen door hen die weten wat Dom Kreps betekend heeft in het orgel-renouveau van ons land.¹⁰

De dag werd afgesloten met een componistenrecital. Daan Manneke uit Vogelwaarde (NL) en Kristiaan Van Ingelgem uit Opwijk creëerden beiden een nieuw orgelwerk voor positief speciaal gecomponeerd voor de Orgeldagen Averbode 1968. Manneke schreef voor die gelegenheid “Muziek voor positief” en Kristiaan Van Ingelgem componeerde een “Suite”¹¹. De laatste dag bezocht men de kleine gelegenheidstentoonstelling met oude muziekhandschriften gregoriaans uit het abdijarchief, composities van abt Trudo Salé († 1782) en documenten over de orgelhistoricus, componist en organist Vital Hilarius Couwenbergh († 1914). Daarnaast werden ook enkele stukken zilverwerk en borduurwerk uit de abdijverzameling getoond. Ghislain Potvlieghe toonde via een diaprojectie orgelfronten uit de Brabantse en Vlaamse school (c1515–c1880)¹². De orgeldagen kregen ook weerklank in de toenmalige pers¹³.

De tweede editie van de *Orgeldagen in Brabant* vond eveneens plaats te Averbode van dinsdag 5 tot en met vrijdag 8 augustus 1969¹⁴. Andermaal werd er gesproken over orgelcultuur, orgelmuziek, orgelgeschiedenis versus restauratie en nieuwbouw¹⁵. Van Belgische zijde namen onder meer Guido Peeters, Edmond de Vos, Emile Humblet, Herman Roelstrate en Titus Timmerman deel. Jos Van Immerseel concerteerde op het nieuwe Pels-orgel te Massenhoven. Op het Loret-orgel in de abdijkerk voerde hij de *Fantasia und Fuge über den Choral ‘Ad nos, ad salutarem undam’* van Franz List uit. Ook op dit tweede congres in 1969 ontstonden er vinnige discussies over de kwaliteit van de toenmalige “hedendaagse” orgelbouw.

Ghislain Potvlieghe publiceerde in een gestencilde brochure van *Acta Organologica Brabantiae* een samenvatting van de Averbodse orgeldagen van 1968¹⁶. In het tijdschrift *De Praestant* verschenen tal van artikels waarin de discussies van de Orgeldagen in Brabant te Averbode werden voorgezet¹⁷, hoewel Flor Peeters daar minder op gesteld was¹⁸. Dat is begrijpelijk aangezien Flor Peeters als organist en adviseur tal van projecten van “compromisorgels” had gesteund. Na het ter ziele gaan van het tijdschrift in 1972 vond er een doorstart plaats in 1978 met het tijdschrift *Orgelkunst*, opgericht door Kamiel D’Hooghe, zijn echtgenote Agnès Dumon en Ghislain Potvlieghe. Zij werden vanaf het eerste uur bijgestaan door Antoon Fauconnier, Patrick Roose en Bernard Huys¹⁹.

Bladzijde 500

- 1 *sa.* 1968d.
- 2 Supper 1968; Supper 1969.
- 3 Erné 1968.
- 4 Dufourcq 1970.
- 5 Joosen Wilfried, *Enkele nota's over 't orgel van Averbode*, [onuitgegeven nota's], 14 p. in twee kolommen, kopie in bezit van de auteur; Bastiaens 2016, p. 8.
- 6 *sa.* 1968a; *sa.* 1968b; Potvlieghe 1968a, p. [4].
- 7 Potvlieghe 1968a, p. [5]-[8].
- 8 Bastiaens 2016, p. 8.
- 9 *sa.* 1968c; Bastiaens 2016, p. 18-19.

Bladzijde 501

- 10 Deschrevel 1969.
- 11 Potvlieghe 1968a, p. [9]-[16].
- 12 Timmerman 1968; Potvlieghe 1968a, p. [17].
- 13 AAA, I, Nieuw archief, B.4., 1969.
- 14 *sa.* 1969b.
- 15 Bastiaens 2016, p. 9.
- 16 AAA, VI, Averbodium vzw.
- 17 Deschrevel 1969; Noël 1969a; Noël 1969b; Peeters 1969; Potvlieghe 1969b; Potvlieghe 1969c.
- 18 Bastiaens, p. 11.
- 19 Bastiaens 2016, p. 10-11; *sa.* 2017.

- 20 Moortgat 1964;
Moortgat 1965;
Bastiaens 2016, p. 8.
- 21 Bastiaens 2016, p. 9.
- 22 Potvlieghe 1974b;
Bastiaens 2016, p. 9.
- 23 Bastiaens 2016, p. 10.
- 24 Fauconnier 1979, p. 160.
- 25 D'Hooghe 1979, p. 136.

Een rechtsreeks gevolg van de orgeldagen te Averbode was een initiatief van Maurits Naessens, toenmalig directeur van de *Bank van Parijs en de Nederlanden*, die ook aanwezig was op het congres. Hij was reeds langer geïnteresseerd in de orgelgeschiedenis, onder meer door de publicaties van Gaby Moortgat in samenwerking met Ghislain Potvlieghe²⁰. Naessens stimuleerde de publicatie van het boek *De orgelkunst in de Nederlanden van de 16de tot de 18de eeuw* dat in 1971 werd uitgegeven in drie talen door het *Mercatorfonds* en nadien nog een herdruk kende²¹.

Een ander gevolg op langere termijn van de orgeldagen te Averbode was de start van de inventarisering van het historisch orgelpatrimonium in Vlaanderen. Mede op initiatief van kabinetschef Fleerackers begon Ghislain Potvlieghe met een eerste inventarisatie, met name van de orgels in Oost-Vlaanderen²². Daarna zou de reeks worden verdergezet door Antoine Fauconnier en Patrick Roose²³.

De discussies op orgeldagen in 1968 en 1969 te Averbode zijn een eerste sterke aanzet geweest om het historisch Vlaamse orgelpatrimonium te waarderen, te inventariseren en voldoende kritisch na te denken over verantwoordde restauratieprojecten²⁴. In zijn openingstoespraak op het orgelcolloqium in de abdij van Grimbergen in augustus 1979 verwoordde Kamiel D'Hooghe het aldus: “*Deze abdijsgemeenschap en deze van uw confraters in Tongerlo en Averbode hebben door hun verre orgelgeschiedenis en hun recentere activiteiten een grote en waardevolle bijdrage geleverd tot de orgelcultuur in Vlaanderen*”²⁵.

Verklarende woordenlijst

Abbatiaat

taak uitgeoefend door een abt. Voorheen ook het pauselijk beneficie dat aan een abt werd verleend.

Abdij

1. kloostergemeenschap van mannen of vrouwen met een grote mate van autonomie, geleid door een abt of een abdis en meestal behorende tot een oudere monastieke of kanonikale orde.
2. gebouwencomplex dat door die abdijgemeenschap bewoond wordt.

Abt

een prelaat die de abtzegeening ontvangen heeft. Hij bezit — meestal vanaf de veertiende of vijftiende eeuw — het recht de uiterlijke kentekenen van de abtelijke waardigheid te dragen. Zie pontificalia.

Abt-generaal

hoogste overste binnen de gehele orde. Vanaf het begin van de orde werd aan de abt van het aartsklooster Prémontré de waardigheid van een vader-abt over alle canonieën van de orde verleend. Krachtens zijn ambt kon hij het generaal kapittel van de orde samenroepen en in heel de orde visitaties houden. Sedert de afschaffing van de abdij van Prémontré tijdens de Franse Revolutie in 1790, en het herstel van de interne hiërarchie in 1869 (1883), wordt door het generaal kapittel als abt-generaal een priester gekozen die ten minste vijf jaar eeuwig geprotest is in de orde. In principe wordt hij voor het leven gekozen maar sinds het Tweede Vaticaans Concilie moet hij bij het bereiken van de 70-jarige leeftijd aan het generaal kapittel zijn ontslag aanbieden. Sinds 1937 resideert de abt-generaal van de orde in het generalaat te Rome.

Abtshuis

aparte woning met verblijfruimten voor de abt en zijn rechtstreekse medewerkers en verder ruimten voor ontvangsten en administratieve diensten. Zie ook prelatuur.

Abtstafel

goederen die ter beschikking stonden voor de abt en zijn hofhouding en die duidelijk onderscheiden en gescheiden werden van de conventstafel, dit zijn de goederen bestemd voor het onderhoud van de in de abdij wonende kloosterlingen. Dit onderscheid was van belang ten tijde dat abbatiaaten in commende gegeven werden.

Analecta Præmonstratensia

wetenschappelijk tijdschrift gewijd aan de geschiedenis van de orde van Prémontré, sedert 1925 uitgegeven door

de Historische Commissie van de orde.

Analectes de l'ordre de Prémontré

wetenschappelijk historisch tijdschrift gewijd aan de geschiedenis van de orde van Prémontré, tussen 1905 en 1914 uitgegeven door de zorgen van de norbertijnen van de abdij van 't Park te Heverlee bij Leuven.

Antifonarium

verzameling in een apart volume van liturgische teksten met muziek, bestemd voor het gemeenschappelijk koorofficie. Zie ook graduale.

Averbode

(B, provincie Vlaams-Brabant, gemeente Scherpenheuvel-Zichem): dubbelklooster, omstreeks 1134/35 gesticht bij een kapel van Sint-Jan de Doper, door Arnold ii graaf van Loon. In 1246 was de zustergemeenschap zeker verhuisd naar Keizerbos. De abdij bediende 28 kerken. Door oorlogsomstandigheden werd de gemeenschap in 1578 verstrooid, van 1585 tot 1604 verbleef het convent in Diest. Bloeiperiode in de zeventiende en de achttiende eeuw. In 1797 door de Franse overheersers ontruimd, werd het kloosterleven in 1834 hervat. Sinds 1872 herstel van het abbatiaat. Na een zware brand in 1942 heropgebouwd.

Beeldenstorm

ten tijde van het opkomende volksalvinisme (1566) werden in Vlaanderen en Brabant de heiligenbeelden in kerken en kloosters door fanatieke voorstanders van de reformatie vernietigd.

Beneficie

kerkelijk ambt waaraan een inkomen verbonden is.

Bestuur

het hoogste bestuursorgaan van een zelfstandig klooster in de orde van Prémontré is het canoniekapittel dat de prelaat verkiest. Het bestuur van een mannenklooster berust bij een prelaat. Deze is abt (in een abdij) of regerend prior (in een zelfstandige priorij). Een abt wordt bijgestaan door een aantal subalterne oversten, de prior, de supprior en in sommige abdijen een circator; een regerend prior (prior de regimine) heeft een supprior naast zich. Een prelaat moet, volgens de regels vastgelegd in de constituties, collegiaal met zijn raadsleden een besluit nemen, dan wel voorafgaandelijk de instemming of het advies van de raadsleden vragen.

Binnenheer

norbertijn met vaste verblijfplaats in een abdij of priorij.

Brevier

boek met de dagelijkse liturgische getijden van metten tot completen, in de loop van het kerkelijk jaar of bij de viering van heiligen te verrichten. Zie ook premonstratenzer liturgie.

Breviergebed

zie koorgebed.

Buitenheer

norbertijn die in de buitendienst werkzaam is, bijvoorbeeld in de parochiepastoraal.

Calefactorium (calefact)

ruimte waar eertijds een haardvuur werd gestookt en waar de kloosterlingen zich op gestelde tijden konden verwarmen (calefacere) omdat er op de cellen geen verwarming was. Later door uitbreiding: recreatiezaal.

Canonie

gemeenschap van reguliere kanunniken van de orde van Prémontré, waarvan de leden zich allen door kloostergeloften hebben gebonden aan eenzelfde kerk. De canonie omvat dus zowel het convent, de eventuele gemeenschappen van bijhuizen en de norbertijnen werkzaam in de buitendienst.

Canoniekapittel

het college van alle definitief geproefste kloosterlingen van een canonie. Dit bestuursorgaan verkiest de prelaat (de abt of de regerende prior), neemt collegiaal met de prelaat de beleidsbeslissingen of bereidt de persoonlijke beslissing van de prelaat voor met instemming of advies.

Cantor

voorzanger aan wie de leiding van de koorzang is toevertrouwd en die ook zorg draagt voor het optekenen van de overlijdens der medebroeders in het dodenboek.

Cel

individuele woon- en slaapkamer van een kloosterling.

Cellier

kloosterling belast met de voedselvoorziening van de abdijsamenleving. Zie ook dispensier en pitancier.

Ceremoniarius

kloosterling aan wie de leiding van de liturgische functies is toevertrouwd.

Ceremonieel

zie Liber ordinarius.

Circarie

vroeger was de circarie een territoriale omschrijving van abdijen uit eenzelfde gebied, onderworpen aan eenzelfde circator capituli, een visitator die alle kloosters van dat gebied diende te visiteren namens het generaal kapittel en te rapporteren aan deze assemblee. Een circarie staat onder de leiding van een vicaris van de abt-generaal. Voorheen was deze ook gemachtigd om een circariaal kapittel te houden. Tegenwoordig worden ook grensoverschrijdende circarieën gevormd op basis van dezelfde taal. Een circarie heeft enkele punten van overeenkomst met een provincie van een meer gecentraliseerde kloosterorde.

Circator

kloosterling belast met de handhaving van de kloostertucht in zijn abdij. Gewoonlijk is hij ook raadslid en vervangt hij bij afwezigheid prior en supprior.

Clausuur

gedeelte van het klooster dat enkel toegankelijk is voor de leden van de gemeenschap. Constitutionele clausuur is de slotafbakening waarvan de juridische bepalingen in de constituties zijn vastgelegd. De pauselijke clausuur van zuster gemeenschappen wordt beschermd door een aantal strenge verordeningen die door het kerkelijk recht bepaald zijn.

Commendatio maior

gebedsdienst met psalmen en schriftlezingen ter herdenking van de doden op Allerzielen en voorafgaande aan de begrafenisdienst voor een overleden lid.

Commendatio minor

korte gebedsdienst bij het vernemen van het overlijden van een medebroeder.

Commende-abt

persoon (geestelijke of leek) aan wie door de paus of door de rijksvorst aan abtsetel werd toevertrouwd in een kloosterorde waarvan hij geen lid was.

Completen

(Lat. completorium: voltooiing)
 laatste der getijden.

Constituties

een door de bevoegde kerkelijke autoriteiten goedgekeurd geheel van voorschriften waarin de doelstellingen, de leefwijze, de rechten en plichten van de religieuzen en de interne verhoudingen in een religieus instituut worden vastgelegd. Zie ook statuten.

Convent

1. in de orde van Prémontré de groep van inwonende kloosterlingen, in tegenstelling tot de buitenwonenden zoals pastoors, rectoren en dergelijken. In abdijen waar een scheiding van de goederen was ingevoerd beschikte het convent over eigen inkomsten waarvoor een eigen beheerder werd aangesteld: de pitancier, later dispensier genoemd.
2. de eigenlijke woonruimte voorbehouden aan de kloosterlingen.
3. klooster van vrouwelijke religieuzen.

Conventsmis

in de twaalfde eeuw kende Prémontré twee officiële conventsmissen: de matutinalis na de priem en de summa missa, na de terts of sext. De summa stemt in principe overeen met het officie van de dag. Buiten de feesten van negen lessen kan deze mis een votiefmis zijn: van het heilig Kruis, op vrijdag tussen Driekoningen en de vasten en vanaf het octaaf van Pinksteren tot aan de advent; of van Onze-Lieve-Vrouw op zaterdag, uitgezonderd vanaf aswoensdag tot het octaaf van Pasen. De summa wordt gecelebreerd, met min of meer plechtigheid volgens de rang van het feest of van het officie, door de hebdomadarius om weekbeurt, door de abt op dubbele feesten en gedurende de drie laatste dagen van de goede week en op de vigiliedagen van Kerstmis en Pinksteren. Op zondagen en op sommige zeer hoge feestdagen werd de summa voorafgegaan van een liturgische processie in de kloosterpanden of zelfs buiten. Op zondag, vóór de processie, na de zegening van het water, besprenkelde de celebrant de altaren en de gemeenschap. Tijdens de rondgang door de kloosterpanden besprenkelde de celebrant of de officiant van de matutinalis de aanpalende gemeenschappelijke plaatsen, refter, keuken, enzovoort. Vanaf de zeventiende eeuw verrichtte hij de besprenkeling na de missa matutinalis. Ook na het Tweede Vaticaans Concilie blijft de summa de dagelijkse conventsmis. De genoemde processies en besprenkelingen werden sterk vereenvoudigd

en in aantal verminderd of verdwenen volledig.

Conventueel

een in het convent van de canonie wonende kloosterling.

Convers

1. algemeen: bekeerling(e), bekeerling die op volwassen leeftijd in het klooster is getreden in tegenstelling tot de oblaat die als kind aan het klooster werd opgedragen.
2. lekenbroeder, geprofeste kloosterling die geen clericus is.

Dispensier

kloosterling belast met het beheer van de conventsgoederen en met de zorg voor de bevoorrading van het convent. De functie ontstond na het verdwijnen van de pitancier.

Donaat

leek of clericus die zich door een contract verbindt om deel te nemen aan het leven van de plaatselijke kloostergemeenschap of van een religieuze orde, echter zonder publieke geloften af te leggen.

Dormter

van het Latijn dormitorium: gemeenschappelijke zaal waar de kloosterlingen rustten. Na het invoeren van de individuele cellen wordt deze term gebruikt voor de verdieping waar zich de cellen bevinden.

Dubbelklooster

klooster waarin zowel mannen als vrouwen in onderscheiden gemeenschappen maar binnen dezelfde omwalling en onder dezelfde kloosteroverste leven.

Eucharistie

zie conventsmis, missa matutinalis en missa de Beata.

Franse Revolutie

de omwenteling die in Frankrijk begin in 1789 deed ook op onze gebieden haar invloed gelden, vooral na inlijving bij Frankrijk op 1 oktober 1795. Door de wet van 15 fructidor jaar 4 (1 september 1796) werden alle kloostergemeenschappen, met uitzondering van de vrouwelijke religieuzen actief in onderwijs en verpleging, afgeschaft en al hun bezittingen genationaliseerd. Door de wet van 7 vendémiaire jaar 4 (28 september 1797) werd de vrijheid van erediens ingevoerd in de aangehechte gebieden met als gevolg dat er een einde kwam aan de bevoorrechte plaats van de katholieke Kerk.

Gastenmeester

kloosterling belast met de ontvangst van de gasten.

Gastenverblijf (hospitium)

gedeelte van het kloostergebouw bestemd voor de opvang en het verblijf van gasten.

Gaudete

derde zondag van de advent, genoemd naar de beginwoorden van het misformulier. In de oude romeinse liturgie onderscheidde deze zondag zich niet van de andere adventszondagen, alle hadden hetzelfde karakter van vreugdevolle verwachting. Nog in de 12de eeuw werden te Rome Te Deum en Gloria in excelsis in officie en mis van alle adventszondagen gezongen. Pas in de 13de eeuw vond de gelijkschakeling plaats van advents en veertigdagentijd. De zondagen in de advent behielden echter hun alleluia-vers. Naar analogie van zondag Laetare (halfvasten) ging men nu een speciaal vreugdevol karakter toekennen aan de derde zondag van de advent, alsof de advent niet in zijn geheel een vreugdetijd is.

Generaal kapittel

hoogste bestuurslichaam in de orde van Prémontré, met bevoegdheden op administratief, gerechtelijk en wetgevend gebied. aanvankelijk samengesteld uit de abten die met beslissend stemrecht jaarlijks, later om de drie of zes jaar vergaderden onder voorzitterschap van de abt-generaal. Sinds het vernieuwingskapittel na het Tweede Vaticaans Concilie, in 1968-1970 gehouden in de abdij van Wilten (Oostenrijk), worden ook afgevaardigden van de autonome en semi-autonome huizen en de proosten van de zusterkloosters met stemrecht op het generaal kapittel toegelaten.

Generalaat

1. ambt van abt-generaal als hoogste overste van de orde van Prémontré.
2. de ambtswoning van de abt-generaal en zijn medewerkers.

Geprofestenmeester

kloosterling belast met de begeleiding van de jonge kloosterlingen die hun tijdelijke of eeuwige geloften hebben uitgesproken, maar nog geen priester zijn.

Getijden

benaming voor de uren van de dag waarop men een deel van het koor- of breviergebed dient te bidden. Zie: koorgebed.

Graduale

(Lat.: trapgezang)

1. responsorium tussen de schriftlezingen van de mis, behorend tot het proprium missae.
2. Liber gradualis, boek met (alle) misgezangen.

Habijt

kloosterkleed van de norbertijnen, bestaande uit een witte toga, een schapulier, een singel en een schoudermanteltje van dezelfde kleur.

Hospitium

zie gastenverblijf.

Hymne

Niet-bijbels loflied, gewoonlijk in couplet-vorm.

Inkleding

ritueel dat de intrede in het noviciaat bepaalt door het opgeven van de burgerkledij en het aannemen van het kloosterkleed. Dit ritueel vond vroeger steeds plaats in de kapittelzaal. Nadat de prelaat de postulant heeft ondervraagd over zijn voornemen, bekleedt hij de kandidaat met het witte habijt, het schapulier en de wilteren riem. In bepaalde perioden werden bij die gelegenheid aan de novice een nieuwe naam gegeven die hij voor zijn verdere kloosterleven zou dragen, de kloosternaam.

Junior

kloosterling die enkel tijdelijke kloostergeloften heeft uitgesproken.

Kamerier (camerarius)

functionaris die in de abdij vooral verantwoordelijk was voor het financiële beheer en de leiding had van de kamer, dit is het administratieve centrum van waaruit de abt zijn bewind voerde.

Kantiek

Onder kantieken verstaat men, niet aan het Boek der Psalmen, maar aan andere gedeelten der heilige Schrift ontleende lofzangen. De romeinse liturgie kent in het officie, behalve het benedictus (Lc. 1,68-79) in de lauden, het magnificat (Lc. 2,46-55) in de vespers en het nunc dimittis (Lc. 2,29-32) in de completen, nog andere kantieken uit het Oude Testament die deel uitmaken van het officie.

Kanunnik

1. algemeen: koorheer, persoon die een leefregel (canon) volgt.
2. seculiere kanunnik: lid van een college (kapittel) dat in de kathedrale of collegiale kerk het koorgebed verricht en administratieve taken

verricht die aan dit college zijn toevertrouwd.
 3. reguliere kanunnik: zie aldaar.

Kapittel

1. hoofdstuk.
2. ruimte in het klooster waar de kloostergemeenschap samenkomt (kapittelzaal).
3. het stemgerechtigde deel van de leden van de kloostergemeenschap (bijvoorbeeld het verkiezingskapittel).
4. algemeen kapittel: zie generaal kapittel.
5. de dagelijkse vergadering van de gemeenschap na de priem, zie schuldkapittel.
6. seculier kapittel: college van seculiere kanunniken, verbonden aan een kathedrale of collegiale kerk (ook kapittelkerk genoemd).
7. regulier kapittel: college van reguliere kanunniken of kanunnikessen, verbonden aan de kerk van een abdij of priorij.

Klein officie

het officie van Onze-Lieve-Vrouw met één nocturne werd iedere dag na het canonieke officie gebeden, met uitzondering van de drie laatste dagen van de goede week en van enkele hogere feestdagen en hun octaaf. Vanaf de zeventiende eeuw werd het dagelijkse Maria-officie afgeschaft op alle triplex feesten en later op alle zondagen en dubbele feesten. Na het Tweede Vaticaans Concilie, werd het bidden van het Klein officie helemaal stopgezet omdat de aanvankelijke beweegreden, namelijk het welslagen van de kruistochten, sinds lang vervallen was.

Kleine uren

benaming van priem, terts, sext en noon.

Klooster

1. gebouw waar een gemeenschap van mannelijke of vrouwelijke religieuzen verblijft.
2. de gemeenschap zelf.

Kloostergeloften

publieke geloften aan God gedaan, waardoor een christen zich verbindt de evangelische raden van zuiverheid, gehoorzaamheid en armoede te onderhouden en waardoor hij of zij in de Kerk het juridisch statuut krijgt van religieus. In de premonstratenzerorde worden de geloften afgelegd tegenover een concrete kerk(gemeenschap). De geloften kunnen zowel plechtig als eenvoudig, tijdelijk als eeuwig (definitief) zijn. Sinds de negentiende eeuw gaat aan de eeuwige geloften steeds een periode van tijdelijke geloften vooraf, meestal voor drie jaar. In de orde van Prémontré werden en worden plechtige geloften uitgesproken,

wat betekent dat de geloften niet herroepbaar zijn. Voor de Norbertinessen had dit tot gevolg dat ze het pauselijk slot of de strikte clausuur moesten onderhouden. Afgeschaft in Frankrijk en in onze streken ingevolge de Franse Revolutie, werden de plechtige geloften voor de zusters vervangen door eeuwigdurende eenvoudige geloften. De plechtige geloften werden vanaf 1923 in sommige vrouwenkloosters opnieuw ingevoerd. Voor de lekenbroeders werden de plechtige geloften pas in 1947 opnieuw ingevoerd. Zie ook professie.

Koorgebed

officieel getijdengebied van de Kerk, bedoeld om de dag doorlopend op verschillende tijdstippen te heiligen. Het bestaat uit metten (nocturnen), lauden (morgenlof), priem, terts, sext, noon, vespers (avondlof) en completen (dagsluiting). het wordt gezongen of gereciteerd door personen die daartoe verplicht zijn, met name de kanunniken van een seculier en van een regulier kapittel en verder de eeuwig geprofeeste leden, mannen en vrouwen, van monastieke orden. Wie niet aan het koorgebed kan deelnemen, dient de gebeden privaat uit het brevier te bidden.

Koorgestoelte

geheel van zitplaatsen voor de seculiere en reguliere kanunniken of kanunnikessen, alsook voor koormonniken en koormonialen, waarop deze plaatsnemen voor het verrichten van het koorgebed. Het koorgestoelte staat opgesteld in het priesterkoor, of voor slotzusters ernaast. Meestal zijn het olopende banken in twee tegenover elkaar staande rijen geplaatst om de communiteit toe te laten in twee koren te zingen. Van de afzonderlijke plaatsen kan het zitgedeelte opgeklapt worden en vertoont zo de misericorde, een klein zitbankje dat steun geeft bij het rechtstaande bidden.

Koorheer

benaming voor een seculiere of reguliere kanunnik, met verwijzing naar diens voornaamste opdracht, namelijk het koorgebed te verrichten.

Koorofficie

zie koorgebed.

Laetare

halfvasten (media quadragesima) is een ander naam voor de 4de zondag van de vasten, onze huidige zondag laetare.

Lauden

(Lat.: lofprijzingen)

Ochtendofficie van de getijden, gebedsuur bij het begin van de nieuwe dag.

Lectio divina

meditatieve lectuur van het Woord Gods.

Lekenbroeder

lid van een kloostergemeenschap, die wel kloostergeloften heeft afgelegd maar geen wijdingen heeft ontvangen.

Lezingendienst

nieuwe gebedstijd, ingevoerd na het Tweede Vaticaans Concilie in de plaats van de metten, waarin lezingen uit de heilige Schrift en uit kerkelijke auteurs een centrale plaats innemen. Een kloostergemeenschap kan het tijdstip van deze gebedstijd zelf bepalen.

(Liber) Ordinarius (ceremoniale, ordinale)

Het ordinarium is een hand- of wetboek waarin het verloop en de traditie van de liturgische gewoonten van een kathedraal, collegiale kerk, klooster, congregatie of orde werden vastgelegd en bestudeerd door hen die met de uitvoering van de eredienst waren belast. Het boek werd regelmatig bijgehouden door de cantor. Het werd zelden gebruikt tijdens de plechtigheden en is die zin geen liturgisch boek in de strikte zin van het woord. Het Liber ordinarius van de orde van Prémontré werd herwerkt door abt Joannes Drusius en kanunnik Joannes Masius van de abdij van 't Park, en gedrukt in 1628. Latere uitgaven van 1635, 1739 en 1789 hebben weinig veranderingen aangebracht aan deze tekst. In 1949 verscheen een nieuw Liber ordinarius.

Majores de domo

in het bestuur van de abdij bekleedt de abdijsamenleving bepaalde rechten die overeind bleven ook in de periode dat de almacht van de abten haar hoogtepunt bereikte. Voor de aanvaarding van novicen en hu professie werd de uiteindelijke toestemming van de gemeenschap gegeven middels de seniores of majores domus. In 1622 werd voor de eerste maal bepaald wie die majores waren, die als raadslieden van de abt of afvaardiging van het convent optraden. Maken er deel van uit: prior, supprior, circator, provisor, cellier en de senior conventus, te weten de oudste medebroeder in professiejaren die in het convent verblijft. Als het aantal priesters in de abdij het twintigtal overtrof, werden er voor ieder twintigtal twee senioren toegevoegd. Als

de majores niet eensgezind tot een standpunt kwamen, besliste de meerderheid. Het belang van hun tussenkomst was zo groot dat, wanneer de abt-generaal dispensatie verleende betreffende de duur van het noviciaat, hij vroeg dat de majores zouden gehoord worden en verklaarde dat de dispensatie maar alleen geldig was als ze door de majores werd aanvaard. Het gezag van de majores betrof ook het financieel beheer. Ze werden regelmatig samengeroepen voor de controle van de boekhouding van provisor en cellier. Bovendien was de abt verplicht het convent te raadplegen wanneer hij de verkoop van gemeenschappelijke goederen of een zeer belangrijke uitgave voor het nut van de abdij overwoog.

Martyrologium

liturgisch boek waarin, in de rangorde van het calendarium, de gedachtenis van de martelaren en andere heiligen van de Kerk, met enige toelichtingen wordt opgeroepen. Een door Kardinaal Baronius herziene tekst werd in 1584 door paus Gregorius xiii aan de gehele Westerse Kerk voorgeschreven. In de orde van Prémontré werd het betreffende deel dagelijks voorgelezen in de kapittelvergadering na de priem.

Matutinalis

zie Missa matutinalis.

Metten

nachtofficie van de getijden. Gebedsuur bedoeld om de nacht te heiligen. Het bestond uit drie nocturnen. Het officie van de metten kon uit drie lessen bestaan bij lagere feesten of negen lessen bij hogere feesten. Na het Tweede Vaticaans Concilie werd deze gebedstijd vervangen door de lezingendienst.

Missa de Beata

misviering, die vanaf de tweede helft van de dertiende eeuw iedere dag werd gecelebreerd volgens het formulier van de zaterdagse mis van Onze-Lieve-Vrouw. De missa de Beata werd opgedragen door de hebdomadarius van de derde week tot intentie van de abten van de orde. Na het Tweede Vaticaans Concilie werd de missa de Beata afgeschaft.

Missa matutinalis

misviering, opgedragen door de hebdomadarius van de tweede week. Dit is een requiemmis, behalve op feesten vanaf negen lessen. Wanneer de matutinalis een requiemmis was, werd ze voorafgegaan door een minor commendatio. Vanaf de zeventiende eeuw werd de commendatio privé gebeden door

de celebrant van de matutinalis. Na het Tweede Vaticaans Concilie verdween de matutinalis.

Missaal

liturgisch boek met de teksten van alle gebeden voor de misviering. Het gewone van de mis in de premonstratenzerorde was vanaf het begin dat van Rome, volgens de Rijnlandse traditie van de twaalfde eeuw, met een groot aantal ontleningen aan het cisterciënzer gebruikenboek. De canon is die van de Romeinse mis, volgens de Rijnlandse gebruiken. Het gewone van de mis heeft nadien een evolutie doorgemaakt gelijklopend met de Romeinse ritus en vanaf de zeventiende eeuw is het bijna helemaal conform aan het Romeins missaal; Na het Tweede Vaticaans Concilie wordt in de orde van Prémontré het Romeins missaal gebruikt met inachtneming van een eigen calendarium.

Misviering

zie conventsmis, missa matutinalis en missa de Beata.

Monasterium

kloostergebouw waar de monastieke gebouwen rond een binnenhof staan opgesteld.

Necrologium

dodenboek bestemd voor liturgisch gebruik waar al de overledenen op hun overlijdensdatum staan opgetekend met het oog op de dagelijkse dodenherdenking in het koorgebed.

Nocturne

nachtwaken (vigilia); in christelijke zin het doorbrengen van de nacht in gemeenschappelijk gebed, ter voorbereiding op de viering van de volgende feestdag. De regeling van deze nachtdienst leidde tot de vorming van een deel van het kerkelijk officie, namelijk de vespers, de metten en de lauden. Deze metten, oorspronkelijk vigiliën genoemd, werden reeds in de derde eeuw, in navolging van het krijgsgebruik, in twee of drie nocturnen verdeeld. een nocturne bestaat meestal uit drie psalmen en drie lezingen.

Noon

een van de kleine uren van het koorgebed, gevierd op het negende uur, namelijk midden in de namiddag.

Norbert van Gennepe (van Xanten, van Maagdenburg)

circa 1080 - 1134, heilige, stichter van de premonstratenzerorde; feestdag: 6 juni sinds 1969, voorheen 11 juli. Norbert was een jongere zoon van

de heer van Gennepe en werd kanunnik te Xanten. Omstreeks 1115 bekeerde hij zich tot een radicaal evangelische levenswijze. Einde 1119 werd hij door de paus onder de hoede gesteld van de bisschop van Laon. in 1120 begin hij te Prémontré een eerste gemeenschap volgens de regel van Sint-Augustinus, andere stichtingen volgden. In 1126 werden deze door paus Honorius ii bevestigd. Nog hetzelfde jaar werd Norbert verkozen tot aartsbisschop van Maagdenburg. In 1128 gaf hij de leiding over de gemeenschappen in het Westen uit handen. Als bisschop hervormde hij zijn bisdom in Gregoriaanse zin. Hiervoor stichtte hij nieuwe gemeenschappen voor zijn volgelingen. Vervolgens zette hij zich sterk in voor paus Innocentius ii, tegen diens rivaal Anacletus ii. Norbert stierf op 6 juni 1134. In 1582 werd zijn verering als heilige door Rome toegestaan. De stoffelijke resten werden in 1626 overgebracht naar de abdij van Strahov te Praag.

Norbertijn

kloosterling behorende tot de orde van Prémontré, gesticht door Norbert van Gennepe en genoemd naar de stichter.

Novice

jonge kloosterling die zijn proeftijd doormaakt voorbereidend op de tijdelijke professie.

Novicenmeester

kloosterling die belast is met de begeleiding en opleiding van de novicen. Hiervoor dient hij te voldoen aan een aantal door het recht vastgestelde eisen.

Noviciaat

proeftijd voor nieuw ingetreden voorafgaand aan de professie. In de Middeleeuwen duurde het noviciaat bij de norbertijnen één jaar. Het werd volbracht in de abdij waar de kandidaat zich had aangeboden. Bij gelegenheid van de hervorming in de zeventiende eeuw werd de duur van het noviciaat tot twee jaar verhoogd en werd bepaald dat het eerste noviciaatsjaar zou doorgebracht worden in een gemeenschappelijk noviciaat voor de circarie. In de Brabantse circarie vond dit laatste besluit slechts sporadisch ingang. De novicen mochten geen enkele studie van filosofie of theologie aanvatten. Ze waren afgescheiden van de gemeenschap en leefden in een aparte vleugel van de abdij waar ook de kamer van de novicenmeester zich bevond. Vandaag duurt het voorgeschreven noviciaat in de premonstratenzerorde minstens twaalf maanden en maximaal twee jaar. Elke canonie is van rechtswege noviciaatshuis. Voor de

oprichting van een tweede noviciaatshuis binnen dezelfde canonie is een schriftelijk decreet vereist, afgeleverd door de abt-generaal met instemming van de definitoren van de orde.

Obituarium

dodenboek waarin de overledenen volgens hun geboorte-, inkledings- of overlijdensdatum staan gerangschikt.

Oblaat

1. kind dat door zijn ouders ter opvoeding en opleiding aan een mannen- of vrouwenklooster is aangeboden.
2. leek die zonder publieke geloften deelneemt aan het leven van een monastieke of kanonikale gemeenschap.

Officie

zie koorgebed.

Opus Dei

letterlijk: het werk van God, bedoeld wordt het liturgisch gebed. Zie koorgebed.

Orde (ordo, religio)

algemeen: leefverband, bepaalde georganiseerde leefwijze van religieuzen die definitief goedgekeurd is voor de hele Kerk. In de literatuur wordt vaak een onderscheid gemaakt tussen de eerste orde, de mannelijke tak, de tweede orde, de vrouwelijke tak van dezelfde orde en de derde orde, de leekentak van de orde, die dient te worden onderscheiden in de reguliere derde orde, broeders of zusters in congregatieverband levend in kloosters en de seculiere derde orde, gehuwde en ongehuwde leken levend in de wereld.

Ordinale

zie Liber ordinarius.

Ordinaris

kerkelijke overste die in het bezit is van de gewone kerkelijke rechts- en bestuursmacht over zijn onderdanen. In een bisdom is dit de bisschop, in een exempte orde de prelaat in een abdij of de provinciale overste in de door hem bestuurde provincie.

Ordinarium missae

een reeks steeds terugkerende gebeden en gezangen ook wel het gewone der H. Mis genoemd. Tot de gezangen van het gewone der mis behoren: Kyrie, gloria, credo, sanctus en Agnus Dei.

Pastoraat

het ambt, verantwoordelijk voor het uitoefenen van de zielzorg in een parochie. Vanaf de twaalfde eeuw werden domeinkerken, die ingevolge de hervorming van het kerkelijk recht niet langer eigendom van leken konden blijven, onder andere aan Brabantse norbertijnenabdijen overgedragen. De patronaatsrechten werden hierbij toevertrouwd aan de abt die zich ter plekke liet vervangen door een geestelijke. In 1188 verkreeg de premonstratenzerorde het privilege waarbij het haar werd toegestaan hiervoor eigen kloosterlingen te kiezen. Enkele abdijen hadden dit voorrecht reeds vroeger ontvangen, bijvoorbeeld Tongerlo in 1164. Aanvankelijk was het de bedoeling bij elke kerk een kleine gemeenschap van drie tot vier priesters met de zielzorg te belasten, maar deze praktijk bleek niet haalbaar. In de achttiende eeuw verkreeg de orde van Prémontré het pauselijk privilege reguliere en ook seculiere parochies te mogen bedienen zonder dispensatie van de Heilige Stoel. Tijdens het Ancien Régime was de parochiezielzorg de voornaamste apostolische bedrijvigheid van de norbertijnen. Deze situatie had voor gevolg dat een groot aantal priesters wegens het verblijf op de parochies niet aan het abdielven kon deelnemen zodat de dagelijkse gemeenschappelijke kloosterverplichtingen, zoals het koorgebed, in grote mate op de schouders gelegd werden van een aantal abdiheren, oversten, officialen, professoren en de jongeren in opleiding.

Paterniteit

1. het recht van toezicht dat de prelaat van een stichtende abdij behield over het dochterklooster. De abt van het klooster dat een stichting verrichtte kreeg de titel van vader-abt waaraan een aantal rechten verbonden waren, zoals bijvoorbeeld de benoeming van de eerste prelaat, de bekrachtiging van een prelaatskeuze, het visitatierecht. Dit geheel van rechten werd de paterniteit genoemd. Vandaag heeft nog enkel de abt-stichter deze rechten. Voor diens opvolger is de titel van vader-abt over een mannelijke dochtercanonie eerder een eretitel waaraan nog weinig concrete rechten verbonden zijn.
2. tegenover een zusterklooster: zie vader-abt.

Patronaatsrecht

nadat het bezit van kerken reeds in de elfde eeuw door paus Gregorius vii en door de kerkelijke rechtspraktijk aan de leken was ontzegd, werd in de tweede helft van de twaalfde eeuw in de plaats van het eigendomsrecht een voogdijrecht of een patronaatsrecht toegekend aan de leken stichters van kerken of aan hen die in aanzienlijke

mate tot hun vernieuwing of verfraaiing hadden bijgedragen. Vanaf het begin werden volgende voorrechten aan de patroon toegekend: 'honor' namelijk de verkiezing van de persoon, dit is de pastoor, 'onus' de zorg dat de bezittingen van de kerk bewaard bleven, 'emolumentum' de materiële ondersteuning voor de patroon die behoeftig zou zijn geworden. Verder werd aan de lekenpatroon een deel van de offergaven toegekend die aan de kerk geschonken werden. Patronaatsrecht van leken kon alleen aan kerkelijke instellingen overgedragen worden na tussenkomst van de bisschop. Zo bezaten meerdere norbertijner abten, naast de parochiekerken die volledig eigendom van de abdij waren, het geestelijk patronaatsrecht in verschillende parochiekerken. Dat hield in: 1. het presentatierecht, dit is het recht een geestelijke aan de plaatselijke bisschop of zijn vertegenwoordiger voor te dragen voor de bezetting van een kerk zonder bedienaar of van een beneficie zonder titularis; 2. het recht op onderhoud uit het eventuele overschot der inkomsten van de kerk of het beneficie wanneer de patroon buiten zijn schuld tot armoede vervallen was. Tot de lasten en verplichtingen aan het patronaat verbonden behoorde onder meer het toezicht op het vermogen van de kerk of het beneficie (zie kerkelijk wetboek 1917, canon 1469 § 1). Krachtens het kerkelijk wetboek van 1917, can. 1450 § 1, mogen geen nieuwe patronaten meer ontstaan. Het nieuwe kerkelijk wetboek van 1983 spreekt er dan ook niet meer over.

Pitancier

aanvankelijk kloosterling belast met de verdeling van de pitantie, dit is het dagelijkse rantsoen voedsel en drank. Daarna werd hij de beheerder van de goederen die door weldoeners werden geschonken met het oog op het onderhoud van de kloosterlingen. Na het Concilie van Trente werd de naam veranderd in dispensier om alle gevaar van privé-bezit te vermijden.

Pitantie

extra portie voedsel of drank die aan de kloosterlingen werd geschonken ingevolge fondsen, gesticht bij gelegenheid van het bidden van jaargetijden voor overledenen. De fondsen die deze buitengewone verstrekking moesten mogelijk maken werden tot in de zestiende eeuw beheerd door een aparte officiaal, de pitancier.

Pontificalia

de onderscheidingstekens zowel in de liturgische diensten als daarbuiten die aan een bisschop toekomen, maar die ook toegekend worden aan abten. In 1390, bij gelegenheid van een

pelgrimstocht naar Rome naar aanleiding van het Heilig Jaar, verkreeg Jan Brief, abt van Tongerlo, als eerste abt uit onze streken het pauselijk voorrecht om de bisschoppelijke kentekenen te mogen dragen, namelijk kromstaf, mijter, borstkruis en ring.

Postulant

man of vrouw die de proeftijd van het postulaat doormaakt.

Prebendaris

iemand die een prebende geniet.

Prebende

inkomen uit een kerkelijk beneficie.

Prelaat

1. algemeen: titel van een geestelijke die een eigen rechtsgebied heeft.
2. kloosterling die, beantwoordend aan de door het recht gestelde voorwaarden, door de stemgerechtigde leden van het canoniekapittel tot overste van de kloostergemeenschap wordt gekozen, hetzij voor het leven, hetzij voor een tijdsgebonden ambtsperiode. Hij bezit een eigen bestuursbevoegdheid zowel op geestelijk als op materieel vlak met de daaraan door het kerkelijk recht verbonden jurisdictiemacht. De prelaat van een abdij ontvangt normaal de abtzegeving. De prelaat van een priorij draagt de titel van prior (regerend prior, prior de regimine). Ook de door de bevoegde instantie voor een bepaalde tijd benoemde administrator van een kloostergemeenschap draagt de titel van prelaat.

Prelatuur

1. ambtstermijn van een prelaat.
2. door uitbreiding: woning van de prelaat.

Premonstratenzer

1. kloosterling behorende tot de orde van Prémontré.
2. wat betrekking heeft op de orde van Prémontré.

Premonstratenzer liturgie

eigen liturgische gebruiken en voorschriften van de premonstratenzer orde. Vanaf het midden van de dertiende eeuw vormen de in de premonstratenzer kloosters gebruikte koorboeken een geheel waarin de sinds lang nagestreefde eenvormigheid te voorschijn treedt. In de vijftiende en de zestiende eeuw vertonen de koorboeken opnieuw een veelheid van varianten, vooral in het gedeelte voorbehouden aan de heiligenverering. In 1574 en 1578, tijdens het generalaat van de reform-abt Jean Despruets werden het processionale, het brevier en het missaal herdrukt na nauwkeurige collationering met

de authentieke handschriften. Daarna werd er echter geleidelijk naar gestreefd de Romeinse liturgische boeken over te nemen. Deze tendens ging in hoofdzaak uit van de Duitse abten op het generaal kapittel van 1618 en vond een weerslag in de uitgave van het nieuwe brevier van 1621, het missaal van 1622 en het Liber ordinarius van 1628. Het generaal kapittel van 1660 vatte de hervorming van de koorzang aan. Het grootste gedeelte van de eigen gezangen van de mis en van het officie, opgetekend in het graduale en het antifonarium, bestond alleen in handschriftvorm. Gedurende de twee eeuwen die volgden op de vernieuwing naar het Romeinse model van de liturgische boeken van Prémontré, bleef de premonstratenzer liturgie onveranderd. Na de Franse Revolutie, wanneer de afgeschafte huizen hun poorten weer konden openen, gebruikte men de boeken van de achttiende eeuw. Ingevolge de aangroei van de gemeenschappen en de schaarste van de oude boeken werden in 1892 bij de trappisten van Westmalle een nieuw brevier en in 1900 een nieuw missaal gedrukt. In antwoord op het motu proprio van paus Pius x werd besloten de themata van het middeleeuwse premonstratenzer gregoriaans te hernemen. Een commissie van deskundigen, opgericht in 1904, gaf in 1910 een graduale uit, een processionale in 1932 en een antifonarium in 1934. In 1924 verscheen een herzien calendarium, vervolgens in Mechelen een brevier in 1930 en een missaal in 1936. Ook in 1953 verscheen nog een nieuw handbrevier. Na het Tweede Vaticaans Concilie antwoordde de orde positief op de vraag of de premonstratenzer liturgie bewaard zou blijven. Tot nu toe verschenen echter enkel een nieuw calendarium (1977), de gebeden voor de eigen heiligen voor het koorgebed en de eucharistieviering en een Thesaurus liturgiae præmonstratensis (1988). In de praktijk volgen de meeste gemeenschappen nu de Romeinse liturgie met het eigen calendarium.

Prémontré

(F. département Aisne): dubbelklooster, later abdij, de eerste stichting van Norbert, waaruit zijn orde is ontstaan. Prémontré werd erkend als moederklooster van de gehele orde van die naam. De abdij werd door de Franse republikeinen gesloten op 2 november 1790. Een poging tot heroprichting van het hoofdklooster Prémontré in 1856 door de abdijen van Averbode en Tongerlo mislukte. Later werd de voormalige abdij een psychiatrische verpleeginrichting.

Priem (prime)

het eerste gebedsuur van de nieuwe

dag na de morgenlof in de lauden.

Prior

1. de overste van een zelfstandige priorij (regerend prior, prior de regimine).
2. de overste van een afhankelijk huis.
3. in het kader van de bestuursstructuur van een abdij de ondergeschikte overste die leiding geeft aan het convent (prior claustralis), de naaste medewerker en bij afwezigheid of beletsel de vervanger van de abt en lid van de raad van de prelaat.

Priorij

zelfstandig of afhankelijk religieus huis dat onder leiding staat van een prior.

Processionale

liturgisch boek waarin de gezangen van de processie op zon- en feestdagen werden opgenomen, alsook de ritus van inkleding, professie, jubileum van vijftig jaar professie en de begrafenisplechtigheden.

Procurator

1. econoom, kloosterling belast met het beheer van de tijdelijke goederen van de canonie.
2. zaakwaarnemer bij de bisschop, meer bepaald in juridische aangelegenheden.
3. procurator generaal: zaakwaarnemer van een kloosterinstelling bij de Heilige Stoel, vooral in juridische aangelegenheden.

Profes

geprofeste kloosterling(e), meestal gezegd in verband met het klooster waartoe hij/zij juridisch behoort ingevolge het uitspreken van de professie (zie ook stabilitas loci).

Professie

het uitspreken van publieke geloften. Volgens de statuten van 1630 werd bij het beëindigen van het noviciaat de naam van diegene die gelofte wenste af te leggen aan de gemeenschap bekendgemaakt. Gedurende vier dagen mochten de kloosterlingen hun oordeel over de geschiktheid van de novice indienen. Indien er geen negatieve bemerkingen volgden en de novice voldoening gaf aan de oversten werd hij definitief tot de professie toegelaten. Indien integendeel klachten naar voren werden gebracht, werden deze onderzocht door de majores de domo wier oordeel doorslaggevend was. Deze formaliteiten waren vereist voor de geldigheid van de professie. Zie ook kloostergeloften.

Proost

1. kloosterling belast met het beheer van de tijdelijke goederen van een canonie.
2. mannelijke begeleider van een norbertinessenklooster. Een exempte proost was gelijkgesteld aan een prelaat en behoorde bijgevolg niet meer tot de abdijsamenleving van zijn professie; een niet-exempte proost is enkel de afgevaardigde van de vader-abt en staat ons diens jurisdictie.

Proprium missae

Het eigen der mis of misformulier is een verzamelnaam voor de teksten die het veranderlijke gedeelte van de mis vormen. Het eigen staat in tegenstelling tot een vaste, steeds terugkerende reeks van gebeden en gezangen die men het gewone der mis noemt (ordinarium missae). Tot het eigen behoren de lezingen (epistel en evangelie), de tussenzangen (tractus, alleluia, sequentie), de processiezangen bij de intrede (intredezing), de offergang (offertorium) en communie (communio) en de oraties. Sommige missen hebben bovendien een eigen priefatie.

Provinciaal kapittel

vergadering van alle oversten en een gekozen afgevaardigde van zelfstandige huizen van een circarie met het oog op het treffen van gemeenschappelijke maatregelen in verband met problemen die zich in de betreffende circarie voordoen. De besluiten van de provinciale kapittels moesten door de abt-generaal goedgekeurd worden om kracht van wet te krijgen. Na het Tweede Vaticaans Concilie werden de provinciale kapittels in de premonstratenzer afgeschaft.

Provisor

kloosterling belast met het beheer van de materiële goederen van een canonie.

Psalmen

150 poëtische gebeden die in één boek van de bijbel werden verzameld en die iedere week gezongen of gereciteerd werden tijdens het koorgebed. In de nieuwe liturgische boeken samengesteld na het Tweede Vaticaans Concilie worden de 150 psalmen over vier weken gebeden.

Raad van de oudsten

zie majores de domo.

Raad van de prelaat

groep kloosterlingen die aangeduid worden als officiële raadgevers van de prelaat. In de orde van Prémontré bestaat sinds het Tweede Vaticaans

Concilie de raad uit een gelijk aantal benoemde en gekozen leden. De eersten hebben zitting krachtens een functie waartoe ze door de prelaat zijn benoemd. De anderen worden door het canoniekapittel gekozen. Volgens de bepalingen van de constituties moet de raad ofwel samen met de prelaat een bestuursbeslissing nemen, ofwel voorafgaandelijk aan de persoonlijke beslissing van de prelaat zijn instemming dan wel advies geven.

Reformatie

1. hervorming, bijvoorbeeld binnen een religieuze orde.
2. de protestantse kerkhervorming uit de zestiende eeuw.

Refugehuis

stadshof van een op het platteland of in een andere stad gelegen klooster waar de kloosterlingen een veilig onderkomen vonden ten tijde van oorlog of andere calamiteiten. Recente literatuur wijst erop dat deze huizen onder andere evenzeer fungeerden als doorgangshuis voor reizenden, graanopslagplaats of zetel van een laathof.

Regel

geheel van inspirerende voorschriften voor de leden van een kloosterorde. Norbert opteerde bij de aanvang van de orde voor de regel van Sint-Augustinus omdat hij gekozen had voor een leven volgens de ordo canonicus, de kanonikale levenswijze. De tekst van de oorspronkelijke regel is uit twee delen samengesteld. Het eerste deel, Ordo Monasterii genoemd, bevat een gedetailleerde dagorde voor het leven in gemeenschap voor Zuid-Italiaanse kloosterlingen waaraan Sint-Augustinus zijn goedkeuring zou hebben gehecht. Dit zeer strenge reglement met een voorbijgestreefde indeling van het koorgebed werd aanvankelijk door Norbert voor de authentieke Augustinusregel aangezien. Na een pauselijke tussenkomst ging zijn opvolger te Prémontré Hugo van Fosses echter over op enkel het tweede deel, het zogenaamde Praeceptum, waarvan de inhoud terecht wordt toegeschreven aan Sint-Augustinus die bij zijn bisschopszetel te Hippo een gemeenschap van clerici oprichtte waarvan hijzelf deel uitmaakte. Deze regel wordt tot op de dag van vandaag gevolgd. Het is een inspirerende tekst waarin de grondlijnen van de augustijnse spiritualiteit worden vastgelegd.

Reguliere kanunniken

geestelijken die de drie kloostergeloften afleggen en in gemeenschap levens volgens de regel van Sint-Augustinus. Ze zijn gegroepeerd in verschillende

orden en congregaties. De premonstratenzers of norbertijnen vormen zulke orde.

Requiemmis

misviering opgedragen voor de zielenrust van een of meer overledenen.

Sacrist

kloosterling belast met de zorg voor de liturgische gewaden en de cultusvoorwerpen.

Scapulier, schapulier

onderdeel van het habijt, schouderkleed van witte stof, op de borst en de rug over de toga gedragen.

Sequentie

sinds de negende eeuw zich uit het alleluia ontwikkelend gezang.

Sext

deel van het koorgebed dat op het zesde uur, dit is 's middags, gebeden wordt.

Singel

onderdeel van het habijt, stoffen band waardoor toga en scapulier rond het middel worden samengehouden.

Slot

zie clausuur.

Spreekkamer

kamer ingericht om de religieuzen toe te laten bezoek te ontvangen.

Stabilitas loci

principe in monastieke en kanonikale oden met zelfstandige huizen waarbij de juridische band van de geprofeste met het klooster waar hij/zij professie hebben gedaan voor de levensduur geldt.

Stallen

zie koorgestoelte.

Statuten

de vroegste redactie, rond 1131, van de interne wetgeving voor de orde van Prémontré droeg als titel Institutiones. Latere codificaties van dit orderecht werden ook Constitutiones genoemd, daarna Statuta omdat de oorspronkelijke tekst inmiddels aangevuld was met een bundeling van besluiten van het generaal kapittel, beginnende met de formule Statutum est (er is besloten). Er bestaan kritische uitgaven van diverse statutenredacties. Bij de herziening van de Statuten verordend door het Tweede Vaticaans Concilie werd opnieuw de

titel Constitutiones gebruikt omdat de gewoonte om wet geworden kapitteldecreten in de bestaande tekst in te lassen in onbruik geraakt was.

Succentor

de tweede voorzanger, ondergeschikt aan de cantor.

Summa

zie conventsmis.

Superior

overste. Voordat de na de Belgische onafhankelijkheid heropgerichte abdijen opnieuw een abt hadden, droeg de prelaat er de titel van superior.

Supprior

onderprior.

Terts

deel van het koorgebed dat op het derde uur, midden in de voormiddag, gebeden wordt.

Tractus

Boetegezag uit het proprium missae.

Tweede Vaticaans Concilie

algemeen oecumenisch concilie in de katholieke Kerk, van 1962 tot 1965 gehouden in het Vaticaan, dat een aanpassing beoogde van de Kerk aan de huidige tijd. Vooral de liturgie in de Kerk evenals de spiritualiteit en het concrete leven van de priesters en de religieuzen ondergingen merkbare veranderingen door de uitwerking van de conciliebesluiten.

Vader-abt

1. abt van een zelfstandige mannenabdij die recht van toezicht heeft over een vrouwenabdij of priorij.
2. zie: paterniteit.

Versicula

(Lat. versjes)
gezongen schietgebeden, meestal ontleend aan de psalmen.

Vespers

(Lat. ad vespervas: tegen de avond)
gebedsuur bij het einde van de dag, het avondgebed. Lange tijd werden de vespers reeds in de namiddag gebeden. Na het Tweede Vaticaans Concilie werden ze in vele kloostergemeenschappen naar de vooravond verplaatst.

Vicararis van de abt-generaal

abt die als afgevaardigde van de abt van

Prémontré aan het hoofd staat van een circarie.

Vicaris van de orde

in de zeventiende eeuw werd een abt aangeduid die, als afgevaardigde van de abt-generaal, een aandeel had in het bestuur van de gehele orde. Volgens het huidige recht is de vicaris van de orde de eerst gekozen definitior van de orde, die de abt-generaal vervangt na diens overlijden of telkens wanneer deze wegens ziekte of om andere redenen niet in staat is zijn ambt waar te nemen.

Vigilie

1. nachtwake, zie: nocturne.
2. de kerkelijke plechtigheid de avond of de dag voor een kerkelijke feestdag.

Vigiliedag

boetedag voorafgaand aan een kerkelijke feestdag.

Visitatie

inspectiebezoek door een lid van de kerkelijke of kloosterlijke overheid. In de orde van Prémontré berustte aanvankelijk dit recht bij de vader-bat, de abt die een nieuw klooster had gesticht, en zijn opvolgers. Ook de abt van Prémontré had visitatierecht in alle kloosters van de orde. Wegens de grote uitbreiding werd de orde opgedeeld in circarieën. Dit waren geografische indelingen waardoor het gebied werd afgebakend waarin de circatores capituli, de visitatoren, een inspectiebezoek moesten afleggen in ieder klooster. De bevindingen dienden gerapporteerd aan het generaal kapittel. Tegenwoordig gebeurt voorafgaan aan het generaal kapittel een visitatie van elke canonie.

Visitor

abt of andere kloosterling door het generaal kapittel of eventueel door de abt-generaal aangeduid om een visitatie te houden in een bepaald klooster.

Wijding

liturgische handeling waarin door de bevoegde bedienaar, de bisschop, volmacht wordt verleend aan een gedoopte van het mannelijk geslacht voor het uitoefenen van een bediening in de Kerk. Vroeger bestonden de lagere wijdingen van ostiarius, exorcist, acoliet en lector en de hogere wijdingen van subdiaken, diaken, priester en bisschop. De lagere wijdingen konden ook worden toegediend door de abt. Na het Tweede Vaticaans Concilie werden de vier lagere wijdingen vervangen door de bedieningen van lector en acoliet (can. 1035 § 1) en werd de wijding tot subdiaken afgeschaft. Aldus zijn de wijdingen thans deze tot diaken,

priester en bisschop. De door de wijding verkregen wijdingsmacht is de bekwaamheid de sacramenten en de sacramentalia van de Kerk te bedienen.

Bibliografie

APPERMANS 1957

[Michel Appermans], *In memoriam Kfr. Gerardus Geerts*, in *Pikkelpoort*, 1957/5, 3.

AUDA 1930

Antoine Auda, *La musique et les musiciens de l'ancien pays de Liège. Essai bibliographique sur la musique liégeoise depuis ses origines jusqu'à la fin de la principauté (1800)*, Bruxelles, 1930.

AUGER 1991

Jean-Christophe Auger, *Hippolyte Loret, les frères Van Bever et l'orgue de la chapelle Saint-François-Xavier [Vannes]*, in *Laigo* 1991, 7-13.

AUGER & FELIX 1991

Jean-Christophe Auger en Jean-Pierre Felix, *Hippolyte Loret et les frères Van Bever. Des facteurs d'orgues à découvrir*, in *Laigo* 1991, 14-18.

BAECK-SCHILDERS 1998

Hedwige Baeck-Schilders, *Van Stadsmuziekschool tot Staatsconservatorium*, in *Persoons* 1998, 243-254.

BAECK-SCHILDERS 1999

Hedwige Baeck-Schilders, *Joseph Callaerts (1830-1901). Een protagonist van de 19de-eeuwse Belgische orgelschool*, in *Orgelkunst*, 1999, 130-171.

BALLMAN 1986

Christine Ballman, *Billion*, in *Haine & Meeus* 1986, 54.

BARLET 1995

Barlet Jacques, *Musique et patrimoine (Dossier de la Commission Royale des Monuments, Sites et Fouilles, 2)*, Liège, 1995.

BASTIAENS 1996

Luk Bastiaens, *Eerste Robustelly-orgel in Vlaanderen gerestaureerd*, in *Orgelkunst*, 1996, 161-167.

BASTIAENS 1998A

Luk Bastiaens, *Het Ancion-orgel (1644) van de Begijnhofkerk te Sint-Truiden*, in *Orgelkunst*, 1998, 74-79.

BASTIAENS 1998B

Luk Bastiaens, *Het Robustelly-orgel (1769) van Herent herboren*, in *Orgelkunst*, 1998, 137-144.

BASTIAENS 1999

Luk Bastiaens, *Belgische orgelmuziek uit de 19de eeuw. Bibliotheek Koninklijk Muziekconservatorium te Gent*, in *Orgelkunst*, 1999, 220-233.

BASTIAENS 2006

Luk Bastiaens, *Belgische orgelmuziek uit de 19de eeuw. Bibliotheek Koninklijk Conservatorium Antwerpen [1]*, in *Orgelkunst*, 2006, 30-33.

BASTIAENS 2007

Luk Bastiaens, *Belgische orgelmuziek uit de 19de eeuw. Bibliotheek Koninklijk Conservatorium Antwerpen [2]*, in *Orgelkunst*, 2007, 126-132.

BASTIAENS 2010

Luk Bastiaens, *Het Guillaume Robustelly-orgel (1775) in de Sint-Hilariuskerk te Bierbeek*, in *Orgelkunst*, 2010, 24-29.

BASTIAENS 2016

Luk Bastiaens, *Ghislain Potvlieghe 80, organograaf en orgelmaker*, in *Orgelkunst*, 2016, 4-19.

BASTIAENSEN 1990

Jean Bastiaensen, *Karel Frederik Van Den Bogaert (1829-1874)*, in *Calmpthoutania*, 1990/1, 34-39.

BASTIN 1967

Bruno Bastin, *Die Orgeln in der S. Nikolaus-Pfarrkirche zu Eupen*, in *Geschichtliches Eupen*, 1967, 33-46.

BECKER & VOLLMER 1934

Felix Becker en Hans Vollmer (eds.), *Allgemeines Lexikon der bildenden Künstler*, tome 28, Leipzig, 1934.

BECKMAN 1999

Klaus Beckman, *Repertorium Orgelmusik. Komponisten – Werke – Editionen 1150–1998. 41 Länder. Eine Auswahl*, Mainz, 1999.

BLOMME 1920

Cyriel Blomme, *De norbertijner abdij van Averbode. Geschiedkundige schets met platen en bijlagen*, Averbode, 1920.

BODY 1870

Albin Body, *Archéographie Spadoise*, in *Bulletin de l'institut archéologique liégeois*, 1870, 170-190.

BOOGAARTS 2017

Johannes Boogaarts, *De orgelmakers Smits te Reek (bij Grave)*, Zutphen, 2017.

BORDAS 1989

Cristina Bordas, *Los instrumentos en la época de Cabezón*, in *Scherzo, Revista de Musica*, IV, 1989/33, 72-74.

BOUMAN 1941

Arie Bouman, *De orgels in de Grootte of Martinikerk te Groningen*, Amsterdam, 1941.

BOUMAN 1946

Arie Bouman, *De Gentse Orgelfeesten*, in *De Schalmel*, 1946/5, 4-11.

BOUMAN 1964

Arie Bouman, *Nederland... Orgelland, Leiden*, 1964.

BRAEKMANS & FAUCONNIER 1990-91

Jef Braekmans en Antoine Fauconnier, *Het Jacobus Verbuecken-orgel te Pulle*, in *Orgelkunst*, 1990, 153-166; 1991, 3-21.

BRAEKMANS 1992

Jef Braekmans, *Restauratie van het orgel in de Maria Hemelvaartkerk te Winksele (Herent)*, in *Orgelkunst*, 1992, 36-39.

BRAEKMANS 2007

Jef Braekmans, *Vosselaar, Onze-Lieve-Vrouwkerk, J. Verbueckenorgel, 1739*, in *Orgelkunst*, 2007, 142-143.

BRESSELEERS 1953

Lambertus Bresseleers, *Sprokkelingen uit de geschiedenis der broeders*, in *Pikkelpoort*, 1953/11, 5-8.

BRINK 2011

Hans Brink, *Het Aristide Cavaillé-Coll-orgel in de Sint-Niklaaskerk te Gent*, in *Orgelkunst*, 2011, 64-79.

BRINKHOFF 1958-1962

Lucas Brinkhoff (ed.), *Liturgisch woordenboek*, Roermond, 1958-1962.

BROECKAERT 1899

Jan Broeckeaert, *De Familie Loret*, in *Annalen van de Oudheidkundige kring der Staet en des voormaligen Lands van Dendermonde II*, 1899/3, 181-197.

BROECKAERT 1902

Jan Broeckeaert, *Cartularium van het begijnhof van Dendermonde voorafgegaan van eene historische schets dezes gestichts. Oudheidkundige Kring der stad Dendermonde. Buitengewone uitgaven, nr. 10*, Dendermonde, 1902.

BROEKHUYZEN c1850-1862

George Hendricus Broekhuizen Senior, *Orgelbeschrijvingen*, [Handschrift c1850-1862. Zijnde een vervolg en verder uitbreiding van de dispositieverzamelingen van Joachim Hess (1774) en Nicolaas Knock (1788)]. Inleiding en uitgave door Arend Jan Gierveld, *delen I en II, (Documenta et Archivalia ad historiam neerlandicae IV-1)*, Amsterdam, 1986.

BUSSELS 1960

Mathieu Bussels, *Lotgevallen van de bibliotheek van de abdij van Averbode (begin 19e eeuw)*, in *Limburg*, 1960, 206-214.

BUYSSENS 1998

Marie-Thérèse Buysens, *De bibliotheek van het Koninklijk Vlaams Conservatorium*, in *Persoons* 1998, 217-226.

CALDWELL 1967

John Caldwell, *The Organ in the Medieval Latin Liturgy, 800-1500*, in *Royal Musical Proceedings*, London, 1967, vol. 93, 11-24.

CAEYERS 1962

Amandus Caeyers, *In memoriam E. H. Reginaldus Monsieurs*, in *Pikkelpoort*, 1962/1, 2-4.

CALLAERT 1985

Godelieve Callaert, *Jean Alphonse Ernest Maily (1833-1918) orgelpedagoog en componist (onuitgegeven licentiaatsverhandeling kunstgeschiedenis)*, Leuven, 1985.

CALLAERT 1997

Walter Callaert, *Alphonse Maily (1833-1918). Een vergeten grootheid van de Belgische orgelkunst*, in *Orgelkunst*, 1997, 2-36.

CANTÚ 1831

Cesare Cantú, *Storia della città e della diocesi di Como esposta in dieci libri, vol. II*, Como, 1831.

CEA GALÁN 2006

Andrés Cea Galán, *Organos en España entre los siglos XVI y XVII*, in *ISO Journal*, 2006, nr. 23, 6-32.

CEA GALÁN 2014

Andrés Cea Galán, *Audire, tangere, mirari. Notas sobre el instrumentarium de los Cabezón's*, in *Anuario Musical*, 2014/69, 225-248.

CHARLIER 1986

Claude Charlier, *Van Bever Frères*, in *Haine & Meeüs* 1986, 411-414.

CLOSSON 1935

Ernest Closson, *La facture des instruments de musique en Belgique*, Bruxelles, 1935.

CLOSSON 1950

Ernest Closson, *La musicologie*, in *Closson & Van Den Borren* 1950, 435-448.

CLOSSON & VAN DEN BORREN 1950

Ernest Closson en Charles Van Den Borren, *La musique en Belgique du Moyen Âge à nos jours*, Bruxelles, [1950].

CLUTTON 1977

Cecil Clutton, *The restored Organ at Sassenheim, Netherlands*, in *The Organ Yearbook*, 1977, 74.

COLLON 1986

Patrick Collon, *Dreymann*, in *Haine & Meeüs* 1986, 145-146.

COOLS 1940

Jos Cools, *De Haachtsche orgelmakers Goltfus en Dekens en hun familie*, in *Eigen schoon en de Brabander* 1940, 88-106; 367-382.

COOLS 1949

Jos Cools, *Bijdrage tot de geschiedenis van Rotselaar*, in *Eigen schoon en de Brabander*, 1949, 97-103; 224-233; 290-296.

COOREMANS 1973

Kamiel Cooremans, *Florentijn Jan van der Mueren. Hoogstraten 2 november 1890 – Leuven 23 december 1966*, in *Jaarboek van de Maatschappij der Nederlandse Letterkunde*, 1973, 181-188.

COUVREUR 1997A

Bertrand Couvreur, *Orgues de Wallonie, tome 5, Arrondissement de Namur*, in Servais 1997c.

COUVREUR 1997B

Bertrand Couvreur, *Orgues de Wallonie, tome 7, Arrondissement de Charleroi*, in Servais 1997d.

COUVREUR 1998

Bertrand Couvreur, *Orgues de Wallonie, tome 9, Arrondissement de Dinant*, in Servais 1998b.

COUWENBERGH 1887

Hilarius Vital Couwenbergh, *L'orgue ancien et moderne. Traité historique, théorique et pratique de l'orgue et son jeu*, Lier, [1887].

COUWENBERGH 1905

Hilarius Vital Couwenbergh, *Rapports des séances de la commission du chant grégorien dans l'ordre de Prémontré*, Tongerlo, 1905.

CUVELIER 1900

Jef Cuvelier, *De orgels van Herckenrode*, in *Het oude Land van Loon, tome IV*, 1900, 31.

DANIELS 1899-1900

Polydoor Daniels, *Quelques notes historiques sur Cosen*, in *L'ancien pays de Looz IV*, (1899–1900), 76.

DARDENNE 1910

Émile Dardenne, *Église collégiale d'Andenne*, in *Annales de la société archéologique de Namur*, tome 29, 1910, 36.

DAUZET & PLOUVIER 2011

Dominique-Marie Dauzet et Martine Plouvier (eds.), *L'ordre de Prémontré au XVIIIe siècle*, Bern, 2011.

DAUZET, PLOUVIER & SOUCHON 2000

Dominique-Marie Dauzet, Martine Plouvier et Cécile Souchon (eds.), *Les prémontrés au XXe siècle: traditions et renouveau*, Paris, 2000.

DE BREE 1932

Petrus de Bree, *Het orgel in de kerk van Sint Jan te Waalwijk, Brochure n.a.v. de inhuldiging van het nieuw orgel op 11 december 1932*, Waalwijk, 1932.

DE BUCK 1934

Maurits De Buck, *De strijd van Benoit voor zijn kunst-autonomie aan de Vlaamsche muziekschool en aan het Koninklijk Vlaamsch Conservatorium te Antwerpen*, in Stelfeld 1934.

DE CEUKELAIRE & ANDERE 2017

Marleen De Ceukelaire, Frans Doperé, Roland Dreesen, Michel Dusar, Herman Janssens en François Tourneur, *De abdij van Averbode. Een verhaal van steen en marmer*, Averbode, 2017.

DE CLERCK 2002

Donatiaan De Clerck, *Averbodiënzers van de XXe eeuw, deel I*, Averbode, 2002.

DE CLERCK 2004

Donatiaan De Clerck, *Het huis waarin we wonen. De abdij van Averbode*, Averbode, 2004.

DECOURCELLE 1991

Pierre Decourcelle, *L'orgue de Pierre Van Peteghem à Bonne-Espérance*, [Mémoire de licence], Louvain-la-Neuve, 1991.

DECOURCELLE 1997A

Pierre Decourcelle, *Orgues de Wallonie, tome 4, Arrondissement de Thuin*, in Servais 1997b.

DECOURCELLE 1997B

Pierre Decourcelle, *Orgues de Wallonie, tome 6, Arrondissement de Mons*, in Servais 1997d.

DECOURCELLE 1998A

Pierre Decourcelle, *Orgues de Wallonie, tome 10, Arrondissement de Philippeville*, in Servais 1998b.

DECOURCELLE 1998B

Pierre Decourcelle, *Orgues de Wallonie, tome 14, Arrondissement de Mouscron*, in Servais 1998d.

DE DIJN 1976

Clemens Guido De Dijn (ed.), *Kunst en oudheden in Limburg. Nr. 16, het orgelbezit in de provincie Limburg*, Sint-Truiden, 1976.

DE DONDER 1996

Jos De Donder, *Het Louis De La Haye-orgel 1723 Sint-Pieterskerk Puurs*, Puurs, 1996, 97-107.

DE GRAAF 2012

Gerard de Graaf, *De familie Brebos, hoforgelmakers van koning Filips II*, in *Orgelkunst*, 2012, 60-74.

DE HENAU 2003

Joris De Henau, *Aristide Cavaillé-Coll in de Sint-Niklaaskerk te Gent (1853–1856)*, in *Orgelkunst*, 2003, 201-227.

DE LABORDE 1849

Léon De Laborde, *Les ducs de Bourgogne. Études sur les lettres, les arts et l'industrie pendant le xve siècle*, tome I, Paris 1849.

DE LA GRANGE & CLOQUET 1888

Amaury de La Grange et Louis Cloquet, *Études sur l'art à Tournai et sur les anciens artistes de cette ville*, Tournai, 1888.

DE LA LAMA 2010

Jesús Ángel De La Lama, *Órganos y glosa en la época de Antonio de Cabezón (1510–1566), v centenario de su nacimiento*, in *Nassarre, Revista aragonesa de musicología*, vol. 26, 2010, 37-78.

DELARGE 1925

Georges Delarge, *La paroisse de Saint-Remacle au pont*, Liège, 1925.

DE LIMBOURG 1874

Philippe De Limbourg, *Monographie de l'église St. Alexandre et St. Hermès à Theux*, in *Bulletin de l'institut archéologique liégeois*, 1874, 71-163.

DEMARET & VAVEDIN 1993

Francine Demaret en Elvire Vavedin (eds.), *Kortenbos vroeger en nu. Bijdragen tot de geschiedenis en de heemkunde*, Kortenbos, 1993.

DE MEULDER 1998

Alfons De Meulder, *Historisch overzicht van de Vioolcursus Koninklijk Vlaams Conservatorium*, in *Persoons* 1998, 59-66.

DE MOLDER 1947

Theodoor De Molder, *Geschiedenis van Oostmalle*, Turnhout, 1947.

DENIS 1944

Valentin Denis, *De muziekinstrumenten in de Nederlanden en in Italië naar hun afbeelding in de 15^e-eeuwsche kunst. Hun vorm en ontwikkeling*, Antwerpen, 1944.

DEN TOOM 2003

Teus den Toom (red.), *Het Historische Orgel in Nederland*, [vol. 8], 1858–1865, Amsterdam, 2003.

DEN TOOM 2004

Teus den Toom (red.), *Het Historische Orgel in Nederland*, [vol. 9], 1865–1872, Amsterdam, 2004.

DEN TOOM 2005

Teus den Toom (red.), *Het Historische Orgel in Nederland*, [vol. 10], 1872-1878, Amsterdam, 2005.

DE POTTER & BROECKAERT 1887

Frans De Potter en Jan Broeckaert, *Lebbeke*, in *Geschiedenis van de gemeenten der provincie Oost-Vlaanderen*, reeks 1v, 1, Gent, 1887.

DEPREZ 2000

Xavier Deprez, *Kapelmeesters, musici en organisten in de Finisterraeker*, in *Ferrard* 2000, 50-53.

DERIEMAER 1986

Stanislas Deriemaer in *De Standaard*, 09-02-1986.

DE SAUMERY 1740

Pierre-Lambert De Saumery, *Les délices du Pays de Liège*, tome II, Liège, 1740.

DESCHREVEL 1958A

Antoon Deschrevel, *Die Brabanter Orgel. Het standaardwerk over het Nederlandse orgel en de orgelkunst in de 16de eeuw*, in *De Praestant*, 1958, 102-104.

DESCHREVEL 1958B

Antoon Deschrevel, *Het orgel in de O. L. Vrouwekerk te Kortrijk van 1803 tot 1940*, in *De Praestant*, 1958, 105-112.

DESCHREVEL 1963-1964

Antoon Deschrevel, *Het orgel van de St.-Maartenskerk te Kortrijk*, in *Handelingen van de Oudheid- en Geschiedkundige Kring van Kortrijk*, 1963–1964, deel xxxIII, 229-262.

DESCHREVEL 1965-1966

Antoon Deschrevel, *Het orgelmeubel in de Sint-Germanuskerk te Tienen*, in *Bulletin Koninklijke Commissie Monumenten en Landschappen*, 1965–1966, 189-198.

DESCHREVEL 1969

Antoon Deschrevel, *Orgelgebeurtenissen. Brabantse Orgeldagen Averbode*, in *De Praestant*, 1969, 26.

DESCHREVEL 1971

Antoon Deschrevel, *Het vander Distelen-orgel (1493) in de St-Germanuskerk te Tienen*, in *De Praestant*, 1971, 12.

DE SCHRIJVER 1980

Reginald De Schrijver, *Vraagstukken uit de geschiedenis van de Nederlanden*, Leuven, ²1980.

DE VLAMINCK 1898

Alphonse De Vlaminck, *L'église collégiale Notre-Dame à Termonde et son ancien obituaire. Publications extraordinaires* [du] *Cercle archéologique de la ville et de l'ancien pays de Termonde*, VIII, 1, Dendermonde, 1898.

DE VOS 1970

Edmond De Vos, *Organiers et orgues à Huy (suite)*, in *L'Organiste*, 1970/2, 1-8.

DE VOS 1997A

Luc De Vos, *Orgues de Wallonie, tome 1, Arrondissement de Huy*, in Servais 1997a.

DE VOS 1997B

Luc De Vos, *Orgues de Wallonie, tome 2, Arrondissement de Waremmes*, in Servais 1997a.

DE VOS 1998

Luc De Vos, *Orgues de Wallonie, tomes 16 et 17, Arrondissements de Bastogne et Marche*, in Servais 1998e.

DEWONCK 1972

Philippe Dewonck, *Orgues et fêtes décadaïres*, in *L'Organiste*, 1972/4, 10-18.

D'HOOGHE 1972

Kamiel D'Hooghe, *Het Rococo-orgel in Vlaanderen*, in *Vlaanderen*, 1972, nr. 129.

D'HOOGHE 1979

Kamiel D'Hooghe, [Orgelcolloquium abdij Grimbergen augustus 1979] *Openingstoepspraak*, in *Orgelkunst*, 1979, 136-138.

DONNET 1899

Fernand Donnet, *Les cloches d'Anvers. Les fondateurs Anversoïses*, Antwerpen, 1899.

DOPERÉ 1993

Frans Doperé, *Contract met Jan Dekens voor de vernieuwing van het orgel van de Sint-Germanuskerk te Tienen (1671)*, in *Orgelkunst*, 1993, 11-15.

DRUYS 1621

Jan Druys (Joannes Drusius), *Exhortatio ad candidi Ordinis Præmonstratensis, Provinciae Brabantiae Religiosos, de ijs quae eorum vocationem oblationemq. concernunt, autoritate Superiorem, ac Capituli Provincialis dictae Provinciae, aedita* [sic] *per R. D. Joannem Drusium, S. T. L. Abbatem Parcensem et R^{mi} Domini Premonstratensis, in eadem Provincia, Vicarium, Lovanii, Apud Bernardinum Masium, M.DC.XXI [1621].*

DUFOURCET-HAKIM 2003

Marie-Bernadette Dufourcet-Hakim, *La place de l'orgue français à Bruxelles au XVIIe siècle*, in Ferrard 2003, 71-90.

DUFOURCQ 1935

Norbert Dufourcq, *Esquisse d'une histoire de l'orgue en France du XIIIe au XVIIe siècle*, Paris, 1935.

DUFOURCQ 1970

Norbert Dufourcq, *Probleemstelling voor een debat over de Franse orgelbouw* [Spreekbeurt gehouden tijdens de internationale Orgelweek te Brugge 1967], in *De Praestant*, 1970, 10.

DUFOURCQ 1975

Norbert Dufourcq, *Le livre de l'orgue français 1589-1789, tome III*. La facture, de la première à la seconde Renaissance*, Paris, 1975.

DUFOURCQ 1978

Norbert Dufourcq, *Le livre de l'orgue français 1589-1789, tome III**. La facture, du préclassicisme au préromantisme*, Paris, 1978.

DUFOURCQ 1982

Norbert Dufourcq, *Le livre de l'orgue français 1589-1789, tome I. Les sources. Documents inédits sur l'orgue français*, Paris, 1982.

DUMOULIN & KUPPER 2002

Bruno Dumoulin et Jean-Louis Kupper, *Histoire de la principauté de Liège. De l'an mille à la Révolution*, Toulouse, 2002.

DUNNING 1980

Albert Dunning (ed.), *Visitatio organorum. Feestbundel voor Maarten Albert Vente, aangeboden ter gelegenheid van zijn 65e verjaardag, deel I*, Buren, 1980.

EDSKES 2002

Cor Edskes, *Het koororgel van de Martinikerk, in Hervonden Stad (Jaarboek voor archeologie, bouwhistorie en restauratie in de gemeente Groningen)*, 2002, 119-124.

ERNÉ 1968

Lambert Erné, *Beschouwingen bij de Orgelbouw in Nederland. In het kader van de internationale orgelweek 1967 te Brugge*, in *De Praestant*, 1968, 2-3.

FALLON 1907

Henri Fallon, *Namur. Paroisse Saint-Jean-Baptiste [Les communes namuroises]*, Namur, 1907.

FAUCONNIER 1979

Antoine Fauconnier, *Balans en evaluatie van 10 jaar orgelrestauratie in Vlaanderen*, in *Orgelkunst*, 1979, 158-165.

FAUCONNIER 1987

Antoine Fauconnier, *Het P. Goltfuss-orgel (1692) in de Begijnhofkerk te Leuven*, in *Orgelkunst*, 1987, 3-21.

FAUCONNIER & ROOSE 1977

Antoine Fauconnier en Patrick Roose, *Het historisch Orgel in Vlaanderen. Deel IIb, Brabant – Arr. Leuven*, Brussel, 1977.

FAUCONNIER & ROOSE 1983

Antoine Fauconnier en Patrick Roose, *Het historisch Orgel in Vlaanderen. Deel IIIa, Antwerpen (Arrondissement Antwerpen)*, Brussel, 1983.

FAUCONNIER & ROOSE 1991

Antoine Fauconnier en Patrick Roose, *Orgels van Vlaanderen*, Brussel, 1991.

FELIX 1970A

Jean-Pierre Felix, *L'orgue de Longueville, in Brabant. Revue bimestrielle de la Fédération Touristique*, 1970/5, 43-51.

FELIX 1970B

Jean-Pierre Felix, *L'orgue renaissance-baroque de Longueville*, in *L'orgue*, nr. 133, 1970, 20-32.

FELIX 1970C

Jean-Pierre, Felix, *L'orgue du grand béguinage de Louvain*, in *Bulletin de la Société d'Histoire et d'Archéologie de Louvain et environs*, tome X, 1970, fasc. 1, 69-80.

FELIX 1971

Jean-Pierre Felix, *Une activité du facteur d'orgues Jan Nau pour le collège de la Sainte-Trinité à Louvain (1770). Pose de l'orgue provenant du Grand-Béguinage de Bruxelles, par Jan Nau, à la chapelle du Collège de la Sainte-Trinité de Louvain, en 1770*, in *Mededelingen van de geschied- en oudheidkundige kring voor Leuven en omgeving*, deel XI, 1971, 228-244.

FELIX 1975A

Jean-Pierre Felix, *Chr. Penceler bouwt een orgel (1709–1713) voor de Sint-Kwintenskerk te Leuven*, in *Mededelingen van het Centraal Orgelarchief*, Brussel, 1975, afl. 1, 1-7.

FELIX 1975B

Jean-Pierre Felix, *L'orgue de Wakkerzeel*, in *Mededelingen van de geschied- en oudheidkundige kring voor Leuven en omgeving*, deel XV, 1975, 99-109.

FELIX 1976

Jean-Pierre Felix, *L'orgue de Wakkerzeel*, in *L'Organiste*, 1976, 27-39.

FELIX 1977

Jean-Pierre Felix, *Het orgel van Guillaume Robustelly te Bierbeek (1774–1775)*, in *Jaarboek van de geschied- en oudheidkundige kring voor Leuven en omgeving*, deel XVII, 1977, 152-168.

FELIX 1978

Jean-Pierre Felix, *Rapport historique sur l'orgue de la collégiale Saint-Denis à Liège*, Bruxelles, 1978.

FELIX 1979

Jean-Pierre Felix, *Liste des œuvres connues du facteur d'orgues Guillaume Robustelly*, in *Mélanges d'organologie I*, Bruxelles, 1979, 130-137.

FELIX 1980A

Jean Pierre Felix, *Le sort des orgues dans la province de Brabant (Belgique) suite aux suppressions de couvents par Joseph II (1783-1789)*, in Dunning 1980, 131-188.

FELIX 1980B

Jean-Pierre Felix, *Matthieu Graindorge construisit un orgue pour les dominicaines de Theux (1778)*, in *L'organiste*, 1980/12, 177-180.

FELIX 1981

Jean-Pierre Felix, *Archives concernant les grandes orgues de la cathédrale de Malmedy (1699–1979)*, in *Mélanges d'organologie III*, Bruxelles, 1981, 144-182.

FELIX 1984A

Jean-Pierre Felix, *Les grands centres de facture d'orgues de Bruxelles et de la Wallonie au XVIIIe siècle*, in *Mélanges d'organologie IV*, Bruxelles, 1984, 4-122.

FELIX 1984B

Jean-Pierre Felix, *Orgues, cloches et carillon de l'abbaye puis paroisse St.-Jacques sur Coudenberg à Bruxelles*, Bruxelles, 1984.

FELIX 1986A

Jean-Pierre Felix, *Ancion*, in Haine & Meeüs 1986, 24.

FELIX 1986B

Jean-Pierre Felix, *Archives concernant les orgues de l'église St.-Michel à Weelde*, in *Mélanges d'organologie V*, Bruxelles, 1986, 175-183.

- FELIX 1986C**
 Jean-Pierre Felix, *Kerkhoff*,
 in Haine & Meeüs 1986, 232-235.
- FELIX 1986D**
 Jean-Pierre Felix, *Ruëf*,
 in Haine & Meeüs 1986, 357.
- FELIX 1986E**
 Jean-Pierre Felix, *Martin Posselius*,
 in Haine & Meeüs 1986, 333-334.
- FELIX 1987A**
 Jean-Pierre Felix, *Het contract van het P. Goldfus-orgel*, in *Orgelkunst*, 1987, 17-20.
- FELIX 1987B**
 Jean-Pierre Felix, *Inventaire descriptif des archives des facteurs d'orgues Kerkhoff*, Bruxelles, 1987.
- FELIX 1988A**
 Jean-Pierre Felix, *Archives concernant les orgues d'Arendonk. Jan Dekens (1697), Christianus Penceler (1709), Jacobus Verbuecken (1753)*, in *Mélanges d'organologie VI*, Bruxelles, 1988, 125-135.
- FELIX 1988B**
 Jean-Pierre Felix, *Un orgue Chr. Penceler à l'église St.-Pierre à Herenthout (1710-1716)*, in Jean-Pierre Felix, *Mélanges d'organologie VI*, Bruxelles, 1988, 145-152.
- FELIX 1989**
 Jean-Pierre Felix, *Inventaire descriptif des archives des facteurs d'orgues Van Bever de Laeken - Amiens (1880-1916), Volume I*, Bruxelles, 1989.
- FELIX 1994**
 Jean-Pierre Felix, *Inventaire des orgues de Bruxelles/Bruxelles-Ville*, Bruxelles, 1994.
- FELIX 1995A**
 Jean-Pierre Felix,
Orgelbouw in België van pre- tot postromantiek,
 in van Eck & de Kler 1995, 123-146.
- FELIX 1995B**
 Jean-Pierre Felix, *Les deux Florent Hocquet*,
 in *Mélanges d'organologie VII*,
 Bruxelles, 1995, 19-46.
- FELIX 1997**
 Jean-Pierre Felix, *Tableaux d'intérieurs d'église avec orgue du peintre Jules Victor Génisson (1805-1860)* in *Mélanges d'organologie VIII*, Bruxelles, 1997, 4-60.
- FELIX 2000A**
 Jean-Pierre Felix, *Hippolyte Loret. Vie, œuvre et approche stylistique*, in *sa.* 2000, 6-7.
- FELIX 2000B**
 Jean-Pierre Felix, *Hippolyte Loret. Leven, werk en stijl*, in Ferrard 2000, 33-38.
- FELIX 2000C**
 Jean-Pierre Felix, *L'orgue gothique dans les Pays-Bas méridionaux*,
 in Pérès 2000, 69-106.
- FELIX 2005A**
 Jean-Pierre Felix, *Alphonse Mailly - premier organiste de sa majesté le roi des Belges - et l'orgue. Volume I*, Bruxelles, 2005.
- FELIX 2005B**
 Jean-Pierre Felix, *Alphonse Mailly - premier organiste de sa majesté le roi des Belges - et l'orgue. Volume II*, Bruxelles, 2005.
- FELIX & DECOURCELLE 1998A**
 Jean-Pierre Felix et Pierre Decourcelle,
Orgues de Wallonie, tomes 15, 18 et 19, Arrondissements de Arlon, Neufchâteau et Virton, in Servais 1998e.
- FELIX & DECOURCELLE 1998B**
 Jean-Pierre Felix et Pierre Decourcelle,
Orgues de Wallonie, tome 20, Arrondissement de Nivelles, in Servais 1998f.
- FELIX & HUYBENS 1977**
 Jean-Pierre Felix et Gilbert Huybens,
Les orgues et la vie musicale à l'église Saint-Michel à Louvain,
 in *Revue Belge de Musicologie*, 1977, 72-110.
- FELIX & HUYBENS 1985**
 Jean-Pierre Felix en Gilbert Huybens,
Leuvense orgelgids, Leuven, 1985.
- FELIX & LEMMENS 1992**
 Jean-Pierre Felix et Michel Lemmens,
Les annotations de Georges Alexis à propos du manuscrit des facteurs d'orgues liégeois Graindorge (1800-1864), in *Bulletin de la Société Liégeoise de Musicologie*, 1992, 16-35.
- FELIX & LEMMENS 1999A**
 Jean-Pierre Felix et Michel Lemmens,
Le livre des reçus des facteurs d'orgues liégeois Arnold et Arnold-Joseph Graindorge (1800-1864). Volume I: Exégèse,
 Brussel, 1999.
- FELIX & LEMMENS 1999B**
 Jean-Pierre Felix et Michel Lemmens,
Le livre des reçus des facteurs d'orgues liégeois Arnold et Arnold-Joseph Graindorge (1800-1864). Volume II: Fac-simile,
 Brussel, 1999.
- FELIX & LONCKE 1976**
 Jean-Pierre Felix en Gabriel Loncke,
Histoire des orgues de l'église Ste-Gertrude à Louvain, in *Jaarboek van de Geschied- en Oudheidkundige Kring voor Leuven, deel XVI*, 1976, 165-191.
- FELIX & SERVAIS 1998**
 Jean-Pierre Felix en Roland Servais, *L'orgue Hippolyte Loret de l'église St.-Jean-Baptiste à Wavre*, in *Wavriensia*, 1998, nr. 3, 78-104.

FERRARD 1981

Jean Ferrard, *Orgues du Brabant Wallon. Inventaire critique*, Bruxelles, 1981.

FERRARD 1985

Jean Ferrard (ed.), *L'orgue Dreymann de Notre-Dame aux Riches Claires*, Bruxelles, 1985.

FERRARD 1986A

Jean Ferrard, *Loret*, in Haine & Meeùs 1986, 267-269.

FERRARD 1986B

Jean Ferrard, *Merklin, Joseph*, in Haine en Meeùs 1986, 290-297.

FERRARD 1986C

Jean Ferrard, *De Volder*, in Haine & Meeùs 1986, 135-136.

FERRARD 1996

Jean Ferrard, *La Science de l'organiste. Première anthologie moderne de musique d'orgue*, in *Revue Belge de Musicologie*, 1996, 217-248.

FERRARD 2000

Jean Ferrard (ed.), *Het Hippolyte Loret orgel van de O.-L.-V. ter Finisterraekerck te Brussel. Historiek van een wedergeboorte*, Brussel, 2000.

FERRARD 2003

Jean Ferrard, (ed.), *Actes du Colloque XVIIe, XIXe, XXIe siècles: Bruxelles, carrefour européen de l'orgue*, Bruxelles, 2003.

FERRARD 2008

Jean Ferrard, *François-Joseph Fétis et Joseph Merklin, unis pour le progrès de la facture d'orgues en Belgique*, in *Revue Belge de Musicologie*, 2008, 185-230.

FERRARD 2013

Jean Ferrard (ed.), *Mélanges d'organologie offerts à Jean-Pierre Felix par ses collègues et amis à l'occasion de ses septante ans*, Bruxelles, 2013.

FERRARD 2014

Jean Ferrard, *Het Liber Fratrum Cruciferorum Leodiensium*, in *Orgelkunst*, 2014, 18-25.

FERRARD 2015

Jean Ferrard, *50 ans de la Manufacture d'orgues Thomas*, Bruxelles, 2015.

FERRARD 2017

Jean Ferrard, *L'orgue dans la Revue et Gazette musicale de Paris (1834-1880). Huitième livraison*, in *L'Organiste*, 2017/4, 155-163.

FERRARD, SERVAIS & ZOUTENDIJK 2016

Jean Ferrard, Roland Servais en Johan Zoutendijk, *Abdijkerk van Averbode. Rapport over de toegankelijkheid van het Hippolyte Loret-orgel*, Brussel, 2016.

FÉTIS 1850

François-Joseph Fétis, *État actuel de la facture des orgues en Belgique, comparé à sa situation en Allemagne, en France et en Angleterre. Rapport présenté à l'Académie Royale des Sciences, des Lettres et des Beaux-Arts de Belgique, Par M. Fétis père, dans la séance du 7 mars 1850*, in *Le Diapason, Revue Musicale de Bruxelles*, nr. 4, 14 mars 1850, 17-18; nr. 5, 21 mars 1850, 21-22. Opnieuw gepubliceerd in: Ferrard 2003, 201-206.

FÉTIS 1856

François-Joseph Fétis, *Sur le progrès de la facture des orgues en Belgique, dans les dernières années*, in *Bulletins de l'Académie Royale de Belgique*, 1e série, 1856/2, 234-242.

FIDOM 2006

Hans Fidom, *Het Historische Orgel in Nederland*, [Vol. 11], 1878-1886, Amsterdam, 2006.

FIERENS 2000

Marc Fierens, *Averbode in St-Petersburg*, in *Averbode*, 2000/2, 24-26.

[FIGARO] 1969

[Figaro], *Orgeldagen te Averbode*, in *'t Pallieterke*, 14-08-1969.

FOCQUAERT 2006

Annelies Focquaert, *Jacques-Nicolas Lemmens: leven en werk van een organist, deel 2, briefwisseling*, [Studie ingediend tot het bekomen van de graad van Laureaat van het Orpheusinstituut], Gent, 2006.

FOCQUAERT 2017

Annelies Focquaert, *Joseph Merklin (1819-1905) in Vlaanderen en Brussel*, in *Orgelkunst*, 2017, 169-191.

FORGEUR 1975A

Richard Forgeur, *La fin de la carrière des facteurs d'orgues liégeois Picard*, in *Le vieux Liège*, 1975, 483-486.

FORGEUR 1975B

Richard Forgeur, *Notice historique sur l'orgue de la collégiale Sainte-Croix (1609)*, in *Bulletin de l'institut archéologique liégeois*, 1975, 160-162.

FORGEUR 1977

Richard Forgeur, *Documents d'archives concernant des orgues et facteurs d'orgues Rhéno-Mosans*, in *L'Organiste*, 1977/2, 55-90.

FORGEUR 1978

Richard Forgeur, *Un orgue de Philippe II le Picard à Maaseik*, in *L'Organiste*, 1978/1, 13-14.

FRANKIGNOULLE & BONENFANT 1935

Eugène Frankignoulle et Paul Bonenfant,
*Notes pour servir à l'histoire de l'art
 en Brabant*, Bruxelles, 1935.

FRANSOLET 1930

Marthe Fransolet,
*L'auteur des stalles exécutées au XVIe siècle
 pour l'église abbatiale d'Averbode*,
 in *Analecta Præmonstratensia*, 1930, 155-160.

FREDERIX 1970

Paul Frederix, *Frans Thomas Corselis*,
*Apostolisch Visitator van de Regulieren
 in België (1834-1850)*, in *Analecta
 Præmonstratensia*, 1970, 61-73; 264-298.

FREDERIX 1971

Paul Frederix, *De premonstratenzers
 en visitator Corselis*, in *Analecta
 Præmonstratensia*, 1971, 67-108; 244-261.

FRIGG 1986

Albert Frigg, *Bünder Kirchengeschichte*.
 3. Teil. *Die Gegenreformation*, Chur, 1986.

GEBOERS 1907

Andreas Geboers,
Geschiedenis van Baelen, Mechelen, [1907].

GERITS 1960

Jan Gerits, *Een preekstoel voor de abdijkerk
 van Averbode in 1532*, in *Eigen Schoon
 en de Brabander*, 1960, 307-313.

GERITS 1961A

Jan Gerits,
*Candidus Caenen, præmonstratenzer
 van Averbode (1749-1811)*, in *Handelingen
 van het Centrum voor studie van de
 Boerenkrijg*, nr. 28, Hasselt, 1961, 12-21.

GERITS 1961B

Jan Gerits, *Jan Dillingen, orgelbouwer
 van Trier, en de abdij van Averbode*, in *Eigen
 schoon en de Brabander*, 1961, 466-468.

GERITS 1961C

Jan Gerits, *Orgelbouwer Martin Posselius
 en de abdij van Averbode*,
 in *De Praestant*, 1961, 91-93.

GERITS 1962A

Jan Gerits, *Jan Dillingen, orgelbouwer
 van Trier, en de abdij van Averbode*,
 in *De Praestant*, 1962, 87-89.

GERITS 1962B

Jan Gerits, *Lierse orgelbouwers
 te Herentals in de XVIe eeuw*,
 in *'t Land van Rijen*, 1962, 175-178.

GERITS 1962C

Jan Gerits, *Orgelbouwer Martin Posselius
 en de abdij van Averbode*,
 in *Eigen schoon en de Brabander*, 1962, 89-92.

GERITS 1963A

Jan Gerits, *Wouter Van Kermpt*,
schrijnwerker te Averbode (XVIe eeuw),
 in *Het Oude Land van Loon*, 1963, 65-76.

GERITS 1963B

Jan Gerits, *De gebroeders Verbuecken
 bouwen een orgel voor de Sint-Waltrudiskerk
 te Herentals*, in *Musica Sacra*, 1963, 167-176.

GERITS 1963C

Jan Gerits, *Lierse orgelbouwers te Herentals
 in de XVIe eeuw*, in *De Praestant*, 1963, 67-69.

GERITS 1964A

Jan Gerits, *Nieuwe vondsten over
 Jan van Weert, Jan Bremser en Paul Munick
 orgelbouwers van de XVIIe eeuw*,
 in *Musica Sacra*, 1964, 179-185.

GERITS 1964B

Jan Gerits, *Orgelbouwer Jan Dekens
 van Haacht (XVIIe eeuw)*. *Een bijdrage tot zijn
 leven en werk*, in *De Praestant*, 1964, 1-5.

GERITS 1964C

Jan Gerits, *Orgelbouwer Martin Posselius
 († 1646)*. *Een bijdrage tot zijn leven en werk*,
 in *Taxandria*, 1964, 1-22.

GERITS 1965A

Jan Gerits,
De Luikse orgelbouwer G. Robustelly.
Een bijdrage tot zijn leven en werk,
 in *Het oude land van Loon*, 1965, 175-200.

GERITS 1965B

Jan Gerits,
*Nieuwe gegevens over de activiteit van
 orgelbouwer Christiaan Penceler in de Kempen*,
 in *Taxandria*, 1965, 119-128.

GERITS 1965C

*Historische aantekeningen over de kerk
 van Beerse en de pastorie van Vosselaar*,
 in *Taxandria*, 1965, 131-142.

GERITS 1966A

Jan Gerits, *De Mechelse orgelbouwer
 Balthazar Rutgeerts († 1620)*.
Een bijdrage tot zijn leven en werk,
 in *De Praestant*, 1966, 62-65.

GERITS 1966B

Jan Gerits, *Orgelbouwer Jan van Weert
 (XVIIe eeuw)*. *Een bijdrage tot zijn leven
 en werk*, in *Eigen schoon en de Brabander*,
 1966, 145-171.

GERITS 1967A

Jan Gerits, *Bouwstoffen voor de kerkelijke
 kunstgeschiedenis van Balen-Neet*,
 in *Taxandria*, 1967, 141-163.

GERITS 1967B

Jan Gerits, *Jan Nau van Thionville, orgelbouwer te Leuven. Een bijdrage tot de geschiedenis van de Zuid-Nederlandse orgelbouwkunst in de XVIIIe eeuw*, in *De Praestant*, 1967, 29-35.

GERITS 1967C

Jan Gerits, *Robustelly bouwde het orgel van Langdorp*, in *De Praestant*, 1967, 13.

GERITS 1967D

Jan Gerits, *Brabantse kronieken uit de Franse Tijd*, in *Eigen schoon en de Brabander*, 1967, 313-329.

GERITS 1968A

Jan Gerits, *Muziekleven en orgelcultuur, Averbode*, in *Pikkelpoort*, 1968/8, 31-38.

GERITS 1968B

Jan Gerits, *Nieuw licht op orgelbouwer Chr. Penceler*, in *De Praestant*, 1968, 79-81.

GERITS 1968C

Jan Gerits, *Nieuwe vondsten over Brabantse orgelmakers XVIIe–XIXe eeuw*, in *Eigen Schoon en de Brabander*, 1968, 56-87.

GERITS 1968D

Jan Gerits, *Robustelly (Willem)*, in *Nationaal biografisch Woordenboek III*, 1968, Brussel, kol. 706-707.

GERITS 1969

Jan Gerits, *Teksten uit het archief van Averbode betreffende Kempische kunstenaars uit de XVe en XVIe eeuw*, in *Bijdragen tot de geschiedenis inzonderheid van het oud hertogdom Brabant*, 1969, 165-186.

GERITS 1970A

Jan Gerits, *Aantekeningen over de Luikse orgelbouwer Joseph Collin († 1806)*, in *De Praestant*, 1970, 49-52.

GERITS 1970B

Jan Gerits, *De Luikse orgelbouwer Jan-Baptist Le Picard. Een bijdrage tot zijn leven en werk*, in *Het Oude Land van Loon*, 1970, 101-145.

GERITS 1970C

Jan Gerits, *Langdorp en zijn kerken*, Aarschot, 1970.

GERITS 1970D

Jan Gerits, *De klokgieters Moer in de zuidelijke gewesten*, in *Bossche bijdragen. Bouwstoffen voor de geschiedenis van het bisdom 's-Hertogenbosch, deel xxx*, afl. 1, 60-84.

GERITS 1971A

Jan Gerits, *Aantekeningen over de O.-L.-Vrouwekerk van Molenstede*, in *Meer Schoonheid*, 1971/3, 71-72.

GERITS 1971B

Jan Gerits, *Een orgel van Jan van Weert voor de kerk van Diepenbeek (1648–1649)*, in *Limburg*, 1971, 177-185.

GERITS 1971C

Jan Gerits, *Een orgel van W. Robustelly te Langdorp*, in *Eigen schoon en de Brabander*, 1971, 43-52.

GERITS 1972A

Jan Gerits, *Onbekende contracten van de Luikse orgelbouwer G. Robustelly*, in *De Praestant*, 1972, 4-10.

GERITS 1972B

Jan Gerits, *Weert, Jan Janszoon van*, in *Nationaal Biografisch Woordenboek v*, Brussel, 1972, kol. 994-998.

GERITS 1973

Jan Gerits, *Historische schoonheid van Averbode* [Gids bij de tentoonstelling in de abdij van Averbode 1 juli – 26 augustus 1973 ter gelegenheid van het Abdijen- en begijnhovenjaar], Averbode, 1973.

GERITS 1976

Jan Gerits, *Het orgel van Averbode in de Sint-Lambertuskerk te Helmond*, in *Averbode*, 1976/2, 16-20.

GERITS 1977

Jan Gerits, *Het orgel van Averbode in de Sint-Lambertuskerk te Helmond*, in *Meer schoonheid*, 1977/2, 33-43.

GERITS 1980A

Jan Gerits, *Archiefonderzoek en orgelcultuur*, in *Adem*, 1980, 220-223.

GERITS 1980B

Jan Gerits, *De Aarschotse orgelbouwers Van Aren in de XV^{de} en XVI^{de} eeuw*, in *Adem*, 1980, 25-27.

GERITS 1980C

Jan Gerits, *De vroegste gegevens over orgels in de Zuidnederlandse witherenabdijen*, in *Adem*, 1980, 76.

GERITS 1981

Jan Gerits, *Een orgel van Arnold Graindorge voor de kerk van Wellen (1838)*, in *Adem*, 1981, 259-260.

Ghesquière & Quaghebeur 2002

Rita Ghesquière en Patricia Quaghebeur (eds.), *Averbode een uitgever apart 1877–2002*, Leuven, 2002.

Ghielmi 1988

Lorenzo Ghielmi, *Contributi per una storia degli organi del santuario di Santa Maria dei miracoli presso San Celso in Milano*, Bologna, 1988.

GHIELMI 2001

Lorenzo Ghielmi, *Een orgelbouwproject van Gilles Brebos uit 1570–1571 in Milaan*, in *Orgelkunst*, 2001, 175-180.

GIROD 1875

Louis Girod, *Connaissance pratique de la facture des grandes orgues*, Namur, 1875, [Facsimile edition: *Bibliotheca organologica*, volume 67, Buren, 1989].

GÓMEZ DE PABLOS 1986

Manuel Gómez de Pablos, *IV Centenario del Monasterio de El Escorial. Iglesia y Monarquía. La Liturgia*, [Madrid], 1986.

GOOVAERTS 1876

Alfons Goovaerts, *Canonik van den Bogaert*, in Koninckx & Van Spilbeek 1876, 157-158.

GOOVAERTS 1899

Leo Goovaerts, *Écrivains, artistes et savants de l'ordre de Prémontré, volume 1*, Bruxelles, 1899.

GOOVAERTS 1902

Leo Goovaerts, *Écrivains, artistes et savants de l'ordre de Prémontré, volume II*, Bruxelles, 1902.

GOOVAERTS 1909-1917

Leo Goovaerts, *Écrivains, artistes et savants de l'ordre de Prémontré, volumes III et IV*, Bruxelles, 1909–1917.

GORISSEN 1977

Joris Gorissen, *Geschiedenis van de orgels in de St.-Quintinuskerk te Zonhoven*, Zonhoven, 1977.

GOYENS 1948

Maurice Goyens, *Geschiedenis van Kortembosch*, [Hasselt, 1948].

GRAU 2011

Jan Grau, *Les carasses d'orgue*, in *Modilianum (Revista d'Estudios del Moianès)*, 2011/45, 29-50.

GRAUWELS 1961

Jozef Grauwels, *Orgels te Vreeren (1480 en 1541)*, in *De Praestant*, 1961, 70-71.

GREGOIR 1859

Édouard Georges Jacques Gregoir, *Nieuw orgel der abdy van Averbode*, in Koninckx & Van Spilbeek 1859, 95-96.

GREGOIR 1864

Édouard Georges Jacques Gregoir, *Biographie des artistes-musiciens des XVIIe et XIXe siècles et des artistes étrangers résidant ou ayant résidé en Néerlande à la même époque*, Anvers, 1864.

GREGOIR 1865

Édouard Georges Jacques Gregoir, *Historique de la facture et des facteurs d'orgue avec la nomenclature des principales orgues placées dans les Pays-Bas et dans les provinces flamandes de la Belgique, suivi de la Galerie biographique d'organistes célèbres et d'une Notice sur les maîtres de chapelle et organistes de la cathédrale d'Anvers*, Anvers, 1865.

Facsimile: avec une introduction et une nomenclature par Ghislain Potvlieghe, *Bibliotheca Organologica XV*, Amsterdam, 1972.

GUILLOT 1991

Pierre Guillot, *Les Jésuites et la Musique. Le collège de la Trinité à Lyon, 1565–1762*, Liège, 1991.

HAINÉ & MEEÛS 1986

Malou Hainé et Nicolas MeeÛs, (eds.), *Dictionnaire des facteurs d'instruments de musique en Wallonie et à Bruxelles du 9e siècle à nos jours*, Bruxelles, 1986.

HAINÉ 1986

Malou Hainé, *Anneessens*, in Hainé & MeeÛs 1986, 25-33.

HAMAL 1956

Henry Hamal, *Notice sur objets d'art avec le nom des auteurs, qui se trouvaient dans les églises de la ville de Liège en 1786*, in *Bulletin de la société des bibliophiles liégeois*, tome XIX, 1956.

HANEWINKEL 1973

Stephanus Hanewinkel, *Reize door de Majorij van 's-Hertogenbosch in den jaare 1798*, Amsterdam, 2e 1800; reprint: 1973, Den Bosch.

HANS 1929

Henri Hans, *À propos de nos anciennes orgues*, in *Chronique archéologique du Pays de Liège*, 1929, 20.

HANSSENS 2008

Stijn Hanssens, *Orgelmuziek in Vlaanderen tussen 1900 en 1940*, in *Orgelkunst*, 2008, 19-38.

HANSSENS 2016

Stijn Hanssens, *Bij de 100ste sterfdag van Salomon Van Bever*, in *Orgelkunst*, 2016, 180-183.

HARDOUIN 1962

Pierre Hardouin, *Essai d'une sémantique des jeux de l'orgue*, in *Acta Musicologica*, 1962/1-2, 29-64.

[H. D. M.] 1969

[H. D. M.], *In abdij van Averbode. Brabantse orgeldagen stellen diagnose, in Het Volk*, 18-08-1969.

HERESWITHA 1961-62

Zuster Maria Hereswitha (Godelieve Frædure), *Den oorspronck ende opkomste van ons clooster binnen de stad ende vrijheijt van Turnhout*, in *Taxandria*, 1961, 1-124; 1962, 3-107.

HERNÁNDEZ 1986

Luis Hernández, *El culto divino en el Monasterio de El Escorial durante el siglo XVI*, in Gómez de Pablos 1986, 39-59.

HESS 1774

Joachim Hess, *Dispositiën der merkwaardigste Kerk-orgelen, welken in de zeven Verëenigde Provincien als mede in Duytsland en Elders aangetroffen worden*, Gouda 1774. Facsimile: *Bibliotheca Organologica XI*, Buren, 1980.

HOOREMAN 1972

Paul Hooreman, *Chronologische tabel* [biografie Fétis], in Huys 1972, xxiii – xxvi.

HUMBLET 1963

Émile Humblet, *Een St.-Truidens orgelmaker: Arnold Clerinx (1816–1898)*, in *De Praestant*, 1963, 95-99.

HUMBLET 1964

Émile Humblet, *Arnault Clerinx, facteur d'orgue à Saint-Trond (1816–1898)*, in *Musica Sacra*, 1964, 95-103.

HUMBLET 1965

Émile Humblet, *Het orgel van Neerlinter*, in *De Praestant*, 1965, 37.

HUMBLET 1967

Émile Humblet, *De orgels in Sint-Truiden*, Sint-Truiden, 1967.

HUMBLET 1969

Émile Humblet, *L'orgue historique de Houtain l'Évêque*, in *L'Organiste*, 1969/1, 7-10.

HUMBLET 1970

Émile Humblet, *Het Robustelly-orgel van Herent (ter gelegenheid van zijn tweehonderdjarig bestaan)*, in *De Praestant*, 1970, 77-79.

HUYBENS 1986

Gilbert Huybens, *Crinon*, in Haine & Meeüs 1986, 99-100.

HUYBENS 1998

Gilbert Huybens, *Organisten in de Zuidelijke Nederlanden tijdens de tweede helft van de 18de eeuw (I)*, in *Orgelkunst*, 1998, 157-182.

HUYBENS 2007

Gilbert Huybens, *Leuvense orgelkroniek 1430–1792*, in *Orgelkunst*, 2007, 185-190.

HUYS 1972

Bernard Huys (ed.), *François-Joseph Fétis en het muziekleven van zijn tijd 1784–1871*, Brussel, 1972.

HUYS 1997

Bernard Huys, *Belgische orgelmuziek uit de negentiende eeuw. Koninklijke Bibliotheek Albert I te Brussel*, in *Orgelkunst*, 1997, 20-26.

JANSEN & JANSSENS 1999

Jaak Jansen en Herman Janssens, *Beeldhouwkunst in de premonstratenzerabdij van Averbode*, Brussel / Averbode, 1999.

JANSSEN 1850

Abbé N. Janssen, *M. Fétis et les facteurs d'orgues en Belgique*, in *Le Diapason, Revue Musicale de Bruxelles*, n° 13, 16 mai 1850, 55-58.

JANSSENS 1999

Herman Janssens, *De bouwgeschiedenis van de abdij van Averbode*, in Jansen & Janssens 1999, 65-90.

JANSSENS 2000

Herman Janssens, *Résurrection de l'Ordre en Belgique*, in Dauzet, Plouvier & Souchon 2000, 192-212.

JANSSENS 2002

Herman Janssens, *De norbertijnen van Averbode ca. 1134–2000*, in Ghesquière & Quaghebeur 2002, 15-37.

JANSSENS 2007

Herman Janssens (ed.), *De strijd om te overleven*, (Werkgroep Norbertijner Geschiedenis in de Nederlanden), Averbode, 2007, 45-62.

JELLEMA 2006

Theo Jellema, *Twee Luikse orgels in Noord-Nederland. Robustelly in Friesland en Le Picard in Groningen*, in *Orgelkunst*, 2006, 22-29.

JESPERS 1977

Frans Jaspers, *Helmondse orgels in vogelvlucht*, in *Het orgel*, 1977, 153-156.

JESPERS 1986A

Frans Jaspers, *Loret in Nederland (1)* in *Orgelkunst*, 1986, 18-23.

JESPERS 1986B

Frans Jaspers, *Loret in Nederland (2)* in *Orgelkunst*, 1986, 31-37;

JESPERS 1988

Frans Jaspers, *Loret in Nederland (3)* in *Orgelkunst*, 1988, 77-82.

JESPERS 1989A

Frans Jaspers, *Beknopte werklĳst van Loret in Nederland*, in Van Sleuwen & Korz 1989, 17-19.

JESPERS 1989B

Frans Jaspers, *Het Loret-orgel van Reusel*, in Van Sleuwen & Korz 1989, 23-25.

JESPERS 2003

Frans Jaspers, *Orgelbouw in Noord-Brabant en Limburg van renaissance tot en met romantiek*, in den Toom 2003, 24-43.

JESPERS 2011A

Frans Jaspers, *Leven en opvattingen van François Loret*, in van der Ros 2011a, 4-11.

JESPERS 2011B

Frans Jaspers, *Het orgelmakersgeslacht Müller te Reifferscheid*, Baexem, 2011.

JESPERS, VAN LOO & REIJNAERDTS 1998

Frans Jaspers, Henk van Loo en Ton Reijnaerds, *Pereboom & Leijser. Orgelmakers te Maastricht*, Maastricht, 1998.

JESPERS & VAN SLEUVEN 1977

Frans Jaspers en Ad van Sleuven, *Kronyk of Gedenkenis van Nicolaas van Hirtum*, in *De Mixtuur*, 1977, 465-496.

JESPERS & VAN SLEUVEN 1978

Frans Jaspers en Ad van Sleuven, *Tot roem van zijn makers. Een studie over J. J. Vollebregt en zoon meester orgelmakers te 's-Hertogenbosch*, 's-Hertogenbosch, 1978.

JONGEPIER 1998

Jan Jongepier, *Toegang tot het orgel*, Utrecht, 1998.

JONGEPIER 1999

Jan Jongepier (red.), *Het Historische Orgel in Nederland* [Vol. III], 1769-1790, Amsterdam, 1999.

JOOSSEN 1964-1971

Wilfried Joosen, nota's over het Loret-orgel te Averbode, 1964-1971, manuscript. Kopij in het bezit van de auteur.

JORISSENNE 1911

Gustave Jorissenne, *Facteurs d'orgues dans le pays de Liège*, in *Annales du XXIe congrès de la fédération archéologique et historique de Belgique, II*, Mechelen, 1911, 885-890. *Journal historique et littéraire*, 1861-1862, 163-172; 1862-1863, 273-275; 1866-1867, 262-270.

JURINE 1991

Michel Jurine, *Joseph Merklin facteur d'orgues européen. Essai sur l'orgue français au XIXe siècle*, vol. I, II, III, Lyon, 1991.

KAKEBEEKE 1951

Arjen Dirk Kakebeeke, *De geschiedenis van het bedrijf*, in sa. 1951, 10-16.

KILLY & VIERHAUS 2005

Walther Killy en Rudolf Vierhaus (eds.), *Dictionary of German Biography (DGB)*, volume 9, München, 2005.

KLOTZ 1986

Hans Klotz, *Über die Orgelkunst der Gotik, der Renaissance und des Barock*, Kassel, 1934, ²1975, ³1986.

KONINCKX & VAN SPILBEECK 1859

J. Koninckx en Désiré Van Spilbeeck (eds.), *De Vlaamsche School. Tydschrift voor kunsten, letteren, wetenschappen en nyverheid*, Antwerpen, 1859.

KONINCKX & VAN SPILBEECK 1867

J. Koninckx en Désiré Van Spilbeeck (eds.), *De Vlaamsche School*, Antwerpen, 1867.

KONINCKX & VAN SPILBEECK 1874

J. Koninckx en Désiré Van Spilbeeck (eds.), *De Vlaamsche School*, Antwerpen, 1874.

KONINCKX & VAN SPILBEECK 1876

J. Koninckx en Désiré Van Spilbeeck (eds.), *De Vlaamsche School*, Antwerpen, 1876.

KOYEN 1963

Milo Koyen, *Twee nieuwe orgels van Christiaan Penceler te Geel*, in *Jaarboek van de Vrijheid en het Land van Geel*, 1963, 107-116.

KOYEN 1969

Milo Koyen, *Abbaye d'Averbode*, in *Monasticon Belge, tome IV. Province de Brabant, troisième volume*, Liège, 621-676.

KREPS 1932

Jozef Kreps, *De Belgische orgelmakers (XIIIe - XIXe eeuw)*, in *Musica Sacra*, 1932, 231-141.

KREPS 1933

Jozef Kreps, *Het orgel in Tongerlo*, Tongerlo, 1933.

KREPS 1958

Jozef Kreps, *Le cornet de Flandres*, in *Musica Sacra*, 1958, 3-20.

KREPS 1959

Jozef Kreps, *Quinze Loret*, in *Musica Sacra*, 1959, 103-109.

KUYL 1866

Pieter Dom Kuyl, *Hoboken en zijn wonderdadig kruisbeeld alsmede eene beschrijving van het voormalig klooster der PP. Brigittijnen*, Antwerpen, 1866.

LAIGO 1991

Hervé Laigo (ed.), *Saint-François-Xavier Vannes. Renaissance de l'orgue* [Brochure naar aanleiding van de restauratie en inspelings van het Hippolyte Loret-orgel], Vannes, 1991.

LAMBRECHTS-DOUILLEZ 1987

Jeannine Lambrechts-Douillez, *Orgelbouwers te Antwerpen in de 16de eeuw, Mededelingen van het Ruckers-Genootschap, VI*, Antwerpen, 1987.

LANNOO 1989

Luc Lannoo, *De familie Loret*, in Van Sleuwen & Korz 1989, 6-9.

LAUREYS 1997

Leon Laureys, *100 jaar Koninklijke Fanfare: De Sint-Jansvrienden*, Averbode, 1997.

LAVOINE 1896

Alexis Lavoine, *Documents inédits sur les orgues de l'Abbaye de Saint-Vaast, des Trinitaires et des Dominicains d'Arras XVIe – XVIIIe siècles*, in *Bulletin de la commission départementale des monuments historiques du Pas-de-Calais*, Arras, 1896, 463-478.

LEDUR 1979

Alexandre Ledur, *Les orgues de la cathédrale Saints-Pierre, Paul et Quirin à Malmedy, les organistes – les organiers*, [Malmedy, 1979].

LEBLOND 1921

Victor Leblond, *L'art et les artistes en Ile-de-France au XVIe siècle (Beauvais & Beauvaisis) d'après les minutes notariales*, Paris, 1921.

LEFEVRE 1914

Placide Lefevre, *Les relations d'un fondeur bruxellois avec l'abbaye d'Averbode au XVe siècle*, Antwerpen, 1914. Extrait du *Bulletin de l'Académie Royale de Belgique*, 1913, 10-11; 13-14.

LEFEVRE 1917A

Placide Lefevre, *In memoriam* [L. A. Goovaerts], in Goovaerts 1909-1917, 362-364.

LEFEVRE 1917B

Placide Lefevre, *Les portraits conservés dans les abbayes norbertines de Belgique*, Bruxelles, 1917.

LEFEVRE 1924

Placide Lefevre, *L'abbaye Norbertine d'Averbode pendant l'époque moderne (1591-1797), tome I, L'organisation constitutionnelle et la vie religieuse*, Louvain, 1924.

LEFEVRE 1927A

Placide Lefevre, *À propos de l'identification du jubé de Tessenderloo*, in *Analecta Præmonstratensia*, 1927, 423-429.

LEFEVRE 1927B

Placide Lefevre, *Travaux d'artistes malinois pour l'abbaye norbertine d'Averbode*, in *Revue Mechlinia*, 1927, 22-23.

LEFEVRE 1934

Placide Lefevre, *Textes concernant l'histoire artistique de l'abbaye d'Averbode*, in *Revue Belge d'Archéologie et d'Histoire de l'Art*, 1934, 247-264; 335-348.

LEFEVRE 1935

Placide Lefevre, *Textes concernant l'histoire artistique de l'abbaye d'Averbode*, in *Revue Belge d'Archéologie et d'Histoire de l'Art*, 1935, 45-58.

LEFEVRE 1936

Placide Lefevre, *Textes concernant l'histoire artistique de l'abbaye d'Averbode aux XVIIe et XVIIIe siècles*, in *Revue Belge d'Archéologie et d'Histoire de l'Art*, 1936, 151-176; 331-350.

LEFEVRE 1937

Placide Lefevre, *Textes concernant l'histoire artistique de l'abbaye d'Averbode aux XVIIe et XVIIIe siècles*, in *Revue Belge d'Archéologie et d'Histoire de l'Art*, 1937, 57-76.

LEFEVRE 1938

Placide Lefevre, *Une enquête sur l'observance disciplinaire et liturgique à l'abbaye d'Averbode au début du XVIIe siècle*, in *Analecta Præmonstratensia*, 1938, 3-59.

LEFEVRE 1957

Placide Lefevre, in *Pikkelpoort*, 1957/6, 5.

LEFEVRE 1969

Placide Lefevre, *Gommaire Crets, Prêlat d'Averbode, Abbé général de l'ordre de Prémontré (1887-1942, † 1944)*, in *Bibliotheca Analectorum Præmonstratensium*, Averbode, 1969.

LEJEUNE 2003

Jérôme Lejeune, *L'orgue Hippolyte Loret de l'église Saint-Michel de Neufchâteau*, in *Terre de Neufchâteau*, 2003, nr. 1, 13-37; nr. 2, 17-25.

LEMMENS 1985

Michel Lemmens, *De Familie Graindorge: Een Studie over een eeuw Luikse orgelbouw (1771-1865)*. [Verhandelingen van de Koninklijke Academie voor Wetenschappen, Letteren en Schone Kunsten van België], Brussel, 1985.

LEMMENS 1986

Michel Lemmens, *Graindorge*, in Haine & Meeùs 1986, 190-194.

LEMMENS 1993

Michel Lemmens,
De orgels van de O.-L.-Vrouwbasiliek,
 in Demaret & Vavedin 1993, 124-129.

LEMMENS 1996

Michel Lemmens, *Het Limburgse
 orgellandschap*, Rijkel, 1996.

LEMMENS 2001A

Michel Lemmens, *Archivalia betreffende
 het Niehoff-orgel van Hasselt*,
 in *Orgelkunst*, 2001, 42-49.

LEMMENS 2001B

Michel Lemmens, *Geschiedenis van
 het Niehoff-orgel in de Sint-Quintinuskerk,
 thans kathedraal, te Hasselt (I)*,
 in *Orgelkunst*, 2001, 2-26.

LEMMENS 2001C

Michel Lemmens, *Geschiedenis van
 het Niehoff-orgel in de Sint-Quintinuskerk,
 thans kathedraal, te Hasselt (II)*,
 in *Orgelkunst*, 2001, 91-116.

LHOIST-COLMAN 1969

Berthe Lhoist-Colman,
Le facteur d'orgues Guillaume Robustelly,
 in *Bulletin de la société d'art et d'histoire
 du diocèse de Liège*, 1969, 79-96.

LHOIST-COLMAN 1974

Berthe Lhoist-Colman,
*L'orgue de l'abbaye de Saint-Gilles à Liège,
 œuvre perdue de Guillaume Robustelly*,
 in *L'Organiste*, 1974/2, 9-11.

LHOIST-COLMAN & FORGEUR 1975

Berthe Lhoist-Colman et Richard Forgeur,
Deux orgues de Jean-François Posselius,
 in *L'Organiste*, 1975/1, 16-21.

LINDEMANS 1937

Jan Lindemans, *Geschiedenis der gemeente
 Opwijk*, Brussel, 1937.

LINDEMANS 1942

Jan Lindemans, *Oude Brabantse geslachten*,
 n° 12: *Van Bever*, Merchtlem, 1942.

LISSNIJDER & VAN DEN NIEUWENHUIZEN 1984

Jos Lissnijder en Jos Van den Nieuwenhuizen,
*Rondom het Anneessens-orgel van de
 Sint-Jacobskerk te Antwerpen*, in *Anneessens-
 orgel Sint-Jacobskerk Antwerpen 1884-1984*,
 Antwerpen, 1984.

LONCKE 1981A

Gabriël Loncke, *Bouwstenen*.
Abdij Averbode: correspondentie H. Loret, 1862,
 in *Orgelkunst*, 1981, 27-31.

LONCKE 1981B

Gabriël Loncke, *Bouwstenen*,
 in *Orgelkunst*, 1981, 36-39.

LONCKE 1982

Gabriël Loncke, *Provincie Brabant. Bijzonder
 bestek, openbare aanbesteding, aanneming
 van werken. Opdracht: herstellingswerken
 aan het orgel van de Sint Jan Baptistkerk te
 Averbode gemeente Scherpenheuvel-Zichem*.
 [Onuitgegeven restauratiedossier van
 het Loret-orgel], Overmere-Berlare, 1982.

LONCKE 1987

Gabriël Loncke, *Christian Ancion,
 facteur d'orgues de Huy, construisit l'orgue
 du Béguinage de Sint-Truiden (St.-Trond)*,
 in *L'Organiste*, 1987/19, 38-39.

LOOYENGA 2001

Arjen Looyenga, *Het Nederlandse orgelfront
 1725-1815*, in van Dijk 2001, 7-29.

LOOYENGA 2005

Arjen Looyenga, *Het Nederlandse orgelfront
 in de 19e eeuw*, in den Toom 2005, 7-41.

LORET 1850A

Hippolyte Loret,
Lettre au Rédacteur du 21 avril 1850,
 in *Le Diapason, Revue Musicale de Bruxelles*,
 n° 10, 25 avril 1850, 44-45.

LORET 1850B

Hippolyte Loret, *À Monsieur Fétis.
 Réponse d'un facteur d'orgues belge au
 rapport sur l'état de la facture d'orgues
 en Europe, lu à la séance de l'Académie
 des Beaux-Arts du 7 mars 1850*, [Bruxelles,
 l'auteur, 1850]. Opnieuw uitgegeven
 in Ferrard 2003, 207-213.

LORET 1894

Léopold en Victor Loret,
Généalogie de la famille Loret, Mons, 1894.

LUEDERS 1998

Kurt Lueders, *Clément Loret (1833-1909).
 Orgelpedagoog aan de École Niedermeyer
 te Parijs*, in *Orgelkunst*, 1998, 100-123.

LUYTEN 2008

Jo Luyten, *Alle registers open. Archief
 orgelmaker Gerard D'Hondt*, in *Katholiek
 Documentatie- en Onderzoekscentrum voor
 Religie, Cultuur en Samenleving Interfacultair
 centrum. Katholieke Universiteit Leuven*,
Nieuwsbrief, mei-juni, 2008, 14-16.

MAES 1934

Antoon Maes,
1834 Het herstel der abdij van Averbode,
 in *Analecta Præmonstratensia*, 1934, 210-281.

MAIROT & FELIX 1998

Éric Mairlot et Jean-Pierre Felix, *Orgues
 de Wallonie, tome 8, Arrondissement de Liège*,
 in Servais 1998a.

MAIROT 1998

Éric Mairlot, *Orgues de Wallonie, tome 11, Arrondissement de Verviers*, in Servais 1998c.

MARIËN 1998

Herman Mariën, *Over oud en nieuw. Vroeger en nu. En over morgen*, in Persoons 1998, 9-10.

MATAGNE 2011

Pascal Matagne, *Het oeuvre van Aristide Cavallé-Coll in Gesves*, in *Orgelkunst*, 2011, 32-42.

MAULEÓN & PEPE 2014

Gustavo Mauleón en Edward Pepe, *Vislumbres de Cabezón: algunas reflexiones y recepción novohispana de obras de música*, in *Annuario Musical*, 2014, nr. 69, 277-294.

MEEÛS 1983

Nicolas MeeÛs, *De oorsprong van het kort octaaf*, in *Orgelkunst*, 1983, 3-12.

MEEÛS 1986A

Nicolas MeeÛs, *Fétis, Louis-Joseph*, in Haine & MeeÛs 1986, 166.

MEEÛS 1986B

Nicolas MeeÛs, *Schmit, Matthias*, in Haine & MeeÛs 1986, 368.

MEHREN & RUWET 1946

Bernard Mehren et Joseph Ruwet, *Journal des abbés du Val-Dieu. (Belgium Cisterciense, I)*, Val-Dieu, 1946.

MERTENS 2001

Wenceslaus Mertens, *Jan en Blasius Bremser (ca. 1610–1679) “Oirgelmaecker woonende binnen Mechelen”*, in *Orgelkunst*, 2001, 130-162.

MONNIKENDAM 1976

Marius Monnikendam, *Orgel van Averbode als nieuw in Helmond*, in *De Standaard*, 29.03.1976.

MOORTGAT 1964

Gaby Moortgat, *Oude orgels in Vlaanderen I*, Brussel, 1964.

MOORTGAT 1965

Gaby Moortgat, *Oude orgels in Vlaanderen II*, Brussel, 1965.

MOORTGAT 1970

Gaby Moortgat, *Leuvense orgels en hun sierkasten*, in *Meer schoonheid*, 1970, 97-103.

MOSMANS 1923

Alphonse Mosmans, *Symon van Couderborch (2 Sept. 1526)*, in *Taxandria*, 1923, 1-10.

MOSMANS 1931

Jan Mosmans, *De St. Janskerk te 's-Hertogenbosch. Nieuwe geschiedenis*, 's-Hertogenbosch, 1931.

MOSMANS 1939

Alphonse Mosmans, *Willem van Heyst, orgelmaker te 's-Hertogenbosch*, in *Taxandria*, 1939, 127-131.

NAUWELAERS 1950

Jules Nauwelaers, *Histoire de Vilvorde, tome II*, Paris, 1950.

NOËL 1969A

Jos Noël, *Panelforum tijdens de orgeldagen in Brabant*, in *De Praestant*, 1969, 9-11.

NOËL 1969B

Jos Noël, *Antwoord op de hr. Potvlieghe's artikel “Willen onze organisten en adviseurs compromissen en regulatieven?”*, in *De Praestant*, 1969, 41-42.

NOËL 1983

Filip Noël, *Met Huygens op reis*, in *Averbode*, 1983/2, 2-7.

NOLTHENIUS 2009

Helene Nolthenius, *Muziek tussen hemel en aarde. De wereld van het Gregoriaans*, Nijmegen, ³2009.

NOLS 1911

Quirinus Nols, *Notes historiques sur l'abbaye du Parc ou cinquante ans de tourmente 1786–1836*, Bruxelles, 1911.

NOOYENS 1961

Frans Nooyens, *Nieuw orgel in de kerk van Arendonk, 1753*, in *De Praestant*, 1961, 71.

OOST 1997

Gert Oost, *Het Nederlandse orgel van 1725 tot 1815*, in van Nieuwkoop 1997, 8-27.

OPDENAKKER 2000

Raymond Opdenakker, *350 jaar Severijn orgel O-L-V-basiliek te Maastricht*, 2000, Maastricht.

PEETERS & VENTE 1984

Flor Peeters en Maarten Vente, *De orgelkunst in de Nederlanden*, [Antwerpen, '1968] Amerongen ²1984.

PEETERS 1959

Guido Peeters, *De orgels in de metropolitaankerk te Mechelen van de 16^e tot 20^e eeuw*, in *Musica Sacra*, 1959, 110-122.

PEETERS 1969

Guido Peeters, *Restauratie van Historische Orgels*, in *De Praestant*, 1969, 4-5.

PEETERS 1984

Guido Peeters, *Synoptische tabel van de orgels*, in Peeters & Vente 1984, 313-325.

PEETERS 1991

Guido Peeters, *Flor Peeters 1903–1986. Allegro energico*, Antwerpen, 1991.

PEETERS 2013

Paul Peeters, *Jan van Weert maakte een orgel voor de Sint-Martinuskerk te Weert (Nederlands Limburg)*, in Ferrard 2013, 105-118.

PELS 1981

Gerard Pels (ed.), *Pels Orgelbouw Herselt 1977–1981, sl.*, [1981].

PELS 1986

Gerard Pels, *De orgelmakers D'Hondt tot de vestiging in Herselt (1936). Deel 1 van "De geschiedenis van Pels-D'Hondt Orgelbouw"*, Herselt, 1986.

PELS 1992

[Gerard. Pels], *Pels-D'Hondt. Orgelmakers sinds 1892*, [Herselt, 1992].

PÉRÈS 2000

Marcel Pérès (ed.), *Les orgues gothiques. Actes du colloque de Royaumont – 1995*, Paris, 2000.

PERSOONS 1981

Guido Persoons, *De Orgels en de Organisten van de Onze Lieve Vrouwekerk te Antwerpen van 1500 tot 1650*, [Verhandelingen van de Koninklijke Academie voor Wetenschappen, Letteren en Schone Kunsten van België, nr. 32], Brussel, 1981.

PERSOONS 1993

Guido Persoons, *Orgelcultuur in de kathedraal van Antwerpen in vroeger tijd*, in sa., *Het nieuwe orgel van de Onze-Lieve-Vrouwekathedraal Antwerpen* [Brochure uitgegeven ter gelegenheid van de ingebruikname van het Metzler-orgel op 10 juni 1993], Antwerpen, 19-39.

PERSOONS 1998

Guido Persoons (red.), *Koninklijk Vlaams Conservatorium Antwerpen 1898 school – conservatorium – hogeschool 1998. Traditie en vernieuwing*, Antwerpen, 1998.

PILNA 1986

Jana Pilna, *De Louvain (de Louvaing) Jean*, in Haine & Meeüs 1986, 126.

PINCHART 1867

Alexandre Pinchart, *Archives des arts, des sciences et des lettres*, in *Messenger des sciences historiques*, 1867, 97-98.

PIRON 1860

Constant Fidèle Armand Piron, *Algemeene levensbeschryving der mannen en vrouwen van België, welke zich door hunne dapperheid, vernuft, geest, wetenschappen, kunst, deugden, dwalingen of misdaden eenen naem verworven hebben, sedert de eerste tyden tot den dag van heden*, Mechelen, 1860.

PLANTENGA 1926

Jan Hendrik Plantenga, *L'architecture religieuse dans l'ancien duché de Brabant depuis le règne des archiducs jusqu'au gouvernement autrichien (1598–1713)*, Den Haag, 1926.

POTVlieghe & ROOSE 1992

Ghislain Potvlieghe en Patrick Roose, *Nevenfiguren tussen rococo en romantiek in de Vlaamse orgelbouw*, in *Orgelkunst*, 1992, 156-163.

POTVlieghe 1962A

Ghislain Potvlieghe, *Brusselse orgelbouwers uit de 19^e eeuw*, in *De Praestant*, 1962, 37-46 en 71-72.

POTVlieghe 1962B

Ghislain Potvlieghe, *Vreemde orgelmakers in de Zuidelijke Nederlanden gedurende de 17^e eeuw. Aantekeningen rond de ontmoeting Christianus Penceler – J. B. Forceville*, in *Taxandria*, 1962, 109-131.

POTVlieghe 1963A

Ghislain Potvlieghe, *Brusselse orgelbouwers uit de 19e eeuw. II. De orgelmakers Kerkhoff*, in *De Praestant*, 1963, 1-7.

POTVlieghe 1963B

Ghislain Potvlieghe, *De orgelmakers Bernabé-Goynaut, dit Duplessi*, in *De Brabantse folklore*, 1963, 412-432.

POTVlieghe 1963C

Ghislain Potvlieghe, *Werklijst der orgelbouwers Kerkhoff*, in *De Praestant*, 1963, 1-7.

POTVlieghe 1967

Ghislain Potvlieghe, *Prolegomena tot de geschiedenis van het orgel en het muziekleven in de Sint-Martinuskerk te Halle (Brabant)*, in *Halle 700 jaar Mariastad*, Halle, 1967.

POTVlieghe 1968

Ghislain Potvlieghe, *Orgeldagen in Brabant. Averbode 9, 10 en 11 augustus 1968*, Brussel, 1968.

POTVlieghe 1968

Ghislain Potvlieghe, *Late barok. De orgelbouw*, in Peeters & Vente, 1984, 282-307.

POTVLIEGHE 1969A

Ghislain Potvlieghe, *Orgeldagen in Brabant. Averbode 5, 6, 7 en 8 augustus 1969*, Brussel, 1969.

POTVLIEGHE 1969B

Ghislain Potvlieghe, *Orgelrestauratiepolitiek in België*, in *De Praestant*, 1969, 6-8.

POTVLIEGHE 1969C

Ghislain Potvlieghe, *Willen onze organisten en adviseurs compromissen en regulatieven?*, in *De Praestant*, 1969, 11-12

POTVLIEGHE 1972

Ghislain Potvlieghe, *Édouard-Georges-Jacques-Gregoir*, in *Gregoir 1865*, [III-XI].

POTVLIEGHE 1973

Ghislain Potvlieghe, *Drie 19de-eeuwse werkljsten van Belgische orgelmakers*, in *De Mixtuur*, 1973/11, 208-213.

POTVLIEGHE 1974A

Ghislain Potvlieghe, *Loret*, in *Winkler Prins Encyclopedie van Vlaanderen*, vol. 4, 1974, 215-216.

POTVLIEGHE 1974B

Ghislain Potvlieghe, *Het historisch orgel in Vlaanderen, deel 1, Oost-Vlaanderen*, Brussel, 1974.

POTVLIEGHE 1978

Ghislain Potvlieghe, *In Memoriam Salomon Eyckmans*, in *Orgelkunst*, 1978, 119-120.

POTVLIEGHE 1980

Ghislain Potvlieghe, *Ontmoeting met Salomon Eyckmans (*)*. Herinneringen zoals hij me die vertelde, in *Orgelkunst*, 1980, 8-14.

POTVLIEGHE 1984A

Ghislain Potvlieghe, *De orgelbouw 1630-1730. Het Zuiden*, in *Peeters & Vente 1984*, 191-222.

POTVLIEGHE 1984B

Ghislain Potvlieghe, *De orgelbouw 1730-1840. Het Zuiden*, in *Peeters & Vente 1984*, 282-307.

POTVLIEGHE 2016

Ghislain Potvlieghe, *Orgels in het Pajottenland. Vergeten meesterwerken*, Gooik, 2016.

QUAEDVLIEG 1970

Gerard Quaedvlieg, *De orgelbouwers Binvignat te Maastricht*, in *De Maasgouw*, 1970, kol. 79-88.

QUAEDVLIEG 1998

Gerard Quaedvlieg, *Jean-Baptiste le Picard en het orgel van de voormalige Predikherenkerk te Maastricht*, in *Het Orgel*, 1998, 21-23.

QUITIN 1967

José Quitin, *Orgues, organiers et organistes de l'église cathédrale Notre-Dame et Saint-Lambert à Liège aux XVIIe et XVIIIe siècles*, in *Bulletin de l'institut archéologique liégeois*, 1967, 5-58.

QUITIN 1982

José Quitin, *Mentions intéressantes la musique et les musiciens relevées dans la Gazette de Liège*, imprimée chez F. J. Desoer, à la Croix d'Or sur le Pont d'Isle, à Liège, depuis le 18.iv.1764, in *Bulletin de la société liégeoise de musicologie*, 1982/38, 17-20.

QUITIN 1983A

José Quitin, *Mentions intéressantes la musique et les musiciens relevées dans la Gazette de Liège*, imprimée chez F. J. Desoer, à la Croix d'Or sur le Pont d'Isle, à Liège, depuis le 18.iv.1764, in *Bulletin de la société liégeoise de musicologie*, 1983/40, 25-31.

QUITIN 1983B

José Quitin, *Mentions intéressantes la musique et les musiciens relevées dans la Gazette de Liège*, imprimée chez F. J. Desoer, à la Croix d'Or sur le Pont d'Isle, à Liège, depuis le 18.iv.1764, in *Bulletin de la société liégeoise de musicologie*, 1983/42, 17-26.

RASPÉ 2003A

Paul Raspé, *Fétis et l'enseignement de l'orgue au Conservatoire royal de musique de Bruxelles (1836-1849)*, in *Ferrard 2003*, 143-164.

RASPÉ 2003B

Paul Raspé, *François-Joseph Fétis et les progrès de la facture d'orgues en Belgique (1833-1867)*, in *Ferrard 2003*, 181-218.

RAYMAEKERS 1870

Fidèle-Jean Evermode Raymaekers, *Het kerkelijk en liefdadig Diest. Geschiedenis der kerken, kapellen, kloosters, liefdadige gestichten, enz., welke in deze stad vroeger bestonden of thans nog bestaan*, Leuven, 1870.

REINERS 1935

Heribert Reiners, *Die Kunstdenkmäler von Eupen-Malmedy*, Dusseldorf, 1935.

RENIER 1862

Jean-Sinon Renier, *Chroniques Verviétoises. Historique du couvent, du collège et de l'église des Pères Récollets à Verviers, aujourd'hui paroissiale de Notre-Dame*, Verviers, 1862.

RIBES 1980

Joël Ribes, *Les instruments compiégnais*, in *Annales historiques Compiègnaises*, 1980/12 (spécial: Patrimoine II: Les orgues de Compiègne & sa région), 7-34.

RICORDEAU 2011

Jean-Yves Ricordeau, *La bibliothèque d'Averbode, reflet de la vie intellectuelle des prémontrés du Brabant au XVIIIe siècle*, in Dauzet & Plouvier 2011, 147-173.

ROMBOUTS 2016

Luc Rombouts, *De oorsprong van de beiaard. Wortels, ontstaan en ontwikkeling tot 1530*, sl., 2016.

ROOSE 1980

Patrick Roose, *Jozef Tilborghs (1830–1910). Organist, pedagoog en componist*, in *Orgelkunst*, 1980, 5-28.

ROOSE 1986

Patrick Roose, *D'Hondt*, in Haine & Meeùs 1986, 52-56.

ROOSE 1987

Patrick Roose, *Ægidius-Franciscus Van Peteghem*, in *Orgelkunst*, 1987, 22-34.

ROOSE 1989

Patrick Roose, *Orgelmaker Christiaan Penceler en het gerestaureerde orgel te Balen*, in *Orgelkunst*, 1989, 16-23.

ROOSE 1993

Patrick Roose, *Het orgel van de Sint-Germanuskerk in Tienen. De historische omkadering*, in *Orgelkunst*, 1993, 5-11.

ROOSE 2013

Patrick Roose, *Exhaustieve excerpta uit Édouard Gregoir's Historique de la facture et des facteurs d'orgue... betrekking hebbende op de orgelmakers Van Peteghem, met annotaties in margine*, in Ferrard 2013, 15-44.

ROOSE & MEEÛS 1986

Patrick Roose en Nicolas Meeùs, *Carlier*, in Haine & Meeùs 1986, 73.

ROOSE & POTVliegHE 1986

Patrick Roose en Ghislain Potvlieghe, *Bouwstenen. Duinkerken, 1594–1596, orgel door Pieter Isoree*, in *Orgelkunst*, 1986, 32-35.

ROQUET 2007

Flavie Roquet, *Lexicon Vlaamse componisten geboren na 1800*, Roeselare, 2007.

ROUHART & HELIN 1962

Juliette Rouhart-Chabot et Étienne Helin, *Admissions à la bourgeoisie de la Cité de Liège, 1273–1794*, Liège, 1962.

SA. 1867

sa., *Kronijk*, in Koninckx & Van Spilbeeck 1867, 139.

SA. 1874

sa., *Sterfgevallen*, in Koninckx & Van Spilbeeck 1874, 8.

SA. 1885

sa., *Die Orgel der Abtei von Avabode* [sic.], in *Zeitschrift für Instrumentenbau*, 5. Band, nr. 23, 11 mai 1885, 284.

SA. 1929

sa., *Documenten. Orgels van Averbode*, in *Musica Sacra*, 1929, 55-56.

SA. 1951

sa., *60 jaren orgelbouw in Heythuysen Firma L. Verschuereen c.v.*, Heythuysen, 1951.

SA. 1953

sa., *Als de Pikkelpoort openstaat [...] Orgel*, in *Pikkelpoort*, 1953/1, 6.

SA. 1954

sa., *Groeïende bijval van het electrostatisch orgel (systeem Dereux, Parijs) bij de clerus van België en Belgisch-Congo!*, [1954].

SA. 1955

sa., *Het nieuws van Pikkelpoort*, in *Pikkelpoort*, 1955/8, 10.

SA. 1956

sa., *Orgels gebouwd door de Fa. L. Verschuereen c.v. Heijthuisen in het tijdvak 1951–1956*, Heythuysen, 1956.

SA. 1959

sa., *Orgels gebouwd door de Fa. L. Verschuereen c.v. Heythuysen (L.) vanaf 1956*, Heythuysen, 1959.

SA. 1961A

sa., *Jubileumuitgave. Fa. L. Verschuereen c.v. Orgelbouwers Heythuysen opgericht 1891*, Heythuysen, 1961.

SA. 1961B

Veilingen S. J. Mak van Waay. Catalogus van de kunstveiling 140. 7-20 maart 1961, Amsterdam, 1961.

SA. 1966

sa., *Archivalia — Het orgel in Tongerlo*, in *De Praestant*, 1966, 80.

SA. 1968A

sa., *Orgeldagen in Brabant 1968*, in *De Praestant*, 1968, 38-39.

- SA. 1968B**
sa., *Averbode*. — *Orgeldagen in Brabant 1968*, in *De Praestant*, 1968, 63-64.
- SA. 1968C**
sa., *In abdij van Averbode*.
Hoogdag van Belgische orgelcultuur, in *De Nieuwe Gids*, 19-08-1968.
- SA. 1969A**
sa., *P.P. Nieuws*, in *Pikkelpoort*, 1969/1, 21.
- SA. 1969B**
sa., *Averbode*. — *Orgeldagen in Brabant*, *5 t/m 8 augustus*, in *De Praestant*, 1969, 103.
- SA. 1981**
sa., *Bouwstenen* [met betrekking tot Henri de Volder en Hippolyte Loret], in *Orgelkunst*, 1981, 24-29.
- SA. 1986**
sa., [Bouwstenen met betrekking tot de orgelbouwers Van Bever], in *Orgelkunst*, 1986, 28-32.
- SA. 1998**
sa., *Beeld van de Leraars 1843–1975 en 1998*, in *Persoons* 1998, 82-95.
- SA. 2000**
sa., *L'orgue de l'église paroissiale Saint-Quentin à Wodecq*, Wodecq, 2000.
- SA. 2017**
Orgelkunst. Kroniek van een orgeltijdschrift, in *Orgelkunst* 40, [speciaal nummer uitgegeven ter gelegenheid van het jubileumconcert 40 jaar *Orgelkunst* 26-11-2017 Gent], 8-15.
- SA. 2018**
sa., *Nieuwe vingers aan het orgel*, in *Averbode*, 2018/4, 13.
- SCHEEPERS 2009**
Anne-Marie Scheepers, *Tussen brand en revolutie. De collegiale kerk en het kapittel van Onze-Lieve-Vrouw te Tongeren 1677–1797, eerste volume*, Tongeren, 2009.
- SCHLIMBACH 1801**
Georg Christian Friedrich Schlimbach, *Ueber die Structur, Erhaltung, Stimmung, Prüfung der Orgel*, Leipzig, 1801. Facsimile: *Bibliotheca Organologica VIII*, Hilversum 1966.
- SCHUMACHER 1977**
Guido Schumacher, *L'orgue de Robostel à l'église Saint-Nicolas à Eupen*, in *Revue Belge de musicologie*, 1977, 169-173.
- SCHUMACHER 1979**
Guido Schumacher, *La facture d'orgue liégeoise au XVIIIe siècle: la dynastie des Picards et Robustelly* [Onuitgegeven licentiaatsverhandeling, Université de Liège, Faculté de philosophie et lettres, Section histoire de l'art, archéologie (Option musicologie)], 1979.
- SCHUMACHER 1986A**
Guido Schumacher, *Le Picard*, in *Haine & Meeùs* 1986, 256-259.
- SCHUMACHER 1986B**
Guido Schumacher, *Robustelly, Guillaume*, in *Haine & Meeùs* 1986, 344-345.
- SCHUMACHER 1995**
Guido Schumacher,
La facture d'orgues Liégeoise au XVIIIe siècle, in *Barlet* 1995, 17-22.
- SECUIANU 1979**
Thomas Secuianu, *Het nieuw koororgel in de abdijkerk*, in *Pikkelpoort*, 1979/6, 30-32.
- SERVAIS 1997A**
Roland Servais,
Orgues de Wallonie, volume 1, Namur, 1997.
- SERVAIS 1997B**
Roland Servais,
Orgues de Wallonie, volume 2, Namur, 1997.
- SERVAIS 1997C**
Roland Servais,
Orgues de Wallonie, volume 3, Namur, 1997.
- SERVAIS 1997D**
Roland Servais,
Orgues de Wallonie, volume 4, Namur, 1997.
- SERVAIS 1998A**
Roland Servais,
Orgues de Wallonie, volume 5, Namur, 1998.
- SERVAIS 1998B**
Roland Servais,
Orgues de Wallonie, volume 6, Namur, 1998.
- SERVAIS 1998C**
Roland Servais,
Orgues de Wallonie, volume 7, Namur, 1998.
- SERVAIS 1998D**
Roland Servais,
Orgues de Wallonie, volume 8, Namur, 1998.
- SERVAIS 1998E**
Roland Servais,
Orgues de Wallonie, volume 9, Namur, 1998.
- SERVAIS 1998F**
Roland Servais,
Orgues de Wallonie, volume 10, Namur, 1998.

SIERRA PÉREZ 2015

José Sierra Pérez, *Costumbres o Leyes particulares que deberán observarse en el Real Monasterio de San Lorenzo del Escorial. Unas Costumbres desconocidas. Documentos para la historia des monasterio de San Lorenzo el real de el Escorial xvi*, Madrid, 2015.

SEIP 1993

Achim Seip, *Die Orgelbauwerkstatt Dreymann in Mainz*, Lauffen, 1993.

SLECHTEN 1978–1984

Gervasius Slechten (ed.), *Necrologium Monasterii S. Mariae Sanctique Joannis Baptistae in Averbode, Ordinis Præmonstratensis, in Analecta Præmonstratensia*, [in afzonderlijke paginering], 1978–1984.

SLECHTEN 1981

Gervasius Slechten, *Wie was wie in Averbode 1834–1981*, in *Pikkelpoort*, 1981/2, 11-19.

SIPAËY 1961

Frans Spaey, *Het Godshuis der Predikheren binnen Leuven*, Leuven, 1961.

SPIESSENS 1996

Godelieve Spiessens, *De orgelbouwer Nicolaus Van Hagen (° Duitsland, ca. 1619 – † Amsterdam ? 1685). Nieuwe Antwerpse documenten*, in *Orgelkunst*, 1996, 3-13.

STEENSMa 2018

Jaap Jan Steensma, *Hans ‘ab heretico’: de afkomst van Hans Goltfus*, in *Orgelkunst*, 2018, 25-27.

STELLFELD 1934

Jean-Auguste Stellfeld (ed.), *Verhandelingen van het Muziekcongres gehouden te Antwerpen op 15 en 16 augustus 1934 ter gelegenheid van het eeuwfeest der geboorte van Peter Benoit. Uitgaven van de “Vlaamsche Muziekcongressen”, nr. 1 der reeks*, Antwerpen, 1934.

STELLFELD 1942

Jean Auguste Stellfeld, *Bronnen tot de geschiedenis der Antwerpse clavécimbel- en orgelbouwers in de xvie en xviie eeuwen in Vlaamsch Jaarboek voor Muziekgeschiedenis*, 1942, 3-110.

STEPPE 1952

Jan Karel Steppe, *Het koordoksaal in de Nederlanden*. [Verhandelingen van de Koninklijke Vlaamse Academie voor Wetenschappen, Letteren en Schone Kunsten van België, Klasse der Schone Kunsten, Verhandeling nr. 7], Brussel, 1952.

STEVENS 1958

Cécile Stevens, *Orgels en orgelbouwers in de Sint-Romboutskerk te Mechelen door de eeuwen heen*, in *De Praestant*, 1958, 33-36.

STOCKHEM 1986A

Michel Stockhem, *Penceler, Christian*, in *Haine & Meeüs* 1986, 323.

STOCKHEM 1986B

Michel Stockhem, *Van Weert, Jan Janszoon*, in *Haine & Meeüs* 1986, 438.

STRADA 1646

Famianus Strada, *Neerlantsche Oorlogen*, Antwerpen, 1646.

STRAUVEN 2011

Peter Strauven, ‘Cavaillé-Coll for ever’. *Het project van Aristide Cavaillé-Coll voor een nieuw orgel in de Antwerpse kathedraal (1889)*, in *Orgelkunst*, 2011, 180-198.

STRAUVEN 2012A

Peter Strauven, *Het handschrift Joannes Baptista Van Meurs. Een onbekend handschrift met klaviermuziek uit de Zuidelijke Nederlanden*, in *Orgelkunst*, 2012, 19-35.

STRAUVEN 2012B

Peter Strauven, *Orgelspel in de 18de-eeuwse Zuidelijke Nederlanden*, in *Orgelkunst*, 2012, 190-198.

STRAUVEN 2017

Peter Strauven, *18de-eeuwse orgelmuziek in de Zuidelijke Nederlanden: een synopsis*, in *Orgelkunst*, 2017, 133-142.

SUPPER 1968

Walter Supper, *Is het Barokorgel het hoogtepunt van de Orgelbouw?*, in *De Praestant*, 1968, 4-9.

THYS 1888

Charles Marie Théophile Thys, *Le chapitre de Notre Dame à Tongres*, in *Annales de l’académie d’archéologie de Belgique*, 1888, 163.

TIMMER 1996

Victor Timmer, *R. K. orgelbezit in Friesland omstreeks het begin der herleving*, in *de Mixtuur*, 1996, nr. 83, 97-144.

TIMMER 2016

Victor Timmer, ‘...uit een kerk in België aangekocht...’ *Drie verdwenen Loreet-orgels in Friesland*, in *Orgelkunst*, 2016, 139-146.

TIMMERMAN SD.

Titus Timmerman, *Handgeschreven notities*, Instrumentenmuseum, Brussel.

TIMMERMAN 1948

Titus Timmerman, *Muziekleven in Tongerlo*, in *De Schalmei*, 1948, 34-38.

TIMMERMAN 1956

Titus Timmerman, *Het orgel van Engsbbergen*, in *De Praestant*, 1956, 1-2.

TIMMERMAN 1962

Titus Timmerman, *De Brusselse orgelbouwer Jean Baptiste Goynaut*, in *De Praestant*, 1962, 14-16.

TIMMERMAN 1964

De Geelse orgelbouwers Verbuecken, in *Jaarboek van de Vrijheid en het Land van Geel*, 1964, 101-110.

TIMMERMAN 1968

Titus Timmerman, *Brabantse Orgeldagen 9, 10, 11 augustus*, in *De Praestant*, 1968, 73-74.

TÖPFER 1833-1843

Johann Gottlob Töpfer, *Lehrbuch der Orgelbaukunst nach dem besten Methoden älterer und neuerer in ihrem Fache ausgezeichnete Orgelbaumeister*, Weimar, 1855, 2 tomes in 4 volumes. De vier delen dateren van 1833, 1834, 1842 en 1843.

TOURNEUR & TOUSSAINT 2006

Francis Tourneur et Jacques Toussaint (eds.), *Denis-Georges Bayar (1690–1774). Architecte et sculpteur namurois. Édition et analyse de son Grand Registre*, Namur, 2006.

T'SEYEN 1988

Els T'Seyen, *Het muziekleven in en rond de St.-Gummaruskerk te Lier tijdens de 18de eeuw*, in *Musica Antiqua*, 1988/2, 67-69.

VALVEKENS 1930

Emiel Valvekens, "Jong" en "Oud" geslacht te Averbode in 1574, in *Annalecta Præmonstratensia*, 1930, 225-254.

VALVEKENS 1936

Emiel Valvekens, *Een premonstratenzerabdij in het begin der zestiende eeuw*, 's-Gravenhage, 1936.

VALVEKENS 1938

Emiel Valvekens, *Een premonstratenzerabdij in het midden der XVIe eeuw*, sl., 1938, 93-94.

VALVEKENS 1943A

Emiel Valvekens, *Contracten voor de kerk van Tessenderloo 1514–1520*, in *Zuider Kempen*, 1943, 83.

VALVEKENS 1943B

Emiel Valvekens, *Arnold van Leefdael, prelaat der abdij van Averbode († 1584)*, Brugge, 1943.

VALVEKENS 1953

Tharsis Valvekens, *De viris illustribus* [Hiëronymus Haerens], in *Pikkelpoort*, 1953/7, 3-9.

VALVEKENS 1953–1954

Tharsis Valvekens, *Het groot orgel onzer abdijkerk*. *Deel 1*, in *Pikkelpoort*, 1953/4, 11-12; *Deel 2*, in *Pikkelpoort*, 1953/5, 11-12; *Deel 3*, in *Pikkelpoort*, 1953/6, 11-12; *Deel 4*, in *Pikkelpoort*, 1953/7, 13-14; *Deel 5*, in *Pikkelpoort*, 1953/8, 10-11; *Deel 6*, in *Pikkelpoort*, 1953/9, 13-14; *Deel 7*, in *Pikkelpoort*, 1953/10, 11-12; *Deel 8*, in *Pikkelpoort*, 1954/1, 13-14; *Deel 9*, in *Pikkelpoort*, 1954/2, 7-10; *Deel 10*, in *Pikkelpoort*, 1954/3, 11-12; *Deel 11*, in *Pikkelpoort*, 1954/4, 11-14; *Deel 12*, in *Pikkelpoort*, 1954/5, 7-9.

VALVEKENS 1954

Tharsis Valvekens, *Colligete fragmenta ne pereant*, in *Pikkelpoort*, 1954/9, 3-5.

VALVEKENS 1955

Tharsis Valvekens, *De viris illustribus Fr. Gerard Geerts*, in *Pikkelpoort*, 1955/10, 3-6.

VALVEKENS 1959

Tharsis Valvekens, *Pikkels voor de Pikkelpoort*, in *Pikkelpoort*, 1959/11, 5-7.

VALVEKENS 1974

Tharsis Valvekens, *Eendagsnorbertij Flor Peeters praat met Fons Tarsis Valvekens*, in *Averbode*, 1974/1, 12-17.

VAN AERDE 1913

Raymond Van Aerde, *Deux contrats de facteurs d'orgues belges inconnus jusqu'ici. XVIIe et XVIIIe siècles*, in *Annales XXIII Congrès Archéologie et Histoire*, Gent, 1913.

VAN AUTENBOER 1961

Eugeen Van Autenboer, *Het orgel der Sint-Pieterskerk (Turnhout) in de 17e eeuw*, in *Taxandria*, 1961, 45-152.

VAN AUTENBOER 1962

Eugeen Van Autenboer, *Orgelbouwers Jean le Royer en Paul Munick werkten voor de Mechelse Augustijnen*, in *De Praestant*, 1962, 63-66.

VAN AUTENBOER 1963A

Eugeen Van Autenboer, *Jan en Blasius Bremser, orgelbouwers te Mechelen in de XVIIe eeuw*, in *De Praestant*, 1963, 39-45.

VAN AUTENBOER 1963B

Eugeen Van Autenboer, *P. Munick bouwt een orgel voor O.-L.-Vrouw van Hanswijk te Mechelen (1693)*, in *Musica Sacra*, 1963, 63-71.

VAN AUTENBOER 1967

Eugeen Van Autenboer, *Aantekeningen over orgels te Turnhout en omgeving*, in *Taxandria*, 1967, 117-139.

VAN AUTENBOER 1972-74

Eugeen Van Autenboer,
*Historische gegevens over het orgel
 der Sint-Andrieskerk te Balen-Neet,*
 in *Taxandria*, 1972-1974, 143-150.

VAN AUTENBOER 1981A

Eugeen Van Autenboer, *Een orgel
 te Zoutleeuw* (1525), in *Adem*, 1981, 261.

VAN AUTENBOER 1981B

Eugeen Van Autenboer, *Jan Bremser
 (? – Mechelen 1669), Mechelse orgelbouwer
 van Duitse afkomst*, in *Adem*, 1981, 15-17.

VAN AUTENBOER 1986

Eugeen Van Autenboer, *Delhaye*,
 in *Haine & Meeüs* 1986, 118-120.

VAN BEVER 1902

Salomon Van Bever, *Manufacture de Grandes
 Orgues. Églises, Chapelles et Salons.
 Orgues de tous Systèmes. Van Bever Frères.
 Ancienne Maison H. Loret, Fondée en 1841/60,
 Rue Clémentine. Laeken-lez-Bruxelles.
 Maison à Amiens. 1902. Ce catalogue annule
 le précédent.*

VAN BIEZEN 1995

Jan van Biezen, *Het Nederlandse orgel in de
 Renaissance en de Barok, in het bijzonder de
 school van Jan van Covelens*, Utrecht, 1995.

VANCLOOSTER 1988A

Herman Vanclooster,
De restauratie van het Sint-Germanusorgel,
 in *Vanclooster* 1988b, 8-10.

VANCLOOSTER 1988B

Herman Vanclooster,
Het orgel van de Sint-Germanuskerk te Tienen,
 in *Orgelproject Tienen* [Uitgave van het
 Festival van Vlaanderen naar aanleiding
 van de orgelrestauratie], sl., 1988.

VANCLOOSTER 1998

Herman Vanclooster,
*De orgelrestauratie Merklin-Pels in de
 O.-L.-Vrouw-ten-Poelkerk Tienen*, Tienen, 1998.

VANDER ELST 1989

Jan Vander Elst, *Joannes Franciscus Drijvers,
 Rotselaar 1858-Willebroek 1914*, in *Tijdschrift
 van de Haachtse Geschied- en Oudheidkundige
 Kring*, 1989, 79-81.

VANDER ELST 1991

Jan Vander Elst, *De Rotselaarse
 orgelbouwer Leonardus Drijvers (1827-1892),*
 in *Tijdschrift van de Haachtse Geschied-
 en Oudheidkundige Kring*, 1991, 236-241.

VANDER STRAETEN 1885

Edmond Vander Straeten,
La musique aux Pays-Bas avant le XIXe siècle,
 tome VII, Bruxelles, 1885.

VAN DEN ENDE 1989

Lennart van den Ende,
*Geschiedenis van het orgel in de Grote of
 Onze Lieve Vrouwe kerk te Breda*, Breda, 1989.

VAN DER HARST 1974

Hans van der Harst, *Het orgel in de
 St. Martinuskerk te Gronsveld*. [Brochure ter
 gelegenheid van de ingebruikname van het
 orgel na de restauratie], sl., 1974.

VAN DER HARST 1972

Hans van der Harst, *Het Van Peteghemorgel
 in Nederland*, in *D'Hooghe* 1972, 366-370.

VAN DER HARST 1976

Hans van der Harst, *Het orgel in de Sint
 Lambertuskerk te Helmond*. [Brochure naar
 aanleiding van de restauratie in 1976], sl.

VAN DER JEUGHT & CALUWAERTS 2013

François Van der Jeught en Jan Caluwaerts,
*De orgelbouwer meester Baltazar Rutgheerts.
 Een nieuwe biografie*, in *Orgelkunst*, 2013, 66-72.

VANDER LINDEN 1955

Albert Vander Linden, *L'ancien orgue du
 Palais des Académies*, in *Bulletin de la Classe
 des Beaux-Arts*, tome XXXVII, 1955, 43-67.

VAN DER MUEREN 1927

Floris Van Der Mueren,
*Rond het vocaal-instrumentaal vraagstuk
 in de kerkelijke polyphonie der XVe eeuw,*
 in *Tijdschrift der Vereniging voor
 Noord-Nederlands Muziekgeschiedenis*,
deel 12, 2de stuk, 1927, 104-114.

VAN DER MUEREN 1928A

Floris Van Der Mueren,
*Rond het vocaal-instrumentaal vraagstuk
 in de kerkelijke polyphonie der XVe eeuw,*
 in *Tijdschrift der Vereniging voor
 Noord-Nederlands Muziekgeschiedenis*,
deel 12, 3de stuk, 1928, 186-204.

VAN DER MUEREN 1928B

Floris Van Der Mueren,
*Rond het vocaal-instrumentaal vraagstuk
 in de kerkelijke polyphonie der XVe eeuw,*
 in *Tijdschrift der Vereniging voor
 Noord-Nederlands Muziekgeschiedenis*,
deel 12, 4de stuk, 1928, 251-260.

VAN DER MUEREN 1928C

Floris Van Der Mueren,
Orgels in de Zuid-Nederlandsche Provinciën,
 in *Onze Kunst*, deel XLV, 1928, 249-266.

VAN DER MUEREN 1929

Floris Van Der Mueren,
*Rond het vocaal-instrumentaal vraagstuk
 in de kerkelijke polyphonie der XVe eeuw,*
 in *Tijdschrift der Vereniging voor
 Noord-Nederlands Muziekgeschiedenis*,
deel 13, 5de stuk, 1928, 20-28.

VAN DER MUEREN 1931

Floris Van Der Mueren, *Het orgel in de Nederlanden. Verre traditie – gebruik in de kerkelijke diensten – meubel – decoratieve houtversiering – orgelregistratie – orgelliteratuur – parallel-vergelijking tussen al deze bestanddeelen*, Leuven, 1931.

VAN DER POEL 2007

Cees van der Poel, *Wederwaardigheden van drie gerestaureerde Robustelly-orgels*, in *Het Orgel*, 2007/3, 4-19; 2007/4, 4-12.

VAN DER ROS 2011a

Wim van der Ros (ed.), *De orgelmakers Loret en hun orgels in Nederland*, Veldhoven, 2011.

VAN DER ROS 2011b

Wim van der Ros, *De werkljst van Loret in Nederland*, in van der Ros 2011a, 18-21.

VANDE WINKEL 2017

Georges Vande Winkel, *Affaire de l'abbaye de Ninove*, in *Actes officiels des 36e et 37e colloques du Centre d'Études et de Recherches Prémontrées*, Laon, 2017, 201-206.

VAN DIJCK 1973

Lucas van Dijk, *De Bossche optimaten. Geschiedenis van de Illustere Lieve Vrouwebroederschap te 's-Hertogenbosch, 1318–1973*, Tilburg, 1973.

VAN DIJK 1995

Peter van Dijk, *Ein südniederländisches Orgelmacherjubiläum. Hundert Jahre Verschueren Orgelbouw betrachtet aus niederländischer Perspektive*, in *ISONews*, 1995/3, 24-36.

VAN DIJK 2001

Peter van Dijk (red.), *Het Historische Orgel in Nederland* [Vol. 5], 1819–1840, Amsterdam, 2001.

VAN DIJK 2002a

Peter van Dijk (red.), *Het Historische Orgel in Nederland* [Vol. 6], 1840–1849, Amsterdam, 2002.

VAN DIJK 2002b

Peter van Dijk, *Het historische orgel in Nederland, 1815–1870*, in van Dijk 2002a, 7-39.

VAN DIJK 2002c

Peter van Dijk (red.), *Het Historische Orgel in Nederland* [Vol. 7], 1850–1858, Amsterdam, 2002.

VAN DIJK 2011

Rogér van Dijk, *De werkwijze van Loret*, in van der Ros 2011a, 12-17.

VAN DIJK 2017

Rogér van Dijk, *De restauratie van het Robustelly-orgel te Helmond*, in *Orgelkunst*, 2017, 122-130.

VAN DIJK & VERHEGGEN 2006

Rogér van Dijk en Marcel Verheggen, *Het orgel in de Caroluskapel*, Roermond, [2006], 57-65; 77-86.

VAN DOORSLAER 1911

Georges Van Doorslaer, *Notes sur les facteurs d'orgues malinois*, in *Annales du XXIIe congrès de la fédération archéologique et historique de Belgique, II, Rapports et mémoires*, Malines, 1911.

VAN DOORSLAER 1924

Georges Van Doorslaer, *Historische aantekeningen betreffende de orgels in de St. Romboutskerk te Mechelen*, in *Mechlinia*, 1924, 67.

VAN DRIESSEN 2010

Marc Van Driessen, *De ontwikkeling van het orgelconcertleven in Vlaanderen*, in *Orgelkunst*, 2010, 100-113.

VAN DYCK & JANSSENS 2000

Leo Van Dyck en Herman Janssens, *Woordenlijst betreffende de orde van Prémontré (Instrumenta Præmonstratensia, fasc. 5)*, Averbode, 2000.

VAN ECK 2004

Ton van Eck, *Vernieuwingen in de orgelbouw*, in den Toom 2004, 7-37.

VAN ECK 2013

Ton van Eck, *Le triste sort du seul orgue de Rogier-Joseph Kerkhoff aux Pays-Bas au nord des grandes fleuves*, in Ferrard 2013, 293-303.

VAN ECK & DE KLER 1995

Ton van Eck en Herman de Kler (eds.), *Orgelkunst rond 1900*, Alphen aan den Rijn, 1995.

VAN ECK, JANSEN & VERHEGGEN 1998

Ton van Eck, Wim Janssen en Marcel Verheggen, *Geschiedenis van de orgels in de St. Petruskerk te Roggel. Brochure ter gelegenheid van de ingebruikname van het nieuwe Léon III Verschuerenorgel op 06.12.1998*, sl.

VAN GELE & VANDEVOORT 1988

Jaak Van Gele en Erik Vandevoort, *Het orgelverdriet van Limburg*, Koersel-Beringen, 1988.

VAN GESTEL 1998

Carel van Gestel, *Luisterrijk. Nederlandse kerkorgels in beeld*, Alphen aan den Rijn, 1998, 66-69.

VAN HAECKE 1988

Pieter Van Haecke, *Jean-Pierre Draps, 25 jaar orgelbouwer*, in *Orgelkunst*, 1988, 179-182.

VAN HEYST 1939

Jan Willem Van Heyst,
Over een orgelbouwer, in *Taxandria*
 [Tijdschrift voor Noordbrabantsche
 geschiedenis en volkskunde], 1939, 78-80.

VANHOOF 2015

Frans Vanhoof, *Jan Sallaken en Jan Vlyen
 schepenen van Aarschot rond 1500*,
 in *Het Oude Land van Aarschot*, 2015, 101-108.

VANHULST 1982A

Henri Vanhulst, *L'enseignement de la musique*,
 in Wangermée & Mercier 1982, 193-206.

VANHULST 1982B

Henri Vanhulst,
Les revues musicales et la critique,
 in Wangermée & Mercier 1982, 223-234.

VANHULST 1982C

Henri Vanhulst, *La musicologie*,
 in Wangermée & Mercier 1982, 235-247.

VAN KUILENBURG 1983

Wout van Kuilenburg, *Het werk van
 de orgelmakersfamilie Van Eijsdonck /
 Van Nistelrooy / Kuijte*, 's-Hertogenbosch, 1983.

VAN MOL 2006A

Jan Van Mol, *Het Antwerpse orgel in
 de 19de eeuw (I). Een periode van herstel:
 1815-1845*, in *Orgelkunst*, 2006, 4-11.

VAN MOL 2006B

Jan Van Mol, *Het Antwerpse orgel in de
 19de eeuw (III). Een nieuw élan: 1870-1914*,
 in *Orgelkunst*, 2006, 189-199.

VAN NIEUWKOOP 1988

Hans van Nieuwkoop,
*Haarlemse orgelkunst van 1400 tot heden.
 Orgels, organisten en orgelgebruik in de Grote
 of St.-Bavokerk te Haarlem*, Utrecht, 1988.

VAN NIEUWKOOP 1997

Hans van Nieuwkoop (red.), *Het Historische
 Orgel in Nederland* [Vol. 11], 1726-1769,
 Amsterdam, 1997.

VAN OSTA 1992

Jozef Van Osta, *Flor Peeters*,
 in *Averbode*, 1992/1, 2-9.

VAN OSTA 1996

Jozef Van Osta, *Averbodes klokken door de
 eeuwen heen (I)*, in *Averbode* 1996/1, 14-20.

VAN OSTA 2002

Jozef Van Osta, *De orgels in de abdij
 van Averbode 1450-2002*, Averbode, 2002.

VAN OSTA 2004

Jozef Van Osta, *Zal deze feniks ooit herrijzen?
 Het grote Hippolyte Loret-orgel in de abdijkerk
 te Averbode*, in *Orgelpracht*, 2004/1, 6-11.

VAN OSTA 2013

Jozef Van Osta, *Het nieuwe orgel van
 Arnold Graindorge voor de abdij van Averbode
 (1834-1845)*, in *Ferrard* 2013, 75-90.

VAN OSTA 2014

Jozef Van Osta,
Jean-Baptiste Le Picard (1706-1779).
« jay finis mon travail avec regret » (1777),
 in *L'Organiste*, 2014/4, 128-131.

VAN PUYMBROEK 1891

Adolphus Van Puymbroek, *Franciscus' zonen
 te Sint-Truiden 1220-1890*, Gent, 1891.

VAN SLEUWEN & KORZ 1989

Ad Van Sleuwen en Peter Korz (eds.),
Loret-symposium. 22-23 september 1989
Reusel, 's-Hertogenbosch, 1989.

VAN SPILBEECK 1892

Waltman Van Spilbeeck, *Het Herentalsch
 klooster Onzer-Lieve-Vrouwen Besloten Hof
 der orde van Premonstret*, Averbode, 1892.

VAN WAEFELGHEM 1913

Michel Van Waefelghem, *Liturgie de
 Prémontré: le Liber ordinarius d'après
 un manuscrit du 13e/14e s. de la Bibliothèque
 de S.A.S. Mgr le Duc d'Arenberg*, Louvain, 1913.

VAN WESEMAEL 1925

Jos Van Wesemael, *Dendermonde's beiaard*,
 Dendermonde, 1925.

VEILINGEN S. J. MAK VAN WAAY 1961

Veilingen S. J. Mak van Waay. *Catalogus
 van de kunstveiling 140. 7 - 20 maart 1961*,
 Amsterdam, 1961, 13

VENTE 1942

Maarten Vente, *Bouwstoffen tot
 de geschiedenis van het Nederlandse orgel
 in de 16de eeuw*, Amsterdam, 1942.

VENTE 1947

Maarten Vente, *Figuren uit Vlaanderens
 orgelhistorie*, in *De Schalmei*, 1947, 3-7.

VENTE 1952

Maarten Vente, *Oude orgels in Limburg*,
 in *De Praestant*, 1952, 50-51.

VENTE 1953

Maarten Vente, *Oude orgels in Limburg*,
 in *Limburg*, 1953, 74-82.

VENTE 1955

Maarten Vente,
De orgels van de St. Lambertuskerk te Helmond,
in *Brabantia*, 1955, 197-222.

VENTE 1956A

Maarten Vente, *Proeve van een repertorium van de archivalia betrekking hebbende op het Nederlandse Orgel en zijn makers tot omstreeks 1630*, Brussel, 1956.

VENTE 1956B

Maarten Vente, *Oude orgels in België*, in *De Praestant*, 1956, 88-94.

VENTE 1963

Maarten Vente, *Die Brabanter Orgel. Zur Geschichte der Orgelkunst in Belgien und Holland im Zeitalter der Gotik und der Renaissance*, Amsterdam, 1958, ²1963.

VENTE 1966

Maarten Vente, *De familie Brebos orgelmakers van Lier en Antwerpen*, in *'t Land van Rijen*, 1966, 105-113.

VENTE 1984A

Maarten Vente, *De orgelbouw 1400–1530*, in Peeters & Vente 1984, 41-49.

VENTE 1984B

Maarten Vente, *De orgelbouw 1530–1630*, in Peeters & Vente 1984, 71-87.

VENTE 1984C

Maarten Vente,
De orgelbouw 1630–1730. Het Noorden, in Peeters & Vente 1984, 135-168.

VENTE 1984D

Maarten Vente,
De orgelbouw 1730–1840. Het Noorden, in Peeters & Vente 1984, 250-271.

VENTE 1989

Maarten Vente, *Utrechtse orgelhistorische verkenningen. Bijdragen tot de geschiedenis der orgelcultuur in de Lage Landen tot omstreeks 1630*, Utrecht, 1989.

VERBIEST 1965

Frans Verbiest, *Orgels in de Sint-Michielskerk te Weelde*, in *Taxandria*, 1965, 113-118.

VERCAMMEN 1984

Herman Vercammen, *Averbode parochie 1803–1983*, Averbode, 1984.

VERDIN & VANDERHOEVEN 1998

Joris Verdin en Wannes Vanderhoeven,
De orgelklas van het Koninklijk Vlaams Conservatorium, in Persoons 1998, 103-112.

VERDIN 2000

Joris Verdin, *Het streven naar expressie*, in Ferrard 2000, 27-32.

VERELLEN 1954

Jozef Remi Verellen,
Kunst en archief te Herentals (1500–1800), in *Taxandria*, 1954, 96-97.

VERHEGGEN 2003

Marcel Verheggen, *Het Verschuieren-orgel in de abdijkerk van Averbode*, in *Het orgel*, 2003/2, 13-19

VERHEGGEN 2004

Marcel Verheggen, *Het Robustelly-orgel in de St. Bartholomeuskerk te Eckelrade. Beschrijving van het orgel en de restauratie in 2003–2004*, sl., 2004.

VERHOEF 2009

Henk Verhoef (ed.), *Het oude orgel van de Nicolaikerk te Utrecht. Kroongetuige van de Nederlandse muziekgeschiedenis*, Zutphen, 2009.

VERHOEF 2011

Henk Verhoef, *Het Robustelly-orgel van Helmond. 'De meillere harmonie'*, Helmond, 2011.

VISSER 1950

Piet Visser,
Flor Peeters organist, Turnhout, 1950.

VISSER 1984

Piet Visser, *De organisten*, in Peeters & Vente 1984, 110-129.

VLAM & VENTE 1965

Christiaan Vlam en Maarten Vente,
Bouwstenen voor een geschiedenis der toonkunst in de Nederlanden, deel I, Amsterdam, 1965.

VLAM & VENTE 1971

Christiaan Vlam en Maarten Vente,
Bouwstenen voor een geschiedenis der toonkunst in de Nederlanden, deel II, Amsterdam, 1971.

WALTMANS & SMEETS 1957

Marinus Waltmans en Martinus Smeets,
Kerkorgels te Roermond, Heythuysen, 1957.

WANGERMÉE & MERCIER 1982

Robert Wangermée et Philippe Mercier (eds.),
*La musique en Wallonie et à Bruxelles. Tome II :
 les XIXe et XXe siècles*, Bruxelles, 1982.

WANGERMÉE 2000

Robert Wangermée, *Fétis en het orgel*,
 in Ferrard 2000, 19-26.

WEBER 1934

Simone Weber, *Robustelli, Pietro*,
 in Becker & Vollmer 1934, 441.

WELVAARTS 1878

Theodorus Ignatius Welvaarts,
*Geschiedenis der abdij van Postel
 naar hare eigene archieven*, Turnhout, 1878.

WILLIAMS 1978

Peter Williams,
The European Organ 1450–1850,
 London, ³1978.

WILSON 1979

Michael Wilson,
Organ cases of Western Europe, London, 1979.

WOHNFURTER 1981

Hugo Wohnfurter, *Die Orgelbauerfamilie
 Bader 1600–1742*, Münster, 1981.

WUILMUS 2017

Bart Wuilmus, *Helmond — een impressie*,
 in *Orgelkunst*, 2017, 131.

WUYTS 1989

Gert Wuyts,
Belgische orgelbouwfamilie Delhaye.
 [Onuitgegeven licentiaatsverhandeling],
 Leuven, 1989.

WYLY & TATTERSHALL 2007

James Wyly and Susan Tattershall,
The Brebos Organs at El Escorial,
 Richmond, Virginia, 2007.

YERNAUX 1937

Jean Yernaux,
Orgues et organistes du Pays Mosan,
 in *Bulletin de la Société des Bibliophiles
 liégeois*, tome XIV, Liège, 1937, 105-112.

ZIJLSTRA 2009

Marcel Zijlstra, *Het liturgisch gebruik
 van het orgel in de late Middeleeuwen*,
 in Verhoef 2009, 195-203.

ZOUTENDIJK 2010A

Johan Zoutendijk, 'Le Cornet de Flandres'.
*De ontwikkeling van de Cornet en gedeelde
 registers in het Zuid-Nederlandse
 cultuurgebied tot ca. 1800*.
www.orgelhistorie.org

ZOUTENDIJK 2010B

Johan Zoutendijk, *The compass of organ
 keyboards in the Southern Netherlands during
 the late 16th, 17th and early 18th centuries*.
www.orgelhistorie.org

ZOUTENDIJK 2011

Johan Zoutendijk,
De 'Préludes et Versets' van Jean Jacques Robson.
www.orgelhistorie.org

ZOUTENDIJK 2013

Johan Zoutendijk, "Eene Orgel met de kasse,
 gemaakt door den vermaerden Carlier..."
Het verdwenen orgel (1596)
van de Sint-Michielskerk in Gent,
 in Ferrard 2013, 163-178.

ZOUTENDIJK 2017

Johan Zoutendijk, 'Tot appajisement van
 de parochianen toehoorders'. *Accessoria op
 Zuid-Nederlandse orgels tot omstreeks 1700*,
 in *Orgelkunst*, 2017, 44-53.

